Praxis

Lucian Ionescu

Expertiza criminalistică a scrisului

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

II 415.088

Editura C.H. Beck

BIBL. CENTR. UNIV.
„M. EMINESCU" IAŞI
II 415.088

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Expertiza criminalistică a scrisului

BCU IAȘI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

IONESCU, O. LUCIAN

Născut la 30 mai 1939.

Studii: Facultatea de Drept, Universitatea „Al. I. Cuza", Iaşi (1959); Doctor în drept, Facultatea de Drept din Bucureşti (1971); Specializare postdoctorală la Institut de Criminologie et de Police Tehnique, Universitatea din Lausanne, Elveţia (1971); Bursier Fulbright Senior, John Jay College of Criminal Justice, New York, USA (1996).

Activitate: Cadru didactic la Universitatea Creştină „Dimitrie Cantemir", Facultatea de Ştiinţe Juridice şi Administrative: lector universitar (1996), conferenţiar universitar (1998), profesor universitar (2002) la disciplinele Criminalistică şi Medicină Legală; Universitatea „Ovidius" Constanţa (Criminologie, Criminalistică şi masterat „Ştiinţe penale"); Expert criminalist şi director al Institutului Naţional de Expertize Criminalistice (1960 – 2006); Expert criminalist autorizat de Ministerul Justiţiei; Formator la Institutul Naţional al Magistraturii; Preşedinte executiv al Societăţii Române de Criminologie şi Criminalistică; Preşedintele Societăţii Române de Grafologie; Membru în organisme internaţionale: European Network of Forensic Science Institutes; The International Association of Forensic Science; The Forensic Science Society (Marea Britanie); Gesellschaft fur Forensische Schriftuntersuchhung (Germania); Societe Internationale de Criminologie; Association Internationale des Criminologues de Langue Francaise; European Academy of Forensic Science; Asociaţia experţilor grafici din Polonia (membru de onoare); Specialist în autentificarea grafică şi traseologică a operelor de artă.

Publicaţii: „Expertiza criminalistică a scrisului", Editura Junimea, Iaşi, 1973 (autor); „Identificarea criminalistică", Editura Ştiinţifică, 1990 (coautor); „Criminalistica", Editura Pro Universitaria, Bucureşti, 2007 (autor); „Experimente şi simulări în laboratorul de criminalistică", Editura C.H. Beck, Bucureşti, 2010 (coautor), „Tratat de Medicină Legală" (sub. red. V. Beliş), Editura Medicală, 1995 vol. I şi II (coautor). Articole în periodice naţionale şi internaţionale (peste 100).

Participări la congrese internaţionale cu comunicări: Aix-en-Provence (1981), Oxford (1984), Vancouver şi Montreal (1987), Wroclaw (1985, 1987, 1990, 1992, 1994, 1997, 2000, 2002, 2008 şi 2010), Popowo (1988), Cracovia (1994, 1997 şi 2000), Düsseldorf (1993), Haga (1995), Porto (1995), Londra (1996), Nashville USA (1996), Lausanne (1997), Atena (1998), Los Angeles (1999), Florenţa (1999), Viena (2000), Paris (2000), Praga (2001), Lyon şi Paris (2001), Linköping – Suedia (2002), Montpellier (2002), Tallin (2003), Istanbul (2003), Bratislava (2004), Lyon (2004), Haga (2005), Hong Kong (2005), Chişinău (2008).

Distincţii: Ordinul „Steaua României", în grad de Ofiţer (2000); ABI – USA, Gold Medal for Romania (2007); Premiul „V.V. Stanciu" al Uniunii Juriştilor din România (1993).

Lucian Ionescu

574772

Expertiza criminalistică a scrisului

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

477413 B.C.U. IASI

ALE

Editura C.H. Beck
Bucureşti 2010

Editura C.H. Beck este acreditată CNCSIS – Consiliul Național al Cercetării Științifice din Învățământul Superior

Expertiza criminalistică a scrisului
Lucian Ionescu

Copyright © 2010 – Editura C.H. Beck

Toate drepturile rezervate Editurii C.H. Beck
Nicio parte din această lucrare nu poate fi copiată fără acordul scris al Editurii C.H. Beck.
Drepturile de distribuție în străinătate aparțin în exclusivitate editurii.

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
IONESCU, LUCIAN
Expertiza criminalistică a scrisului / Lucian Ionescu. – Ed. a 2-a, rev. - București: Editura C.H. Beck, 2010
ISBN 978-973-115-731-3

343.982.4
340.66

Editura C.H. Beck Str. Serg. Nuțu Ion nr. 2, sector 5, București
Tel.: 021.410.08.47; 021.410.08.09;
021.410.08.73; 021.410.08.46
Fax: 021.410.08.48
E-mail: comenzi@beck.ro

Tehnoredactor: Cătălin Mantu

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

4. APR. 2011

Cărțile cele mai bune sunt acele pe care cei care le citesc cred că le-ar fi putut face.

Pascal

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Cuprins

O explicaţie necesară 2010 ..... **IX**

Prefaţă 1973 ..... **XVII**

Capitolul I. Scrisul ca subiect de cercetare criminalistică **1**
1. Consideraţii generale 1
2. Conţinutul noţiunii de scris în criminalistică 8
3. Diferenţierea expertizei criminalistice a scrisului de alte genuri de examinare 14
4. Bazele ştiinţifice ale identificării persoanei după scris 27

Capitolul II. Caracteristicile de identificare ale scrisului **58**
1. Consideraţii generale 58
2. Caracteristicile generale ale scrisului 62
3. Caracteristicile speciale ale scrisului 91

Capitolul III. Examinarea comparativă a caracteristicilor scrisului **108**
1. Metoda de cercetare criminalistică a scrisului 108
2. Materialele de comparaţie 109
3. Fazele cercetării criminalistice a scrisului 116
4. Aprecierea caracteristicilor scrisului şi formularea concluziilor 120
5. Consideraţii asupra diferitelor sisteme de cercetare a scrisului 137

Capitolul IV. Modificarea intenţionată a scrisului **157**
1. Consideraţii generale 157
2. Deghizarea scrisului 158
3. Contrafacerea scrisului 193

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Capitolul V. Expertiza semnăturilor **207**
1. Semnătura ca obiect al cercetării criminalistice 207
2. Procedee de falsificare a semnăturilor 218
3. Determinarea autenticității sau falsității semnăturilor 228
4. Identificarea autorului semnăturilor false 252

Abstract **265**

Résumé **268**

Zusammenfassung **271**

Lista abrevierilor **274**

Bibliografie **275**

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

O explicație necesară
2010

Republicarea unei lucrări după 37 de ani în forma inițială poate ridica unele nelămuriri sau cel puțin întrebări: De ce nu s-a întâmplat mai devreme și, mai ales, de ce nerevizuită? Mărturisesc că primul care încearcă să înțeleagă sunt eu însumi!

Am început să redactez „Expertiza criminalistică a scrisului" de Anul Nou 1972 și a văzut lumina tiparului în 1973 la Editura Junimea din Iași grație directorului de atunci, scriitorul Mircea Radu Iacoban. Nu tocmai ușor, întrucât cenzura invoca faptul că lucrarea ar putea servi drept manual pentru falsificatori. Evident un pretext și o aberație. Dinamica grafismului natural este ireproductibilă în mod plauzibil pentru un expert; în caz de contrafacere scrisul apare lipsit de spontaneitate plus alte indicii specifice analizate în carte.

Lucrarea, al cărei tiraj nu îl mai țin minte dar cred că a fost relativ consistent, a avut un succes deosebit, ca să nu spun enorm dacă nu m-aș jena să folosesc un astfel de calificativ în ceea ce mă privește. Mă refer la specialiști și juriști, dar și la publicul larg, atras de cuvântul „Criminalistică" de pe copertă. Probabil se așteptau la un roman polițist dar au dat peste o carte științifică.

Adevărata satisfacție din punctul meu de vedere a fost receptarea și utilizarea masivă până la reproducerea *ad literam* în mai toate cursurile universitare (inclusiv cele de acum), teze de licență și de doctorat, articole și comunicări. Un exemplu de apreciere: „În literatura de specialitate din țara noastră problematica complexă a fundamentului științific al identificării persoanei după scris s-a aflat în preocuparea mai multor autori, însă dezvoltarea cea mai amplă și documentată a acesteia este făcută de dr. Lucian Ionescu în lucrarea sa Expertiza criminalistică a scrisului" (Tratatul practic de criminalistică, vol. II, p. 112, Institutul de Criminalistică, Ministerul de Interne, 1978). În străinătate lucrarea a fost recenzată

elogios de prof. Pierre Margot, directorul ICPT al Universității din Lausanne în „Revue Internationale de Criminologie et de Police Technique" Geneva.

Deceniile au trecut, volumul s-a epuizat de mult, personal deținând doar trei exemplare dintre care două cu dedicații părinților și socrilor mei. Lucrarea continuă să fie invocată, cu sau fără menționarea sursei; adeseori conținutul este preluat fără citare. Mărturisesc că la vârsta mea nu mai am nici un orgoliu de paternitate. În fond ar trebui să fiu măgulit că am putut fi util profesiei căreia m-am dedicat. Problema este că identitatea autorului dispare treptat prin „preluarea preluării". Explicabilă până la un punct prin imposibilitatea procurării originalului, chiar și din biblioteci, românul, inventiv în toate, a găsit un antidot: cópii xeroxate sau scanate. Ceea ce mă preocupă în cazul preluărilor este scoaterea ideilor din context, neînțelegerea problemelor de fond ale expertizei grafice (adeseori subtile), absolutizarea aspectelor formale ale scrisului prin transformarea analizei morfologiei literelor într-un fel de examinare traseologică, ignorarea „calității" gesturilor grafice și alte aspecte de strictă specialitate.

După 1990 a devenit posibilă reeditarea unor cărți fundamentale în diversele domenii ale Dreptului, dar și ediții succesive ale unor lucrări curente, de obicei cu precizarea „Ediție revizuită și completată", uneori discutabilă. Oferta de carte este excepțională în România, ceea ce desigur reprezintă un fenomen intelectual benefic tuturor.

În aceste condiții mi s-a sugerat sau mi s-a cerut insistent să republic cartea de față, în special de către experții în formare care erau privați de o carte de învățătură. Și fără aceste solicitări mi-am pus de mai multe ori problema unei noi ediții, dar ca să fiu sincer în forul meu interior nu am agreat ideea. De ce? Greu de spus! Mi s-a părut că aș semăna cu un pictor care își multiplică un tablou prin repictare aidoma sau în variante foarte apropiate, practică străină unui creator veritabil, ca să nu mai vorbim de evidenta conotație mercantilă.

Nu este mai puțin adevărat că prin zecile de congrese naționale și internaționale de pe toate meridianele la care am avut șansa să particip, studiile post doctorale ca bursier Fulbright Senior la John

Jay Colleage for Criminal Justice din New York, activitatea în ENFSI (European Network Forensic Science Institutes), lunile și anii de „scurmat" în bibliotecile specializate din străinătate, contactele personale universitare, am „adunat" o cantitate inimaginabilă de informații în domeniul științelor criminalistice. În aceste condiții fericite de viață profesională, dar și de travaliu asiduu normal că m-a bătut gândul unei alte „Expertize criminalistice a scrisului" adusă la zi. Nu l-am dus la capăt. Nici din lene, nici dintr-un alt motiv. Poate doar pentru că fotografiile folosite la editarea din 1973 au fost pierdute.

Până în toamna anului 2009. Fiind la un salon al anticarilor m-am oprit la un stand unde erau expuse manuscrise, scrisori și cărți poștale semnate Vasile Alecsandri, I.L. Caragiale, Lucian Blaga și alte celebrități autohtone. Curios le-am luat în mână și am realizat imediat că sunt originale judecând după spontaneitatea scrisului, cerneală și hârtia de epocă. Jucând rolul unui potențial cumpărător l-am întrebat pe tânărul anticar dacă sunt expertizate. M-a asigurat că prezintă toate garanțiile de autenticitate datorită provenienței și în plus obișnuiește să le confrunte cu specimene de la Biblioteca Academiei Române. Incitat de ineditul situației mi-am dezvăluit identitatea de expert grafic și i-am semnalat cartea mea din 1973 cu precizarea că este de negăsit. Pe loc s-a oferit să mi-o republice. M-am eschivat elegant printr-o formulă evazivă de mulțumire. A doua zi la facultate i-am povestit asistentei de la catedră, Nicoleta Buzatu, ce am pățit. Nu numai că a găsit ideea excelentă, dar mi-a spus că volumul este gata de publicare. Fără să știu transpusese în format electronic originalul, cumpărat de la un ... anticar! Operația fusese realizată împreună cu un coleg de masterat, Ciprian Iorgovici, specialist în examinarea documentelor de la IJPF Timiș. „Pus în întârziere" ce puteam face decât să accept?

După acest „istoric" poate prea lung ajungem de fapt la explicația privind decizia de a republica cartea în forma inițială.

Expertiza grafică (expertiza criminalistică a scrisului) este distinctă de *expertiza documentelor* (expertiza tehnică a actelor). În primul caz esența analizei rezidă în compararea caracteristicilor grafice în vederea identificării scriptorului. În al doilea caz problema

autentic – fals se rezolvă cu ajutorul analizelor instrumentale a componentelor materiale: cerneală, pastă, creion, tuş, hârtie, elemente de securitate.

Deosebirea dintre cele două genuri de expertiză este evidentă şi comportă numeroase aspecte din punct de vedere tehnic. Posibilităţile de investigare în expertiza documentelor au evoluat concomitent cu progresele tehnologice moderne, cum ar fi: comparatorul video spectral, spectroscopia Raman, sistemul electronic pentru detectarea scrisurilor în relief (ESDA), microscopul electronic cu baleiaj etc.

Nu acelaşi lucru se poate spune despre expertiza grafică. Aparatura performantă facilitează o mai bună şi lesnicioasă examinare a formelor grafice prin mărire optică, întărirea contrastului trăsăturilor slab vizibile, vizualizare optimă a punctelor de intersecţie şi a altor detalii. Dar nici un aparat şi nici o analiză fizico/chimică nu va evidenţia dacă un scris este original sau falsificat prin copiere, imitaţie sau într-un alt mod; altfel spus, dacă grafismul incriminat a fost realmente executat de persoana îndrituită, denumită şi „titular".

Îndemânarea de a sesiza caracteristicile scrisului şi de a-l defini se capătă prin experienţă, respectiv o activitate expertală îndelungată. Nimic nu este mai adevărat decât opinia lui Edmond Locard, directorul laboratorului de poliţie tehnică din Lyon, după care „Atât cât valorează expertul atâta valorează expertiza" („Tant vaut l'expert tant vaut l'expertise").

Pentru a fi EXPERT, cel care aspiră la acest titlu trebuie să îndeplinească, în concepţia noastră, următoarele criterii sau condiţii de calitate:

1. Să posede multiple şi aprofundate cunoştinţe de fiziologie, psihologie, caracterologie, psihiatrie, grafologie, la care se adaugă pregătirea tehnică necesară utilizării aparaturii de specialitate.

2. Să fi învăţat expertiza grafică de la şi cu un mentor, expert cu experienţă şi înclinaţii formativ pedagogice. Personal nu credem în expertul-autodidact şi nici în pregătirea bazată exclusiv pe cărţi, articole şi rapoarte de expertiză consultate în arhive.

3. Un simţ deosebit al percepţiei, acuitate în observarea şi înţelegerea dinamicii gesturilor inscriptorii. Simpla comparare a structurii şi formelor literale nu este suficientă.

4. Știința interpretării constatărilor sub aspect cantitativ și mai ales calitativ, în contextul fenomenului variabilității naturale a scrisului.

5. Rigoare și discernământ la formularea concluziei, în limitele oferite de elementele existente. Să se analizeze ce era și ce nu era posibil („logică grafică").

6. Să consulte colegii – experți pe care îi consideră competenți și valabili. În acest domeniu orgoliul nemăsurat poate genera grave erori.

După cum se poate remarca contribuția și responsabilitatea expertului sunt „apanajul" său exclusiv. În expertiza grafică procedeele tehnice nu îl pot ajuta cu nimic în formarea opiniei. Caracterul *subiectiv*, în sens de proces eminamente *personal*, a ridicat dintotdeauna problema „hamletiană" a valabilității expertizei grafice: **A fi sau a nu fi?** Este sau nu o știință, are un fundament realist, recurge la metode de analiză verificate, reproductibile și recunoscute de lumea științifică?

Problema a fost invocată în decizia unei Curți americane în cauza United States of America v. Roberta and Eileen Starzecpyzel, cunoscută sub numele de Daubert Challenge to Handwriting (februarie 1995). La Meeting-ul Anual al American Association of Forensic Science (Nashville, Tennessee, 19-24 februarie 1996) am participat la dezbaterile furtunoase pe marginea acestei decizii prin care se încerca discreditarea expertizei grafice.

În esență Decizia Daubert statuează că această expertiză nu este o „știință" și că experții sunt calificați numai prin îndemânare și abilitate, în conformitate cu Federal Rule 702. Pentru a motiva contestarea caracterului științific al expertizei grafice acuzarea și curtea motivează că expertul este lipsit de cunoștințe de matematică, măsurători, raporturi de eroare, statistici, metodologie, exactitate, cercetări, recunoaștere. Se admite totuși depoziția expertului („expert testimony"), socotit ca un „meșteșugar" util justiției.

Dintre argumentele apărării – evident în sens contrar – ar fi de menționat cele invocate de Marvin Morgan: „Nu toate științele fac parte din categoria matematică, fizică, inginerie și astronomie. Medicina, biologia, psihologia și altele utilizează mai mult experiențele. Întotdeauna este ceva de numărat sau de măsurat, de exemplu numărarea anumitor forme ale minusculei *h* în scrisurile

unei populații comunitare (n.n. exemplu din Daubert Hearing), dar aceasta are o importanță minoră. Știința a fost definită și fără includerea matematicii sau ipotezelor ca o condiție. Știință este și cea bazată pe observare, identificare, descriere, cercetări experimentale, explicarea teoretică a fenomenelor naturale, cunoștințe obținute prin experiență. Experții în documente pot fi asimilați cu practicienii medicinei care aplică și folosesc metode stabilite și acreditate în timp." (Marvin Morgan „Comments to the Daubert Challenge to Handwriting", 1995, Fall SWAFDE meeting în Las Vegas, N.U.).

În același sens Ordway Hilton, renumit expert nord-american în scrisuri: „Nu vom face concluzia noastră mai științifică sau mai exactă prin recurgerea la matematică sau teoria probabilității. Este mai degrabă un instrument care ne ajută în evaluarea exactității. În pofida afirmațiilor anumitor critici ale metodelor moderne de identificare grafică, determinările fundamentate pe cercetări și calcule complicate vor contribui foarte puțin la opinia unui expert experimentat (...) Opinia derivă din experiența noastră fără referiri la orice măsurători matematice." („The Relationship of Mathematical Probability to the Handwriting Problem", International Journal of Forensic Document Examiners, vol. 1, no. 3, July/Sept. 1995, pp. 224-229).

Un exemplu de analogie îl reprezintă psihologia și psihiatria în care diagnosticul este în mare parte subiectiv, fără a se recurge la indicii sau probe materiale, ci la categorii cum ar fi: 1) psihopatie; 2) sociopatie; 3) probleme medicale; 4) stres; 5) efecte sociale. Pe lângă studierea antecedentelor, investigarea individualizată se bazează pe comportamentul dintr-o anumită perioadă de timp când nu este exclusă simularea. În pofida subiectivității diagnosticului nimeni nu contestă valoarea contributivă la determinarea existenței discernământului. La fel și în ceea ce privește scenariul psiho al științelor sociale: științe umaniste și sociologice, științe politice, dreptul care tind să dezvolte ipoteze, teorii și chiar legi.

Revenind la expertiza grafică în luările de poziție contra Deciziei Daubert, precum și în studii pe aceeași temă, s-au adus argumente de genul:

1. Examinarea documentelor este științifică pentru că apelează la observații complete și obiective prin utilizarea aparaturii de laborator, în primul rând microscopice și videospectrale.

2. Metodele de examinare grafică sunt axiome acceptate și folosite de sute de ani:

a) nu există două persoane care să scrie exact la fel (individualitatea scrisului);

b) scrisurile tuturor persoanelor prezintă o variație naturală (stabilitate relativă).

3. Practica de expertiză și cercetările fundamentale reflectate în literatura de specialitate au condus la elaborarea unor metodologii de examinare științifică. În acest sens au fost concepute proceduri standard cum ar fi cele propuse de ENFSI, obligatorii pentru elaborarea manualelor de bună practică.

Au trecut 15 ani de la faimoasa decizie. Nimic nu s-a schimbat în ceea ce privește statutul expertizei grafice ca expertiză criminalistică (forensic), unanim acceptată în toate sistemele de justiție din lume. Obiecțiile contra caracterului științific, fie și la nivel de speță, au avut totuși efecte benefice pentru expertiza scrisului în sensul obiectivizării constatărilor și interpretării acestora prin modalități tehnice, inclusiv la întocmirea și ilustrarea rapoartelor de expertiză.

În final (oare am ajuns la final?), după 50 de ani de experiență (1960-2010), constat că *bazele și esența expertizei grafice nu s-au schimbat prea mult, ca să nu spun fundamental deloc.*

Recitind lucrarea din 1973 am nu numai impresia, dar chiar certitudinea că mai tot ce cuprinde rămâne valabil pentru efectuarea expertizelor grafice și pentru inițierea în acest gen de examinare criminalistică. Chiar și secțiunea „Considerații asupra diverselor sisteme de cercetare a scrisului" conține informații utile de natură metodologică, ușor de situat în timp după anul menționat.

În ceea ce privește bibliografia mi se pare instructiv a fi redată integral, cu următoarele precizări asupra surselor:

- cărți românești și străine antebelice, în special de grafologie de la colegii noștri experți, membrii fostului „Corp al Experților Grafici" desființat în 1957 (A. Boia, Gh. Buzdugan, D. Cruceanu);

- literatură de specialitate occidentală la care am avut acces cu ocazia stagiului postdoctoral la Universitatea din Lausanne (1971);
- publicaţii aduse de experţii care au urmat stagii de specializare la institutele din Moscova.

În lipsa internetului în anii când am conceput cartea şi a limitării drastice a libertăţii de informare din străinătate, bibliografia reprezintă un demers şi o cercetare personală pe care înţeleg să o păstrez.

În încheiere îmi exprim întreaga gratitudine celor doi colegi care au avut iniţiativa unei noi ediţii a cărţii noastre şi au pregătit-o pentru publicare.

Totodată, sunt recunoscător Editurii C.H. Beck, directorului şi tuturor celor care au trudit pentru reapariţia unei lucrări de criminalistică practic dispărută.

Prof. univ. dr. Lucian IONESCU

BCU IAŞI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Prefață
1973

Multe şi ciudate păreri poți întâlni în legătură cu examinarea scrisului!

Pentru unii scrisul este ceva misterios, în care experții ar putea citi, ca să nu spunem ghici, lucruri ascunse, de nepătruns pentru cei neiniţiaţi. Majoritatea reduc „tainele" scrisului la interpretări de ordin grafologic, adică la determinarea caracterului omului după scris, având de altfel o idee foarte vagă despre posibilitățile şi mai ales limitele grafologiei. Fără să exagerăm, 90% dintre persoanele care vin în contact cu un specialist în expertiza scrisului se grăbesc să-i întindă vreo notiță pe care o au la îndemână sau să „arunce" câteva cuvinte pe un petic de hârtie, cerându-i plini de nerăbdare să le spună ce indică scrisul lor. Şi cât de dezamăgiți rămân când află că de fapt acesta nu este grafolog, ci se ocupă de identificarea persoanei după scris, respectiv de descoperirea falsurilor şi de depistarea autorilor.

Alții sesizează deosebirea dintre grafologie şi expertiza criminalistică a scrisului, dar sunt convinşi că numai câteva semne grafice sunt suficiente pentru a exprima tot ceea ce se poate manifesta într-un scris, de unde credința exagerată că expertul poate soluționa orice i s-ar cere.

La cealaltă extremă se situează cei ce se îndoiesc de rezultatele analizei scrisului sau chiar refuză să le acorde cel mai mic credit, susținând că scrisul este atât de instabil şi influențabil încât nu oferă nici un fel de criterii de apreciere. Este adevărat că la acreditarea unei asemenea concepții fundamental eronate a contribuit, pe lângă cunoaşterea superficială sau ignorarea bazelor identificării după scris, şi faptul că în practică s-au înregistrat cazuri de expertize greşite. A judeca însă în acest mod valabilitatea unei discipline este ca şi cum cineva ar mai contesta astăzi valoarea şi

utilitatea medicinei numai pentru că în cazul unui bolnav s-a pus un diagnostic inexact sau s-a aplicat un tratament neadecvat.

În realitate, cercetarea scrisului din punct de vedere criminalistic ridică probleme extrem de complexe, a căror varietate şi dificultate ne-am propus să le schiţăm în lucrarea de faţă, adresându-ne tuturor celor care se preocupă de problemele scrisului, fie din obligaţie profesională – cum sunt, de pildă, cei care activează în cadrul organelor judiciare, care trebuie să aprecieze concluziile rapoartelor de expertiză –, fie din interes ştiinţific sau, pur şi simplu, din curiozitate.

Că scrisul reprezintă o deprindere individuală ni se pare un lucru care nu mai poate fi pus sub semnul întrebării, dar am dori să dovedim că în stadiul actual al cercetărilor există posibilităţi reale de stabilire a autenticităţii sau contrafacerii unui scris contestat. Desigur că în practică se pot ivi şi situaţii în care, datorită insuficienţei cantitative sau calitative a scrisurilor supuse analizei, nu se poate ajunge decât la o concluzie cu caracter de probabilitate sau nici măcar atât, dar aceasta nu înseamnă câtuşi de puţin că însăşi expertiza ar fi lovită de relativitate şi deci ar constitui un mijloc nesigur de probă în justiţie.

Nu putem termina aceste câteva cuvinte de introducere fără a exprima mulţumirile noastre cele mai sincere colegilor şi foştilor colegi de la laboratoarele de expertize criminalistice ale Ministerului Justiţiei, precum şi tuturor celor care, sub diverse forme, ne-au ajutat la întocmirea prezentei lucrări.

BCU IAŞI / CENTRU VECHI

Capitolul I
Scrisul ca subiect de cercetare criminalistică

1. Considerații generale

Activitatea justiției de prevenire și combatere a criminalității, de o inestimabilă valoare socială, necesită descoperirea urgentă și completă a infracțiunilor, identificare a infractorilor, determinarea fără nici un dubiu a vinovăției lor și, în raport cu aceasta, aplicarea pedepselor prevăzute de legea penală. În acest scop organele de urmărire penală și instanțele de judecată au dreptul și în același timp obligația de a recurge la toate mijloacele permise prin care se poate stabili adevărul, situație valabilă și pentru judecarea pricinilor civile.

Unul dintre aceste mijloace îl constituie *expertiza judiciară*, care poate fi dispusă din oficiu sau admisă la cererea unei părți, fie pentru susținerea acuzării sau apărării, fie pentru dovedirea acțiunii sau pentru combaterea ei. Alături de alte genuri de expertiză (medico-legală, psihiatrică, contabilă, tehnică etc.), expertiza criminalistică, sub diversele ei forme, aduce o importantă contribuție la cercetarea științifică a probelor materiale, în principal prin *identificarea persoanelor și obiectelor*. Incontestabil, așa după cum o arată și statisticile laboratoarelor de criminalistică, ponderea cea mai mare o are *expertiza scrisului*, cunoscută în mod curent sub denumirea de „expertiză grafică".

Frecvența mare cu care se apelează la cercetarea scrisului se explică prin aceea că actele sau, în terminologie legală, *înscrisurile* sunt admise ca mijloc de probă în justiție „dacă în conținutul lor se arată fapte sau împrejurări de natură să contribuie la aflarea adevărului" (art. 89 C.proc.pen.). Pe de altă parte, complexitatea activității sociale și economice implică ținerea unor riguroase și numeroase evidențe, precum și multiple raporturi – cu sau fără caracter juridic –, consacrate în acte, de unde întocmirea și circulația extrem de intensă a înscrisurilor de tot felul. În acest sens

prof. J. Mathyer avea dreptate când afirma că „epoca noastră, pe care ne place s-o desemnăm prin termeni ca „era atomică", „era cercetării spațiale", „secolul automatizării", nu este de fapt, mult mai prozaic vorbind, decât „era hârtiilor", „epoca formularelor în mai multe exemplare", „secolul documentului (manuscris, dactilografiat, imprimat, multiplicat sau fotografiat)". De aceea, credem că o prezentare, chiar succintă a situațiilor mai des ivite în practică, va fi de natură să dea o imagine a domeniului vast în care este astăzi solicitată expertiza scrisului.

În *materie penală* întâlnim, ca o primă situație, înscrisuri care formează însuși obiectul material al infracțiunilor de fals prevăzute de art. 288-290 C.pen. Alterarea adevărului se produce fie prin întocmirea în întregime a unui înscris, fie prin modificarea unui înscris existent, „contrafacerea scrierii ori a subscrierii sau alterarea în orice mod" reținută de legea penală ca modalitate de falsificare fiind valabilă pentru ambele ipoteze.

Desigur că prin falsificarea unor acte se urmăresc anumite scopuri, cum ar fi obținerea unor avantaje materiale, faptă care la rândul ei poate întruni elementele constitutive ale altor infracțiuni ca delapidare, înșelăciune etc.

Dintre înscrisurile venite frecvent spre expertizare la laboratoarele de criminalistică notăm actele privind evidența și circulația diferitelor bunuri sau valori (borderouri, facturi, chitanțe, inventare, procese-verbale de recepție, state de plată, deconturi, mandate poștale, taloane de pensie), actele referitoare la desfășurarea procesului de producție (fișe de pontaj, instructaje pentru protecția muncii), documentele C.E.C. (librete de economii, foi de depunere și restituire), formulare de transport (foi, bilete, abonamente, permise), biletele și buletinele Loto, actele de studii și identitate, certificatele și rețetele medicale etc.

În alte cazuri, înscrisurile, fără să reprezinte numaidecât un fals, relevă anumite situații de fapt legate de săvârșirea unor infracțiuni, așa după cum rezultă din următoarele două exemple:

a) După ce soțul și-a omorât soția aplicându-i în cap mai multe lovituri cu un obiect contondent, a ars cadavrul victimei în cuptorul de la instalația termică a imobilului în care locuiau. Urmărind să ascundă crima, a depus la procuratură o scrisoare prin care, chipurile, soția îl anunța că părăsește țara în mod clandestin cu un marinar. În realitate scrisoarea fusese scrisă într-un restaurant de

către un consumator la cererea făptaşului, după ce acesta simulase că este rănit la mâna dreaptă, pe care şi-o bandajase anume. Plicul scrisorii i-a fost însă fatal; propria adresă, completată de el însuşi, l-a demascat, precauţia de a-şi deghiza scrisul neputând împiedica identificarea lui ca autor (fig. 64).

b) Un recidivist înrăit a acostat un ţăran care venise la Bucureşti să cumpere o pereche de cizme de cauciuc şi o pelerină de ploaie. Minţindu-l că ar avea relaţii la un depozit şi că i-ar putea procura obiectele căutate la o sumă mai mică decât în comerţ, escrocul a încasat suma pretinsă şi a condus pe naivul cumpărător pe o stradă dosnică, unde i-a indicat o adresă fictivă, dându-i şi un bon scris de mână pentru „ridicarea mărfii". Dispărut şi arestat după un timp, infractorul a fost nevoit să recunoască fapta după ce a fost pus în faţa raportului de expertiză grafică în care se stabilea că el a scris bonul în litigiu, în ciuda pronunţatelor modificări la care recursese (fig. 69).

Aria înscrisurilor ce contribuie, direct sau indirect, la descoperirea şi tragerea la răspundere penală a celor vinovaţi este infinită: acte şi însemnări personale pierdute la locul comiterii faptei (omoruri, furturi, tâlhării, loviri, violuri etc.) ori acte aparţinând victimei găsite la făptuitori, scrisori anonime cu caracter calomnios sau de ameninţare, scrisori care însoţesc trimiterea otrăvii (într-un caz otrava era recomandată drept medicament şi chiar a fost ingerată de victimă), scrisori lăsate de sinucigaşi (reale sau false, urmărind ascunderea unui omor) etc. Dat fiind că aproape întotdeauna aceste dovezi sunt contestate de acuzaţi utilitatea valorificării posibilităţilor oferite de analiza ştiinţifică a scrisului se impune de la sine.

În *materie civilă,* numeroase înscrisuri au caracter preconstituit, adică au fost întocmite în mod special în vederea dovedirii naşterii, modificării sau stingerii unui raport juridic, în eventualitatea unui viitor litigiu (pretenţii, succesiuni etc.).

Înscrisurile preconstituite sunt fie autentice, fie sub semnătură privată. Cele din prima categorie sunt acceptate şi autentificate sau întocmite şi autentificate, cu respectarea condiţiilor prevăzute de lege, de către un funcţionar care, conform dispoziţiilor art. 1171 C.civ., este competent şi funcţionează în locul unde s-a făcut actul. Astfel, înscrisuri autentice sunt nu numai actele notariale (donaţii, contracte de vânzare-cumpărare, testamente etc.), dar şi cele de stare civilă, hotărârile judecătoreşti, procesele-verbale de îndeplinire a actelor de procedură etc.

Înscrisurile autentice beneficiază de prezumția de autenticitate, în sensul că conținutul corespunde voinței părților exprimată în fața funcționarului, că semnăturile le aparțin, că data întocmirii este cea reală etc. Aceasta nu înseamnă însă că ele nu pot forma obiectul unor expertize grafice, întrucât sunt susceptibile de a fi atacate pe calea înscrierii în fals (art. 180-184 C.proc.civ.). În practică, asemenea cazuri vizează îndeosebi acte vechi încheiate cu mulți ani în urmă, mai ales înainte de înființarea notariatelor, iar cei care le contestă sunt de obicei moștenitorii părților.

A doua categorie de înscrisuri, des invocate în justiție, sunt cele sub semnătură privată, pentru valabilitatea cărora nu interesează modul de întocmire (scriere de mână, dactilografiere etc.), ci numai dacă sunt semnate de persoanele care figurează în act. Asemenea acte sunt chitanțele, diferite convenții, foi de zestre, declarații etc. În ce privește testamentele olografe, pentru admisibilitatea lor nu este suficientă semnarea de către testator, o condiție *sine qua non* fiind scrierea în întregime și datarea tot de către acesta (art. 859 C.civ.). Înscrisul sub semnătură privată are putere doveditoare atâta timp cât este recunoscut de părți; în caz contrar (contestare totală sau parțială) validitatea ori falsitatea sa urmează să fie stabilită de către instanța de judecată prin procedura verificării de scripte (art. 177-179 C.proc.civ.) sau prin efectuarea unei expertize.

În afara actelor de genul celor menționate, în cursul judecării proceselor cu caracter civil sunt prezentate și înscrisuri nepreconstituite, cum ar fi scrisori sau simple bilete, în care se consemnează diferite raporturi juridice, notificări ori confirmări de executare a unor obligații asumate anterior, precum și anumite împrejurări de natură să evidențieze relațiile dintre părți (de exemplu, într-un proces de stabilire a paternității se depun scrisori de la tatăl prezumtiv, care neagă adesea până și cunoașterea mamei copilului, sau într-un proces de divorț scrisori care demonstrează infidelitatea unuia dintre soți).

Câmpul de aplicabilitate a cercetării scrisului nu se reduce însă numai la administrarea probelor în justiție, ci se extinde și la domenii cu caracter extrajudiciar, cum ar fi în materie contravențională sau de competența comisiilor de judecată.

În sfârșit, notăm recurgerea la cunoștințele de specialitate ale experților criminaliști în scopul elucidării unor probleme privind originalitatea sau descifrarea manuscriselor cu valoare istorică sau literară, precum și la verificarea autenticității unor opere de artă

(tablouri şi lucrări de grafică). Exemplul următor ni se pare concludent în acest sens:

În Colecţia de artă comparată din Bucureşti s-a găsit un desen nesemnat (52,5 x 43 cm), executat în cărbune, de o remarcabilă valoare artistică. Din fişa analitică rezultă că acest desen, cumpărat la Paris în anul 1900 de către dr. Slătineanu, ar aparţine pictorului Vincent Van Gogh, dar acest lucru nu fusese probat. Criticii de artă s-au pronunţat pentru autenticitatea desenului, datându-l cu aproximaţie 1855. Rămânea de lămurit chestiunea autorului menţiunii *arracheuse de carottes (Hiver)* aflată în partea inferioară stângă a desenului (vezi Fig. 1).

Fig. 1. Desen atribuit pictorului Vincent Van Gogh

Muzeul municipal din Amsterdam opina că n-ar fi exclus ca inscripția să fi fost scrisă de un vânzător de tablouri – de exemplu, Ambroise Vollard –, întrucât Van Gogh nu făcea notații în limba franceză în perioada sa olandeză. În această situație am efectuat o expertiză grafică, folosind ca piese de comparație facsimile dintr-un volum de corespondență, şi am stabilit cu certitudine, pe baza similitudinilor relevate în fotografiile alăturate, că intitularea lucrării a fost făcută personal de către marele pictor.

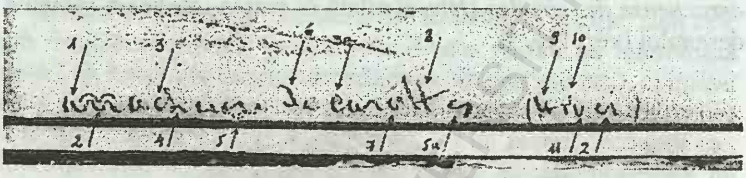

Fig. 2. Titlul desenului, din colțul inferior stâng

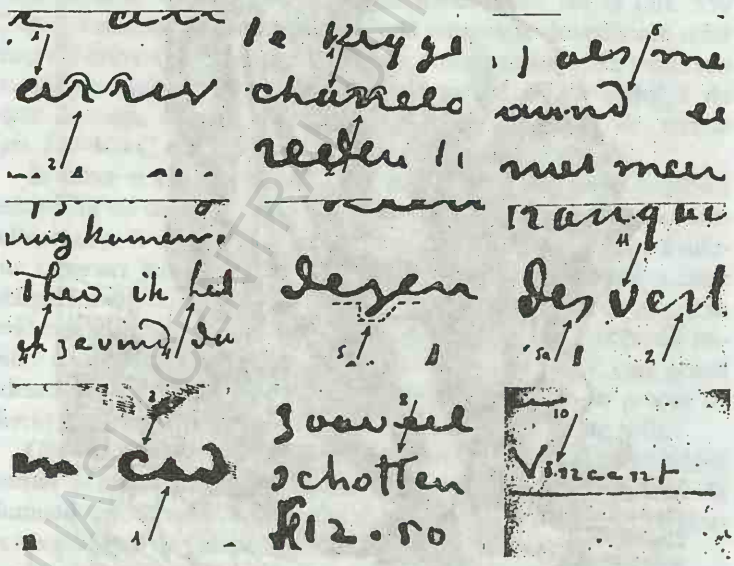

Fig. 3. Fragmente din scrisul pictorului Vincent Van Gogh

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Expertiza documentelor datează încă din antichitate, reprezentând probabil unul dintre cele mai vechi mijloace de probaţiune cu caracter tehnic la care s-a apelat în procedurile judiciare, ceea ce dovedeşte că odată cu circulaţia mai intensă a actelor scrise au apărut şi primele falsuri. Asemănarea dintre scrisuri facilitată de tipul liniar (scrierea cuneiformă, majusculele latine etc.), arta de a putea imita scrisul altuia, întocmirea actelor de către scribi anume specializaţi, posibilitatea de modificare a scrisului propriu, au dat naştere la îndoieli asupra autenticităţii înscrisurilor folosite şi au impus de timpuriu căutarea unor căi de investigare.

O lege a împăratului Constantin (aproximativ din anul 300 d.Hr.) cuprinde un capitol special consacrat falsului, în care se indică printre mijloacele de aflare a adevărului compararea scrisurilor *(scripturarum collatione),* iar în anul 539 Justinian citează în novela 73 o eroare judiciară cauzată de faptul că experţii declaraseră un act fals, dovedit ulterior a fi autentic. De altfel, încă din novela 49 se negase că examinarea scrisurilor poate atinge certitudinea, luându-se măsuri pentru asigurarea pieselor de comparaţie.

Primele studii privind scrisul, axate în special pe descoperirea legăturii dintre caracteristicile grafice şi personalitatea omului, se situează în secolul XVII şi aparţin lui François Demelle (1609), Camillo Baldo (1622), Jacques Raveneau (1666) şi Etienne de Blégny (1669). Secolul XIX şi începutul secolului XX cunosc un deosebit interes pentru cercetarea scrisului, este adevărat mai mult sub aspect grafologic dar şi al posibilităţilor de identificare, conturarea celor două domenii accentuându-se apoi tot mai mult până la completa lor despărţire de astăzi.

După observaţiile extrem de preţioase ale abatelui Jean-Hippolyte Michon (1872), urmează o numeroasă pleiadă de grafologi şi experţi grafici dintre care se remarcă, în această perioadă, Alphons Bertillon (1897), Pierre Humbert (1907), E. Sollange-Pellat (1908), J. Crépieux-Jamin (1921), creatorul grafologiei moderne, Edouard de Rougemont (1922), Edmond Locard (1923), Felix Michaud (1925), J. A. Brutails (1925); dintre autorii de limbă germană notăm pe Hans Langenbruch (1895), Hans Gross (1898), Ludwig Schneikert (1906), cehul R. Saudek (1925), iar dintre cei de limbă engleză pe Persifor Frazer (1894) şi Albert Osborn (1910).

Dintre specialiştii români în materie, unii foarte cunoscuţi pe plan internaţional, sau care s-au ocupat printre altele şi de problema scrisului, menţionăm pe Ştefan Minovici (1900), Gh. Marinescu (1905), I. T. Ulic (1916), C. I. Parhon (1917), Hélène Bogdanavici (1930), Mihail Kernbach (1935), Aurel Boia (1943) şi în special Henri Stahl (1926), profesor la Şcoala superioară de arhivistică şi paleografie.

Odată cu spectaculoasele progrese ale ştiinţelor exacte, mai ales ale fizicii şi chimiei, s-a lărgit mult aria de investigare a documentelor în vederea depistării falsurilor. Totuşi trebuie observat că aplicarea creatoare a procedeelor elaborate în cadrul altor domenii a avut repercusiuni însemnate numai în ce priveşte cercetarea actelor sub aspect tehnic (analiză de hârtie, cerneală, pastă, tuşuri etc.). În schimb examinările de ordin grafic, adică studierea caracteristicilor scrisului în vederea identificării autorului nu au evoluat fundamental, depinzând încă în mare măsură de talentul şi experienţa personală a expertului. De aceea cercetările contemporane ale specialiştilor din numeroase ţări se orientează spre găsirea unor criterii cât mai obiective, axându-se pe două direcţii principale: 1) aprofundarea cunoştinţelor referitoare la fiziologia mişcărilor grafice, şi 2) adoptarea metodelor matematice la evaluarea şi compararea elementelor de identificare mergându-se până la utilizarea calculatoarelor electronice.

2. Conţinutul noţiunii de scris în criminalistică

2.1. Definirea noţiunii de scris

Comunicarea dintre oameni se realizează atât pe cale verbală, adică prin mijloace sonore, cât şi prin intermediul scrisului, care constă în reprezentarea sunetelor şi cuvintelor dintr-o limbă, prin semne grafice. Trebuie precizat că dacă cuvântul exprimat verbal sau în scris ajunge la nivelul scoarţei cerebrale sub semnificaţia sa lingvistică, deci sub raportul informaţiei pe care o conţine, semnul grafic sau grupele de semne ca atare (aspectul morfologic) nu

exprimă direct conținutul gândului, căci nu se aseamănă cu obiectul real pe care îl desemnează (Al. Roşca), ci se limitează la rolul de simboluri ale elementelor sonore din limbajul oral. Este însă interesant de amintit că la începuturile scrisului – căci şi acesta ca şi limba s-a dezvoltat şi perfecționat odată cu evoluția societății omeneşti – au existat moduri de notare pictografice şi ideografice ale noțiunilor respective (hieroglifele egiptene, mexicane şi chineze).

2.2. Scrisul ca mijloc de identificare criminalistică

În funcție de scopul urmărit scrisul interesează discipline foarte variate, cum ar fi caligrafia, desenul liniar, arhivistica, arheologia etc.; printre acestea se numără şi criminalistica.

Desigur că asocierea noțiunii de *scris* cu cea de *criminalistică* poate să trezească nedumeriri şi chiar a provocat opoziția unor experți grafici de formație mai veche. De aceea se impun unele succinte explicații.

Criminalistica este alcătuită, conform unei teze larg răspândită în prezent, din trei mari ramuri şi anume: tehnica criminalistică, tactica criminalistică şi metodica specială de anchetare a diferitelor genuri de infracțiuni. Prima dintre acestea, tehnica criminalistică, elaborează procedee şi utilizează mijloace tehnice pentru descoperirea, fixarea şi examinarea probelor materiale de natură să conducă la depistarea infracțiunilor şi a autorilor lor. Probele materiale concretizate în urme servesc la *identificare,* fie prin determinarea obiectului creator (degetul care a lăsat amprenta, arma cu care s-a tras proiectilul purtător de striațiuni, încălțămintea de la care provine urma de pas, toporul cu care s-a spart o uşă, anvelopa care a imprimat pe drum profilul frizurilor etc.), fie prin reconstituirea obiectului, adică a întregului, din care a făcut parte un fragment ridicat de la locul faptei (vopsea, sticlă, țesături, aşchii de lemn etc.).

Scrisul este şi el o urmă, dar de un gen cu totul aparte.

Dacă urmele de topor, pantof etc. provin de la un obiect (obiectul de identificat) şi sunt realizate prin mulare într-o masă primitoare (lemn, pământ etc.) sau prin depunere de substanță

B.C.U. „M. EMINESCU" IAŞI

(sânge, grăsimi secretate de glandele sudoripare etc.), scrisul, materializat în formele grafice ale unui manuscris, este urmarea activității nervoase și musculare a omului, tradusă printr-un complex de mișcări sau de deprinderi tehnice. În consecință el trebuie privit ca o realitate dinamică și nu statică, fixă, așa cum apare la prima vedere.

Pe de altă parte, identificarea obiectului creator se obține pe baza identității caracteristicilor generale și a particularităților urmei în litigiu și a urmelor de comparație, create experimental cu obiectul bănuit, identitate pusă în evidență prin suprapunerea urmelor în cele mai mici amănunte sau prin continuitate liniară (de exemplu, vor corespunde striațiunile de pe învelișul a două proiectile trase cu aceeași armă ori configurația crestelor papilare de la amprentele aceluiași deget). În schimb două texte cu conținut similar sau două semnături aparținând unei singure persoane, chiar dacă au fost trasate în același moment nu vor corespunde niciodată perfect în toate elementele grafice (se exclude desigur copierea, unde nu este vorba de un scris liber, ci de reproducerea mecanică a unui model).

Cu toate acestea, identificarea persoanei de la care provine un scris este posibilă, datorită celor două proprietăți fundamentale ale scrisului de care ne vom ocupa mai jos, și anume *individualitatea* și *stabilitatea* sa relativă; operația comportă un examen comparativ, utilizându-se ca probe de referință mostre de scris emanând în mod cert de la persoana presupusă a fi autor.

Reținem deci că teoria generală a identificării este întrutotul valabilă și pentru scris, a cărui specificitate justifică existența unui gen autonom de expertiză: *expertiza criminalistică a scrisului,* denumită și „grafoscopie judiciară" sau „expertiza grafică".

Obiectul nemijlocit al acestei expertize îl constituie *identificarea scriptorului* și în practică se concretizează în următoarele situații:

- verificarea faptului dacă un text sau o semnătură provine realmente de la scriptorul nominalizat în act (de exemplu, dacă un contract de vânzare-cumpărare a fost semnat de către cel care figurează ca vânzător);

- identificarea persoanei care a executat un text sau o semnătură ce s-au dovedit a nu aparține titularului respectiv (false) ori provin

de la un autor necunoscut (scrisori anonime, acte pe nume fictive, adăugiri etc.).

Determinarea autenticității înscrisului, nu în sensul legal definit mai sus ci în sensul că acesta nu este contrafăcut, se realizează prin constatările şi aprecierile expertului, dar urmează a fi reținută sau respinsă numai de către organul judiciar, prin interpretarea concluziilor expertizei.

Uneori scrierea şi semnarea actului de către titular echivalează cu însăşi autenticitatea lui, cum ar fi cazul unui testament întocmit personal de testator. Alteori situația este mai complicată. De exemplu, semnătura de pe o chitanță aparține într-adevăr persoanei pe numele căreia a fost executată, ceea ce nu înseamnă în mod automat că şi actul este autentic întrucât semnătura putea fi dată „în alb" ori „furată" prin intermediul hârtiei copiative, iar textul adăugat ulterior. În alte cazuri scrisul provine de la cel îndrituit să-l execute, deci aparent actul este autentic, şi cu toate acestea avem de-a face cu un fals, de pildă în cazul în care pe o foaie de parcurs şoferul modifică numărul de kilometri parcurşi, tonajul, localitățile de destinație etc.

2.3. Formele de manifestare ale scrisurilor expertizate

Pe de o parte scrisurile se prezintă sub formă de *texte,* fie că acestea sunt mai extinse (scrisori, cereri, însemnări, formulare completate de mână etc.) sau mai restrânse, reducându-se la câteva rânduri (o rezoluție, un număr şi o dată de înregistrare), la două-trei cuvinte (de pildă, „Am primit", „Bun şi aprobat", „De acord") sau chiar la un singur cuvânt (de exemplu, „Văzut", „Confirm").

Pe de altă parte scrisurile îmbracă forma *semnăturilor;* indiferent dacă sunt sau nu descifrabile, acestea reprezintă tot mişcările grafice ale unei anumite persoane şi încă de maximă individualitate.

În sfârşit, în noțiunea de scris trebuie incluse şi *semnele* grafice *neliterale,* cum ar fi semnele de punctuație, sublinierile, semnele care însoțesc cifrele de numerotare a paginilor, semnele de continuare sau de finalizare ale acestora etc. Este adevărat că de cele mai multe ori aceste semne prezintă o construcție extrem de simplă, dar sunt cazuri când forma lor iese din comun; oricum, asemănarea şi mai ales deosebirea lor în două scrisuri comparate pot furniza prețioase indicii de apreciere.

Prin urmare, scrisul ca mijloc de identificare nu se limitează la scrierea alfabetică, ci înglobează toate formele de manifestare grafică ale unei persoane. În această ordine de idei, credem că pot forma obiectul unei identificări chiar şi trăsăturile unui *desen,* fiind de dorit ca desenele comparate să provină din aceeaşi perioadă întrucât maniera de a desena se poate modifica la un pictor la altul sau de la o perioadă de creaţie la alta.

Astfel, în expertiza Van Gogh, relatată mai sus, am observat interesante concordanţe între modul de trasare a liniilor la desenul în chestiune şi la un desen aflat la Muzeul municipal din Amsterdam intitulat „Femme bêchant", şi anume forma, direcţia, dimensiunea, presiunea, viteza de execuţie a trăsăturilor prin care se redau racursiurile îmbrăcămintei, brazdele de pământ etc.

Pe de altă parte, scrisul nu trebuie redus numai la materializarea gesturilor inscriptorii prin trăsături de cerneală, creion etc. Există cazuri, ce-i drept foarte rare, în care obiectul expertizei îl formează un scris concretizat doar în *urme de adâncime,* produse ca urmare a transmiterii prin presiune, pe o altă foaie, a unui scris executat în condiţii normale.

De exemplu, într-un caz învinuitul acuzat de trafic de influenţă promisese unei persoane că, prin relaţiile pe care le are, îi va procura o locuinţă. În acest scop a scris o cerere, sub formă de ciornă, chiar la domiciliul acesteia. Contestând ulterior fapta, partea vătămată a prezentat o foaie albă ce se aflase dedesubtul cererii în momentul întocmirii. Prin fotografierea urmelor de presiune (fulaj) şi inversarea clişeului fotografic s-a obţinut imaginea pozitivă a scrisului, care apoi s-a comparat cu scrisul învinuitului, demonstrându-se identitatea de autor pe baza asemănărilor existente (fig. 4 şi 5).

În ce priveşte materialul-suport pe care se „depune" scrisul, în majoritatea cazurilor de expertiză se examinează scrisuri executate pe hârtie, adică acte de tipul celor deja menţionate. Uneori însă scrisul în litigiu, de obicei cu conţinut injurios, se află pe diverse obiecte, cum ar fi uşi, garduri, pereţi, table, geamuri etc. Aceste „înscrisuri" al căror autor se cere a fi stabilit sunt asimilate cu documentele, căci scrisul respectiv se pretează la o cercetare comparativă cu scrisuri de proveniență certă, realizate de preferinţă în aceleaşi condiţii.

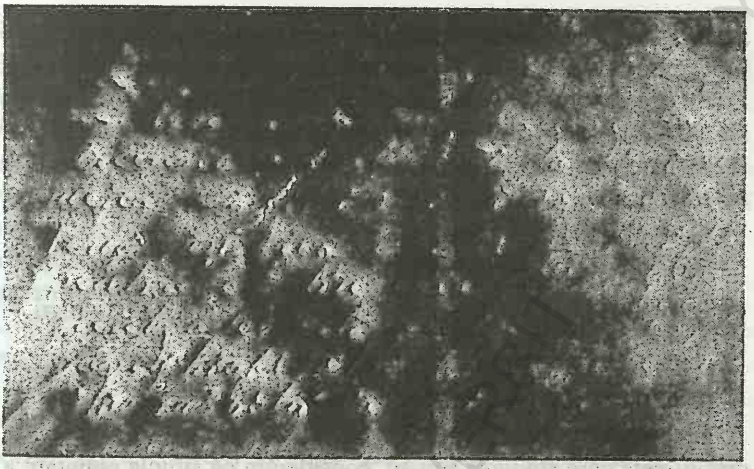

Fig. 4. Foaia corp delict pe care apare scrisul sub forma unor urme de presiune

a b

Fig. 5. a) Fragment din același scris; b) Fragment din declarația învinuitului

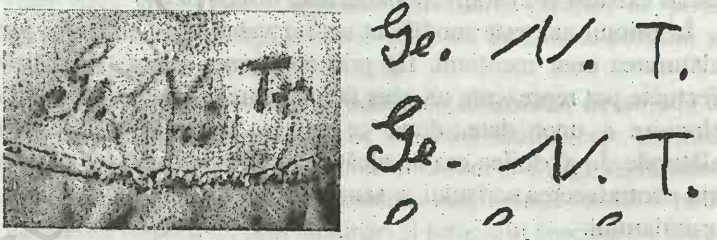

a b

Fig. 6. a) Inițialele de pe fundul unei pălării; b) Proba executată pe pânză de proprietarul pălăriei, pe care a pierdut-o la locul faptei cu ocazia unui furt

Într-un caz s-a putut identifica un hoţ care, în graba de a se îndepărta de curtea din care furase nişte găini, şi-a pierdut pălăria. Pe fundul acesteia îşi scrisese iniţialele (fig. 6), prevedere care nu s-a dovedit inutilă, căci pălăria i-a fost găsită de ... poliţie! Prin identificarea lui ca scriptor al literelor respective s-a probat că este autorul furtului.

3. Diferenţierea expertizei criminalistice a scrisului de alte genuri de examinare

Dată fiind confuzia care în general domneşte cu privire la disciplinele care studiază scrisul, considerăm că simpla enunţare a obiectului expertizei criminalistice a scrisului nu este suficientă pentru definirea precisă a acestui gen de examinare. De aceea în vederea unei juste înţelegeri a întinderii sferei de probleme şi a limitelor acesteia apar necesare câteva explicaţii referitoare la alte două aspecte ale cercetării scrisului, şi anume, examinarea tehnică a actelor şi examinarea grafologică.

3.1. Examinarea tehnică a actelor

Modalităţile de falsificare ale unui act, indiferent de procedeele utilizate, se reduc în fond la două posibilităţi: 1) alterarea unui înscris existent şi 2) confecţionarea unui înscris fictiv.

În primul caz este modificat un act valabil întocmit, fie prin înlăturarea unor menţiuni, fie prin adăugarea altora. Adăugirile efectuate pot reprezenta un plus faţă de datele deja înscrise sau o înlocuire a unor date, după ce acestea au fost în prealabil înlăturate. În al doilea caz se alcătuieşte în întregime un act fals, prin contrafacerea scrisului, a semnăturilor, a ştampilei, mai rar a formularului.

Este lesne de observat că în ambele situaţii examinarea în vederea determinării autenticităţii se referă pe de o parte la scris ca expresie a unei deprinderi personale, iar pe de altă parte la o serie

de elemente materiale ale scrisului, cum ar fi substanțele de scriere (cerneală, creion, tuș), suportul scrierii (hârtia) etc. În consecință, știința criminalisticii împarte cercetarea actelor în două ramuri diferite: *expertiza scrisului* și *expertiza tehnică a actelor.* Această distincție, puțin cunoscută în afara specialiștilor, se justifică nu numai prin obiectele deosebite supuse analizei, ci și prin procedeele diverse de examinare. În primul caz avem de-a face cu o examinare comparativă a formelor scripturale din scrisul în litigiu și din scrisul persoanei bănuită a fi autorul, pe când în al doilea caz se recurge la investigații fizico-chimice și traseologice, în scopul depistării urmelor materiale proprii contrafacerii sau modificării actelor.

Fără a aprofunda problemele specifice examinării tehnice a actelor, credem că nu ar fi lipsită de interes prezentarea câtorva cazuri de cercetare a scrisului sub acest aspect, urmărind o mai clară diferențiere de cercetarea pur grafică.

Un exemplu tipic de examinare tehnică îl reprezintă *determinarea ștersăturilor.* Adesea modificarea actelor se efectuează prin înlăturarea unor mențiuni literale și cifrice, cum ar fi sume de bani, cantități, date calendaristice etc. din inventare, chitanțe, librete de economii, diplome, documente de identitate și altele. Radierea sau răzuirea unui scris atrage după sine o deteriorare a hârtiei prin subțierea ei și prin deranjarea fibrelor din stratul superior. Urmele de acest gen pot fi puse în evidență prin diverse procedee, unele mai simple; cum ar fi examinarea microscopică, iluminarea actului dedesubt sau sub un unghi de incidență mic (fig. 7 și 8), expunerea la vapori de iod, absorbirea unor substanțe lichide, pulverizarea cu prafuri fine, altele mai complicate dar foarte precise, de pildă măsurarea conductibilității electrice a hârtiei în diferite porțiuni și examinarea cu ajutorul radiațiilor beta.

Atunci când manoperele întreprinse de falsificator nu au dus la înlăturarea completă a trăsăturilor scrisului inițial este posibilă relevarea acestuia pe baza fragmentelor conservate (fig. 9). În acest scop se urmărește obținerea unui contrast maxim între fondul actului și trăsăturile respective, prin iluminări și fotografii speciale cu filtre; în caz de rezultat negativ se trece la examinarea în radiații invizibile (ultraviolete și röentgen), la excitarea luminiscenței în spectrul vizibil și infraroșu sau la aplicarea unor procedee chimice, cum ar fi

reacțiile de culoare și metoda difuzo-copiativă, prin care „se extrag", în anumite condiții, trăsăturile scrisului preexistent pe hârtie fotografică. În absența unor asemenea trăsături latente, cercetările sunt dirijate spre exploatarea eventualelor urme de presiune lăsate de vârful instrumentului scriptural în momentul întocmirii actului.

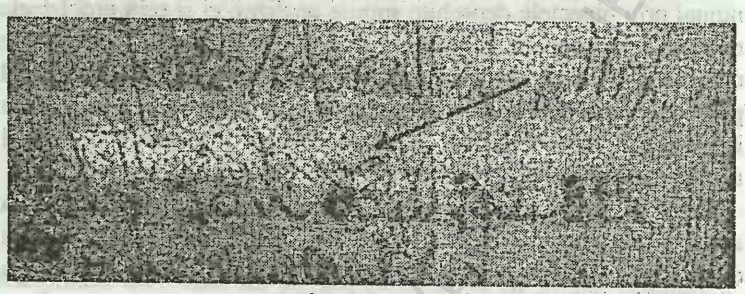

Fig. 7. Subțierea hârtiei prin radiere, pusă în evidența la o iluminare prin transparență

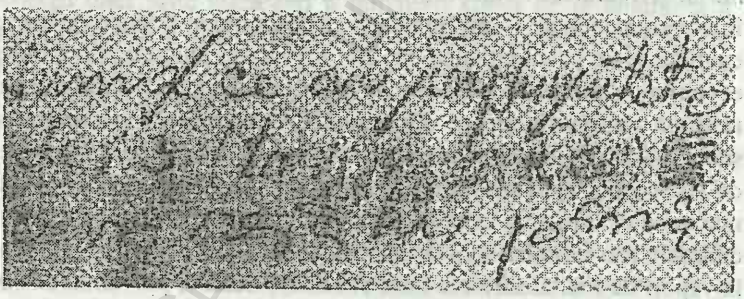

Fig. 8. Relevarea radierii printr-o iluminare razantă

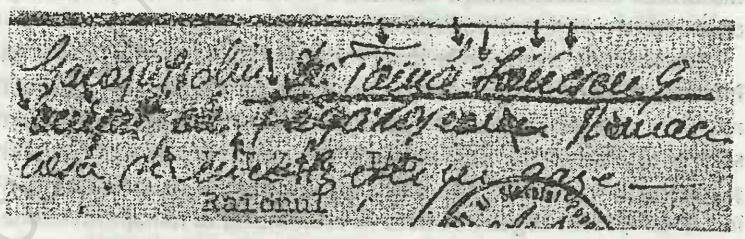

Fig. 9. Reconstituirea scrisului radiat după trăsăturile rămase

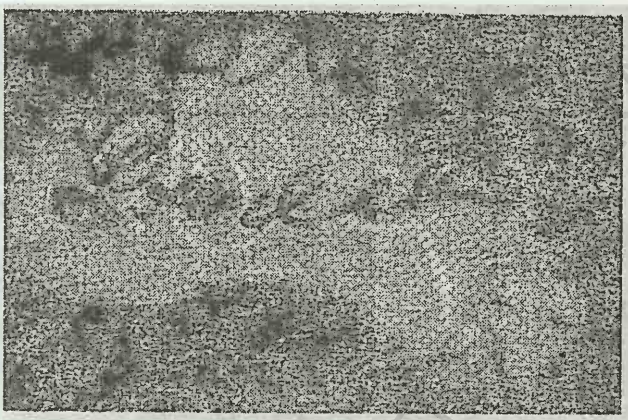

Fig. 10. Depistarea la raze ultraviolete a unei semnături spălate (trăsăturile albe)

În afară de îndepărtarea unui scris pe cale mecanică, falsificatorii practică ştergerea chimică, prin spălarea trăsăturilor de cerneală şi, mai puţin frecvent, de pastă, cu diferite substanţe. Chiar dacă în locul respectiv nu se remarcă o îngălbenire, sub acţiunea razelor ultraviolete zona atacată va căpăta de cele mai multe ori o fluorescenţă diferită de cea a porţiunilor neafectate, putându-se citi bine scrisul iniţial (fig. 10).

Tot ca o modalitate de ştergere este considerată acoperirea unui scris, fie cu un alt text, fie prin haşurare cu linii, fie printr-un desen (fig. 11). Dacă trăsăturile scrisului acoperit şi cele ulterioare se comportă diferit faţă de radiaţiile infraroşii, primele fiind opace iar ultimele penetrabile, se poate pune în evidenţă textul mascat prin fotografierea actului în infraroşu sau prin studierea cu ajutorul convertizorului electrono-optic, cu precizarea că acestea nu sunt singurele mijloace de relevare a scrisurilor ascunse.

a

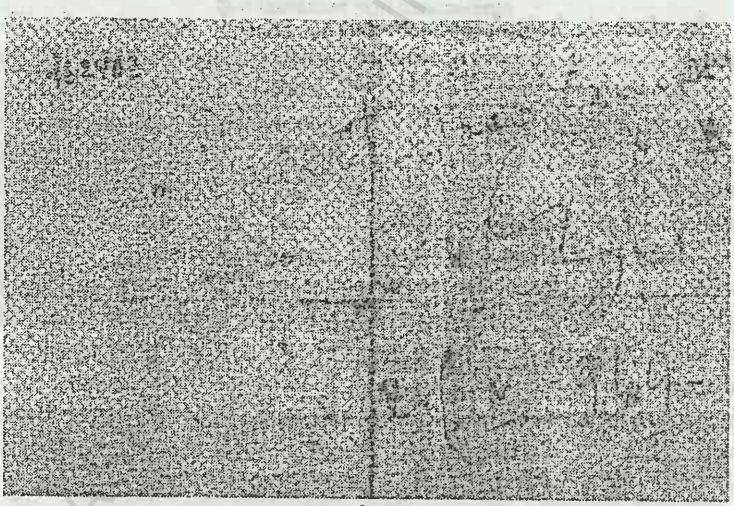

b

Fig. 11. a) Actul în litigiu. b) Acelaşi act fotografiat în raze infraroşii

După cum arătam mai sus, falsificarea actelor se realizează şi prin *adăugarea* unor menţiuni noi, fie direct, fie după ce s-au efectuat ştersături. De exemplu într-o dovadă de predare se trec

obiecte şi clauze suplimentare (fig. 12) sau pe un bilet Loto se modifică numerele înscriindu-se încă o cifră pentru a deveni câştigător (fig. 13). Alteori adăugarea se limitează la transformarea unui semn grafic în altul, prin introducerea uneia sau a mai multor trăsături, sistem aplicabil în special cifrelor (fig. 14).

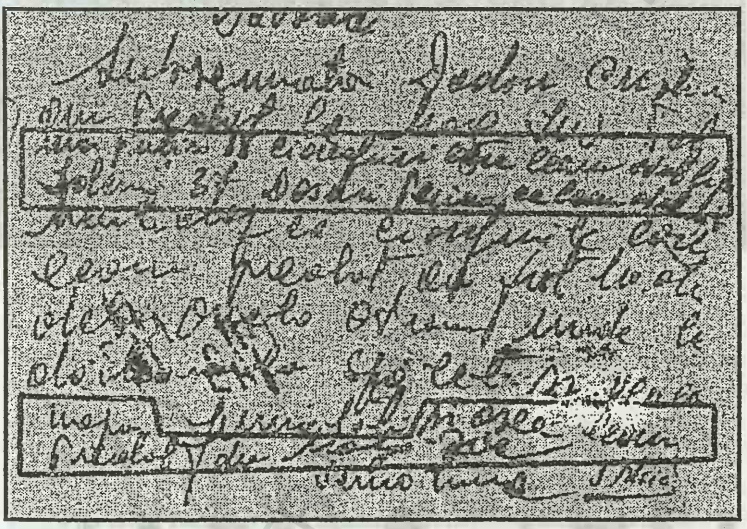

Fig. 12. Dovadă de predare modificată prin adăugirea rândurilor încadrate

Datorită imposibilităţii scriptorului de a se integra perfect în ansamblul grafic existent, adăugirile dau naştere la neconcordanţe, materializate în dezalinieri, diferenţe de dimensiune, înclinare şi presiune. Ritmul mişcărilor inscriptorii devine în general lent, imprimând scrisului un aspect căutat. Adeseori un rând adăugat, fiind înghesuit din lipsă de spaţiu, are tendinţa de a ocoli alte menţiuni sau semnătura. Evident că modificarea va fi pe deplin probată atunci când se va stabili că scrisul presupus adăugat provine de la o altă persoană decât cea care a întocmit iniţial, actul respectiv.

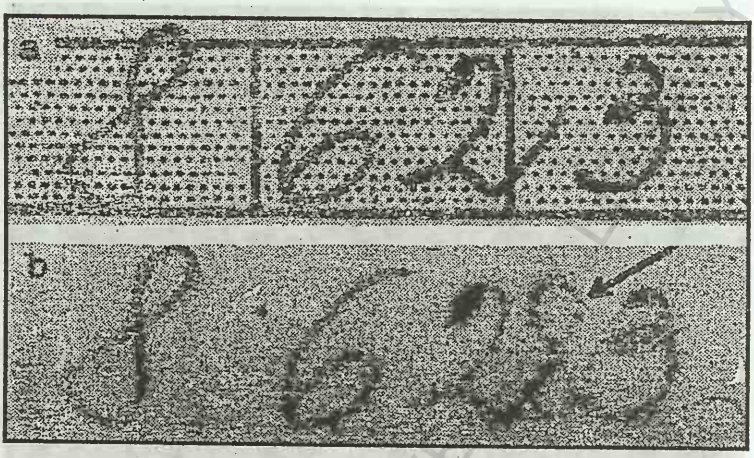

Fig. 13. Falsificarea unui bilet Loto prin adăugarea cifrei 8.
a) unicatul păstrat sub sigiliu; b) duplicatul aflat la participant

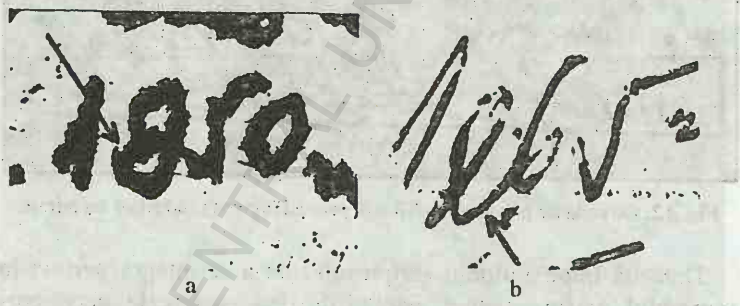

Fig. 14. Modificări de cifre: a) din 9 în 8; b) din 0 în 2

De asemenea, adăugirea este incontestabilă dacă ea a fost efectuată cu un material de scriere diferit de cel al scrisului anterior. Cu alte cuvinte, problema constă în a putea diferenția două mostre de cerneală, pastă, creion etc., chestiune care a format şi formează încă obiectul a numeroase cercetări de laborator, orientate spre aplicarea celor mai moderne metode fizico-chimice de analiză.

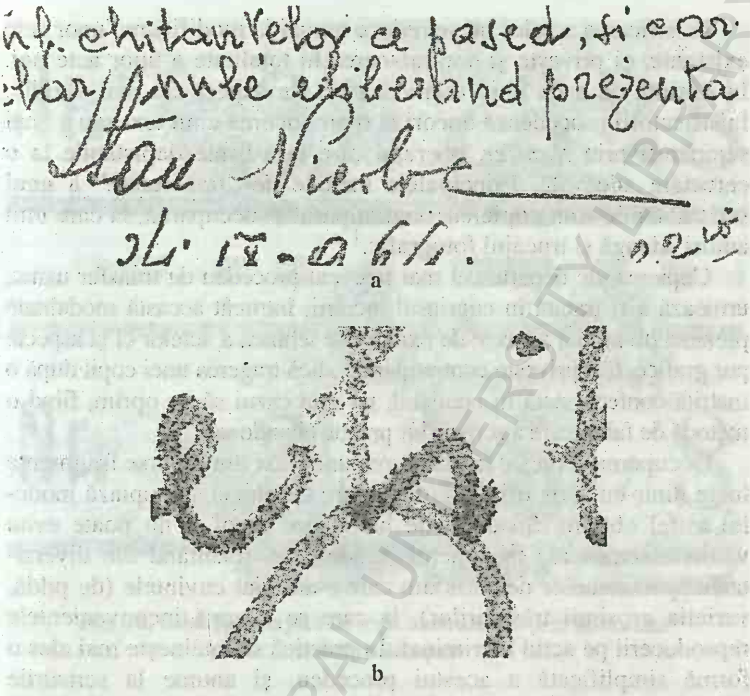

Fig. 15. a) Text scris după semnare; b) Microfotografia trăsăturilor intersectate (minuscula l peste majuscula N)

Adăugirea poate fi dovedită şi atunci când se înregistrează o ordine anormală de scriere a diverselor părţi ale unui act. În mod firesc rândul care urmează are trăsăturile peste cele ale rândului precedent sau semnătura trece peste trăsăturile rândului final. O succesiune inversă a trăsăturilor intersectate denotă o scriere ulterioară; de exemplu, dacă trăsăturile semnăturii sunt sub trăsăturile textului înseamnă fie că semnătura respectivă a fost dată „în alb", adică conţinutul actului a fost completat pe o foaie deja semnată, fie că s-a intercalat ultimul rând între textul iniţial şi semnătură. Soluţionarea concretă a problemei încrucişării trăsăturilor nu este în practică lipsită de dificultăţi, generate mai ales de intensitatea de culoare diferită a trăsăturilor, care variază în funcţie de cantitatea de cerneală sau de grafit depusă.

Falsificarea actelor nu se reduce numai la modificarea unor acte existente, ci priveşte şi contrafacerea în totalitate a unor acte noi. În dorinţa de a da unui asemenea act un aspect cât mai veridic, falsificatorii procedează uneori la reproducerea unui text sau a unei semnături prin *transfer,* operaţie care lasă urme depistabile la o cercetare adecvată. Principalele metode de „transferare" a unui scris autentic sunt copierea, contratiparul şi decuparea, la care unii autori adaugă şi trucajul fotografic.[1]

Copierea, de departe cel mai frecvent procedeu de transfer uzitat, urmează a fi tratată în cuprinsul lucrării, întrucât această modalitate prezintă nu numai aspecte de examinare tehnică a actelor ci şi aspecte pur grafice. Cât priveşte contratiparul, adică tragerea unei copii după o matriţă confecţionată în prealabil, nu este cazul să ne oprim, fiind o metodă de falsificare a scrisurilor practic abandonată.

Decuparea serveşte la alcătuirea unui text din diverse fragmente luate dintr-un scris original, după care de obicei se copiază modelul astfel obţinut. Sistemul de lucru este greoi şi nu poate evita vădite le semne ale manoperei frauduloase, rezultând din diversitatea specimenelor de scris din care s-au tăiat cuvintele (de pildă, variaţia grosimii trăsăturilor), la care se adaugă inconvenientele reproducerii pe actul încriminat. În practică se întâlneşte mai ales o formă simplificată a acestui procedeu, şi anume la scrisurile tipărite, cum ar fi la întocmirea scrisorilor anonime din tăieturi de ziare sau cărţi sau la confecţionarea seriilor de pe imprimate, ca în cazul ilustrat în fig. 16, în care s-a falsificat seria unui bilet Sportexpres prin înlocuirea unor cifre cu alte cifre decupate.

Trucajul fotografic nu este propriu-zis o contrafacere a unui act, ci a unei reproduceri fotografice ce ar putea fi valorificată în măsura în care ar fi acceptată ca probă, de exemplu în cazul actelor pretins distruse sau pierdute, după care s-ar fi păstrat fotocopii. Dacă alcătuirea unui text din diferite facsimile reunite şi apoi fotografiate este destul de uşor de sesizat, în schimb cu greu se va determina „introducerea" unei simple semnături. Având în vedere şi alte dezavantaje pe care le prezintă fotografiile în ce priveşte studierea detaliilor grafice, laboratoarele de criminalistică refuză în principiu efectuarea expertizelor în asemenea condiţii.

---

[1] Aceste procedee utilizate la data publicării lucrării (1973) sunt în prezent înlocuite cu tehnici la îndemâna oricui de genul scanării şi xerocopierii.

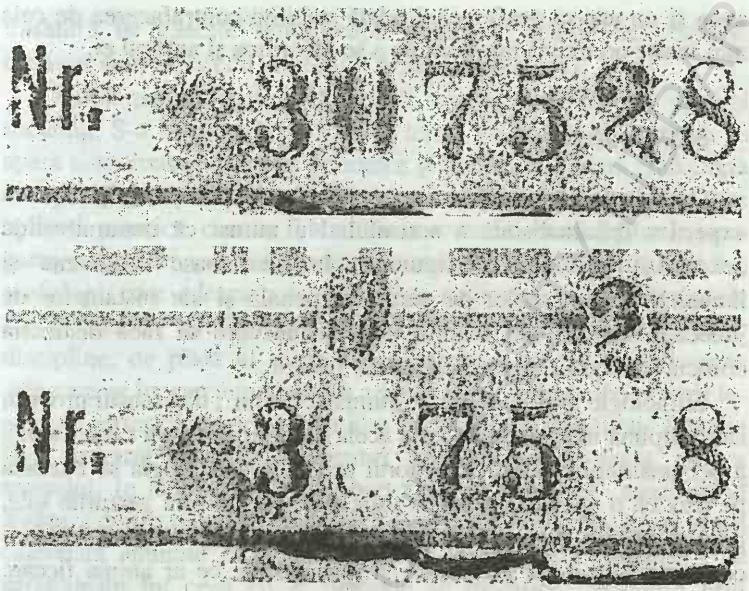

Fig. 16. Bilet Sportexpres cu seria contrafăcută prin înlocuirea unor cifre decupate

Domeniul examinării tehnice a actelor nu se limitează doar la problemele expuse, a căror caracteristică comună este faptul că sunt direct legate de scrisul de mână. Alte aspecte conexe problematicii autentic-fals pot fi stabilirea datei reale a unui act, examinarea scrisurilor dactilografiate în vederea identificării maşinii de scris şi a dactilografului, precum şi a determinării modificărilor din aceste texte, identificarea ştampilelor după impresiuni, refolosirea timbrelor, descifrarea documentelor carbonizate etc.

Deşi examinarea scrisului şi examinarea tehnică a actelor au un profil diferit, trebuie subliniat că ele se află într-o strânsă interdependenţă, expertul fiind obligat, chiar atunci când problema pusă de organul judiciar are un caracter strict grafic, să procedeze la o examinare a actului şi din punct de vedere tehnic. Descoperirea unor urme materiale de contrafacere va demonstra de la început falsitatea actului, făcând uneori inutilă o examinare comparativă a scrisurilor. Pe de altă parte problemele de tehnică a actelor pot

avea şi un aspect grafic, căci odată stabilită contrafacerea de cele mai multe ori există interesul de a se identifica şi autorul ei.

3.2. Grafologia

Grafologia, cel puţin ca termen, este frecvent confundată cu expertiza criminalistică a scrisului. Nu numai că denumirea de „expertiză grafologică" figurează în numeroase ordonanţe şi încheieri ale organelor de cercetare penală şi ale instanţelor de judecată, dar rar am întâlnit o persoană care să facă distincţia corectă între grafologie şi expertiza grafică.

Etimologic grafologia este „ştiinţa scrisului", dar sensul propriu, ca disciplină independentă, este acela de determinare a caracterului, a personalităţii omului cu ajutorul scrisului. Grafologia se bazează pe teza că o persoană poate fi uşor recunoscută prin gesturile sale, gesturi care nu depind de o intenţie sau voinţă de moment, ci de o conjugare a forţelor conştiente şi inconştiente ce ar anima fiecare persoană. Toate atitudinile fiinţei umane sunt deci gesturi încărcate de semnificaţii psihologice care se reflectă net în scris şi anume în caracteristicile generale ale scrisului, în tipurile de mişcări ca reflexe spontane, privite independent de formele literale pe care le îmbracă. Cu alte cuvinte, între trăsăturile psihologice ale unei persoane şi scrisul său există un raport de cauzalitate.

Grafologia a fost definită ca „o ştiinţă de observare şi artă de interpretare" (Suzanne Brèsard). Într-adevăr, întocmirea unui portret grafologic cuprinde două faze: 1) studierea scrisului şi determinarea caracterelor sale obiective, denumite şi „dominante grafice" şi 2) stabilirea semnificaţiilor psihologice corespunzătoare acestor dominante.

Semnificaţiile sau semnele grafologice nu sunt absolute, ci au o valoare relativă, pentru că fiecare mişcare poate fi determinată de cauze diverse (J. Crépieux-Jamin); în consecinţă, semnificaţiile primare vor trebui combinate, şi am spune chiar conciliate, ajungându-se astfel la rezultante ce vor defini personalitatea scriptorului. Prin urmare „scrierea apare ca o structură în care orice

trăsătură își găsește semnificația numai în relație cu celelalte trăsături și în raport cu întregul" (Andrei Athanasiu).

Grafologia are foarte mulți adepți, constituiți în diferite școli și societăți. S-a scris mult pe această temă; au apărut și continuă să apară numeroase publicații periodice și lucrări. Totodată grafologia a depășit granițele unor studii teoretice, găsindu-și în unele țări aplicații practice, cum ar fi analizarea scrisului candidaților la ocuparea posturilor vacante din mari întreprinderi și instituții de către grafologi, care adesea colaborează cu cabinetele de psihotehnică. De asemenea, grafologia servește ca un complement al altor discipline, de pildă al medicinei. Astfel s-a născut *grafoterapia* prin care se încearcă reeducarea anumitor tulburări psihomotorii legate de scriere (disgrafii), mai ales la copii cu dizabilități. Trebuie însă precizat că grafoterapeutul nu acționează decât asupra scrisului. În acest sens dr. Robert Olivaux arată că „modificând legătura dintre motricitatea grafică și mișcarea psihologică se obțin câteodată anumite efecte psihologice; trebuie însă considerat ca șarlatanism tot ceea ce ar pretinde să modifice caracterul prin modificarea scrisului".

Grafologia are și numeroși adversari care consideră că toate „legile scrisului", „semnele", „rezultantele" și alte aserțiuni ale grafologiei ar fi lipsite de orice fundament științific, întrucât nu ar exista paralelism între diversele moduri de scriere și interpretările grafologice, acestea din urmă neavând o rațiune logică și nici măcar o bază statistică cu valoare experimentală.

Nu este în intenția noastră de a tranșa această controversă care împarte lumea specialiștilor. Fără îndoială, scrisul are un caracter individual, așa cum vom încerca să demonstrăm în paginile următoare, ceea ce implicit permite degajarea unor observații cu privire la constituția psiho-somatică și temperamentul scriptorului. Limitată la constatări de acest gen credem că grafologia poate, prin interpretări științific documentate, să ajungă la rezultate valabile, evident cu condiția ca aceste interpretări să fie făcute de specialiști competenți și cu experiență. Nu putem fi însă de acord cu exagerările de tot felul în care au căzut unii pseudografologi, care merg până acolo încât se cred abilitați să judece după scris trecutul unei persoane și chiar să-i prezică comportamentul în viitor, ca să

nu mai vorbim de alcătuirea unor „cupluri ideale" pe baza analizei specimenelor de scris ale pretendenților la însurătoare, ca la „Institutul de orientare nupțială" din Paris !

În ce ne privește problema grafologiei ne interesează mai ales sub aspectul relației acesteia cu expertiza grafică (criminalistică). Cu toate că ambele discipline se ocupă de studierea scrisului, fiecare dintre ele are un obiect și modalități proprii de investigație, care nu pot fi confundate, așa după cum rezultă din următoarea paralelă:

- grafologia urmărește descoperirea personalității după un scris cert, adică al cărui autor este cunoscut; expertiza grafică urmărește identificarea autorului unui scris a cărui paternitate este incertă (necunoscută sau contestată);

- în grafologie se examinează un singur scris (o probă sau mai multe provenind de la aceeași persoană), stabilindu-se caracteristicile generale și interpretându-se acestea din punct de vedere psihologic; în expertiza grafică se compară două scrisuri sau grupe de scrisuri, evaluându-se asemănările și deosebirile;

- în grafologie se cercetează scrisuri sincere, nedisimulate; în expertiza grafică se examinează adesea scrisuri intenționat modificate (deghizate) sau contrafăcute (copiate ori imitate).

Stabilirea adevărului în justiție și în cauzele extrajudiciare impune o verificare a autenticității actelor, operație tehnic posibilă doar prin efectuarea unei cercetări criminalistice. Au existat totuși cazuri când în cursul urmăririi penale s-au solicitat experților și aprecieri de ordin grafologic asupra unui text manuscris în scopul descoperirii autorului, și anume când nu exista nici o bănuială cu privire la identitatea acestuia. Aceste situații au un caracter excepțional și în orice caz numai o examinare grafologică nu este concludentă, având o valoare cu totul indicativă.

Discuția asupra deosebirilor dintre grafologie și expertiza grafică nu prezintă numai un interes teoretic ci urmărește să prevină pericolul pătrunderii interpretărilor grafologice în aprecierile strict grafice. În acest sens sunt de semnalat unele tendințe care s-au manifestat în literatura de specialitate, prin care s-a încercat o extindere a grafologiei la domeniul identificării scriptorului, considerându-se că grafologia ar cuprinde atât interpretări psihologice

cât şi tehnica examinării comparative, că ar exista deci o grafologie a caracterelor şi o grafologie a identificării (Paul Blank). De asemenea s-a susţinut că scrisul fiind viu, constituind expresia grafică a unei persoane, ar trebui examinat de grafologi chiar în cazurile de identificare, aceştia nevăzând în scris un document mort, aşa cum chipurile ar face experţii grafici (G. E. Magnat) sau că „cel care practică numai expertiza scrisurilor, fără grafologie, nu poate decât în cazuri foarte rare să aibă siguranţa că a văzut exact" (Edouard de Rougemont).

Practica de expertiză dovedeşte cu prisosinţă contrariul. Cu toate acestea nu negăm utilitatea studierii grafologiei pentru pregătirea experţilor criminalişti specializaţi în cercetarea documentelor, mai ales ca un ajutor în dificila operaţie de definire a caracteristicilor generale ale scrisului.

4. Bazele ştiinţifice ale identificării persoanei după scris

4.1. Mecanismele fiziologice ale executării scrisului

Scrierea, ca mijloc de fixare şi comunicare a ideilor, constituie o *deprindere,* şi anume o deprindere intelectuală în care sunt implicate variate acte motrice. Mecanismul fiziologic al deprinderilor în general, inclusiv al deprinderii de scriere, este dat de complexul de legături nervoase temporare (conexiuni între focarele de excitaţie) şi de reflexele condiţionate.

Potrivit teoriei pavloviene, la nivelul scoarţei cerebrale procesele nervoase fundamentale – excitaţia şi inhibiţia – sunt permanent sistematizate. Datorită fenomenului de iradiere a excitaţiei din focarul mai slab spre focarul mai puternic şi al concentrării celor două tipuri de procese nervoase, precum şi ca urmare a inducţiei lor reciproce, are loc un fenomen de stabilizare, de „bătătorire" a căilor nervoase ale unei anumite acţiuni. În acest fel se formează un *stereotip dinamic,* adică un complex de legături temporare, care se manifestă sub forma unor reacţii stabile cu caracter unitar (Al. Roşca ş.a.).

Stereotipul dinamic nu se naşte dintr-o dată, ci necesită numeroase repetări şi exerciţii, în aşa fel încât cu timpul are loc un proces de fixare, iar efectuarea acţiunii respective devine automatizată.

Principiile expuse se aplică întrutotul actului scrierii. Executarea scrisului are la bază o serie de legături temporare nervoase produse în cortex, determinate de perceperea cuvintelor prin citire, ascultare şi pronunţare; aceste legături sunt asociate cu mişcarea mâinii care înscrie semnele grafice. Pentru o justă apreciere a modului în care ia naştere scrierea trebuie avută în vedere legătura indisolubilă între limba orală şi limba scrisă, ambele reprezentând în fond două aspecte ale limbajului. În realizarea limbajului concură diferite sisteme: sistemul aferent, compus din analizatori auditivi, vizuali, kinestezici şi tactili, care transmite influxul nervos de la receptorii periferici spre sistemul nervos central, şi cel eferent, alcătuit din organele vorbirii şi ale scrierii, care efectuează procesul invers de transmitere a influxului nervos de la centru spre organele efectoare. Prin urmare, legăturile temporare nervoase au la bază o permanentă analiză şi sinteză de ordin optic, acustic şi kinestezic. Trebuie adăugat în ce priveşte calea eferentă de producere a limbajului că aceasta se realizează prin reactualizarea unui model de executat, elaborat în scoarţa cerebrală. Mai exact, scrierea se face prin reproducerea semnelor grafice convenţionale a căror formă şi gesturi de execuţie sunt memorate şi întipărite prin învăţare. Cu alte cuvinte, procesul fiziologic constă în „activarea schemelor grafice ale literelor şi apoi în activarea schemelor corespunzătoare care, reprezentând organizarea specifică pentru scris, activează celulele motorii ale muşchilor mâinii" (N. Toncescu).

Organul efector – mâna, inclusiv braţul – este deci pus în mişcare, condus şi controlat de către sistemul nervos central, care reglează tonusul muscular.

Principalele mişcări de scriere sunt flexiunea, extensiunea, abducţia şi aducţia (după Maurice Périot şi Paul Brosson). *Flexiunea* şi *extensiunea* se execută în plan vertical şi constau în aducerea instrumentului scriptural de sus în jos şi ducerea lui de jos în sus, prin strângerea şi, respectiv, destinderea degetelor, pe când *abducţia* şi *aducţia* se desfăşoară pe plan orizontal, prin deplasarea mâinii de la stânga spre dreapta şi invers, ceea ce înseamnă o

îndepărtare şi apropiere de la şi spre centru. Acestor mişcări de maximă simplitate le vor corespunde linii drepte, mişcările mai complicate, de rotaţie, fiind obţinute prin combinarea celor patru mişcări de bază. Aşa după cum bine observă dr. H. Callewaert, autorul unei interesante lucrări asupra fiziologiei scrisului, mişcările de inscripţie sunt completate cu mişcări cursive, având ca rol asigurarea avansării scrisului pe foaia de hârtie şi sunt analizate prin rotirea încheieturii sau a cotului ori prin mici „salturi" ale mâinii.

În cadrul studiilor întreprinse de neurofiziologi şi psihologi, s-a discutat mult problema dacă în scoarţa cerebrală poate fi localizat cel de al doilea sistem de semnalizare şi, în consecinţă, dacă se poate vorbi sau nu de un *centru grafic.* Chestiunea nu este lipsită de importanţă pentru experţii criminalişti, căci lezarea acestui eventual centru ar avea urmări directe asupra scrisului executat în aceste condiţii.

Fireşte că într-o problemă atât de complexă şi controversată, care necesită în primul rând cunoştinţe de strictă specialitate, nu intenţionăm să formulăm un punct de vedere propriu, dar socotim că este recomandabil să se observe o anumită precauţie. După manualul de psihologie întocmit sub redacţia prof. Al. Roşca „tendinţa de a localiza topografic, în anumiţi centri corticali precis delimitaţi, funcţiile psihice complexe, nu are o suficientă întemeiere faptică", autorii opinând că în cazul limbajului avem de-a face cu o *localizare dinamică.* În acelaşi sens dr. A. Athanasiu neagă existenţa unui centru performat al scrisului şi optează pentru o localizare a „etapelor căilor de deplasare şi de interacţiune a proceselor care stau la baza activităţii nervoase".

Revenind la proprietatea de automatizare a acţiunii, devenită deprindere, trebuie menţionat că aceasta nu înseamnă în mod implicit excluderea elementului „conştiinţă". În faza efectuării primelor acţiuni controlul conştient este deosebit de accentuat, concentrându-se asupra elementelor de detaliu şi scade pe măsura formării deprinderii, limitându-se numai la o participare cu caracter general, asupra liniilor directorii ale acţiunii, asupra ansamblului ei. Deci, în ultimă instanţă, deprinderile rămân acţiuni voluntare.

Astfel, în faza de început scrierea este greoaie; deşi semnele utilizate ca model sunt percepute vizual, încă nu s-a produs acel

proces de bătătorire a căilor nervoase de execuţie, mişcările încă nu au devenit reflexe şi ca atare mâna se contractă şi întâmpină mari dificultăţi în reproducerea semnelor. Continuându-se exerciţiile, prin învăţarea celor mai simple forme (linii drepte şi curbe), apoi a literelor alfabetului şi în sfârşit a unirii lor în cuvinte, se ajunge în cele din urmă la o „eliberare" treptată a mâinii şi la obţinerea unui scris executat cursiv. Concomitent trăsăturile suplimentare, nefuncţionale, prezente în prima fază, dispar rămânând doar mişcările corecte din punct de vedere caligrafic. Într-o etapă mai avansată, după o îndelungată practică de scriere, în cursul căreia creşte coordonarea mişcărilor şi totodată ritmul, scrisul manifestă o tendinţă de simplificare, ceea ce reprezintă o perfecţionare a acţiunii devenită automatizată.

În ce priveşte controlul conştient la care ne refeream mai sus, la început atenţia subiectului este deosebit de încordată, participând la trasarea fiecărei linii. Pe măsura formării stereotipului dinamic, a cristalizării unui sistem echilibrat al proceselor nervoase legate de acţiunea de scriere, atenţia scade, fără să dispară însă cu totul. Chiar la scrisurile cele mai evoluate, la care atenţia este îndreptată în principal asupra conţinutului textului, a expunerii, ea nu încetează să supravegheze modul de executare. Nu se poate concepe o strictă automatizare a deprinderii de scriere, cum ar fi de pildă la mers, unde automatizarea este foarte puternică din cauză că face parte din categoria actelor instinctive (Constantin Păunescu). Datorită fenomenului denumit „aferentaţie inversă", scrierea este supusă unui control permanent de către excitaţia senzorială, vizuală şi musculară. Astfel, ochiul înregistrează devierea unui scris de la linia dreaptă şi scriptorul se corectează prin redresare sau ochiul sesizează că se apropie sfârşitul rândului, ceea ce determină modificarea cursului scrierii, fie prin oprire şi reîncepere de la capăt, fie prin înghesuirea ultimelor cuvinte. Adăugăm că dacă un control de asemenea tip are mai mult un caracter subconştient, în alte situaţii controlul este perfect conştient, de exemplu când scriptorul revine asupra celor scrise, făcând retuşuri pentru o mai bună vizibilitate a literelor.

4.2. Individualitatea scrisului

Baza identificării persoanei după scris rezidă în facultatea scrisului de a fi individual. Individualitatea sa se exprimă în particularităţile caracteristicilor de ansamblu şi a celor de detaliu (construcţia semnelor grafice). Este adevărat că fiecare dintre aceste caracteristici, considerată izolat, poate fi întâlnită în scrisurile mai multor persoane, dar *combinaţia* lor este irepetabilă, întocmai ca la impresiunile digitale.

Factorul principal care determină această proprietate îl constituie însuşi modul de elaborare, extrem de complex al scrierii. Aşa după cum rezultă din cele expuse, scrisul este direct influenţat de particularităţile individuale ale tipului de activitate nervoasă propriu fiecărei persoane.

Nu intenţionăm să analizăm modul de desfăşurare al tuturor fenomenelor psihofiziologice dar credem că numai evocarea celor trei proprietăţi fundamentale care caracterizează procesele nervoase este suficientă pentru demonstrarea diferenţierii tipurilor de activitate nervoasă superioară. Cele trei proprietăţi la care ne referim sunt forţa (intensitatea), echilibrul şi mobilitatea, cu precizarea că ele singure nu explică în întregime individualizarea tipurilor temperamentale.

Forţa este dată de cantitatea de substanţă excitabilă cu care sunt înzestrate celulele nervoase, sub acest aspect deosebindu-se celule puternice şi celule slabe. De înzestrarea unei persoane cu unul din cele două genuri de celule depinde şi capacitatea ei de răspunde la un efort dat, obosind într-o măsură mai mare sau mai mică; fenomenul denumit „inhibiţie de protecţie" asigură apărarea celulelor nervoase prin epuizare. Făcând aplicaţie la scris se poate conchide că tocmai capacitatea funcţională a celulelor nervoase va determina uşurinţa sau dificultatea formării reflexelor condiţionate care stau la baza deprinderii de scriere, la care se adaugă influenţa exercitată asupra tonusului muscular al mâinii.

Echilibrul constă în raportul de forţă dintre cele două procese fundamentale – excitaţia şi inhibiţia – raport care determină precizia legăturilor temporare formate, capacitatea de reglare şi control a reacţiilor. În cazul unui dezechilibru tradus printr-o lipsă de

control, acesta se va materializa scriptural printr-o serie de tulburări denumite *disgrafii;* remarcăm însă că motivele alterării capacității de scriere sunt mult mai numeroase şi pot fi legate de o modificare de natură organică a unuia sau a mai multor analizatori sau a funcționabilității scoarțe cerebrale prin lipsă de dezvoltare.

Mobilitatea se referă la posibilitatea schimbării proceselor nervoase, a înlocuirii unora cu altele, în scopul de a adapta organismul la modificările survenite în mediul exterior. Desigur că mobilitatea proceselor nervoase determină şi o modificare a stereotipurilor dinamice formate, deci şi a scrisului, ceea ce nu exclude o stabilitate relativă a acestuia, problemă de care ne vom ocupa separat.

Chiar dacă ar fi să luăm în considerație numai diversitatea acestor proprietăți, precum şi diferențierea obținută prin combinarea lor – ceea ce nu epuizează toate tipurile de diversificare – şi încă ne-am convinge de infinitatea caracteristicilor care definesc „motorul" scrierii. În plus trebuie avut în vedere faptul că şi particularitățile anatomice şi funcționale ale sistemului nervos şi muscular al brațului şi mâinii (uneori şi al umărului) determină individualitatea gesturilor grafice. Astfel, felul în care se ține instrumentul scriptural, poziția şi mişcarea corespunzătoare a degetelor, nu sunt exclusiv impuse prin sistemul de învățare a scrierii, ci în mare parte adaptate la disponibilitățile persoanei respective. Studiind dinamica gesturilor inscriptorii prin filmare, dr. H. Callewaert a explicat şi clasificat diferitele maniere de ținere a instrumentului în modul combinat (fig. 17 a), considerat ca normal (sau mai exact „ideal"), şi în moduri aşa-zise „defectuoase", din care fac parte tipul solidar (b), tipul frânt (c) şi tipul fixat (d).

Dacă baza fiziologică şi psihologică a formării deprinderii de scriere rămâne factorul fundamental şi de ordin intern, la elaborarea scrisului şi individualizarea acestuia îşi aduc o contribuție de seamă şi alți factori.

Arătam mai sus că scrierea se învață treptat, prin reproducerea celor mai simple semne grafice şi, într-o fază ulterioară, prin legarea lor. Un rol important în această privință îl joacă metoda de predare a scrisului, precum şi modelul caligrafic care a fost oferit elevului spre învățare. Cu toate că într-un caz concret condițiile

sunt aproximativ egale pentru toţi elevii (vârstă similară, acelaşi învăţător, aceeaşi atmosferă în clasă, materiale de scris identice etc.), totuşi de la început se observă diferenţe evidente între scrisurile lor, fără să putem găsi doi elevi care să prezinte exact aceleaşi caracteristici grafice. Individualizarea scrisului este foarte precoce şi în acest stadiu se traduce prin modul diferit de trasare a semnelor grafice izolate. Desigur că în această etapă nu se poate vorbi de caracteristici de identificare pentru că scrisul încă nu este format, iar diferenţele între scrisuri sunt adesea minime; de aceea examinările comparative în vederea stabilirii autorului unor asemenea scrisuri sunt foarte dificile şi în principiu expertul ar trebui să dispună de un material de comparaţie provenind din aceeaşi perioadă.

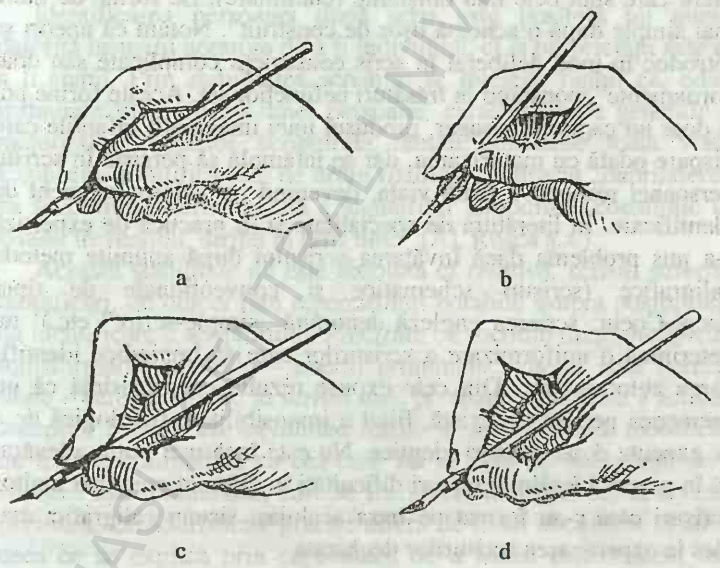

Fig. 77. Modalităţi de ţinere a instrumentului scriptural (după H. Callewaert)

După numeroase exerciţii – în clasă şi acasă, sub forma temelor – şi odată cu legarea literelor şi cu deprinderea mâinii de a executa mişcările inscriptorii, ritmul scrierii începe să se accelereze.

Seninele grafice nu mai sunt imitate, ci memorate, iar materializarea lor în scris se îndepărtează tot mai mult de la modelul inițial, oricât de mult ar insista profesorul pentru respectarea strictă a regulilor predate, chiar dacă un elev conștiincios este preocupat să-și corecteze devierile de la modelul caligrafic.

Mai târziu are loc, cum spune J. Crépieux-Jamin, „eșecul tiranic al caligrafilor". Pe măsura însușirii deprinderilor grafotehnice atenția elevului se deplasează spre conținutul textului, apar noi forme de construcție a literelor, precum și diferite feluri de îmbinare, cât mai comode de executat, în virtutea legii efortului minim. În acest sens, E. Sollange-Pellat formulează astfel una din „legile" privind scrisul: „Scriptorul care acționează în circumstanțe în care actul scrierii este dificil, trasează instinctiv fie forme de litere care sunt cele mai obișnuite (cutumiare), fie forme de litere mai simple după o schemă ușor de construit". Notăm că uneori se introduc în mod deliberat în scris construcții complicate sau doar „ornamente", constând în trăsături nefuncționale. Aceste forme pot fi doar un capriciu pasager, produsul unei imaginații infantile care dispare odată cu maturizarea, dar se întâmplă să persiste în scrisul persoanei respective toată viața, devenind un valoros element de identificare. În literatura de specialitate și în practica de expertiză s-a pus problema dacă învățarea scrisului după anumite metode caligrafice (scrisuri schematice și convenționale de tipul Sacré-Coeur, scrierea engleză denumită „simple-script" etc.)[1] nu determină o uniformizare a scrisurilor care să împiedice identificarea autorului lor. Din cele expuse rezultă cu prisosință că un asemenea pericol nu există, fiind o imposibilitate fiziologică de a se executa două scrisuri identice. Nu este însă mai puțin adevărat că în practică întâlnim uneori dificultăți în diferențierea mai multor scrisuri care s-au format pe baza aceluiași sistem caligrafic, mai ales la expertizarea scrisurilor deghizate.

În concluzie, deprinderile grafice ale fiecărei persoane capătă o individualitate bine exprimată. O sinteză clară a acestui fenomen o

[1] În lucrarea lui Erik Blumenthal intitulată „Schulschriften der verschiedenen Länder" sunt ilustrate sisteme caligrafice din diferite țări, printre care și România la fila 89.

găsim în finalul lucrării dr. H. Callewaert: „Actul scrierii depinde fiziologic de sistemul nervos, urmând un circuit senzorio-senzitivo-psihomotor; singură acțiunea motrice piramido-strio-cerebelo-medulo-neurtonto-musculară ce se exercită asupra instrumentului este din cele mai complicate și – de la un scriptor la altul – din cele mai variabile. Particularitățile constituționale ale activității scripturale, la care se adaugă tot felul de influențe pedagogice, tehnice, profesionale sau altele, se traduc prin tipuri scriptorii și moduri cursive variate și coordonate la infinit, dând un scris cu caracter grafic individual".

4.3. Stabilitatea relativă a scrisului

Identificarea persoanei după scris este posibilă nu numai datorită însușirii acestuia de a fi individual, ci și proprietății sale de a fi stabil. Prin stabilitatea scrisului se înțelege faptul că, odată instaurate în grafismul unei persoane, caracteristicile generale și majoritatea formelor scripturale rămân constante toată viața. Explicația științifică este de ordin fiziologic, întrucât „deprinderea, ca succesiune stereotipizată a legăturilor temporare, constituie un sistem ireversibil, dirijat în sens unic" (Al. Roșca ș.a.).

Această stabilitate nu este absolută ci *relativă,* scrisul suferind modificări, de obicei fără repercusiuni notabile asupra posibilității de identificare a scriptorului. Precizăm că socotim drept *modificări* transformările naturale – uneori pronunțate, alteori abia perceptibile – care se produc în scrisul unei persoane ca urmare a acțiunii anumitor factori. *Variabilitatea* rezultată din asemenea modificări nu trebuie confundată cu cea care stă la baza așa-numitului *scris variabil* sau schimbător, care se manifestă în faptul că, la aceeași persoană, caracteristicile grafice diferă de la un document la altul, ceea ce se explică prin capacitatea de a folosi concomitent mai multe variante de scris. La unele persoane variația este slabă, limitându-se la trasarea aceleiași litere în mai multe feluri; alteori variațiile sunt importante, la prima vedere punând chiar sub semnul întrebării proveniența lor comună, cum sunt diferitele mostre de scris aparținând pictorului Van Gogh din cazul prezentat mai sus. Desigur că variația scrisului nu se justifică numai printr-o

dexteritate proprie unui anumit scriptor, ci ea este influențată și de factori externi, ținând de momentul execuției. De aceea teoretic și mai ales practic nu se poate face în toate cazurile o delimitare între modificarea scrisului și variația sa.

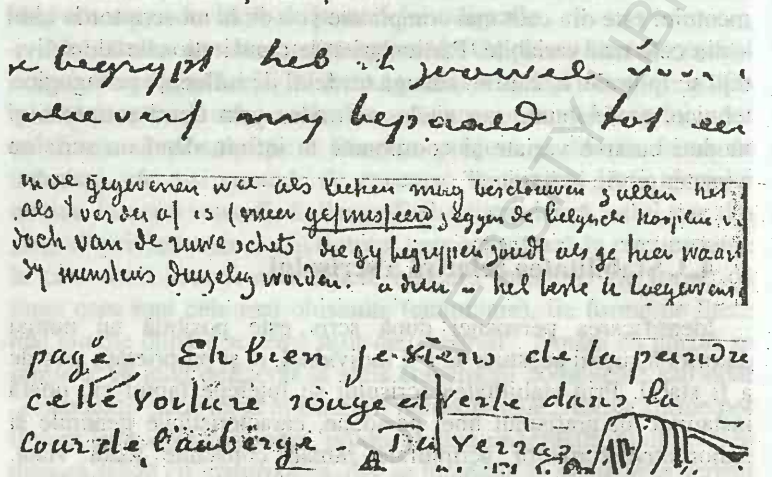

Fig. 18. Scris variabil: trei specimene aparținând pictorului Vincent Van Gogh

O prezentare completă a tuturor cauzelor modificatoare este imposibilă, mai ales că adeseori mai multe dintre ele afectează deodată scrisul aceleiași persoane. Totuși, practica expertizei criminalistice a scrisului a degajat o serie de situații frecvent întâlnite, pe care vom încerca să le sistematizăm.

4.3.1. Modificări survenite în cursul evoluției scrisului. În această categorie includem modificări care au survenit după ce scrisul mai mult sau mai puțin s-a format, indiferent dacă acesta este de factură superioară sau inferioară. Deprinderile de scriere se perfecționează continuu, dar schimbările suferite în cursul acestui proces sunt mai lente și uneori neevidente.

Un factor deosebit de important îl reprezintă preocupările persoanei respective, care implică o activitate de scriere. De exemplu, se observă diferențe între scrisul elevilor din ultimele clase de liceu

şi scrisul aceloraşi persoane după un an sau doi de studii superioare. Necesitatea de a lua notiţe în ritm accelerat şi în cantităţi mari determină o simplificare a scrisului: literele îşi pierd adeseori individualitatea, se combină între ele în semne grafice unice, lizibilitatea se diminuează, spaţiile cresc, dimensiunea se micşorează etc., toate atrăgând o schimbare a facturii scrisului.

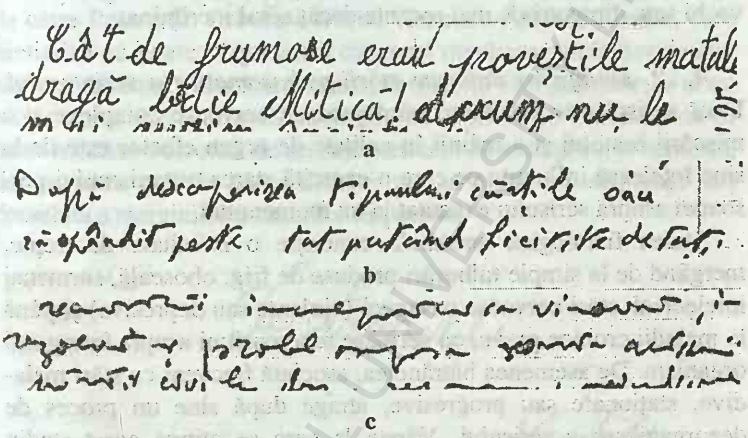

a

b

c

Fig. 19. Scrisul aceleiaşi persoane: a) elev în clasa a III-a (9 ani); b) elev în clasa a VI-a (12 ani); c) student (19 ani)

De asemenea, o oarecare influenţă o exercită asupra scrisului profesia scriptorului, cum ar fi apariţia modelelor de tipar în scrisul tehnicienilor, datorită cunoaşterii desenului şi scrisului liniar, sau introducerea conştientă a ornărilor şi înfloriturilor în scrisul unor funcţionari (mai ales grefierii şi notarii comunali din trecut), care înţelegeau în acest mod să imprime solemnitate actelor întocmite. Am adăuga ca un „stigmat" profesional aspectul extrem de neciteţ, devenit proverbial, al scrisului medicilor. În sfârşit, trebuie observat că cei care prin natura meseriei lor nu sunt obligaţi să scrie şi care sunt lipsiţi de preocupări intelectuale posedă un scris inferior, aflat într-un stadiu de cvasistagnare.

Desigur că schimbările intervenite în cursul evoluţiei scrisului impun în cazul cercetărilor în scop criminalistic utilizarea de către expert a unor scrisuri de comparaţie executate în perioada în care a

fost redactat actul în litigiu. Deşi aceasta este regula, am constatat că în majoritatea cazurilor cu caracter evolutiv, chiar pentru intervale de timp mai îndelungate, nu sunt fundamentale, ceea ce confirmă calitatea scrisului de a fi stabil. Ca urmare, în practica de expertiză s-a putut ajunge în numeroase cazuri la identificarea scriptorului doar pe baza unor înscrisuri de comparaţie mult mai vechi sau, dimpotrivă, mai recente decât actul incriminat.

4.3.2. Modificări datorate stării psihosomatice a scriptorului. Dacă scrisul este rezultatul unor procese nervoase complexe şi a mişcării braţului şi a mâinii în calitate de organ efector este de la sine înţeleasă influenţa pe care o exercită starea organismului persoanei asupra scrisului executat la un moment dat.

Starea fiziologică anormală cunoaşte o infinitate de trepte, mergând de la simple tulburări produse de frig, oboseală, surmenaj intelectual, stări nervoase pasagere (violente sau depresive) şi până la maladii cronice grave, cu serioase repercusiuni asupra întregului organism. De asemenea bătrâneţea, asociată frecvent cu stări maladive, staţionare sau progresive, atrage după sine un proces de dezorganizare a scrisului. Vârsta la care se atinge acest stadiu variază de la un scriptor la altul; astfel am întâlnit persoane peste 75-80 ani al căror scris, reflectând o constituţie robustă şi o perfectă conservare a facultăţilor mintale, nu prezenta aproape nici o modificare, singurul semn observat fiind doar o uşoară zigzagare a trăsăturilor, aproape imperceptibilă, şi uneori, un număr sporit de întreruperi. Bolile puţin grave nu antrenează schimbări fundamentale ale scrisului; ele se reflectă mai mult în alura generală a scrisului decât în structura literelor (dr. René Restin), astfel că identificarea scriptorului este perfect posibilă, chiar pe baza unor scrisuri de comparaţie realizate în condiţii normale. Nu se poate stabili însă o normă generală, aplicabilă în toate cazurile, căci bolile acute, deşi trecătoare, prezintă diverse moduri de manifestare în funcţie de reactivitatea individuală a fiecărei persoane.

La bolile cronice, deci de lungă durată şi însoţite de leziuni permanente, scrisul se menţine în limite normale, fiind însă marcat de mici semne care după dr. René Restin ar corespunde organelor lezate şi pe care le-a denumit „gesturi de suferinţă ale scrierii"

(gesturi esențiale privind în principal orânduirea scrisului și gesturi referitoare la litere). Alți cercetători susțin însă că degradările pe care le suferă scrisul, cum ar fi cazul unui ritm cardiac anormal nu pot fi catalogate ca atare și că în general sunt similare – dar nu atât de pronunțate – cu degradările produse de alcoolism (J.L.G. Remillard). În același sens, este interesant de amintit demascarea de către Russel D. Osborn a teoriei vienezului Alfred Kaufer, care pretindea că poate diagnostica cancerul după marginile neregulate ale unei trăsături, chiar foarte scurte, din scrisul unei persoane; în acest scop autorul citat utilizează cercetările lui Wylie, care a demonstrat că patru trăsături executate de aceeași persoană cu același toc și cerneală, dar pe patru coli de hârtie diferite, pot să ofere o configurație net deosebită a marginilor trăsăturilor respective.

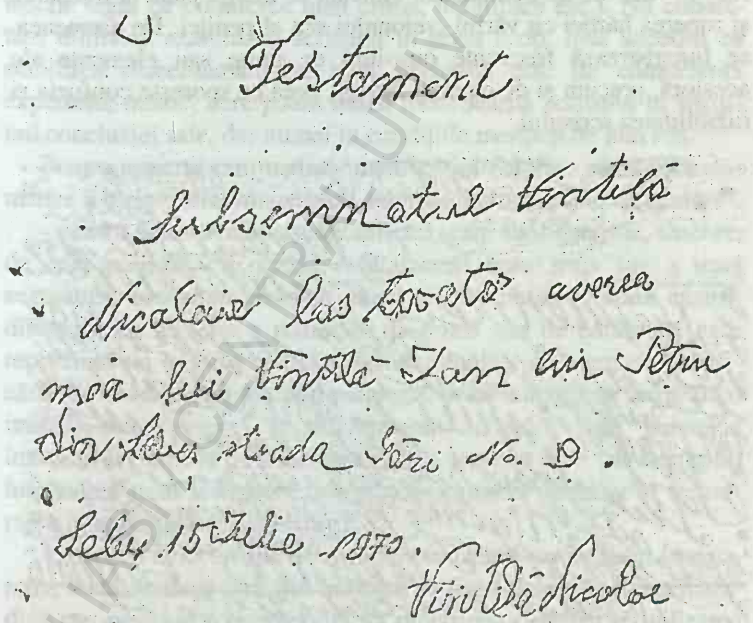

Fig. 20. Scrisul dezorganizat al unei persoane în vârstă

Modificările generate de bolile cronice privesc siguranța trăsăturilor (tremurături dese provenind dintr-o „bâlbâire" a mâinii),

direcţia rândurilor, dimensiunea semnelor grafice, legăturile dintre acestea, îmbâcsiri la scrisul cu cerneală, neglijarea punctuaţiei etc. Bolnavii imobilizaţi în pat întâmpină dificultăţi mai mari, în special la începerea rândurilor şi a cuvintelor, unde pot fi necesare două-trei încercări, ce apar pe hârtie sub forma unor trăsături de atac repetate; la fel, desprinderea, adică ridicarea instrumentului de scris, este anevoioasă, dând naştere unor trăsături târâte.

Bolile mintale – cu şi fără lezarea centrilor nervoşi – afectează profund scrisul. Modificările din această categorie cunosc o mare varietate. Pentru ilustrare, menţionăm câteva dintre schimbările mai caracteristice pentru stările agitate: aspect haotic, numeroase neregularităţi ale trăsăturilor, tremurături accentuate (în special la boala lui Parkinson), dezalinieri, rânduri orientate în toate sensurile; în cazurile de comportare violentă se merge până la înţeparea şi ruperea hârtiei cu vârful creionului sau al peniţei. De asemenea, se înregistrează frecvente omisiuni de litere sau elemente ale acestora, precum şi de cuvinte întregi, ceea ce sporeşte confuzia şi ilizibilitatea scrisului.

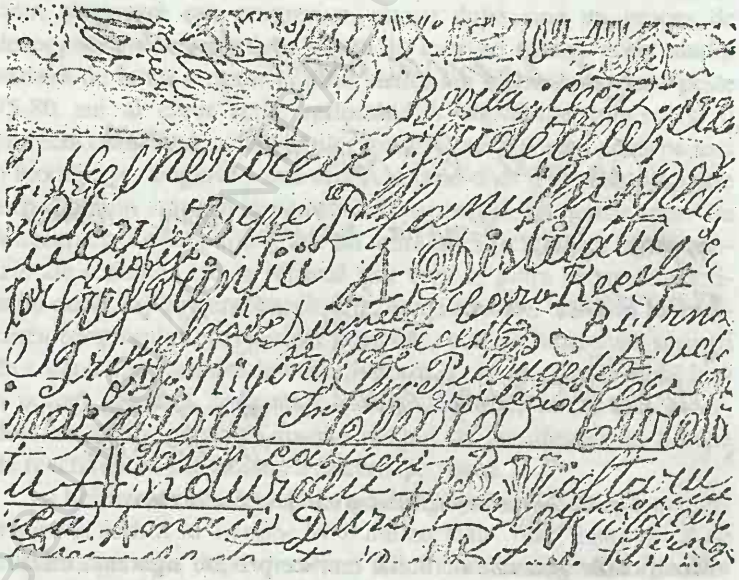

Fig. 21. Specimen de scris de la un bolnav psihic

Cu privire la modificările scrisului cauzate de stările maladive s-au întreprins o serie de studii de către medici specialişti, urmărindu-se folosirea scrisului ca mijloc de investigare şi de determinare a diagnosticului în bolile mintale. Rezultatele sunt extrem de interesante, dar „simptomele" de ordin grafic trebuie totuşi valorificate cu multă precauţie, neputând singure să justifice precizarea unei anumite afecţiuni psihice (J. Rogues de Fursac, A. Mathieu), ci doar să contribuie la aceasta prin coroborare cu datele clinice şi cu cele obţinute prin explorări funcţionale.

Edmond Locard crede că din existenţa modificărilor patologice s-ar putea deduce capacitatea scriptorului şi deci valabilitatea juridică a actului întocmit de acesta (de exemplu, un testament olograf) sau responsabilitatea penală a scriptorului (în cazul unui înscris legat de comiterea unei crime, defăimare etc.). Nu contestam utilitatea examinării scrisului în acest scop, însă socotim că stabilirea discernământului unei persoane este de competenţa expertului-medic, care poate folosi modificările scrisului în sprijinul concluziei sale, dar numai în condiţiile menţionate mai sus.

Pentru experţii criminalişti modificările datorate stării psihosomatice a scriptorului interesează sub mai multe aspecte, şi anume:

- pentru a deosebi aceste modificări, care sunt naturale, sincere, de cele produse cu ocazia contrafacerii unui scris sau a unei semnături, necesitate care se poate ivi cel puţin în două cazuri: diferenţierea în scris a semnelor de boală sau de bătrâneţe, care reprezintă un valoros indiciu de autenticitate, de semnele falsificării (de exemplu, tremuratul patologic de tremuratul ce însoţeşte o imitare sau copiere) şi diferenţierea scrisului unei persoane într-adevăr bolnavă de simularea unui asemenea scris (de exemplu, întocmirea unui testament fals prin deformarea literelor şi tremurarea intenţionată a trăsăturilor);

- pentru a evita erorile de apreciere în cadrul examenului comparativ; recunoaşterea scrisului în litigiu ca fiind alterat de starea maladivă sau morbidă a scriptorului va determina căutarea şi utilizarea unui scris de comparaţie adecvat, adică executat în condiţii similare, pentru a se putea urmări corespondenţa modificărilor survenite.

Când titularul este decedat în momentul discutării actului şi cum de multe ori asemenea înscrisuri de comparaţie nu există sau

nu se pot procura, problema urmează a fi rezolvată prin folosirea unor scrisuri realizate în condiții normale, căci identificarea autorului rămâne posibilă dacă modificarea scrisului n-a depășit anumite limite. În orice caz, este indicat ca organele care solicită asemenea examinări să comunice expertului toate datele cu privire la sănătatea subiectului în timpul redactării actului, așa cum rezultă din certificate medicale, declarații de martori, procesul-verbal al notarului care s-a deplasat la spital sau la domiciliul părții etc.

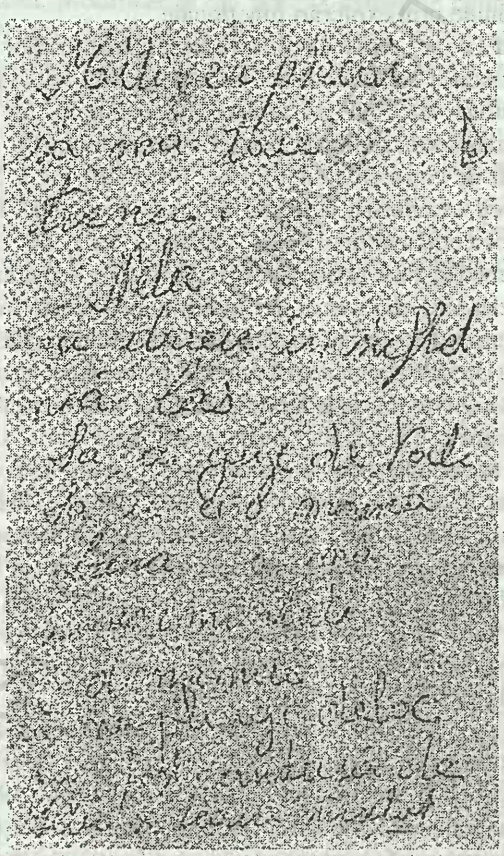

Fig. 22. Biletul lăsat de sinucigaşă

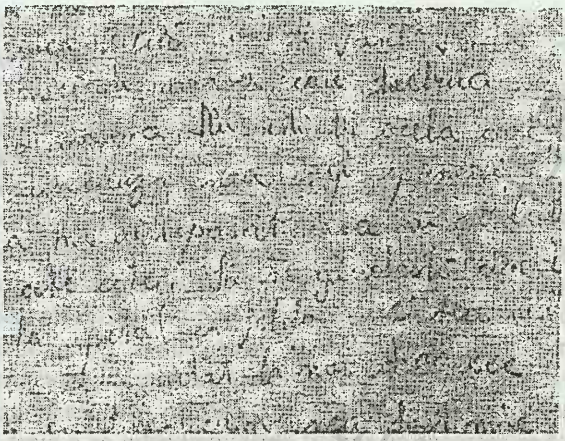

Fig. 23. Scrisul anterior al aceleiaşi persoane

În sfârşit, notăm ca o ultimă situaţie modificările survenite ca urmare a stării psihice deosebite în care se afla scriptorul, respectiv emotivităţii puternice care îl domină în momentul comiterii unui act ieşit din comun. Astfel, scrisorile şi biletele lăsate de sinucigaşi oglindesc adesea tensiunea şi disperarea celor care se adresează familiei sau unor persoane de care sunt legaţi afectiv, luându-şi rămas bun, scuzându-se pentru actul lor sau dând dispoziţii privind împărţirea bunurilor ce le posedă. Tulburării sufleteşti, deprimării morale şi uneori slăbiciunii fizice îi corespunde frecvent o modificare a gesturilor grafice; ritmul este accelerat, trăsăturile depasante sunt alungite, uneori tremurate, alteori violent aruncate, scrisul devine neciteţ. Evident gradul de dezorganizare a scrisului executat în această situaţie va fi în raport cu potenţialul scriptural al sinucigaşului şi cu puterea sa de stăpânire, după cum nu trebuie uitat faptul că suicidul este adeseori actul unor persoane bolnave psihic.

4.3.3. Modificări rezultate din conducerea mâinii de către o altă persoană. Uneori persoanele foarte bolnave sau în vârstă solicită ajutorul unei alte persoane pentru a întocmi un act, mai ales testamente. Ştiind că valabilitatea lor este condiţionată de executarea scrisului cu mână proprie, testatorul îşi lasă mâna ghidată de către o persoană străină, ceea ce evident se reflectă în grafismul

astfel obținut. În funcție de gradul de colaborare a celor doi scriptori se disting două situații principale, denumite în literatura de specialitate „mână inertă" și „mână ajutată".

a) *Mâna inertă* se întâlnește în cazurile de afecțiuni foarte grave, în care subiectul este în agonie sau se dovedește a fi lipsit de orice forță. Tot în această categorie se poate include și persoana sănătoasa, dar total analfabetă, deși consecințele din punct de vedere grafic nu sunt chiar similare, în ultimul caz producându-se un fenomen de rezistentă involuntară sau, mai exact, de rigiditate a mâinii conduse.

În cazul mâinii inerte, mâna care ține sau cel puțin se sprijină pe instrumentul scriptural este lăsată liber („moartă"), fiind condusă de către mâna altei persoane; cu alte cuvinte prima este pasivă, iar a doua activă. În aceste condiții este firesc ca scrisul rezultat să se asemene cu scrisul obișnuit al celui ce a jucat rolul de ghid. Nu este însă posibil să nu fie jenat cât de cât de faptul că nu scrie singur, ci poartă o altă mâna, în realitate o adevărată povară, ceea ce va imprima grafismului un aspect neregulat, dominat de spații largi și de frecvente întreruperi. În plus se pot modifica modul de legare, poziția și forma semnelor diacritice, bara minusculei **t** și chiar valorile unghiulare. Aceste schimbări sunt însă ușoare și nu influențează prea mult caracteristicile grafice esențiale, scriptorul real păstrând destulă autonomie de mișcare în special atunci când în mod curent posedă un automatism avansat.

b) *Mâna ajutată* constituie o modalitate de cooperare între o persoană bolnavă, încă în stare să execute unele gesturi grafice deși nu este suficient de sigură, și o altă persoană care acceptă să o asiste. În cursul operației de scriere unele gesturi ale celor două mâini concordă și deci se adiționează, dar în mod inevitabil alte gesturi se contrazic. După E. Locard, care a cercetat îndeaproape problema la Laboratorul de poliție tehnică din Lyon (1922), consecințele de ordin grafic sau simptomele tendințelor generate de mâna ajutată sunt următoarele:

Adiționarea forțelor este perfectă la trăsăturile rectilinii descendente, ceea ce duce la îngroșarea și alungirea acestora. Dezacordul se va manifesta la trăsăturile curbe, și anume trăsăturile de legătură devin unghiulare, literele conținând cercuri se lărgesc, iar literele curbe complexe sunt tremurate și de dimensiune redusă (de exemplu, minusculele **s** și **r**).

De asemenea, pot exista neînțelegeri asupra literei care urmează a fi trasată, când unul din scriptori „sare" mintal o literă. Conflicte apar și la trasarea semnelor diacritice, ca și la începutul literelor, fiecare dintre scriptori „trăgând" spre poziția care îi este familiară, ceea ce generează frecvente rateuri și reluări.

În sfârșit, E. Locard remarcă un fenomen de alternanță a cuvintelor descendente și ascendente, provocat de faptul că mâna ghidată nu alunecă la timp și „cade", pe când cea care ghidează încearcă o redresare. În orice caz, „executantul șef" rămâne cel care ghidează mâna, astfel că predominante vor fi particularitățile sale grafice.

Pentru exemplificare redăm o speță deosebit de interesantă: G.D. cheamă în judecată pe C.P. și D.M. pentru ca prin hotărâre judecătorească să poată beneficia de spațiul locativ ce i-a fost repartizat în baza unei declarații de renunțare a numitei D.M. Prezentându-i-se declarația respectivă aceasta nu o recunoaște și susține că este analfabetă neștiind decât să semneze. Totodată ea pretinde că actul ar fi fost întocmit în mod fraudulos cu concursul soției reclamantului G.D., care sub pretextul unui împrumut și al întocmirii chitanței doveditoare i-a purtat mâna executând de fapt declarația în litigiu.

Într-adevăr examinările efectuate pun în evidență deosebiri între semnătura de pe declarație (fig. 24) și semnătura proprie a titularei D.M. (fig. 26), cum ar fi modul de închidere a majusculei **D**. În schimb, grafismul actului prezintă toate caracteristicile generale ale unui scris obținut cu mâna condusă, iar pe de altă parte conține numeroase construcții din scrisul numitei G.E. (fig. 25), de pildă majusculele **C, D, P**, căciula circulară a minusculei **a**, minusculele **r** și **z**, cifra **6** etc. De observat că în cazul de față avem de a face cu ambele genuri de ghidare: „mână inertă" pentru text și „mâna ajutată" pentru semnătura și pentru numele din primul rând al textului; așa se și explică legarea numelui de prenume și forma de **u** a majusculei **M**.

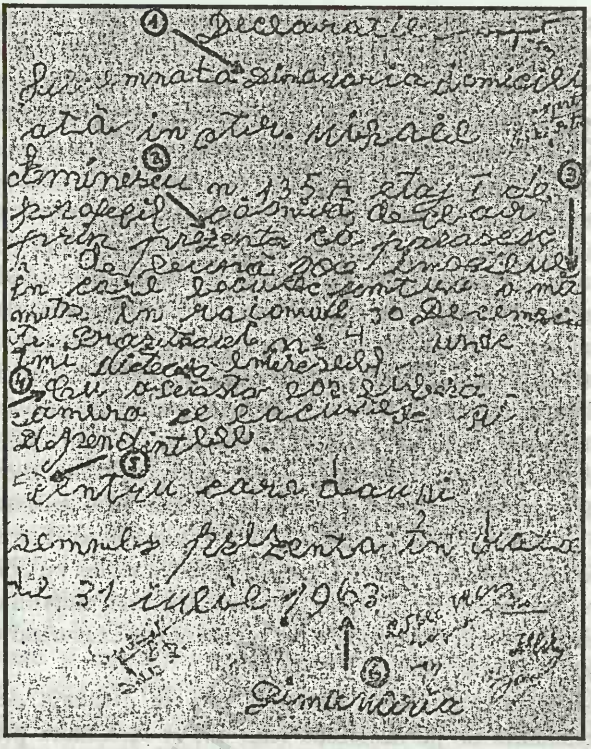

Fig. 24. Scrisul în litigiu, executat cu mâna condusă

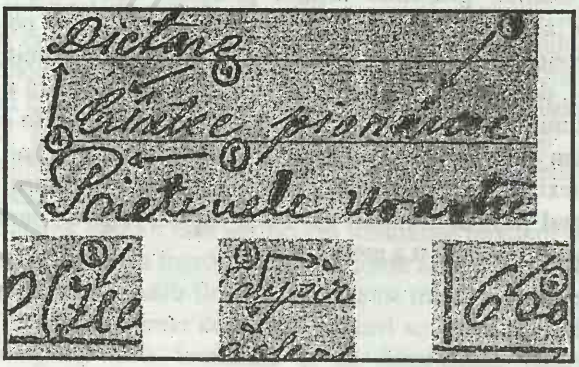

Fig. 25. Fragmente din scrisul persoanei care a ghidat mâna

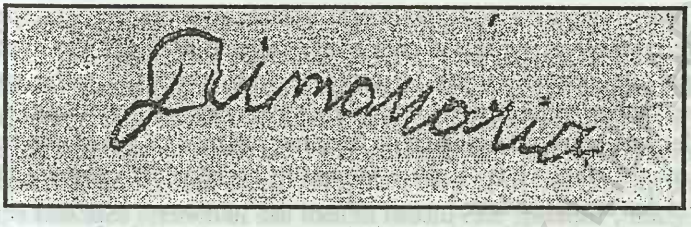

Fig. 26. Semnătura persoanei căreia i s-a purtat mâna

Determinarea de către experți a cazurilor de mână condusă, de altfel rar întâlnite în practica de expertiză, este extrem de importantă, pe de o parte pentru justa interpretare a devierilor grafismului prin diferențierea lor de tulburările patologice și de falsul prin imitare, iar pe de altă parte pentru justa soluționare de către instanțele de judecată a chestiunii valabilității juridice a actelor, mai ales când se invocă lipsa discernământului titularului sau inserarea unor clauze la care acesta nu consimțise în realitate.

Menționăm că unii autori pornind de la cazuri din trecutul îndepărtat, devenite istorice, reține ca o a treia situație de scriere concomitentă de către doua persoane așa-numita *„mână forțată"*. Spre deosebire de cazurile precedente care presupuneau un acord al celui condus, în acest caz el este silit să scrie. Evident că nu se are în vedere constrângerea de a scrie sub imperiul unui pericol grav, iminent și serios (de exemplu, amenințarea cu pistolul sau șantajarea), ci purtarea mâinii victimei cu forța de către agresor. Semnele luptei, desfășurată pe plan volitiv și fizic, se vor materializa într-un grafism extrem de discontinuu și de deformat, uneori chiar ilizibil. Ca indicii de recunoaștere se indică prezența petelor la scrierea cu cerneală și perforarea sau ruperea hârtiei.

4.3.4. Modificări produse de starea de ebrietate. Starea de ebrietate sau beția alcoolică se deosebește de alcoolismul cronic, care este o stare de lungă durată și care se manifestă în scris prin descreșterea înălțimii minusculelor de la începutul spre sfârșitul textului, printr-o tremurare regulată, continuă, verticală și constantă, precum și prin ridicări frecvente ale instrumentului scriptural, însoțite de deformarea finalizării cuvintelor.

Beţia alcoolică ocazională este uneori invocată de persoanele care contestă un scris sau care admit scrierea unui act sau executarea unei semnături sub influenţa băuturii, urmărind astfel anularea actului respectiv. De exemplu, într-un caz inculpatul trimis în judecată pentru infracţiunea de bigamie susţinea că a fost dus beat la oficiul stării civile şi că a semnat în registrul de căsătorii fără să-şi dea seama ce face !

Examinarea scrisului constituie un excelent test de demonstrare a stării de ebrietate în care se află un conductor auto interpelat şi chiar o metodă suplimentară de determinare a gradului de beţie.

În practica noastră de expertiză problema s-a pus numai sub aspectul identificării autorului aflat sub influenţa alcoolului în momentul întocmirii actului în litigiu. De o deosebită utilitate în asemenea examinări sunt rezultatele unor cercetări experimentale efectuate în condiţii de laborator, care au constat în ingerarea progresivă şi la anumite intervale de timp a unor băuturi alcoolice a căror tărie era cunoscută; concomitent s-au luat subiecţilor diferite probe grafice, putându-se astfel urmări cu precizie degenerarea scrisului. (Hans-Gerhard Dennemark, G. Maurer, Konrad Händel, A. Legrün, K. I. Kostenko ş.a.).

Este unanim recunoscut că alcoolul provoacă o modificare temporară a personalităţii, care dispare odată cu resorbirea alcoolului din sânge. Manifestările intoxicaţiei alcoolice nu sunt identice la toate persoanele ci au un caracter individual: unii sunt liniştiţi, chiar somnolenţi, alţii sunt excitaţi şi irascibili, după care urmează adesea o perioadă de oboseală şi epuizare. Persoana în stare de beţie nu mai are reţinere, se supraestimează şi poate chiar comite acte temerare şi periculoase. Alterarea funcţiilor nervoase atinge şi pe aceea a organelor de simţ (vederea, pipăitul etc.), de unde aprecierea greşită a distanţelor, a formelor obiectelor înconjurătoare. Mişcările nu mai sunt controlate, echilibrul şi viteza de reacţie sunt micşorate. Toate aceste manifestări se reflectă perfect în mişcările mâinii în procesul scrierii, producându-se importante modificări în raport cu scrisul executat de persoana respectivă în condiţii normale.

Când gradul de ebrietate este mic nu se constată modificări esenţiale ale grafismului, ci doar o mărire a dimensiunii, mai ales la majuscule şi la trăsăturile curbe. Când gradul de ebrietate este mediu, viteza de execuţie se încetineşte, construcţiile literale se sim-

plifică, se tulbură claritatea scrisului, creşte dimensiunea, înclinaţia devine instabilă, spaţierea dintre rânduri este inegală. La un grad mare de ebrietate coordonarea mişcărilor scade şi mai mult, ritmul este foarte lent, trăsăturile sunt extrem de tremurate, literele sunt incomplete, lipsind unele părţi componente, sau se reduc la semne indescifrabile, se omit litere, rândurile devin de obicei descendente, după ridicarea creionului sau tocului rândul este „pierdut", liniatura imprimată nu se mai respectă, iar marginea din partea stângă este depăşită. În ce priveşte conţinutul, în ultimele două cazuri abundă greşelile, până şi în scrierea propriului nume ori a adresei.

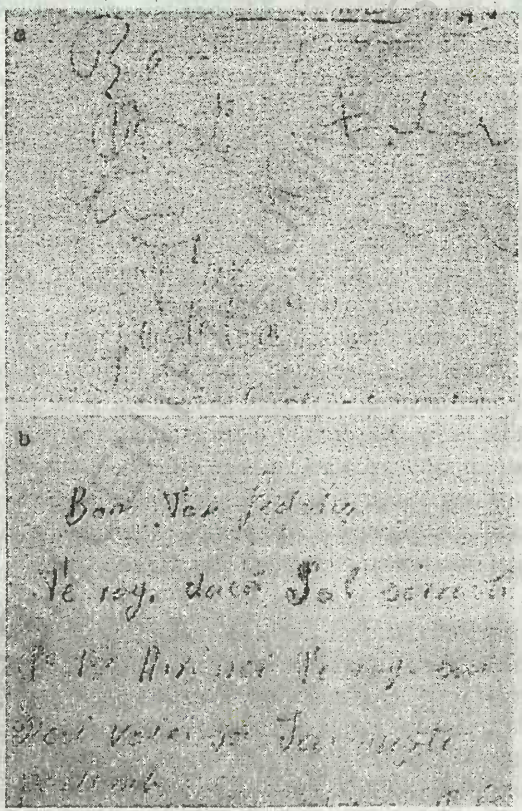

Fig. 27. a) Bonul incriminat scris în stare de ebrietate;
b) Proba grafică executată în condiţii normale

Modificările caracteristicilor scrisului sunt deci deosebit de pronunțate, ducând la o veritabilă descompunere a grafismului, ceea ce îngreunează foarte mult identificarea autorului sau chiar o face imposibilă. Desigur că aceasta reprezintă una dintre limitele examinării criminalistice a scrisului, dar nu așa de gravă cum s-ar părea la prima vedere, căci de obicei actele contestate supuse expertizei nu prezintă în general semnele unei beții totale, ci sunt întocmite într-o stare de euforie sau de ușoară amețeală care nu afectează prea mult scrisul. În consecință, acesta permite recunoașterea scriptorului unui text mai lung, cum ar fi actele de înzestrare făcute la nunți, chitanțele redactate la restaurant prin care se atestă primirea prețului vânzării încheiată în târg etc.

Deși de departe cele mai frecvente, intoxicațiile de natură alcoolică nu sunt singurele. Alterarea scrisului, în special sub forma tremurăturilor, se înregistrează și în cazul otrăvirii cu arsenic, al intoxicării cu sulfură de carbon, al otrăvirii cu ciuperci, al absorbției de medicamente cu efect convulsiv etc. E. Locard, care menționează aceste situații, precizează că tremuratul observat în scrisul persoanelor intoxicate nu prezintă „un caracter net determinant", ci constituie un fenomen accesoriu.

Un caz de scriere realizată sub influența otrăvii îl constituie scrisoarea lăsată de o laborantă care s-a sinucis cu arsenic în laboratorul unei facultăți. Așa cum se remarcă și pe reproducerea fotografică de la fig. 28 scrisul s-a dezagregat progresiv, iar partea finală a textului este executată cu mare dificultate, mai dezlânat, cu presiune mai mică și cu rânduirile descendente. Otrava, producându-și rapid efectul, nu i-a mai permis să termine și mâna cade, vârful peniței imprimând o trăsătură eterată și nesigură.

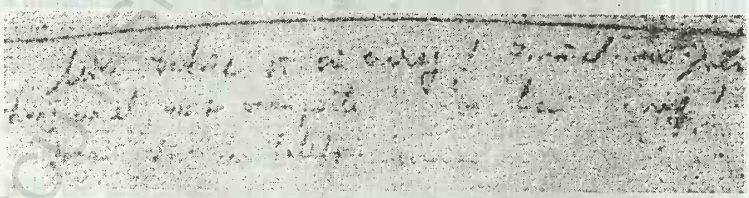

Fig. 28. Scris executat sub acțiunea otrăvii ingerate

Menționăm că folosirea abuzivă a tot felul de medicamente așa-zise „tranchilizante", precum și a drogurilor, care exercită o influență nocivă asupra sistemului nervos, preocupă în cel mai înalt grad nu numai pe medici, sociologi sau criminologi, dar a atras atenția și specialiștilor în scris, care studiază acest fenomen sub aspectul modificărilor survenite în scris (de exemplu, Edmond Goetschel s-a ocupat de Valium-Roche, Psilocybin și L.S.D., David J. Purtell de L.S.D.-25, L.A.E.-32, B.O.L.-146, Ergovine etc., Lopez Pena de Cloropromazin). Pentru efectuarea expertizelor grafice în aceste cazuri se pot obține piese de comparație adecvate prin administrarea substanțelor respective, dar numai cu consimțământul persoanelor suspecte.

4.3.5. Modificări cauzate de starea unor organe care participă la executarea scrisului. În această categorie includem acele modificări provocate de starea anormală în care se află mâna și ochii. Riguros științific, nu este tocmai exactă tratarea lor separată, căci unul ca organ efector iar celălalt ca organ de percepție nu pot fi disociați de restul organismului omenesc, ci tocmai prin intermediul lor maladia mintală, bătrânețea, starea de ebrietate etc. produc modificările înfățișate mai sus. Aici avem însă în vedere lipsa acestor organe sau absența funcției lor.

Trebuie totuși reținut că și funcționarea parțială a mâinii (anchilozare fără paralizare totală, dureri reumatice etc.) și a ochilor (miopie, prezbitism) determină unele modificări ale scrisului, de obicei nu atât de importante încât să împiedice identificarea autorului. În orice caz, este recomandabil în aceste situații ca probele grafice de comparație să fie date în aceleași condiții, de exemplu scrisul să fie realizat fără ochelari, dacă se susține sau se presupune că actul în litigiu a fost astfel întocmit.

Pierderea mâinii drepte sau absoluta imposibilitate de folosire a acesteia obligă persoana să scrie cu mâna stângă. Deși ea are formată deprinderea de scriere (căci la această situație ne referim, și nu la lipsa mâinii din naștere), nu operează un transfer mecanic al deprinderii de la o mână la alta. Mâna stângă trebuie antrenată îndelung pentru a se crea o nouă deprindere, așa că la început „noul" scris va prezenta serioase diferențe față de scrisul anterior, executat cu mâna dreaptă. Întrucât caracteristicile scrisului cu mâna stângă vor fi

examinate în capitolul privind modalităţile de deghizare ale scrisului, ne limităm deocamdată la aceste prime observaţii.

Pierderea vederii (orbirea) nu duce şi la pierderea deprinderilor grafice ale unei persoane care ştie să scrie. Examinarea criminalistică a scrisului unui orb poate să prezinte interes sub următoarele aspecte:

a) stabilirea dacă un scris provine sau nu de la un orb, ceea ce este foarte important pentru restrângerea cercului de bănuiţi;

b) identificarea unei persoane fără vedere ca autor al scrisului în litigiu;

c) determinarea datei contestate a unui act, după cum scrierea acestuia a avut loc înainte sau după orbirea titularului.

De scrisul orbilor s-au ocupat în special doi experţi români, Henri Stahl şi Aurel Boia, care au întreprins cercetări pe cazuri reale şi experimentale, ale căror rezultate le redăm în cele ce urmează.

Ca aspect general, scrisul unui orb va prezenta aceleaşi caracteristici ca şi scrisul său din perioada în care era văzător, dar va fi evident marcat de fenomenul de dezorganizare cauzat de nesiguranţa la care îl obligă condiţiile în care este executat.

După A. Boia, principalele dominante ale scrisului cursiv al orbilor constau în:

- încetinirea şi şovăirea scrisului;

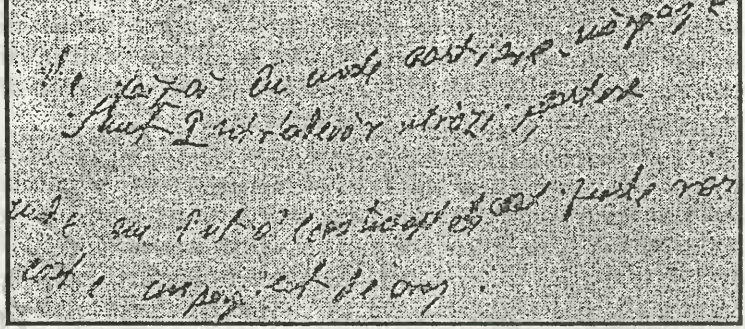

Fig. 29. Scrisul unei persoane care a orbit de 16 ani, prin împuşcare (A. Boia)

- coborârea scrisului, inclusiv la cele începute suitor sau orizontal; schimbarea direcției rândurilor nu se face brusc, ci treptat (folosirea aparatelor de ghidaj va asigura alinierea rândurilor);
- pierderea rândurilor și încălecarea lor datorită lipsei de control vizual;
- inegalitatea distanțelor dintre rânduri, cuvinte și litere; în general spațierea este exagerată;
- deplasarea semnelor diacritice și a barei minusculei **t** sau omiterea lor;
- omisiuni de cuvinte, litere sau părți de literă datorită neconcordanței dintre gândire și ritmul încetinit de transcriere a acesteia;
- repetări, cum ar fi executarea minusculelor **m** și **n** cu trăsături suplimentare;
- puncte de odihnă și legarea cuvintelor, pentru a nu pierde contactul cu hârtia sau cu rândul;
- scrierea „în alb", în cazul folosirii cernelii; aceasta se termină și orbul nu sesizează, scriind în continuare litere și cuvinte întregi care nu se mai imprimă;
- mărirea scrisului, datorită concentrației exagerate a atenției și a rezemării mâinii și brațului pe hârtie (H. Stahl).

Cercetările efectuate de Mary S. Beacom semnalează preferința nevăzătorilor pentru utilizarea formelor tipografice și a literelor majuscule; alte caracteristici observate se referă la tremurarea minusculelor **j, b, d, k, h** și **f**, trasarea unghiulară a minusculei **r**, legarea barei minusculei **t** de corpul literei sau omiterea completă a barei, la fel punctul minusculei **i**.

Prin urmare, scrisul orbilor poate forma obiectul unei examinări eficace în vederea identificării autorului, cu atât mai mult cu cât există și posibilitatea obținerii probelor grafice de comparație prin dictare, întocmai ca la persoanele care văd.

4.3.6. Modificări determinate de cauze de moment. Modificările din această ultimă categorie sunt urmarea unor condiții de scriere foarte diferite, care pot incomoda scriptorul, dând naștere unor devieri de la scrisul său obișnuit. Aceste împrejurări au un caracter temporar și influențează doar un singur specimen de scris care a fost executat într-o anumită situație (de pildă într-un mijloc de transport aflat în mișcare).

Suportul actului, adică obiectul pe care este aşezată foaia de hârtie în momentul scrierii, contribuie uneori la deformarea scrisului. Astfel, un suport instabil, plasat la o înălţime sau sub un unghi nepotrivit, nu este de natură să favorizeze scrierea normală, cum ar fi întocmirea unui act pe şaua unei motociclete, pe o ladă, pe un perete, pe o mapă care se ţine în mână sau pe genunchi etc. De asemenea, o suprafaţă zgrunţuroasă, neregulată (de exemplu, o scândură nerindeluită, cu asperităţi) sau o suprafaţă moale (de exemplu, o pătură, o faţă de masă), pot determina în scris întreruperea trăsăturilor, direcţii nedorite ale acestora, care deformează unele litere şi schimbă orientarea rândurilor. În practică, asemenea situaţii se întâlnesc în special la întocmirea actelor justificative de predare a mărfurilor, la semnarea borderourilor de achiziţii de către producători etc., adică la acele acte care sunt completate în aer liber sau în locuri improprii ca magazine, depozite, ateliere, baze de contractare etc.

Dacă se constată modificări de acest fel, expertul trebuie să explice cauza, în măsura în care aceasta este sesizabilă (de exemplu, trăsăturile de creion ce conţin în structura lor un cadrilaj reprezintă o reproducere a contexturii materialului textil aflat sub act), în acest fel se vor motiva eventualele neconcordanţe înregistrate cu ocazia examenului comparativ, ceea ce nu impietează asupra concluziei finale.

Fig. 30. Determinarea scrierii ulterioare a datei datorită suportului diferit pe care s-a aflat actul în momentul adăugirii; a) Recto chitanţei. b) Verso chitanţei

Pe de altă parte, suportul său, mai exact reflectarea acestuia în scris, poate fi deosebit de utilă în depistarea modificărilor frauduloase. Astfel, în cazul ilustrat, data „Buc. 26 august 1963" este în mod cert adăugată pe chitanță întrucât se constată că a fost scrisă pe un alt suport decât restul mențiunilor. Într-adevăr, pe verso actului urmele de adâncime ale textului și semnăturii au reținut culoarea neagră a suprafeței pe care s-a întocmit chitanța, în timp ce data nu prezintă această particularitate și deci a fost executată ulterior.

Poziția de scriere cea mai indicată este cea în care scriptorul este așezat, cu rezemarea antebrațelor pe masă. În cazurile menționate mai sus, referitoare la suport, poziția scriptorului este dintre cele mai variate și nepotrivite, atrăgând după sine o diminuare a spontaneității scrisului. De asemenea, când persoana este culcată în pat (la care am văzut că se asociază adeseori factorul boală), operația de scriere este mai dificilă, în special pentru cei care obișnuiesc să deplaseze încheietura mâinii și a brațului după două-trei litere.

Trebuie reținut că modificările cele mai pregnante se constată la scrisurile de evoluție inferioară, căci persoanele cu o capacitate scripturală modestă întâmpină dificultăți serioase atunci când sunt puse în situația de a scrie din poziții care nu le sunt familiare. În schimb, pentru persoanele cu un scris superior, caracterizate printr-o bună coordonare și siguranță a gesturilor grafice, chiar o poziție anormală nu deranjează prea mult, după cum nici scrierea pe un suport reliefat nu produce scrisului tulburări notabile.

Instrumentul scriptural, după părerea noastră, influențează mai puțin caracteristicile scrisului; cel mult grosimea și calitatea trăsăturilor este afectată, dar nu și aspectul general sau construcția literelor.

În literatura de specialitate problema instrumentului de scris a format obiect de discuții. Astfel, Edmond Locard susține că „se pare că orice scriptor are două grafisme după instrumentul de care s-a servit", de unde concluzia că a accepta pentru identificarea autorului unui scris executat cu cerneală piese de comparație scrise cu creionul și invers înseamnă „a te juca cu dificultăți redutabile". Dimpotrivă, A.S. Osborn, autorul primului tratat complet de expertiza documentelor, opinează că „caracteristicile de formă cele

mai semnificative ale unui scris făcut cu creionul sunt în linii generale aceleaşi ca şi cele ale scrisului făcut cu peniţa de către acelaşi individ şi un document scris cu creionul poate fi comparat în mod adecvat cu un scris făcut cu peniţa".

Pornind de la aceste două păreri contradictorii, Jacques Mathyer a procedat în cadrul Institutului de criminologie şi poliţie tehnică al Universităţii din Lausanne (Elveţia) la o serie de studii amănunţite pe un grup de 98 scrisuri provenind de la 14 persoane, care au dat probe grafice în aceleaşi condiţii. Menţionăm că cercetările au fost extinse şi la stilourile cu pastă şi la cele cu vârf de fibre. Concluzia la care a ajuns este apropiată de cea a lui A.S. Osborn, conchizând că dacă anumite variaţii ale scrisului depind de instrumentul utilizat, influenţa exercitată de acesta rareori este importantă şi depinde, înainte de toate, de persoana care scrie.

Practica laboratoarelor noastre, care cuprinde mii de cazuri, confirmă rezultatele studiului citat. Deşi de regulă este posibil să se compare două scrisuri realizate cu instrumente diferite, identificându-se autorul, totuşi este preferabil să se recurgă la scrisuri executate cu instrumente similare (ideal ar fi acelaşi !), în special când este vorba de analizarea semnăturilor, întrucât caracteristicile intime, structurale ale trăsăturilor, mai ales la peniţă, oferă valoroase indicii de individualizare.

Tot în ce priveşte instrumentul de scriere, credem util să menţionăm dificultăţile pe care uneori le creează în activitatea de expertiză scrisurile cu pastă, motiv pentru care s-a şi interzis la C.E.C. şi la poştă semnarea unor documente cu stilou cu bilă.

Trăsăturile de pastă prezintă numeroase defecte: pe de o parte apar porţiuni albe, atunci când bila care se roteşte vine în contact cu hârtia fără să fi fost alimentată cu pastă, iar pe de altă parte prezintă pete şi îmbâcsiri produse de depunerea excesivă a pastei acumulate pe buza locaşului bilei; la aceasta se adaugă şănţuirea trăsăturilor sub formă de spaţiu alb rămas între marginile acestora, ca urmare a nerăspândirii pastei pe toată suprafaţa bilei. În aceste condiţii, numărul de ridicări şi puneri ale instrumentului scriptural nu poate fi stabilit cu certitudine, variaţia lăţimii trăsăturilor lipseşte sau nu reflectă fidel presiunea exercitată, ezitările şi tremurăturile nu pot fi diferenţiate exact, ceea ce îngreunează mult

aprecierea elementelor grafice în cursul examinărilor comparative. Precizăm că aceste inconveniente se referă la cercetarea semnăturilor şi eventual a textelor foarte scurte; la textele formate din cel puţin câteva rânduri folosirea pastei nu creează dificultăţi, concluzia formulată mai sus cu privire la influenţa neglijabilă a instrumentului asupra scrisului fiind perfect valabilă şi în acest caz.

În sfârşit, o ultimă modalitate de a scrie constă în trasarea liniilor cu ajutorul unui chibrit, scobitoare sau a unui beţişor ascuţit, muiat într-un lichid (cerneală, tuş, sânge, urină etc.). Întrebuinţarea unui asemenea instrument este determinată fie de lipsa unui alt mijloc de scriere (de exemplu, biletele trimise pe căi nepermise din arest), fie de credinţa că în acest fel scrisul îşi pierde individualitatea şi autorul nu va fi descoperit (de exemplu, scrisori anonime sau afişe cu conţinut calomnios). De obicei, în aceste situaţii, dacă nu s-au introdus prea multe modificări intenţionate ale scrisului, scriptorul poate fi identificat, căci scrisul în sine nu se schimbă, ci doar trăsăturile devin mai groase, creşte numărul liniilor drepte şi scrisul este „tocat" prin frecvente întreruperi, inevitabile datorită necesităţii de a alimenta mereu instrumentul ales. Bineînţeles că dacă organul de urmărire penală nu păstrează secretul faţă de bănuiţi (cum ar fi în cazul primelor investigaţii în materie de scrisori anonime), li se vor lua acestora probe grafice în condiţiile în care a fost întocmit actul.

BCU IAŞI / CEN

Capitolul II
Caracteristicile de identificare ale scrisului

1. Considerații generale

Scrisul, ca reprezentare grafică, prin semne convenționale, a sunetelor și cuvintelor dintr-o limbă, poate fi definit prin două tipuri de elemente: caracteristici *generale* și caracteristici *speciale*.

Primele se referă la scris privit în ansamblu, pe când secundele se limitează la semnele grafice considerate separat (litere, cifre, semne de punctuație etc.) sau la grupe de asemenea semne a căror execuție este de așa natură încât constituie unități grafice (de exemplu, monograme alcătuite din două-trei litere). Și unele și celelalte trebuie examinate cu atenție în scopul identificării autorului, întrucât numai totalitatea lor dă concluziei respective o bază științifică.

Problema valorii individualizatoare a caracteristicilor scrisului, fie generale, fie speciale, urmează a fi expusă în capitolul următor. Trebuie subliniat însă de la început faptul că este greșită concepția potrivit căreia numai caracteristicile speciale ar conduce la identificare, în timp ce caracteristicile generale ar avea doar un rol orientativ. Este drept că ideea aceasta nu a fost teoretizată ca atare, dar ea a stat la baza metodei de examinare a scrisului cunoscută sub denumirea de „caligrafică", care absolutiza elementele de construcție literală și reducea analiza scrisului la studiul formelor de la **a** la **z**.

De asemenea, au existat și tendințe contrare, mai ales în trecut la experții cu pregnante înclinații grafologice, care acordau prioritate aspectului general, fizionomiei scrisului, ignorând felul în care erau trasate literele. Ambele curente, dacă pot fi numite astfel, sunt unilaterale și excesive, putând să genereze grave erori de apreciere.

Pe de altă parte, semnalăm că şi în prezent în unele rapoarte de expertiză şi chiar în unele lucrări de specialitate, caracterizarea diferitelor elemente ale scrisului este pasibilă de confuzii datorită utilizării frecvente a termenului de „element individual" pentru a desemna structura sau configuraţia semnelor grafice. În ce ne priveşte credem că este recomandabil să se evite acest termen în accepţiunea arătată sau, în caz contrar, el trebuie să fie însoţit de explicaţii. Într-un fel acest termen este exact, şi anume în sensul de element grafic luat izolat, dar totodată este inexact dacă este considerat prin prisma teoriei identificării, unde „individual" înseamnă numai ceea ce este propriu unui singur lucru, nu şi altuia. Or, formele literelor, deşi în ultimă instanţă sunt individuale, fiindcă fac parte din scrisul unei anumite persoane, nu în toate cazurile prezintă şi o valoare identificatoare pentru că ele se pot întâlni şi în scrisul altor persoane.

În consecinţă, preferăm termenul de „caracteristică specială", cu remarca că nici acesta, precum şi alţi termeni similari utilizaţi, cum ar fi „caracteristică particulară" sau „particularitate", nu sunt întrutotul satisfăcători pentru indicarea semnelor grafice privite separat.

Totodată, ţinem să precizăm că denumirea de „caracteristici generale" îşi are originea în faptul că ea se referă la totalitatea scrisului, însă din punctul de vedere al identificării aceste caracteristici nu sunt aşa de generale cum s-ar crede, ci dimpotrivă tot atât de individuale ca şi cele speciale, neputând fi concepute în afara deprinderilor grafice personale.

Pe lângă cele două tipuri de caracteristici menţionate, care sunt pur grafice, la identificarea persoanei după scris contribuie într-o oarecare măsură şi aşa-numitele *„caracteristici ale limbajului scris"*, utilizate în special la cercetarea scrisorilor anonime.

Aceste caracteristici ajutătoare se referă în primul rând la limbajul folosit de scriptor la redactarea textului. Cu toate că limbajul oral şi cel scris sunt strâns legate, ultimul fiind materializarea prin semne a primului, totuşi ele nu sunt identice. De obicei formularea ideilor în scris este mult mai dificilă decât enunţarea lor pe cale verbală, chiar la persoanele cu un grad de cultură mai ridicat. Câteodată o expunere scrisă poate fi individualizată prin vocabular, stil, construcţia şi complexitatea frazelor, anumite preferinţe de

ordin gramatical, cum ar fi timpurile verbelor, plasarea adjectivelor etc. Dintre acestea cele mai prețioase indicații le oferă vocabularul folosit. Bogăția sau sărăcia lexicului ne va da o imagine aproximativ exactă asupra gradului de instruire al autorului sau chiar asupra profesiunii acestuia. Pe de altă parte, întrebuințarea în scrisul în litigiu a unor provincialisme, arhaisme, neologisme, termeni de jargon sau de argou etc., care apar și în scrisul persoanei bănuite, vor fi deosebit de concludente pentru identificare, mai ales atunci când sunt specifice sau puțin comune.

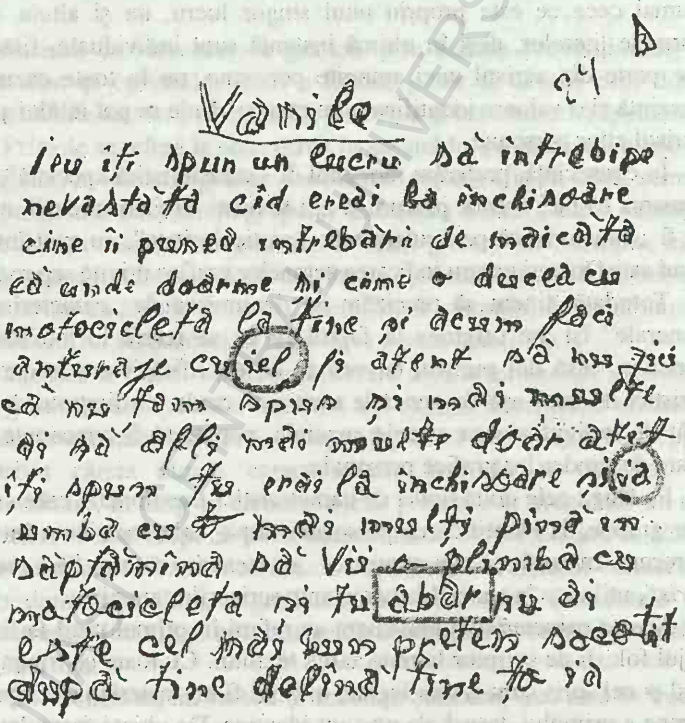

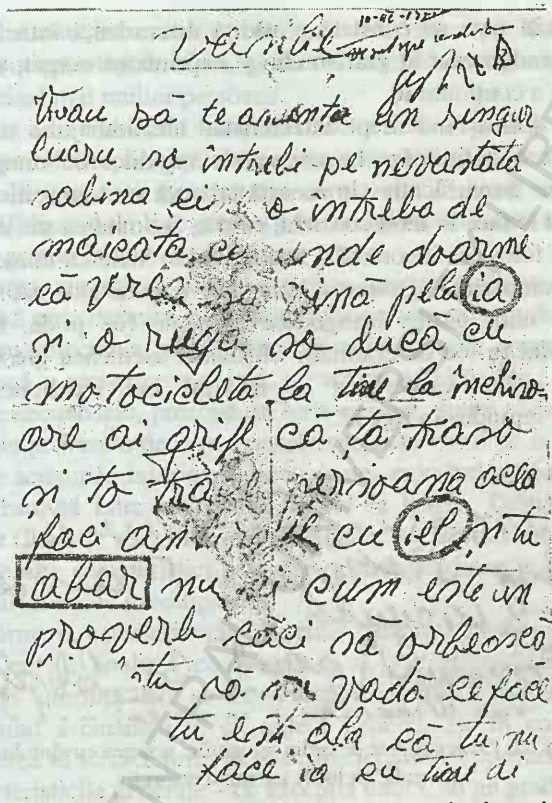

Fig. 31. Transcrieri fonetice identice în două scrisori anonime deghizate de către aceeaşi persoană în mod diferit

De exemplu, în cazul ilustrat în fig. 31 avem de-a face cu două scrisori anonime deghizate de aceeaşi persoană, dar prin procedee diferite. Expresiile comune folosite, omiterea minusculei **h**, cuvântul „habar", transcrierea fonetică a regionalismelor „iel" şi „ia" constituie o puternică prezumţie în acest sens.

În aprecierea vocabularului trebuie făcută însă o rezervă, impusă de practica de expertiză şi anume, se va avea întotdeauna în vedere posibilitatea ca textul încriminat să fi fost conceput de o persoană, iar scrierea lui să aparţină altei persoane, după dictare sau prin copierea unei ciorne. Această ipoteză se verifică mai ales

în cazul în care se constată o vădită discordanță între aspectul inferior, rudimentar al grafismului și exprimarea curgătoare, clară și variată a conținutului.

În al doilea rând drept caracteristici ale limbajului scris sunt socotite cele referitoare la respectarea regulilor de ortografie și punctuație. Semnificative în această privință sunt greșelile pe care scriptorul le face în mod constant, cum ar fi omiterea sau repetarea de litere, folosirea incorectă a majusculelor, scrierea numelor proprii cu minusculă, ignorarea liniuțelor, a punctelor sau, uneori, aplicarea unor norme ortografice abrogate (de pildă, folosirea apostrofului în loc de cratimă). Câteodată asemenea greșeli ating valoarea unor caracteristici de maximă individualitate, ca în exemplul reprodus în fig. 32.

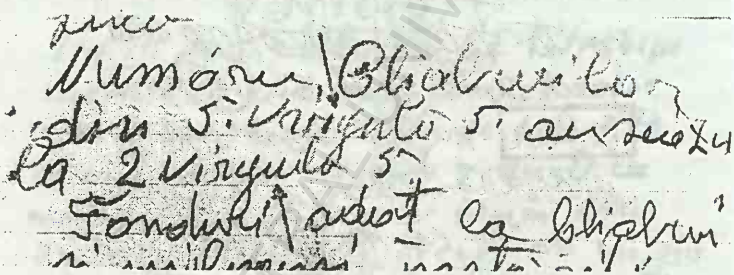

Fig. 32. Particularitate de ordin ortografic: scrierea cuvântului „virgulă" în locul semnului respectiv

În ce privește natura caracteristicilor limbajului scris, după părerea noastră – contrar altor opinii –, ele sunt extragrafice, întrucât limbajul nu este o urmă așa cum este scrisul și ca atare nu poate forma obiectul unor cercetări grafice propriu-zise.

2. Caracteristicile generale ale scrisului

Prin caracteristici generale ale scrisului, cunoscute și sub denumirea de „dominante grafice" sau de „caractere obiective ale scrisului" (C.I. Parhon), se înțeleg acele caracteristici sau calități

ale scrisului care determină aspectul general al acestuia. Este vorba de diferite proprietăți de clasă, generice, care, luate separat, se pot găsi în scrisul mai multor persoane.

Felul în care subiectul trasează diferite semne grafice nu este desigur lipsit de importanță, dar esența scrisului și individualitatea sa rezidă în *mișcarea generatoare* care a stat la baza executării scrisului (Edmond de Rougemont), în modul de realizare a tuturor semnelor privite în unitatea lor, ca un întreg.

Stabilirea corectă a caracteristicilor generale ale unui scris echivalează cu o definire a acestuia, ceea ce este extrem de important pentru selectarea mai multor scrisuri cercetate concomitent. Astfel, dacă o scrisoare anonimă, un act de serviciu etc., al cărui autor este necunoscut, prezintă un scris evoluat, dintre scrisurile de comparație provenite de la persoanele suspecte vor fi de la început înlăturate scrisurile inferioare, neevoluate, existând o incompatibilitate absolută între acestea și scrisul în litigiu. Odată limitat cercul de bănuiți se trece la examinarea scrisurilor rămase în funcție de alte caracteristici generale; restrângându-se în acest fel și mai mult sfera de investigare.

Prin urmare, caracteristicile generale permit o clasare a scrisurilor; în cursul analizei comparative, se vor reține doar acele scrisuri de referință care se încadrează în aceeași clasă cu cel în litigiu, fiind asemănătoare ca aspect general, iar în continuare diferențierea se va face prin analiza caracteristicilor speciale.

Caracteristicile generale – cu excepția unora, cu un grad de aparență mai mare – sunt mai puțin sesizabile pentru un nespecialist și tocmai de aceea falsificatorii își fixează atenția asupra construcției literelor; or, tocmai prezența acestor caracteristici generale poate trăda operația de contrafacere și chiar pe autor. Dar și unui falsificator versat și deci avizat îi va veni extrem de greu să obțină o asemănare, fie și aproximativă, a aspectului general al unui scris imitat, pentru că deprinderile sale de scriere sunt altele decât cele ale titularului modelului (de exemplu, scrisul falsificat este rotunjit în timp ce scriptorul posedă un grafism unghiular). Din aceeași cauză nici deghizarea propriului scris nu va izbuti să îndepărteze scrisul executat, de obicei de o întindere mai mare, de scrisul real al autorului, întrucât caracteristicile generale nu pot fi schimbate în totalitate după bunul plac al scriptorului.

În consecință, cercetarea rațională de către expert a caracteristicilor generale este absolut necesară și într-o privință chiar mai edificatoare decât cea a caracteristicilor speciale, constituind astfel o amplă sursă de informare pentru specialist.

Numărul caracteristicilor generale este relativ mare. În lucrările care tratează problemele scrisului s-au încercat diferite sistematizări. O primă clasificare, adoptată apoi de numeroși autori care au completat-o, este cea alcătuită de J. Crépieux-Jamin. Acesta a împărțit caracteristicile grafice în șapte genuri, și anume, după viteză, presiune, formă, direcție, dimensiune, continuitate și orânduire, genuri care sunt subdivizate în specii, al căror număr se ridică la 175, ceea ce oricum ni se pare excesiv.

Pierre Humbert a întocmit un tabel cu 70 specii grafice, grupate câte zece de fiecare gen și așezate antonimic două câte două. În plus Humbert a avut ideea de a cota numeric speciile, în vederea realizării unei „grafometrii" bazată pe calitățile scrisului și nu pe măsurători.

Din literatura română de specialitate este de menționat tabloul lui Aurel Boia, care utilizează o clasificare zecimală. Potrivit modului în care a fost conceput, el prezintă, printre altele, marele avantaj de a rămâne deschis unor eventuale completări.

Deși majoritatea clasificărilor sunt concepute după criterii grafologice, utilitatea lor pentru examinarea scrisurilor în vederea identificării autorului nu este deloc neglijabilă, căci în fond ele conțin – într-o formă sau alta – descrierea principalelor caracteristici generale ce trebuie urmărite în cercetarea unui scris. De altfel, deși obiectivele grafologiei și ale expertizei grafice diferă, ambele domenii au comună operația de stabilire a caracteristicilor generale sau, cum s-a mai spus, operația de cercetare a anatomiei grafice.

Lucrări mai recente, consacrate exclusiv examinării scrisului din punct de vedere criminalistic, cuprind de asemenea clasificări dar nu sub formă de tabele rigide, ci sub formă de enumerare a caracteristicilor în raport cu diferite repere.

O clasificare interesantă o întâlnim în lucrarea colectivului alcătuit din A.I. Mantvetova, E.B. Melnicova și V.F. Orlova intitulată „Expertiza pocerka" (1961), în care principala noutate constă în diferențierea inițială a două clase: 1. *caracterizarea*

generală a scrisului, dată de gradul de evoluţie al scrisului şi de structura sa generală (caracterul literelor, claritatea şi îngrijirea scrisului, tipul mişcărilor) şi 2. *caracteristicile generale ale scrisului* (dimensiunea, înclinarea, presiunea etc.).

Criteriul de deosebire îl constituie gradul mai mare sau mai mic de generalitate al unei caracteristici, primele fiind de maximă generalitate, pe când cele din a doua categorie se referă la diferite aspecte independente.

Toate încercările de delimitare a caracteristicilor generale, cu subclasificările respective, sunt animate de dorinţa autorilor de a defini cât mai exact aceste caracteristici şi de a le găsi locul cel mai potrivit într-un sistem organizat, însă până în prezent nu s-a ajuns la un sistem unic. În ce ne priveşte considerăm că sistematizarea în sine este mai puţin importantă în problema care ne interesează. În cazurile de expertiză scrisurile vor fi analizate sub toate aspectele, urmărindu-se rolul concret pe care îl joacă fiecare caracteristică generală în individualizarea lor, aportul pe care îl aduce la identificarea scriptorului; uneori o caracteristică cotată drept minoră în ierarhia valorii individualizatoare se dovedeşte a fi deosebit de importantă pentru scrisul supus examinării.

2.1. Gradul de evoluţie al scrisului reprezintă caracteristica generală cea mai cuprinzătoare şi mai revelatoare pentru definirea unui scris şi constă în măsura în care o persoană şi-a apropiat deprinderea de a scrie sau, cu alte cuvinte, în „nivelul de însuşire a tehnicii de scriere" (A. I. Manţvetova ş.a.).

La determinarea acestei caracteristici fundamentale concură mai mulţi factori, în special coordonarea mişcărilor (gradul de automatizare al acestora) şi viteza sau ritmul execuţiei.

Deşi gradul de evoluţie al scrisului este susceptibil de numeroase nuanţe, totuşi pentru necesităţi practice s-a adoptat o clasificare tripartită, luându-se în consideraţie cele două extreme – inferioară şi superioară –, precum şi situaţia intermediară. Aşadar, din acest punct de vedere scrisurile se împart în: inferioare (slab evoluate), superioare (evoluate) şi medii (mediocre).

Scrisurile inferioare sunt acelea în care coordonarea mişcărilor este slabă, automatizarea gesturilor grafice este redusă sau

inexistentă, iar ritmul de execuţie este încetinit. Gama scrisurilor inferioare este variată, mergând de la scrisurile extrem de greoaie, de-a dreptul chinuite, aparţinând unor persoane care de-abia ştiu să traseze semnele grafice (adeseori numai semnează) şi până la scrisurile realizate tot cu dificultate, dar relativ cu mai multă siguranţă şi stabilitate.

Scrisurile de factură inferioară sunt proprii persoanelor la care deprinderea de a scrie a rămas într-un stadiu înapoiat şi de aceea mâna manifestă o rigiditate în executarea mişcărilor inscriptorii. Nu trebuie însă confundate scrisurile neevoluate cu cele în curs de formare, din perioada de învăţare (aşa-numitele scrisuri „inorganizate"), căci scrisurile inferioare sunt deja formate, în sensul că s-au stabilizat, nu se mai dezvoltă sau cel mult foarte lent şi fără modificări de natură să le schimbe însăşi gradul de evoluţie.

Ca aspect scrisurile puţin evoluate sunt neuniforme, prezintă trăsături neregulate şi unghiulare, trasate fie energic şi extrem de apăsat, cu schimbări bruşte de direcţie, fie tremurat şi nesigur. Dimensiunea este mare ca rezultat al deplasării întregii mâini pentru înscrierea fiecărui semn grafic. Cursivitatea este modestă, înregistrându-se opriri dese, ceea ce are drept urmare nelegarea literelor şi chiar construirea acestora din elemente separat trasate. În general, se observă la aceste scrisuri o dezaliniere a semnelor grafice, atât pe verticală cât şi pe orizontală, inconstanţe în orientarea rândurilor, în înclinarea axei literelor şi în înălţimea lor.

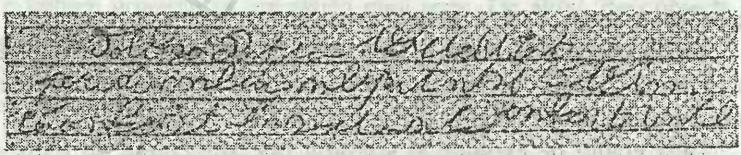

Fig. 33. Scris de evoluţie inferioară

În plus, scrisurile inferioare se caracterizează şi prin frecvente omisiuni de litere sau porţiuni de litere, ori dimpotrivă prin adăugiri (de exemplu, minuscula **m** cu patru picioare), ceea ce îngreunează descifrarea. De asemenea, abundenţa greşelilor gramaticale şi de ortografie nu constituie o surpriză, căci posesorii scrisurilor neevo-

luate au de regulă o pregătire şcolară sumară sau au învăţat să scrie în afara procesului de învăţământ (persoanele în vârstă).

În concluzie, scrisurile inferioare denotă capacitatea scripturală redusă a autorului, concretizată în imposibilitatea exercitării unui control asupra mişcărilor şi a coordonării lor.

Scrisurile superioare sau evoluate se caracterizează dimpotrivă printr-un înalt grad de coordonare, mişcările fiind automatizate şi succedându-se de regulă într-un ritm rapid.

În categoria scrisurilor superioare intră o multitudine de modalităţi de execuţie, dar indiferent de cea adoptată toate au comun aptitudinea persoanei de a scrie cu uşurinţă, de a mânui abil instrumentul scriptural. Trăsăturile sunt realizate prin gesturi spontane şi adesea înlănţuite, ceea ce conferă grafismelor dezinvoltură şi siguranţă. La majoritatea acestor scrisuri, în virtutea acţiunii legii efortului minim, se constată o tendinţă de simplificare a construcţiilor literale, asociată cu o creştere a vitezei de scriere.

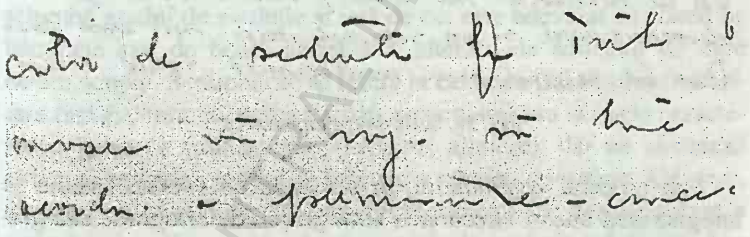

Fig. 34. Scris de evoluţie superioară

Scrisurile superioare se întâlnesc la persoanele care scriu mult şi la care deprinderea de scriere este supusă, prin permanenta repetare a acţiunii, unui proces continuu de perfecţionare, nu în sensul de îmbunătăţire a lizibilităţii acestora – căci dimpotrivă aceasta scade odată cu simplificarea grafismului –, ci în sens de accentuare a coordonării gesturilor grafice. De asemenea, studiile şi cultura subiectului imprimă scrisului său un plus de fineţe în execuţie, care demonstrează încă o dată că scrisul nu este un fenomen pur mecanic, ci o materializare a limbajului ca modalitate de exprimare a gândirii.

Scrisurile medii sau mediocre reprezintă, după cum arătam, o stare intermediară între scrisurile inferioare şi cele superioare, fiind foarte variate ca aspect.

La aceste scrisuri coordonarea mişcărilor este relativ bună, dar se desfăşoară într-un ritm mai puţin dinamic. Dacă la scrisurile inferioare controlul autorului asupra rezultatelor acţiunii sale este foarte redus, datorită imposibilităţii obiective de a se supraveghea, iar la scrisurile superioare controlul aproape lipseşte ca urmare a automatizării avansate a mişcărilor, la scrisurile de evoluţie medie controlul este manifest, scriptorul fiind atent nu numai la ce scrie dar şi cum scrie. Scrisurile din această categorie sunt trasate cu grijă şi descifrabil, adeseori cu numeroase corecturi, căpătând astfel un aspect banal şi puţin personal. Câteodată scriptorii au o tendinţă de ornare, prin complicarea construcţiei literelor cu trăsături nefuncţionale, crezând că în acest fel îşi fac scrisul „mai frumos".

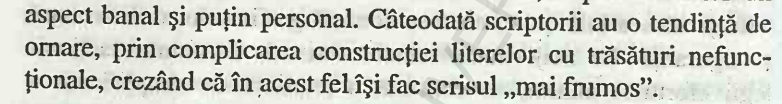

Fig. 35. Scris de evoluţie medie

Sub aspectul conţinutului, în scrisurile de evoluţie medie se înregistrează uneori strecurarea unor greşeli de ortografie sau gramaticale, iar stilul expunerii trădează nivelul mijlociu de pregătire intelectuală a titularilor.

Dacă evoluţia unei deprinderi, inclusiv cea de scriere, este posibilă, datele fiziologiei demonstrează imposibilitatea procesului contrar, adică de involuţie a deprinderii respective, ceea ce înseamnă că o persoană cu un scris superior nu poate să-şi formeze ulterior un scris mai puţin evoluat.

Dar dacă îşi deghizează scrisul, prin simularea unui asemenea scris sau imită un astfel de scris?

Deformarea deliberată a literelor şi micşorarea vitezei de execuţie nu „reduce" gradul de evoluţie al scrisului. Capacitatea scripturală superioară a autorului rămâne aceeaşi şi tocmai largile sale posibilităţi de ordin grafic i-au permis să opereze modificările

intenționate în scrisul său. Mai mult decât atât, deși pare paradoxal, din cauza deprinderii perfecționate de scriere, care i-a „intrat în sânge", scriptorul nu va putea reproduce fără greșeală un scris inferior în toate elementele sale; ici, colo, în special la sfârșitul textului, când atenția și concentrarea scriptorului se diminuează, lăsându-se „furat" de conținut, apar indiciile unui scris evoluat, cum ar fi simple trăsături realizate cu dezinvoltură sau forme literale proprii numai scrisurilor avansate.

În ce privește persoanele care posedă un scris inferior, acestea nu vor putea niciodată să imite un scris superior, cu rezultate acceptabile, oricât s-ar strădui. Această constatare are în expertiza scrisului valoare de *axiomă*, ceea ce permite fără nici un dubiu trierea scrisurilor și excluderea celor inferioare numai pe considerentul diferenței gradului de evoluție.

Se poate vorbi, totuși, de o diminuare a evoluției scrisului în situația modificării sale datorită unor cauze fizio-patologice?

Deși unii autori au răspuns afirmativ, noi credem că nu se schimbă gradul de evoluție și iată de ce: este adevărat că starea de bătrânețe sau de boală antrenează alterări ale scrisului de care ne-am ocupat. Schimbările se referă la calitatea trăsăturilor (tremurare fină și continuă, neregularități accentuate) sau la unele caracteristici generale (dimensiune, presiune, aliniere), dar nu afectează structura scrisului, gradul de însușire a tehnicii de scriere. Ca atare, expertul va recunoaște cu ușurință fenomenul de dezorganizare a scrisului și nu îl va confunda cu un scris de evoluție inferioară. Așa se și explică posibilitatea identificării persoanelor în vârstă sau bolnave adeseori numai pe baza scrisurilor certe executate într-o perioadă de deplină sănătate, evident atunci când lipsesc probe de comparație luate în aceleași condiții.

În concluzie, gradul de evoluție al scrisului este deosebit de important în definirea unui scris. Fiind o caracteristică generică, de clasă, ea contribuie la stabilirea apartenenței de gen (grupate) a două scrisuri examinate comparativ, în cazul asemănării lor valoarea acestui element de maximă generalitate scade, dar în cazul unor vădite diferențe valoarea sa devine absolută, conducând la excluderea reciprocă a scrisurilor în ce privește proveniența lor.

2.2. Forma scrisului sau structura acestuia, cum mai este denumită, atrage imediat atenţia celui ce procedează la examinarea unui scris şi apare mai pregnantă atunci când este vorba de a-l compara cu un alt scris.

La definirea unui scris sub acest aspect trebuie luată în considerare în primul rând *configuraţia literelor,* adică modelul după care sunt trasate. Din acest punct de vedere, se disting scrisuri cursive şi scrisuri cu caractere tipografice.

Scrisul cursiv porneşte de la modelul caligrafic, dar în timp ce unele scrisuri rămân în acest stadiu, respectându-se întocmai regulile caligrafice, cele mai multe capătă pe parcurs o puternică amprentă personală tocmai prin deviere de la sistemul caligrafic învăţat, care se mai păstrează doar fragmentar în construcţia unor litere. Prin urmare, scrisul caligrafic este o variantă, o posibilitate de manifestare a scrisului cursiv, dar nu unica.

Nici scrisurile normale (nedeghizate) executate după modelul tipografic nu sunt simple reproduceri ale semnelor de tipar, ci grafisme caracterizate printr-un grad de legare mai redus, în care literele sunt trasate de obicei separat şi au o formă predominant tipografică. Şi în acest caz ele sunt individualizate, adaptate scrierii într-un ritm rapid, ceea ce duce la o transformare parţială a modelului de tipar, mai ales la literele minuscule.

Un factor determinant în precizarea formei scrisului o constituie *tipul mişcărilor.*

Definirea tuturor mişcărilor grafice sub acest aspect este foarte dificilă datorită varietăţii lor. Principalele tipuri cunoscute sunt următoarele:

- *scrisurile arcadate,* în care predomină forma de arcadă a trăsăturilor superioare ale literelor, precum şi a trăsăturilor de legare (semnificative în această privinţă sunt minusculele **m** şi **n**);

- *scrisurile ghirlandate,* în care toate trăsăturile inferioare ca şi cele de unire sunt concave, mai multe litere având astfel aspectul unei ghirlande (minusculele **m, n, v** şi uneori chiar **a** şi **o** capătă o formă de **u**);

- *scrisurile unghiulare* (colţuroase), în care trăsăturile menţionate mai sus sunt ascuţite;

- *scrisurile rotunjite,* caracterizate prin forma circulară (uneori turtită) a ovalelor.

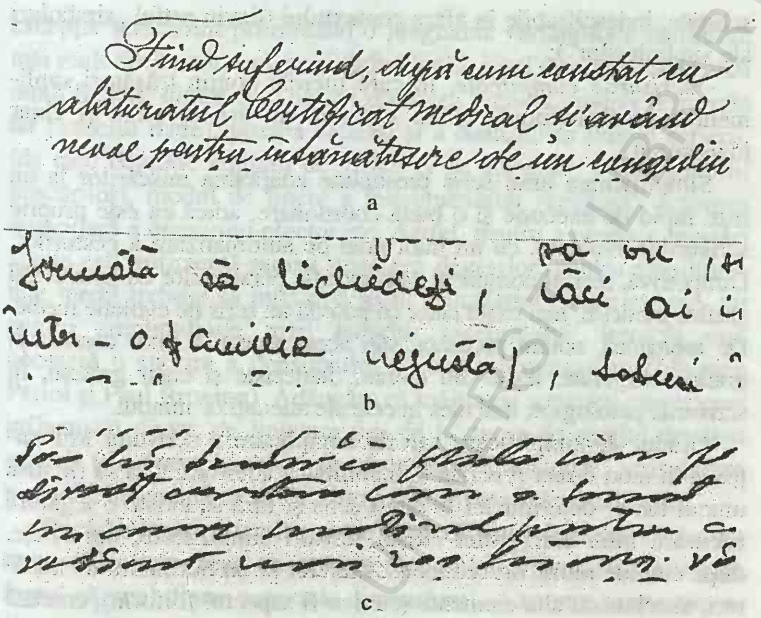

Fig. 36. a) Scris colţuros. b) Scris rotunjit, c) Scris colţ-arcadat

Pe lângă aceste forme de bază, în practică există şi forme intermediare sau combinate, de pildă scrisurile colţ-arcadate.

Forma scrisurilor, determinată în principal de tipul mişcării, este dată de o serie de trăsături componente ale literelor, cum ar fi trăsăturile incipiente şi finale, depasantele, buclele, modul de închidere al ovalelor, bara minusculei t; aceste elemente vor fi analizate separat în secţiunea privind caracteristicile speciale ale scrisului.

Gradul de simplificare al scrisului reprezintă un alt criteriu de definire a formei generale.

Din acest punct de vedere se disting:

- *scrisurile simple,* adică lipsite de trăsături inutile, ceea ce le apropie de modelul caligrafic şi le fac impersonale;

- *scrisurile simplificate,* în care multe dintre trăsăturile modelului caligrafic dispar, iar gesturile grafice sunt condensate, literele reducându-se fie la strictul necesar, fie numai la semne de-abia

schițate, indescifrabile în afara contextului (devin astfel „simboluri ale simbolurilor");

- *scrisurile complicate,* în care literele conțin trăsături suplimentare, nefuncționale, dând scrisului un aspect ornat și chiar înzorzonat.

Simplificarea unui scris presupune adaptarea mișcărilor la un ritm rapid de execuție și o bună coordonare, adică ea este proprie scrisurilor evoluate, cu un înalt grad de automatizare a gesturilor. Dimpotrivă, scrisul complicat este specific persoanelor cu posibilități grafice modeste, mai exact celor ce posedă un scris de evoluție medie. De asemenea, notăm prezența, sub acest aspect, a unor construcții grafice exagerate, ieșite din comun, fanteziste și chiar grotești, în scrisurile patologice, mai ales în cele ale alienaților mintali.

Gradul de simplificare sau de complicare a scrisului influențează în mod direct precizia și lizibilitatea acestuia, fără să fie însă unicul factor determinant în acest sens și fără să existe o legătură necesară între ele. Astfel există scrisuri simplificate, dar citețe, după cum de multe ori reducerea literelor la un minimum de trăsături, asociată cu alte elemente (cum ar fi aspectul filiform), creează dificultăți la descifrare.

Totodată, trebuie reținut că simplificarea scrisului este o caracteristică greu de imitat, pentru că implică o viteză mare de execuție, astfel că persoanelor ce posedă un scris complicat le va fi imposibil să-și simplifice scrisul într-o manieră convingătoare și falsul poate fi ușor depistat.

2.3. Dimensiunea scrisului este dată de înălțime (mare peste 2-3 mm sau mică sub 2 mm) și de lărgime (scris dilatat sau comprimat); evident între aceste limite se situează scrisurile de dimensiune medie, reprezentând cazurile majoritare.

Înălțimea, în special, este o caracteristică generală ușor de schimbat și de aceea mai puțin valoroasă în procesul de identificare al autorului. Din această cauză modificarea ei este frecvent utilizată pentru deghizarea scrisurilor, dar fără repercusiuni grave, întrucât celelalte caracteristici, inclusiv cele speciale, nu sunt alterate.

Lăsând la o parte ipoteza deghizării, trebuie arătat că mărimea scrisului executat în condiții obișnuite este în general constantă (cu

excepția scrisurilor prezentând o pregnantă variabilitate naturală); mai mult decât atât, ea este și individuală, fiind determinată de mai mulți factori, dintre care notăm acuitatea vizuală (miopii scriu mic iar prezbiții mare), poziția capului și a bustului în timpul scrierii, (de care depinde unghiul de vizare și de apreciere a amplitudinii mișcărilor), modul de ținere a instrumentului scriptural, acțiunea musculară a organului efector etc. Astfel, pentru a produce mișcări scurte este suficientă numai mișcarea degetelor, pentru amplitudinile medii trebuie să intervină jocul articulației radiocarpiene, iar pentru amplitudinile mari mușchii antebrațului, întrucât este necesară o sporire a consumului de energie musculară (Maurice Périot și Paul Brosson). Adăugăm că înălțimea scrisului este uneori influențată direct, de liniatura foii de hârtie și de spațiul destinat scrierii (de exemplu, când se efectuează o adăugire, scrisul este mai mic, încercând să se încadreze în porțiunea rămasă liberă).

Dacă înălțimea literelor poate fi modificată deliberat fără prea mare dificultate, ceea ce nu cunosc de obicei anonimografii este faptul că unul dintre aspectele dimensiunii, și anume *proporționalitatea,* adică raportul dintre înălțimile literelor depasante și nedepasante, nu se schimbă.

Din acest punct de vedere se cunosc, ca extreme, *scrisuri supraînălțate* și *scrisuri subînălțate.* Cele din prima categorie se caracterizează prin mărirea exagerată a majusculelor, alungirea depasantelor superioare (minusculele **l, h, t** etc.) ca și a depasantelor inferioare (minusculele **p, j,** g etc.), dilatarea buclelor, prelungirea trăsăturilor finale, uneori plasarea barei minusculei **t** deasupra corpului principal al literei etc. În scrisurile subînălțate, dimpotrivă, trăsăturile ce depășesc în sus și în jos înălțimea medie sunt foarte scurte, iar în locul majusculelor se folosesc adeseori minuscule, mai ales la semnături.

Un scris supraînălțat sau subînălțat rămâne constant, oricât s-ar mări sau micșora dimensiunea scrisului. Chiar dacă s-ar urmări în mod special deghizarea proporțiilor, pe lângă o pierdere evidentă a cursivității, într-un text mai lung se vor înregistra porțiuni în care s-a păstrat relația normală dintre înălțimi, aceasta fiind un element extrem de stabil în maniera de a scrie a unei persoane, ceea ce l-a

şi determinat pe Edmond Locard să-l adopte drept criteriu de bază în elaborarea metodei sale grafometrice.

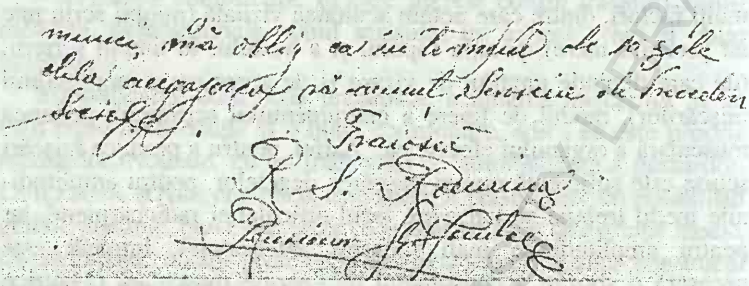

a

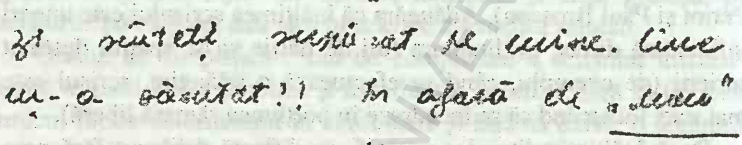

b

Fig. 37. a) Scris supraînălţat. b) Scris subînălţat

Precizăm că supraînălţarea poate fi nu numai de ansamblu dar şi parţială, adică să se refere numai la anumite litere amplificate, în acest caz expertul o va putea reţine ca pe un element cu valoare identificatoare, numai după ce se va convinge că supraînălţarea se menţine constantă pentru literele respective şi că nu este vorba de o întâmplare.

Asemenea proporţiei, un alt element al înălţimii, caracterizat printr-o posibilitate redusă de schimbare conştientă, îl constituie *continuitatea înălţimii,* care constă în modalitatea de creştere sau de descreştere a înălţimii literelor în cuprinsul unui cuvânt. Pe lângă scrisurile cu înălţimea literelor relativ uniformă, sunt şi scrisuri în care literele se măresc progresiv *(scris crescând* sau ingladiat) ori, dimpotrivă, ele scad, partea finală având un aspect ascuţit *(scris descrescând* sau gladiolat).

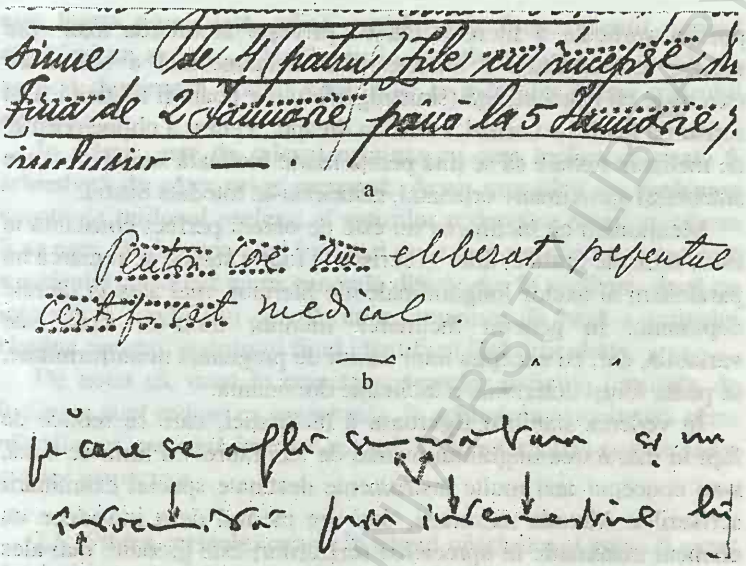

Fig. 38. a) Scris crescător. b) Scris descrescător. c) Scris filiform

Tot ca o formă specifică menționăm scrisul alcătuit din litere atât de reduse, mai ales minusculele **m**, **n** și **u**, încât iau forma unui fir *(scris filiform);* această caracteristică, deși se manifestă cu deosebire la sfârșitul cuvintelor, poate apărea și în cuprinsul lor.

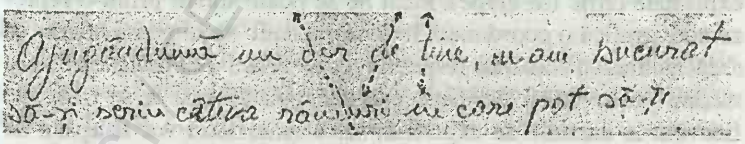

Fig. 39. Înclinație variabilă în cadrul aceluiași scris

2.4. Înclinarea scrisului reprezintă o caracteristică generală esențială și constă în orientarea axei longitudinale a literelor în raport cu linia de bază a scrisului.

Majoritatea scrisurilor sunt înclinate spre dreapta, urmând tendința firească de orientare a mișcărilor datorită sensului de scriere de la stânga spre dreapta; de asemenea, este destul de frecventă

poziția verticală a literelor. În ce privește înclinarea axei spre stânga, ea constituie o caracteristică fundamentală a scrisurilor executate cu mâna stângă (sinistrografia), dar poate fi întâlnită și în scrisurile realizate normal, cu mâna dreaptă. Pentru a obține o astfel de înclinare trebuie să se țină penița foarte înclinată sau să se așeze antebrațul aproximativ orizontal, răsucindu-se totodată bustul.

Menționăm că înclinarea nu este de obicei perfect constantă la toate semnele grafice; doar în scrisurile foarte stabile se remarcă un paralelism al axelor longitudinale ale literelor, mai ales la literele depasante. În general înclinarea literelor dintr-un scris este variabilă, dar, cu excepția unor cazuri de pregnantă neuniformitate, se poate totuși determina o înclinație dominantă.

În vederea stabilirii riguroase a înclinației, care se reduce de fapt la măsurarea unghiului format de axa literei cu linia de bază, s-au conceput mai multe instrumente destinate special examinării scrisurilor. Metoda măsurării, deși are meritul de a introduce un element matematic în aprecierea scrisurilor, este greoaie, mai ales în privința dificultății de a determina exact axa unghiului considerat (nu numai la literele cu trăsături duble, ci și la cele sub formă de bastonată, care nu sunt întotdeauna drepte), ca să nu mai vorbim de faptul că nu este aplicabilă literelor rotunde și celor foarte mici. De altfel, efortul cerut de asemenea măsurători nu este răsplătit, căci variația înclinării literelor într-un scris, chiar din cadrul aceluiași cuvânt, dă naștere unei multitudini de date exprimate cifric (în grade), încât nu se poate stabili printr-o reprezentare grafică o coordonată fixă despre care să se poată afirma că redă înclinarea scrisului respectiv, ci se poate, cel mult, calcula o medie. Atunci când înclinația este neregulată, ceea ce se întâmplă frecvent în cazurile de expertiză, orice măsurători vor fi lipsite de semnificație.

La compararea a două scrisuri, înclinarea trebuie avută totuși în vedere, întrucât înclinarea dominantă a axelor are o valoare orientativă. În ce privește aprecierea înclinării, trebuie să se țină cont de faptul că înclinarea spre dreapta între 45° și 90° (Maurice Périot și Paul Brosson stabilesc înclinația model la un unghi de 57° cu orizontala și 33° cu verticala) nu este caracteristică, fiind comună unui număr imens de scrisuri. În cazul în care înclinarea

este foarte pronunțată, adică unghiul este foarte ascuțit, scrisul căpătând un aspect „culcat", sau în situația înclinării spre stânga, această dominantă grafică contribuie la individualizarea scrisului examinat.

În sfârșit, este de relevat ușurința cu care înclinarea poate fi schimbată de către orice persoană. Acest procedeu de deghizare constituie mijlocul preferat al autorilor scrisorilor anonime cărora li se pare că alegerea altei înclinări duce la o transformare radicală a scrisului. Aparent alura generală diferă, dar în realitate, dacă nu intervin și modificări de alt ordin, structura de bază a scrisului rămâne aceeași, scriptorul fiind identificat fără dificultate.

De notat că, dacă în cercetarea textelor indiciile furnizate de înclinare sunt reduse ca importanță, în schimb la examinarea semnăturilor ea participă în mare măsură la caracterizarea complexelor grafice respective.

2.5. Viteza scrisului constă în ritmul mișcărilor și poate fi exact determinată prin măsurarea deplasării mâinii în unități de timp. Cum în cazurile de expertiză acest calcul nu este posibil pentru scrisurile în litigiu, ci doar pentru probele grafice executate la cerere, indicii de recunoaștere a vitezei vor fi furnizate de cercetarea modului de derulare a gesturilor, concretizat în aspectul trăsăturilor. De viteză am mai avut ocazia să ne ocupăm când am prezentat fenomenul de automatizare a scrisului. De aceea ne limităm la a arăta că ritmul accelerat de scriere, ca un corolar al timpului scurt de transcriere a gândurilor pe hârtie, se materializează în:

- simplificarea construcției literelor, înlăturându-se gesturile care frânează elanul mâinii (cum ar fi eliminarea buclelor minusculelor **b, f, g, h, l** etc.);
- legarea semnelor grafice (inclusiv unirea punctului minusculei **i** ori a „căciulei" minusculei **ă** de corpul literei respective sau de litera următoare);
- deplasarea spre dreapta a semnelor diacritice, a volutelor și a barei minusculei **t**, alungirea sau omiterea lor;
- abrevierea unor cuvinte;
- tendința de spațiere și dilatare sau de filiformizare a scrisului;
- lărgirea progresivă a marginii stângi.

Dimpotrivă, scrisul încet, corespunzător unei formulări mai greoaie a ideilor ori unui temperament reținut al scriptorului sau, pur și simplu, neînsușirii în mod satisfăcător a deprinderilor grafice, se caracterizează prin imposibilitatea acestuia de a imprima scrisului său o desfășurare rapidă. Trăsăturile sunt realizate cu dificultate sau, în orice caz, lent, apăsat, cu frecvente opriri și reluări; în general literele sunt desenate cu atenție, caligrafiate, fiind uneori însoțite de complicarea inutilă a trăsăturilor.

O situație intermediară o reprezintă viteza medie, proprie persoanelor ce posedă un scris de evoluție mijlocie. Un indiciu îl constituie abundența semnelor de precizie, cum ar fi, de exemplu, plasarea cu grijă a punctului pe minuscula **i** și a barei minusculei **t**; aceeași pornire determină pe unii scriptori să opereze retușuri care capătă astfel un caracter natural, deosebit de al celor ce însoțesc o contrafacere.

Viteza mare a unui scris, ca rezultat al spontaneității în execuție, reprezintă de regulă o garanție a acestuia. Schimbarea intenționată a vitezei de scriere poate fi realizată de persoanele care scriu repede prin încetinirea voită a ritmului, procedeu de deghizare folosit când se urmărește imitarea scrisurilor inferioare. Operația poate să reușească, dar de obicei cel puțin unele mișcări, nestăpânite, vor trăda posibilitățile reale ale scriptorului. În schimb, persoanele care scriu lent niciodată nu vor fi capabile să se „autodepășească" chiar dacă ar încerca o dinamizare a ritmului, acesta nu va putea fi susținut mult timp, iar scrisul rezultat va deveni incoerent. Pe de altă parte, o vădită scădere a vitezei de execuție se înregistrează la contrafacerea semnăturilor prin copiere sau imitație servilă.

2.6. Presiunea scrisului sau apăsarea, pusă în evidență în principal de grosimea trăsăturilor și, eventual, de urmele de adâncime din stratul hârtiei, este susceptibilă de diverse intensități. Ea este mare în cazul scrisurilor lente, mai ales la cele de evoluție inferioară, datorită alunecării încetinite a vârfului instrumentului scriptural pe foaia de hârtie și poziției de sprijinire a mâinii. La scrisurile rapide presiunea este mică, fiind uneori atât de redusă, încât vârful de-abia atinge suprafața actului sau chiar „sare" pe

alocuri, situație în care trăsătura respectivă este imprimată doar la început sau la sfârșit. Determinarea naturii spațiului alb dintre aceste două extreme este importantă, pentru a nu se produce confuzie cu întreruperile apărute ca rezultat al unei operații de fals.

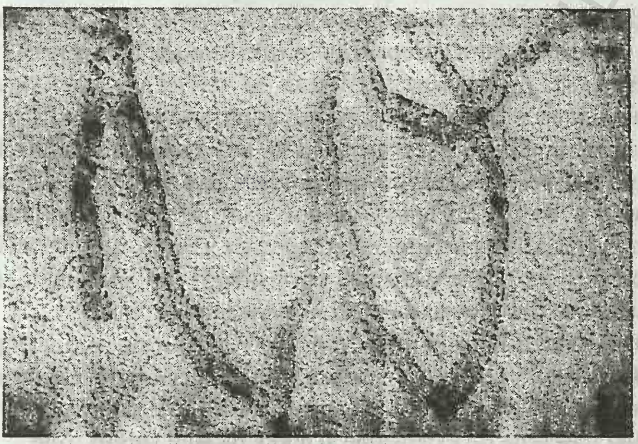

a

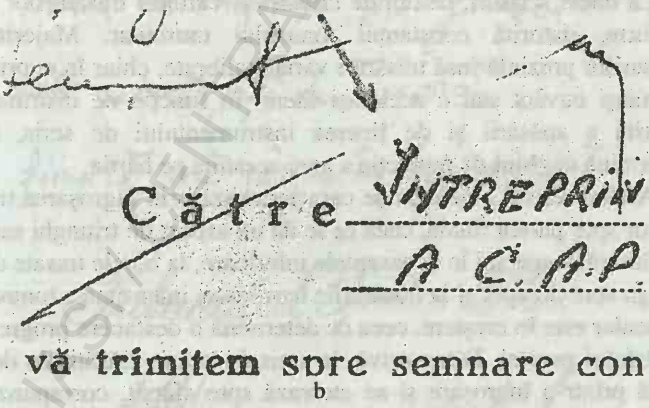

b

Fig. 40. a) Scris apăsat. b) Scris fin

Posibilitatea stabilirii gradului de presiune depinde în mare măsură de tipul instrumentului folosit. Trăsăturile de creion prezintă în general o lățime uniformă, ceea ce face dificilă aprecierea

forței aplicate de scriptor; în plus, o mină tare și ascuțită produce trăsături subțiri chiar la o apăsare serioasă, în timp ce o mină moale, friabilă, dă naștere la trăsături groase chiar la presiuni ușoare. De asemenea, determinarea exactă a presiunii este hazardată în cazul stilourilor cu bilă, la care apăsarea exercitată va fi în funcție de modul de funcționare al stiloului (rotirea bilei, fluiditatea pastei) și nu de deprinderile normale ale scriptorului respectiv. La fel, instrumentele de scris cu vârfuri din fibre sintetice nu sunt favorabile obținerii unor indicii privind presiunea.

Singurele instrumente care transmit fidel apăsarea sunt cele cu peniță, deși trebuie observat că lățimea trăsăturilor poate fi parțial influențată de dimensiunea vârfului și de poziția peniței față de suprafața foii. Din păcate pentru expertiza grafică, aria de utilizare a tocurilor cu peniță flexibile se restrânge tot mai mult, fiind înlocuite cu stilouri având de obicei peniță tari.

După cum arătam, presiunea se traduce în scris prin nuanțarea trăsăturilor, adică prin imprimarea unor lățimi diferite. În practică se constată că mișcările de flexiune și de aducție sunt groase, late, pe când mișcările de extensiune și abducție sunt subțiri, fine.

La unele scrisuri, denumite *cilindrice,* calibrul trăsăturilor este uniform, datorită constanței tonusului muscular. Majoritatea scrisurilor prezintă însă trăsături variat calibrate, chiar în cuprinsul aceluiași cuvânt sau a aceleiași litere, în funcție de distribuirea diferită a apăsării și de ținerea instrumentului de scris, care determină unghiul de proiecție a axei acestuia pe hârtie.

Astfel, scrisul *măciucat* se caracterizează prin îngroșarea trăsăturilor spre partea finală, ceea ce le dă un aspect de triunghi sau de umflătură în special la depasantele inferioare, la barele trasate de la stânga spre dreapta și la trăsăturile terminale; intensitatea tonusului muscular este în creștere, ceea ce determină o desfacere progresivă a vârfului peniței. Dimpotrivă, la scrisul *ascuțit,* trăsăturile debutează printr-o îngroșare și se eterează spre sfârșit, corespunzător unei scăderi a contracției musculare. Vârful peniței este inițial apăsat cu o intensitate mare, fiind deci desfăcut, și se strânge pe măsură ce presiunea se diminuează. Asemenea trăsături pot fi dirijate în orice direcție, dar se întâlnesc mai ales la cele finale.

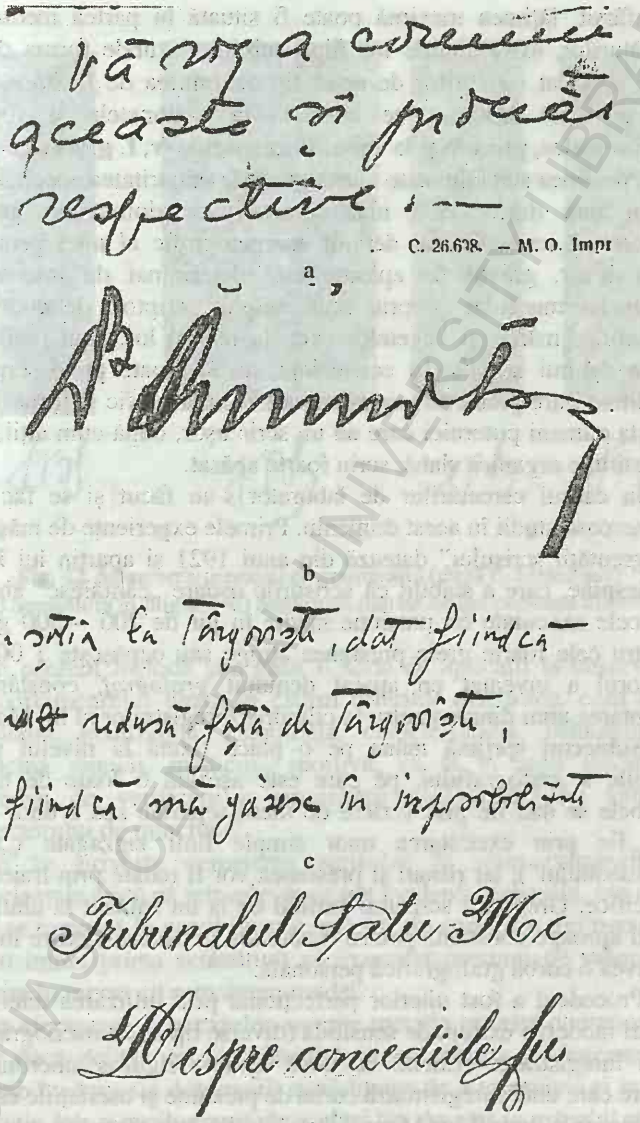

Fig. 41. a) Scris cilindric. b) Scris măciucat. c) Scris ascuțit. d) Scris fusiform

BCU IAȘI CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

În sfârşit, lăţimea maximă poate fi situată în partea mediană a trăsăturilor, extremităţile lor fiind subţiri, de unde forma de fus care a şi dat scrisurilor de acest tip denumirea de *fusiforme*. De obicei acest fenomen se constată la bastonatele şi volutele majusculelor, precum şi la anumite minuscule (**r, f, g, p** etc.).

Presiunea scrisului este considerată de majoritatea specialiştilor drept una dintre cele mai caracteristice dominante grafice, reflectând, ca şi viteza, debitul energetografic al unei persoane. Într-adevăr, gradul de apăsare este determinat de intensitatea tonusului muscular propriu unui anumit scriptor, de contracţia muşchilor mâinii şi degetelor care, la rândul lor, sunt reglaţi de către debitul nervos. În consecinţă, nu se poate pune semn de egalitate între presiune sau valoarea efortului grafic şi forţa fizică; exista oameni puternici care au un scris uşor, după cum alţii, cu o constituţie organică slabă, scriu foarte apăsat.

În cadrul cercetărilor de laborator s-au făcut şi se fac încă numeroase studii în acest domeniu. Primele experienţe de măsurare a „greutăţii scrisului" datează din anul 1921 şi aparţin lui Emile Malespine, care a stabilit că scrisurile uşoare „cântăresc" abia 50 gr, cele executate cu presiune medie în jur de 200 – 300 gr, iar pentru cele foarte grele presiunea atinge sau depăşeşte 1 000 gr. Autorul a inventat un aparat denumit *grafograf*, constând în adaptarea unui dinamometru la cilindrul înregistrator al lui Marey.

Subiectul sprijină mâna pe o placă fixată la nivelul plăcii mobile a grafografului, pe care este aşezată o foaie de hârtie. Probele se dau fie prin scriere de litere separate sau a unor fraze tip, fie prin executarea unor simple linii zigzagate („testul acordeonului"), iar ritmul şi presiunea vor fi redate prin traiectorii specifice. Greutatea scrisului variind de la un subiect la altul, dar fiind aproape constantă pentru o anumită persoană, fiecare individ va avea o curbă grafografică personală.

Procedeul a fost ulterior perfecţionat prin utilizarea unei aparaturi moderne extrem de sensibilă (diverse tipuri de oscilografe) şi prin înregistrarea filmată cu două aparate riguros sincronizate, dintre care unul înregistrează curba de presiune şi oscilaţiile care se înscriu pe cilindrul lui Marey, iar al doilea înregistrează mişcările instrumentului scriptural şi ale mâinii; cele două imagini sunt apoi raportate în paralel pe aceeaşi peliculă.

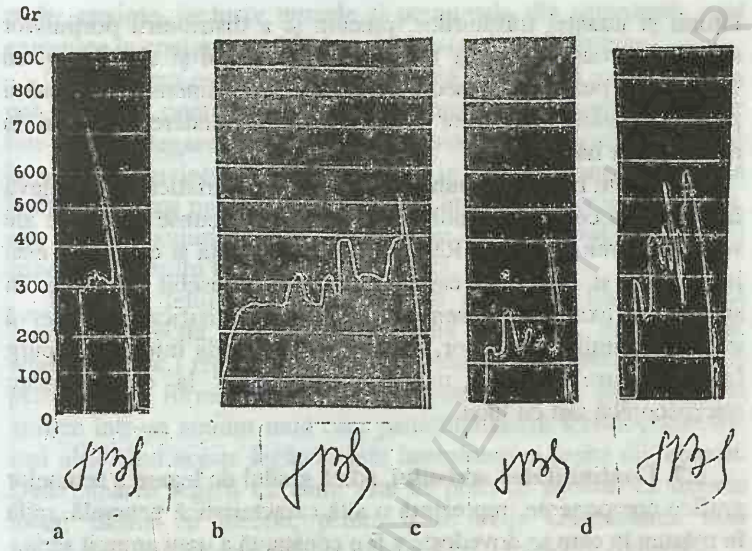

Fig. 42. Măsurarea presiunii cu grafograful (după E. Malespine)
a) Semnătura în litigiu. b-d) Semnături imitate de trei persoane diferite

În prezent metoda şi-a găsit o serie de aplicaţii la observarea comportamentului uman în cadrul diferitor discipline, cum ar fi fiziologia, neurologia, psihologia, caracterologia, psihotehnica, medicina muncii, medicina sportivă, ca şi în mult discutatul procedeu de verificare a sincerităţii declaraţiilor cu ajutorul „detectorului de minciuni".

În ce priveşte cercetarea scrisului în scop criminalistic, experienţele arată că într-adevăr se pot evidenţia falsurile, aşa după cum se remarcă în cazul ilustrat mai sus, în care cele trei persoane ce au imitat prima semnătură au exercitat presiuni de valori net diferite în raport cu semnătura model.

În efectuarea expertizelor curente metoda nu este operaţională, căci, dacă de la persoana bănuită se pot obţine grafograme, în schimb încă nu s-a descoperit modalitatea de a transpune şi scrisul în litigiu într-o oscilogramă de acelaşi tip. Aşadar în actualul stadiu al cercetărilor soluţia stabilirii presiunii în scris, ca un puternic indiciu individual, rămâne tot cea „clasică", constând în analiza

lăţimii şi nuanţei trăsăturilor, precum şi a distribuirii porţiunilor subţiri şi groase („plinuri"). În cazul creionului şi al stiloului cu bilă se vor putea face uneori aprecieri asupra intensităţii apăsării prin examinarea şanţurilor rezultate din pătrunderea vârfului în masa foii de hârtie.

Nu putem încheia expunerea acestei caracteristici fără a releva faptul că ea constituie unul dintre cele mai ascunse elemente ale scrisului, greu sesizabil. Reproducerea sa exactă şi constantă este imposibilă şi de aceea capătă o valoare deosebit de mare, în special la examinarea semnăturilor. Unii falsificatori observă variaţia lăţimii trăsăturilor, dar neputând-o reda întocmai recurg la numeroase retuşări, uşor de recunoscut la o examinare microscopică sau cu lupa.

2.7. Continuitatea scrisului, adică gradul de legare a semnelor grafice componente, reprezintă o altă caracteristică generală, utilă în măsura în care se dovedeşte a fi o constantă a unui anumit scris.

Sub acest aspect scrisurile se divid în scrisuri *legate,* în care toate literele sunt trasate prin mişcări continue, iar literele care alcătuiesc cuvinte sunt unite, şi scrisuri *tocate,* denumite astfel datorită separării tuturor literelor şi chiar a unor părţi de literă. Gradul înalt de legare este propriu scrisurilor dinamice, repezi, în timp ce ridicarea repetată a vârfului instrumentului scriptural va fi de natură să încetinească şi ritmul scrierii.

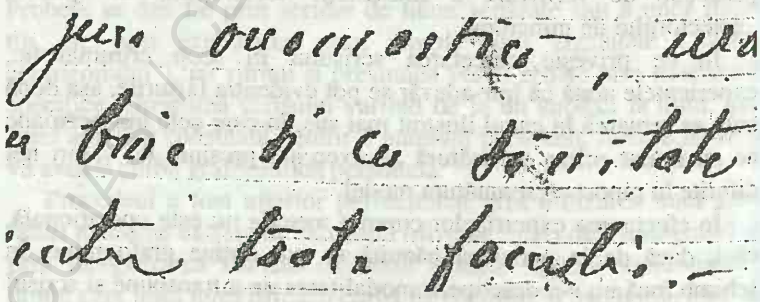

Fig. 43. Scris tocat

De obicei problema legării se pune numai cu privire la literele din cuvinte. Totuşi se întâlnesc cazuri, destul de rare, în care mai

multe cuvinte, inclusiv numele şi prenumele din semnături, sunt executate în continuare, fără întrerupere (scrisuri înlănţuite).

Deşi legarea este de regulă constantă, date fiind variaţiile care pot interveni, pentru identificarea scriptorului mai importantă este într-un scris legarea localizată, adică modul de grupare a literelor în anumite cuvinte. Astfel, faptul că în două scrisuri comparate întâlnim acelaşi mod de fragmentare a literelor în aceleaşi cuvinte, sau invers, moduri diferite de legare în cuvinte similare, poate fi concludent pentru formularea concluziei.

Totodată, felul concret în care se realizează legarea, adică forma şi direcţia trăsăturilor de unire (arcadate, în ghirlandă, unghiulare etc.) reprezintă valoroase elemente de apreciere. Multe persoane îşi formează o deprindere stabilă de a lega semnele grafice într-un anumit mod care particularizează scrisul respectiv, mai ales când aceste legături sunt ingenioase şi ieşite din comun. Determinarea legării ca atare este în practică uşoară; ea trebuie totuşi făcută cu atenţie, pentru a se evita confundarea unei întreruperi urmată de o reluare imediată cu o trăsătură continuă.

2.8. Spaţierea scrisului este o caracteristică ce nu poate fi disociată de cea precedentă, întrucât ea priveşte tocmai intervalul dintre litere, precum şi distanţa dintre cuvinte şi, respectiv, dintre rânduri.

Cu excepţia cazurilor extreme, adică a scrisurilor *înghesuite* şi a celor *risipite,* care pot contribui la individualizarea scrisurilor, celelalte situaţii, să le spunem normale sau obişnuite, sunt lipsite de importanţă pentru identificare, cu atât mai mult cu cât şi această caracteristică este supusă multor variaţii, determinate în principal de condiţiile concrete de scriere.

Notăm că în cadrul examinărilor comparative este interesant de urmărit atât în texte, dar mai ales la semnături, distanţa dintre diferite abrevieri („dr.", „dl." etc.) şi cuvântul următor (numele), precum şi cea dintre majusculă şi minuscule.

2.9. Direcţia şi forma rândurilor. La evaluarea acestor caracteristici se ia în consideraţie linia de bază a scrisului, adică linia imaginară care uneşte extremităţile inferioare ale literelor.

Direcţia rândurilor este determinată de mişcarea de translaţie a întregii mâini, precum şi de înclinarea foii de hârtie; atât poziţia

mâinii cât şi aşezarea hârtiei diferă de la o persoană la alta, reprezentând o adaptare individuală a mecanismului automatizat al scrierii la legea minimului efort.

În cursul învăţării scrisului, elevilor li se indică poziţia orizontală a rândurilor, în care scop se utilizează caiete liniate, dar odată cu formarea deprinderii se observă o individualizare şi din acest punct de vedere. Adeseori rândurile capătă direcţii diferite de cea orizontală, devenind ascendente sau descendente chiar în prezenţa liniaturii.

În aprecierea direcţiei rândurilor dintr-un scris se vor observa nu numai sensul de dirijare ci şi înclinaţia rândurilor, adică unghiul pe care îl formează acestea cu orizontala foii de hârtie. Camille Streletski împarte scrisurile ascendente în funcţie de unghiuri având valori de 5°, 10° şi 15°. Bineînţeles că unghiul nu poate fi riguros constant, în aşa fel încât rândurile oblice – în sus sau în jos – să fie paralele. În realitate se înregistrează diferite variaţii şi am putea spune chiar că această caracteristică se manifestă doar pe parcursul scrierii, la început aproape toate textele prezentând, mai mult sau mai puţin, rânduri orizontale.

Precizăm că în reţinerea direcţiei rândurilor ca dominantă grafică, studiul trebuie efectuat asupra unor scrisuri executate în condiţii normale, căci stările maladive sau depresive, precum şi simpla oboseală, pot determina coborârea rândurilor, chiar la persoanele care scriu de obicei orizontal ori ascendent. Cât priveşte modificarea intenţionată a direcţiei rândurilor, deşi pare uşor de realizat, lucrurile nu stau tocmai aşa; în cazul unor texte mai lungi există toate şansele ca să reapară orientarea firească, datorită neatenţiei şi încordării musculare prelungite.

Forma rândurilor participă alături de direcţie la conturarea aspectului general al acestora. Din acest punct de vedere scrisurile pot fi clasificate în următoarele categorii:

- *scrisurile drepte,* în care extremităţile inferioare ale literelor alcătuiesc o linie dreaptă;

- *scrisurile convexe,* în care rândurile încep suitor şi se termină coborâtor; forma de arcadă se datorează imobilităţii cotului în timpul scrierii, astfel că mâna nu poate descrie decât un arc de cerc;

- *scrisurile concave,* în care rândurile încep descendent şi se termină ascendent; se întâlnesc rar şi sunt socotite de unii autori ca fiind excepţionale;

- *scrisurile şerpuitoare,* în care depăşirile în sus şi în jos faţă de orizontală imprimă rândurilor o formă ondulatorie;

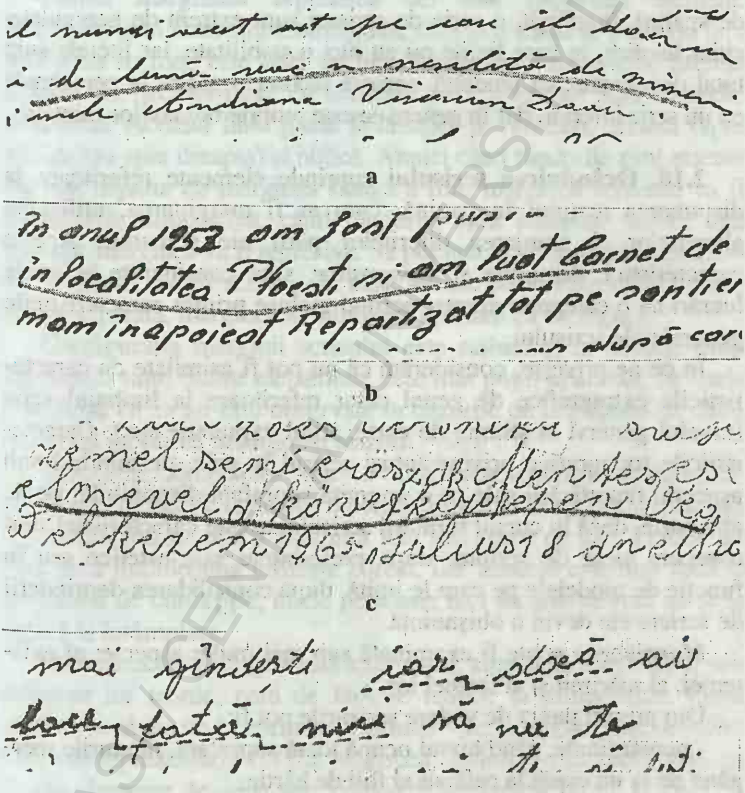

Fig. 44. a) Rânduri convexe. b) Rânduri concave.
c) Rânduri şerpuitoare. d) Rânduri în scară

- *scrisuri scaliforme,* denumite şi *săltăreţe* sau *etajate,* în care cuvintele şi literele urcă sau coboară asemenea treptelor unei scări,

fără ca direcţia rândurilor să fie modificată, căci fiecare cuvânt este început de la acelaşi nivel; dacă s-ar sublinia fără întrerupere cuvintele s-ar obţine o linie zigzagată.

O serie de scrisuri nu pot fi clasate într-una din categoriile enunţate, fiind de fapt o combinare de direcţii, cum ar fi scrisurile care încep orizontal şi spre sfârşit urcă sau coboară (a nu se confunda cu situaţia înghesuirii ultimului cuvânt din rând din lipsă de spaţiu). În sfârşit, o serie de scrisuri sunt extrem de neregulate, chiar haotice, în care liniile nu au nici o stabilitate, iar literele sunt total dezaliniate; ca tendinţă, această factura o găsim la persoanele cu un scris inferior, dar în genere ea este proprie bolnavilor mintali.

2.10. Orânduirea scrisului cuprinde elemente referitoare la dispunerea textului în pagină, cum ar fi marginarea, utilizarea alineatelor şi aranjarea diferitelor părţi ale scrisului. Aceste caracteristici, denumite şi *topografice,* sunt considerate în unele lucrări ca o categorie aparte, nefiind incluse printre caracteristicile generale ale scrisului.

În ce ne priveşte, considerăm că nu pot fi asimilate cu caracteristicile extragrafice de genul celor referitoare la limbajul scris (nivelul general al ştiinţei de carte, stilul expunerii etc.). Caracteristicile topografice privesc totuşi scrisul în sine, definindu-l sub aspectul repartizării sale pe o anumită suprafaţă disponibilă; pe de altă parte, dacă în cursul formării scrisului aceste caracteristici sunt oarecum alese de scriptor după preferinţele sale estetice sau în funcţie de modelele pe care le imită, după consolidarea deprinderii de scriere ele devin o obişnuinţă.

Marginarea poate fi examinată sub mai multe aspecte: al existenţei, al mărimii şi al formei lor.

Din primul punct de vedere scrisurile pot fi:

- nemarginate, când textul ocupă toată suprafaţa, rândurile mergând de la un capăt la celălalt al foii de hârtie;
- încadrate, adică cu margini pe ambele laturi;
- sinistromarginate, cu marginea numai în stânga;
- dextromarginate, cu marginea numai în dreapta;

Scrisurile sinistromarginate sunt cele mai frecvente şi de aceea lăsarea unei margini în partea stângă a textului nu ne va spune nimic; în schimb scrisurile încadrate şi cele dextromarginate sunt

mai rare şi vor fi reţinute ca elemente de apreciere în cursul examinărilor comparative.

Dimensiunea marginilor, adică distanţa de la marginea foii şi până la începutul rândurilor este în principiu constantă pentru aceeaşi persoană. Spaţiul exagerat de mare sau extrem de îngust poate fi luat în considerare la definirea unui scris.

Forma marginilor reprezintă cel mai important element. Marginea unui scris sinistromarginat, căci la aceasta se pune de fapt problema formei, este dată de linia imaginară care uneşte literele iniţiale ale fiecărui rând, cu excepţia celor prin care sunt începute alineatele. Această linie poate fi dreaptă şi verticală, arcuită (spre stânga sau spre dreapta) şi oblică. Atunci când rândurile sunt atacate tot mai departe de marginea stângă a foii, marginea scrisului va fi progresivă; dimpotrivă, când rândurile sunt începute mereu mai aproape marginea va fi regresivă. Se pot întâlni şi forme neregulate – fie ondulate, fie în scară –, în care fiecare pasaj reprezintă o linie oblică separată, marginea în întregime apărând ca un zigzag.

Configuraţia marginii scrisului este stabilă şi în acelaşi timp reprezintă unul dintre elementele cele mai puţin aparente, de unde concluzia că ea nu este observată în cazurile de deghizare de către cel ce îşi modifică intenţionat scrisul.

Utilizarea alineatelor este o altă caracteristică topografică. Raţiunea folosirii alineatelor o constituie necesitatea despărţirii sau a marcării într-un text a anumitor idei sau grupe de idei. Practic nu sunt însă întotdeauna utilizate corect, dar aceasta este mai mult o problemă de concepţie; unele persoane nici nu ştiu ce rost au şi le aplică la întâmplare.

Ca o caracteristică generală a scrisului, alineatele interesează sub aspectul lor tehnic, care de fapt se reduce la dimensiune. Când aceasta se abate de la normele obişnuite – de exemplu, este deosebit de mare reprezentând 1/3 din lungimea rândului –, ea contribuie, ca şi alte elemente de acest gen, cum ar fi intervalele dintre rânduri, la definirea unui scris. Tot ca un indiciu de apreciere a modului de folosire a alineatelor poate fi considerată frecvenţa acestora.

2.11. Plasarea altor elemente ale textului. Avem în vedere elementele auxiliare ale textului, dintre care cele mai obişnuite sunt semnătura, data, formula de adresare sau titlul actului.

Poziţiile acestora sunt în general nesemnificative, dar pot deveni indicii valoroase atunci când sunt mai deosebite sau anormale (de exemplu, executarea constantă a semnăturii în partea stânga inferioară a actului, dacă aceasta este singura semnătură). Bineînţeles că se va lua în consideraţie nu numai poziţia generală (sus-stânga, jos-dreapta etc.), ci şi distanţele în raport cu marginile actului şi ale textului, inclusiv primul şi ultimul rând.

Menţionăm că importante elemente de amplasare le oferă adresele de pe plicurile neliniate; chiar când scrisul este deghizat, modul de distribuire pe plic a numelui şi a adresei destinatarului şi expeditorului rămâne asemănător cu cel utilizat în mod curent de autor. Interesant este că şi în situaţia unor plicuri imprimate prestabilirea locului diferitelor menţiuni nu exclude posibilitatea manifestării unor deprinderi proprii, ca în cazul de mai jos în care menţiunea „rog personal" are aceeaşi poziţie şi aceeaşi pregnantă ascendenţă, atât pe plicul scrisorii anonime deghizată cu litere tipografice cât şi în scrisul prezumtivului autor.

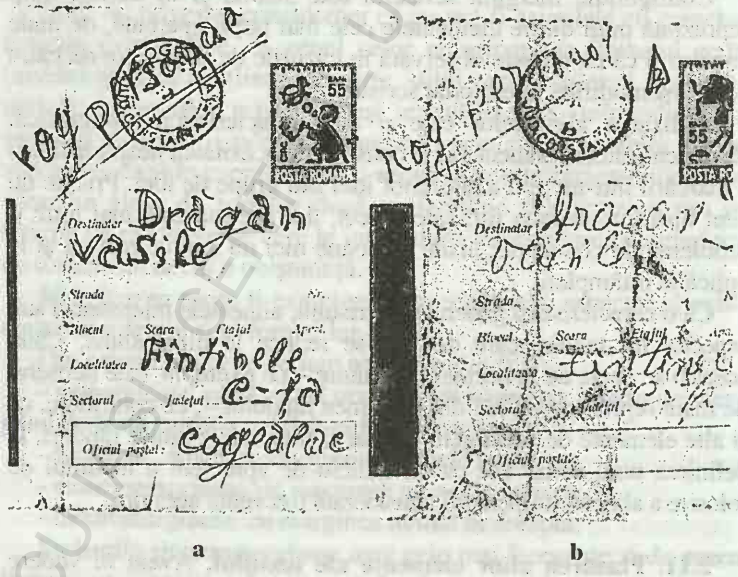

Fig. 45. Caz de plasare similară a menţiunilor pe plic
a) Scrisoare anonimă. b) Scris de comparaţie

În cele de mai sus am încercat să prezentăm cele mai însemnate caracteristici generale ale scrisurilor. Prin aceasta nu am epuizat modalităţile de definire a grafismelor considerate în ansamblu. Scrisurile pot fi cercetate şi sub alte aspecte, cum ar fi armonia (scrisuri armonioase şi nearmonioase), precizia (scrisuri precise, neprecise şi corectate sau retuşate), amplitudinea (scrisuri amplificate şi sobre), limpezimea (scrisuri limpezi şi îmbâcsite), stăpânirea (scrisuri stăpânite şi nestăpânite), fermitatea (scrisuri hotărâte şi şovăitoare) etc. Asemenea criterii de caracterizare a scrisurilor nu sunt greşite, dar este evident că ele tind să definească scrisurile mai degrabă sub aspectul grafologic, urmărindu-se o interpretare psihologică a acestora.

În ce ne priveşte ne-am limitat la acele dominante grafice care se bazează pe diferite elemente controlabile, măsurabile (distanţe, unghiuri, forme), a căror apreciere să aibă un caracter cât mai obiectiv, de unde şi posibilitatea utilizării lor într-o examinare comparativă.

3. Caracteristicile speciale ale scrisului

Prin caracteristicile speciale ale unui scris se înţeleg deprinderile proprii ale unei anumite persoane manifestate în construirea semnelor grafice considerate separat sau a mai multor semne care alcătuiesc o formaţiune (monogramă, grup literal etc.). Aceste deprinderi se referă la modul de executare a literelor şi cifrelor, a semnelor de punctuaţie şi a altor semne, precum şi la poziţia lor reciprocă.

Oricât de importante ar fi caracteristicile generale în identificarea persoanei după scris, nu se poate face abstracţie de morfologia semnelor grafice, căci în definitiv acestea reprezintă însăşi substanţa scrisului, „materia sa primă".

Valoarea individualizatoare a caracteristicilor speciale depinde de gradul de abatere de la modelul caligrafic, construcţiile literale vădind sub acest aspect o impresionantă varietate. Toate formele scripturale dintr-un scris, detaliile de execuţie, combinaţiile de trăsături, sunt irepetabile într-un alt scris şi reproductibile în

totalitatea lor de către o altă persoană decât titularul scrisului respectiv. În acest sens Albert Osborn, autorul primului tratat complet de expertiză a documentelor, arată că „mii din aceste caractere sunt creații și dezvoltări individuale; curioasa și incalculabila lui varietate este desigur ceea ce dă scrisului de mână înalta sa individualitate distinctă și este fără îndoială adevărat că fiecare scris dezvoltat și matur prezintă particularități care, în combinație cu toate caracterele variate și modificările lor, nu pot fi redate exact în scrisul altei persoane".

Caracteristicile speciale sunt în general mai bine sesizate și reproduse de falsificatori decât alte elemente ale scrisului. Este posibil ca prin imitație să se ajungă la asemănări chiar frapante cu scrisul original, dar acestea sau măcar o parte dintre ele vor fi doar aparente, exterioare. O examinare atentă va pune adeseori în evidență greșeli în perceperea și înțelegerea construcțiilor mai complicate sau se vor înregistra alte deosebiri. În plus, falsificatorul poate strecura fără să vrea forme grafice personale, care nu numai că demască falsul ca atare, dar poate conduce și la identificarea autorului, concluzie valabilă și pentru deghizarea propriului său scris.

De altfel, examinarea științifică a scrisurilor se bazează în mod necesar, după cum am arătat, și pe studierea caracteristicilor generale; în acest mod erorile care se pot comite prin simpla alăturare a literelor din scrisurile comparate – proprie metodei caligrafice – sunt evitate, singura problemă dificilă rămânând cea a evaluării caracteristicilor grafice înregistrate.

3.1. Construcția semnelor grafice reprezintă cea mai completă caracteristică specială. Prin construcție literală sau cifrică se înțelege modul în care este alcătuită o literă sau o cifră, forma ei, modelul utilizat, într-un cuvânt *grafotehnica* semnului grafic.

Studiul amănunțit al construcției literelor permite preîntâmpinarea greșelilor de apreciere datorate unor asemănări accidentale ale desenului lor (Jean Gayet). Nu este exclus, ba chiar se întâmplă frecvent, ca unele litere mai simple din două scrisuri să se apropie ca factură, dar în același timp să se deosebească esențial în detalii sau în ce privește direcția mișcării.

Care este cea mai indicată metodă de observare a construcției literelor?

În practica de expertiză se utilizează mai multe procedee, cum ar fi examinarea optică directă, reproducerea fotografică a literelor și gruparea lor în planșe, urmărirea de către examinator a dirijării trăsăturilor chiar pe actul original cu ajutorul unui vârf care să nu lase urme, desenarea literelor din scrisurile analizate prin imitarea sau copierea lor prin calchiere.

Aplicarea diferitelor metode variază de la caz la caz și depind, în mare măsură, de experiența acumulată de expert. În situația unei temeinice pregătiri profesionale și a unei profunde cunoașteri a caracteristicilor scrisului, chiar simpla examinare vizuală – facilitată de folosirea aparatelor optice de mărit – este de cele mai multe ori suficientă. De aceea, considerăm că nu metoda utilizată este importantă, ci faptul ca examinatorul să ajungă la o deplină înțelegere a sensului mișcărilor, a construcției literelor, în așa fel încât să poată aprecia la justa lor valoare asemănările și deosebirile constatate.

Prima problemă ce urmează a fi rezolvată atunci când se trece la examinarea morfologiei literelor o reprezintă determinarea *modelelor semnelor grafice.* Astfel, se va urmări dacă literele au la bază modelul caligrafic sau cel tipografic, precum și faptul dacă modelele sunt strict respectate sau dacă prezintă modificări. Aceste modificări sau devieri pot fi foarte reduse (de exemplu, trăsătura superioară a minusculei **r** ce ar fi trebuit să fie concavă conform modelului caligrafic este ondulată) sau, dimpotrivă, modelul păstrându-se doar ca schemă, dar nu și în detalii. Modificarea intervenită poate fi în sensul simplificării, adică al omiterii unor trăsături și adaptarea celor rămase sau în sensul complicării, prin introducerea unor trăsături suplimentare.

De transformările pe care le suferă un scris în decursul perioadei de formare am mai avut ocazia să ne ocupam. Ținem numai să subliniem că odată trecută faza de învățare a formelor grafice elevii sunt de obicei tentați să introducă forme noi de litere, fie izvorâte din fantezia lor, fie preluate din alte scrisuri, pe care le găsesc interesante sau pe care pur și simplu și le însușesc inconștient; așa se și explică asemănările morfologice, câteodată extrem de particulare, din scrisurile a două persoane apropiate,

înrudite sau care au convieţuit mult timp împreună. O parte dintre construcţiile literale încercate de elevi se vor dovedi până la urmă pasagere, însă altele vor fi incluse definitiv în scrisul lor. Prin urmare, dacă de regulă evoluţia scrisurilor antrenează o simplificare a formelor literale, unele litere (în special majuscule) vor avea o anumită construcţie numai datorată adoptării lor voite, în scopul dobândirii unui scris foarte individual.

Multe scrisuri nu conţin construcţii unice, ci una sau mai multe variante pentru aceeaşi literă, folosite concomitent, putându-se astfel vorbi de un *poliformism literal.*

Variantele pot fi de două feluri:

- cu menţinerea construcţiei de bază, care virtual rămâne neschimbată, dar variază detaliile (de exemplu, minuscula **d** este executată cu sau fără bucla interioară);
- cu alternarea a două tipuri de construcţie (de exemplu, utilizarea minusculei **d** în formă caligrafică, dar şi în formă gotică).

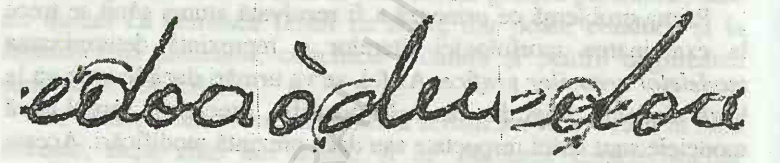

Fig. 46. Variante de detaliu

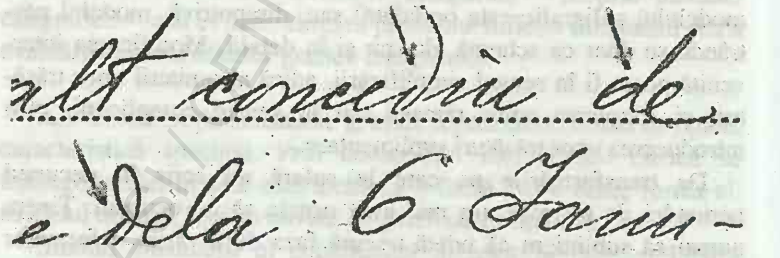

Fig. 47. Variante de construcţie literală

Se recomandă ca la examinarea şi considerarea literelor să se confrunte cel puţin trei litere de acelaşi gen care să ocupe o poziţie similară în cuvinte: iniţială, medială şi finală. De asemenea, se vor

observa anumite cuvinte care se repetă frecvent, cum ar fi „de", „şi", „în" etc. La literele simple variaţia este foarte limitată (minusculele **c, e, i, m, n** etc.) în timp ce la literele cu o morfologie mai complicată numărul variantelor distincte va fi mult mai mare (majusculele, minusculele **f, p, d** etc.).

3.2. Numărul elementelor constructive din care este alcătuit un semn grafic literal sau cifric nu reprezintă atât o determinare cantitativă cât o problemă de continuitate a trăsăturilor.

Concret, aceste elemente sunt însăşi trăsăturile componente – liniare sau punctiforme –, adică urmele grafice corespunzătoare anumitor mişcări. Pentru o definire exactă a noţiunii, precizăm că trăsăturile pot fi executate fie separat, fie prin ridicarea instrumentului scriptural, fie continuu, fără întrerupere, în acest ultim caz departajarea lor fiind punctul de schimbare a direcţiei mişcării. Edmond Locard, pornind de la constatarea că orice formă scripturală poate fi descompusă în trăsături simple, propune desemnarea diverselor trăsături (grame) prin numele literei, ordinea gramei fiind marcată printr-un indice numeric; astfel, la minuscula **m** trăsăturile componente se numesc *m1, m2* şi *m3,* la minuscula **a** ovalul se numeşte *a*1, iar bastonata a2 etc.

Conform modelului caligrafic, o literă poate fi alcătuită dintr-o trăsătură (**c, e, o**), din două (**a, d, n**), din trei (**m, N, A**) sau din patru (**M, W**). În realitate, scrisurile evidenţiază construcţii grafice cu un număr variabil de trăsături, diferit de schema menţionată, obţinut prin dedublarea sau repasarea trăsăturilor, cum ar fi depasantele inferioare ale minusculelor **o, f** şi **g,** latura stângă a majusculei **B,** corpul principal al majusculelor **P, F, T** etc. Studierea cu atenţie a numărului de mişcări, a succesiunii lor, a întreruperilor este foarte importantă, căci reprezintă elemente strict individuale, neglijarea de către falsificator a acestor detalii în cazul unei contrafaceri constituind un indiciu deosebit de convingător în demonstrarea falsului.

3.3. Forma elementelor constructive este cea care în mare parte imprimă individualitate unei construcţii grafice. Bineînţeles că examinarea comparativă independentă a formei fiecărui element

în parte nu exclude, ci trebuie în mod necesar completată cu luarea în considerare a complexului rezultat din îmbinarea tuturor trăsăturilor componente.

Generalizând formele de bază ale trăsăturilor literale şi cifrice, acestea ar putea fi clasificate în următoarele categorii:

- trăsături drepte: verticale, oblice şi orizontale;
- trăsături circulare: complet circulare, semicirculare şi în spirală (înmelcuite);
- trăsături unghiulare (ascuţite);
- trăsături convexe (arcadate);
- trăsături concave (ghirlandate);
- trăsături ondulate (şerpuitoare);
- trăsături ovoidale şi buclate.

De remarcat că ovalele şi buclele prezintă chiar în cadrul aceluiaşi scris o variabilitate destul de mare, întâlnindu-se alternativ mai multe forme, în special la depasantele inferioare.

Ovalele pot fi perfect circulare, dilatate (turtite) sau alungite (cu sau fără ascuţirea extremităţii inferioare); uneori una dintre laturile ovalului – mai rar ambele – devine din arcuită dreaptă. În ce priveşte închiderea ovalelor, acestea apar fie închise, prin contopirea sau alăturarea punctului incipient şi a celui final ori prin repasarea primei trăsături de către ultima, fie deschise, prin distanţarea celor două extremităţi. În ambele cazuri, atât punctul de atac cât şi cel terminal pot fi situate în interiorul ovalului; un mod aparte de finalizare îl reprezintă alcătuirea (buclarea) trăsăturii finale, întâlnită mai ales la scrisurile legate. Închiderea şi deschiderea ovalelor, ca şi felul în care sunt realizate, constituie o caracteristică specială independentă deosebit de semnificativă, a cărei constanţă se poate verifica în condiţii optime într-un text mai lung, întrucât interesează un număr mare de semne grafice (minusculele **a**, **d**, **g**, **o**, cifrele **0**, **8**, **9**).

Buclele iau forme dintre cele mai diverse şi câteodată chiar curioase. Astfel, există bucle rotunde, rachetoidale sau sub forma de „picătură", triunghiulare, punctiforme (virtuale) etc. Un rol important îl joacă funcţia pe care o au, adică locul pe care îl ocupă în construcţia literei, precum şi amplitudinea gestului grafic, mai ales la buclele de finalizare ale semnăturilor. De aceea, în

aprecierea detaliilor de execuţie a trăsăturilor buclate, se recomandă alegerea pentru examinare a aceloraşi litere din scrisurile comparate şi care au aceeaşi poziţie în cuvânt.

3.4. Direcţia mişcărilor de execuţie a elementelor constructive este deosebit de revelatoare, în special în cazul diferenţierii a două scrisuri.

Direcţia predominantă de trasare utilizată de o persoană constituie un aspect esenţial al deprinderii de scriere; o dovadă o reprezintă faptul că de regulă sensul de trasare a unui element grafic nu este propriu numai unei singure construcţii ci tuturor construcţiilor care conţin elementul respectiv. De exemplu, într-un scris atât cifra *0*, cât şi minuscula *o*, precum şi toate celelalte litere cu trăsături giratorii vor avea ovalul realizat de la stânga spre dreapta.

Complexitatea construcţiilor grafice atrage după sine o multitudine de direcţii în cadrul aceluiaşi semn grafic (literă, cifră sau semn de punctuaţie) şi ca atare acestea vor fi analizate pe rând, prin descompunerea lor.

Astfel, mişcările circulare pot fi executate fie în sensul mersului acelor de ceasornic, adică de la stânga spre dreapta (scris dextrogir) fie în sens invers, adică de la dreapta spre stânga (scris sinistrogir). Aceste două orientări mai sunt denumite „sens direct" şi, respectiv, „sens retrograd" de către Maurice Périot, care respinge termenii de „dextrogir" şi „sinistrogir" utilizaţi frecvent în lucrările de specialitate, pe considerentul că ar fi exacţi doar pentru anumite segmente de cerc şi eronaţi pentru altele, întrucât fiecare mişcare de rotaţie se dirijează alternativ spre dreapta şi spre stânga.

Cât priveşte mişcările pe direcţie verticală (mişcări longitudinale), acestea pot fi dirijate fie de sus în jos, fiind produse prin flexiunea degetelor, fie de jos în sus prin extensiunea lor. Mişcările orizontale (transversale) sunt orientate spre dreapta (abducţie) şi spre stânga (aducţie).

Semnalăm că în practica de expertiză, în special la semnături, interpretarea şi redarea greşită a sensului mişcărilor reprezintă un element esenţial în depistarea contrafacerilor.

3.5. Modul de începere a semnelor grafice evidențiază două aspecte, și anume procedeul folosit și poziția punctului incipient.

Sub primul aspect se înregistrează în general două modalități:

a) Atacarea literei printr-o trăsătură nefuncțională care precede construcția propriu-zisă a literei. Recomandată de mai multe sisteme caligrafice, această trăsătură, în forma ei tipică, este dreaptă și oblică (ascendentă), dar în numeroase cazuri ea apare în cele mai diverse ipostaze (convexă, concavă, dreaptă și cu extremitatea de sus frântă unghiular, ondulată etc.). Uneori mișcarea de început este doar schițată în aer, corespunzând unei „potriviri" a mâinii, astfel că vârful instrumentului scriptural va atinge numai parțial foaia de hârtie (de exemplu, se imprimă un croșet după care trăsătura de atac se întrerupe, putând fi mai mult intuită).

b) Trasarea directă a corpului literei, renunțându-se nu numai la trăsătura preliminară, dar uneori și la trăsături ce fac parte, potrivit modelului caligrafic, din însăși structura semnului grafic respectiv (de exemplu, reducerea minusculei **p** la o simplă bastonată). Acest procedeu este propriu în special scrisurilor simplificate și celor „tocate".

Al doilea aspect al problemei îl constituie poziția punctului incipient, după caz, fie a trăsăturii nefuncționale, fie a primei trăsături din alcătuirea semnului grafic.

Amplasarea acestuia se apreciază în funcție de linia de bază a scrisului, de distanța sa față de centrul convențional al literei și de înălțimea la care este situat.

Pentru indicarea exactă a poziției punctului inițial Edmond Locard recomandă notația orară, astfel că în acest sistem un cerc început în partea superioară dreaptă va fi notat cu cifra 1 sau 2, corespunzătoare celei din punctul respectiv al cadranului unui ceasornic.

Modul și punctul de începere a semnelor grafice reprezintă una dintre caracteristicile cele mai constante și mai individuale, deși, este drept, nu prezintă prea multe posibilități de variație. Atragem atenția asupra faptului că trebuie să se respecte neapărat condiția examinării punctelor incipiente în raport de poziția pe care o literă o ocupă în cuvânt, precum și de literele învecinate cu care aceasta intră în combinație. Precedarea unei litere de către o trăsătură de

unire poate antrena şi o schimbare a poziţiei punctului de atac, fenomen care de asemenea se caracterizează prin stabilitate.

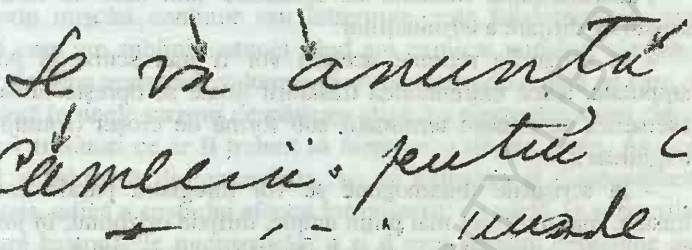

Fig. 48. Variabilitate în funcţie de poziţia literei

În sfârşit, remarcăm că determinarea cu precizie a poziţiei punctului de începere – ceea ce nu este întotdeauna uşor atunci când trăsăturile se întretaie şi se acoperă reciproc – contribuie în mare măsură la stabilirea direcţiei de executare a trăsăturilor, problemă de care ne-am ocupat mai sus.

3.6. Modul de finalizare a semnelor grafice este cel puţin tot atât de important ca şi modul de începere, mai ales la semnături, la care terminaţia reprezintă o parte componentă extrem de caracteristică.

Valoarea identificatoare a finalizării rezidă în faptul că aceasta constituie elementul cel mai dinamic dintr-un scris; de obicei ritmul de scriere – fie şi numai în cadrul unui singur cuvânt – se accentuează treptat, atingând maximul de intensitate în ultima parte. Chiar şi în scrisurile deghizate aspectul „căutat" şi preocuparea de a deforma sau imita semnele se manifestă mai pregnant la început, când atenţia este mai concentrată, în timp ce finalizarea, prin caracterul ei nestăpânit, necontrolat, reflectă în mai mare măsură deprinderile grafice normale ale scriptorului.

Aceste observaţii sunt valabile nu numai pentru un text mai lung sau pentru un cuvânt separat din cuprinsul acestuia, dar şi pentru o singură construcţie grafică. Trebuie în acelaşi timp remarcat faptul că aşa după cum literele iniţiale din cuvinte sunt mai revelatoare în ce priveşte determinarea modului de începere,

BCU „M. EMINESCU" IAŞI

studierea modului de finalizare dă cele mai bune rezultate prin analizarea semnelor grafice cu care se încheie cuvintele.

Particularitățile modului de finalizare sunt date de forma și sensul de dirijare a terminațiilor:

- la scrisurile reținute acestea vor fi mai scurte și adesea amputate, adică extremitatea trăsăturii finale se oprește brusc; de asemenea se cunosc terminații sub formă de croșet (rotunjit ori unghiular);

- la scrisurile dinamogene se vor înregistra parafe energic trasate, mai mult sau mai puțin ample, dirijate orizontal, în jos sau în sus (drept sau oblic); atunci când litera prezintă deasupra un element funcțional (bara minusculei **t**, punctul minusculei **i**, semnul diacritic al minusculei **ă**) sau dedesubt (sedilele minusculelor **ș** și **ț**), acesta este uneori înglobat în terminație, înregistrându-se sub acest aspect o infinită varietate de finalizări, ce pot fi extrem de individuale.

Poziția punctului final este mai puțin „fixă" decât cea a punctului de atac, tocmai datorită spontaneității crescute a gestului terminal. Cu toate acestea, zona de amplasare este relativ constantă, iar pentru construcțiile grafice din mijlocul cuvintelor chiar foarte stabilă. Criteriile de apreciere a amplasării sunt cele indicate mai sus pentru punctul incipient.

Totodată trebuie observat că pe lângă luarea în considerație a celor două puncte extreme, indicii prețioase pot fi furnizate de corelarea acestora, de interdependența lor materializată prin linia imaginară care le unește. Chiar dacă locul punctelor respective prezintă o anumită variabilitate, din însumarea observațiilor făcute pe un număr mai mare de semne grafice de același fel se poate degaja o constantă.

3.7. Legarea semnelor grafice și a elementelor lor. Examinând caracteristicile generale ale scrisului am avut ocazia să ne ocupăm de aspecte similare, cum ar fi gruparea literelor, legarea literelor în cuvinte și spațierea lor. Acolo problema se punea cu privire la ansamblul scrisului, la tipul legării; aici ea se limitează la construcțiile grafice separate, adică la modul de legare al elementelor componente, precum și al literelor alăturate.

După cum am văzut, unele semne grafice sunt simple, reduse la o singură trăsătură, altele prezintă două sau mai multe trăsături. Determinarea unirii sau despărțirii lor, cu alte cuvinte a executării lor prin mișcări continue sau întrerupte, este fundamentală, așa după cum am subliniat atunci când am explicat numărul elementelor. În plus remarcăm valoarea identificatoare deosebită pe care o prezintă în unele scrisuri despărțirea atipică a elementelor sau chiar a unor trăsături ce ar fi trebuit să formeze o singură linie. Atunci când se observă discontinuitate, se va examina și dimensiunea acesteia, adică a spațiului afectat întreruperii; de pildă, în scrisurile în care bastonatele minusculelor **a** și **d** sunt sensibil distanțate de ovale se va cerceta dacă acest fapt este un accident și dacă se menține în întreg scrisul, putând fi astfel reținut ca un element definitoriu al grafismului în cauză.

Pe lângă existența legării elementelor, în studierea acestei caracteristici speciale trebuie urmărit modul de legare, forma trăsăturilor de unire care pot îmbrăca diverse configurații: drepte, unghiulare (ascuțite), arcadate, ghirlandate și buclate. De asemenea, poate fi considerată tot ca o modalitate aparte de legare juxtapunerea sau lipirea unor trăsături independent realizate (discontinue).

De regulă legăturile sunt de același gen ca și construcția literelor și nici nu ar putea fi altfel din moment ce însăși modalitatea de îmbinare a elementelor componente ale literelor le conferă în mare parte forma pe care o au și deci apartenența lor la o anumită categorie de scrisuri. Prin urmare, într-un scris natural, nedeghizat, nu vor putea să apară, în principiu, forme de litere și de legături dominante contradictorii (opuse), cum ar fi prezența unor legături unghiulare într-un scris pronunțat rotunjit sau ghirlandate într-un scris net ascuțit.

Tot cu privire la modul de legare trebuie examinată poziția trăsăturii sau a punctului de contact al acesteia în raport cu extremitățile literelor, cu bastonata sau cu centrul ovalelor. În același sens, studiul va fi orientat și spre determinarea amplasării punctelor de intersecție la bucle, triunghiuri, bare etc. De exemplu, la minuscula **l** încrucișarea laturilor buclei poate fi situată pe linia inferioară a scrisului, în partea mediană sau în zona superioară a literei. La fel se vor localiza punctele de tangență, cum ar fi cele

dintre ovalele şi depasantele minusculelor **d** şi **g**, dintre bara şi bastonata minusculei **t**, dintre voluta şi corpul majusculelor **T**, **F**, **P** etc.

3.8. Dimensiunea semnelor grafice şi a elementelor lor inclusiv raportul dintre dimensiunile acestora, reprezintă un alt aspect care nu trebuie neglijat. Dimensiunea şi proporţia servesc nu numai la caracterizarea în ansamblu a unor scrisuri, ci şi la analizarea fiecărui semn grafic.

Disproporţia vădită dintre înălţimile maxime şi cele minime, ce pot apărea în special la literele depasante (de exemplu, între bucla superioară şi finalizare la minusculele **b** şi **h**) sau faptul că o minusculă nedepasantă este constant mai mare decât alte minuscule tot nedepasante, indiferent de poziţia pe care o ocupă în cuvânt, constituie particularităţi de urmărit. În alte scrisuri, dimensiunile semnelor grafice sunt în funcţie de combinaţia literală în care intră sau de locul din cuvânt, cum ar fi în scrisurile gladiolate, în care aceeaşi literă este mai mare ca semn iniţial decât ca semn final.

Ca o consecinţă a dimensiunii diferite a elementelor unui semn grafic sau a literelor dintr-un cuvânt, unirea printr-o linie imaginară a extremităţilor de sus ale elementelor, respectiv ale literelor, va fi de natură să redea clar specificitatea grafismului analizat sub aspect dimensional.

3.9. Alinierea semnelor grafice şi a elementelor lor este pusă în relief de linia prin care se leagă extremităţile inferioare. Bineînţeles că cuvintele aliniate, adică cu linia de bază orizontală, ascendentă sau descendentă, nu vor prezenta prea mare importanţă, dar în cazul unor dezalinieri caracteristice şi constante, fenomenul trebuie reţinut.

Imaginea grafică dată de linia vârfurilor şi de cea a bazelor pentru litere sau cuvinte similare din două scrisuri comparate nu poate fi identică (ceea ce ar presupune o corespondenţă perfectă), dar printr-o justă interpretare a asemănărilor sau a diferenţelor se poate ajunge de multe ori la rezultate concludente.

3.10. Înclinarea semnelor grafice şi a elementelor lor, adică a axei longitudinale, poate fi uniformă şi, în acest caz, trăsăturile

vor fi paralele, sau neuniforme, când există înclinații diferite, evident în afara celor determinate de funcția morfologică a trăsăturilor (de exemplu, axele depasantelor sunt răsturnate spre stânga, dar trăsăturile de unire vor fi dirijate spre dreapta).

Înclinarea dominantă a unui scris în ansamblu poate fi însă diferită de cea a unei singure litere, indiferent de poziția pe care ar ocupa-o, ceea ce reprezintă o deprindere stabilă pentru scriptorul respectiv și deci un indiciu valoros pentru identificare. Pe de altă parte, înclinațiile variabile ale unor semne grafice se pot datora combinației în care acestea intră, mai ales prin monogramare.

3.11. Modul de repartizare a presiunii poate fi luat în considerație atunci când scrisul examinat se pretează la aceasta, adică atunci când trăsăturile sale prezintă o calibrare diferită. După cum arătam și mai sus, apăsarea este materializată în acest fel, în special în cazul utilizării unei peniţe flexibile, al cărei vârf se desface prin presare, descriind trăsăturile groase, denumite „plinuri".

În mod obișnuit plinurile se realizează prin mișcări coborâtoare, ceea ce nu exclude posibilitatea obținerii unor trăsături similare și pentru trăsături ascendente; în această ultimă situație pentru a nu înțepa hârtia, peniţa va fi mult înclinată, de unde posibilitatea ivirii unor îmbâcsiri de cerneală.

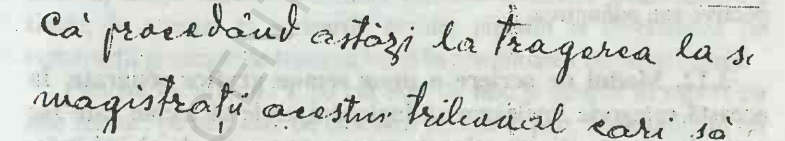

Fig. 49. Scris reliefat (trăsături groase și subțiri)

În cadrul unei examinări comparative, în afară de prezența sau absența trăsăturilor subțiri și groase, va trebui să se stabilească care este întinderea plinurilor și mai ales în ce constă particularitatea amplasării presiunii la elementele ce alcătuiesc un semn grafic.

Tocmai localizarea punctelor de maximă apăsare este cea care imprimă scrisului individualitate, mai ales când poziția plinurilor este atipică, bineînțeles cu condiția ca ea să fie stabilă. Dacă în

două scrisuri cercetate plasarea plinurilor se deosebeşte, autenticitatea scrisului în litigiu apare de la început ca îndoielnică.

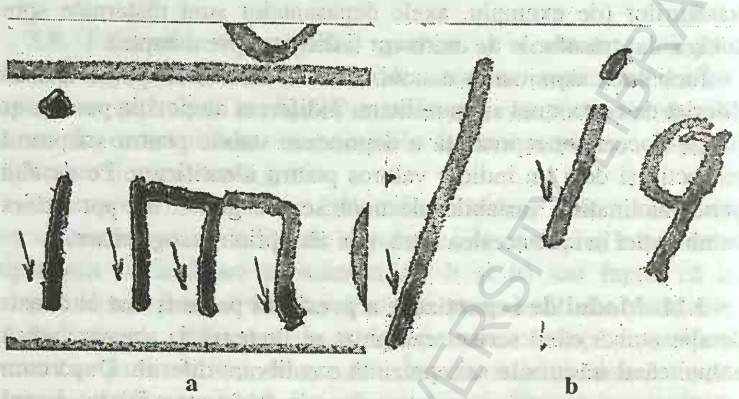

a b

Fig. 50. Accentuarea presiunii la baza trăsăturilor
a) Scrisul în litigiu. b) Scrisul de comparaţie

Totodată, trebuie atrasă atenţia asupra necesităţii de a se diferenţia îngroşările datorate presiunii de retuşurile frauduloase, prin care falsificatorul tinde să acopere sau să remodeleze unele greşeli de redare a scrisului sau a semnăturii străine; recurgerea la examinarea microscopică va permite observarea continuităţii respective sau adăugirea.

3.12. Modul de scriere a unor semne grafice separate. În această categorie înţelegem să înglobăm acele elemente care fac parte din construcţia literelor dar care sunt trasate de obicei independent (bara minusculei **t**, punctul minusculei **i**, alte semne diacritice), precum şi semnele grafice accesorii (semnele de punctuaţie, de subliniere etc.).

Bara minusculei **t** poate fi considerată din mai multe puncte de vedere:

- poziţia în raport cu corpul literei: laterală (în stânga sau în dreapta) ori transversală (intersectată în părţi egale sau cu tendinţa de deplasare, mai frecvent spre dreapta);

- poziția în raport cu extremitatea superioară a corpului literei; situația normală este cam la 1/3 de la vârf în jos; situațiile extreme variază de la baza corpului și până la trasarea barei deasupra acestuia (așa-numita „bară zburătoare").

Grosimea barei reprezintă un excelent test de constatare a gradului de presiune a unui scris, fiind realizată printr-un gest grafic tipic de forță; de aceea, pentru grafologie bara minusculei **t** constituie un element de bază în aprecierea temperamentului persoanei care a executat proba analizată.

În ce privește forma, în afara celor de care am mai avut ocazia să ne ocupam (măciucată, ascuțită, fusiformă etc.), notăm și altele, relativ independente de presiune, și anume: începerea sau finalizarea barei printr-un croșet, care la rândul său poate fi unghiular, rotunjit, mai mare, mai mic, mai gros sau foarte fin etc.

De asemenea, ca aspect barele pot fi – ca de altfel orice trăsătură – drepte, curbate, ondulate etc.

Sensul de trasare este de obicei de la stânga spre dreapta, iar direcția este orizontală, ascendentă sau descendentă. Deși în aceeași probă de scriere se pot întâlni diferite direcții, mai ales la scrisurile mai puțin stabile, datorită, în general, spontaneității deosebite a gestului, orientarea este caracteristică și în consecință servește ca un important indiciu la trierea scrisurilor supuse expertizei. În sfârșit remarcăm infinita varietate a barelor minusculelor **t** finale, în special la scrisurile ornate, precum și diversitatea de construcții generate de trasarea barei în continuarea corpului literei.

Punctul minusculei **i**, pe cât este de mic și simplu în raport cu alte semne, pe atât este de elocvent pentru expert, reprezentând un element fundamental în compararea a două scrisuri. Forma, dimensiunea și poziția sa sunt strict individuale, variind de la o persoană la alta.

În ce privește forma, în afara celei indicate chiar de numele său (punct, adică urma lăsată prin atingerea suprafeței hârtiei cu vârful instrumentului scriptural), se întâlnesc și alte conformații, cum ar fi liniară, unghiulară, măciucată, circulară etc. Dacă în genere punctul este separat, apar și puncte unite cu corpul literei respective sau al literei următoare, în special în scrisurile legate; în primul caz se continuă în sus trăsătura finală a literei, care se

termină tocmai cu punct, în al doilea caz, dimpotrivă, punctul minusculei **i** constituie punctul incipient al literei care urmează.

Dimensiunea punctului depinde de intensitatea apăsării, mergând de la punctele groase, îmbâcsite, până la cele foarte slab imprimate, aproape inobservabile. Poziția punctului poate fi determinată în raport cu axa literei (în dreapta, deasupra, în stânga – caz mai rar) și sub aspectul distanței față de extremitatea superioară a bastonatei (jos sau chiar lipit, normal, foarte îndepărtat).

Celelalte *semne diacritice,* cum ar fi căciulile minusculelor **ă, â** și **î**, sedilele minusculelor **ş** și **ţ**, accentele din textele redactate în limbile franceză, maghiară etc., umlauturile din unele limbi germanice, furnizează câteodată prețioase elemente identificatoare și aceasta nu numai prin forme aparte, ci și prin amplitudinea și locul în care sunt situate.

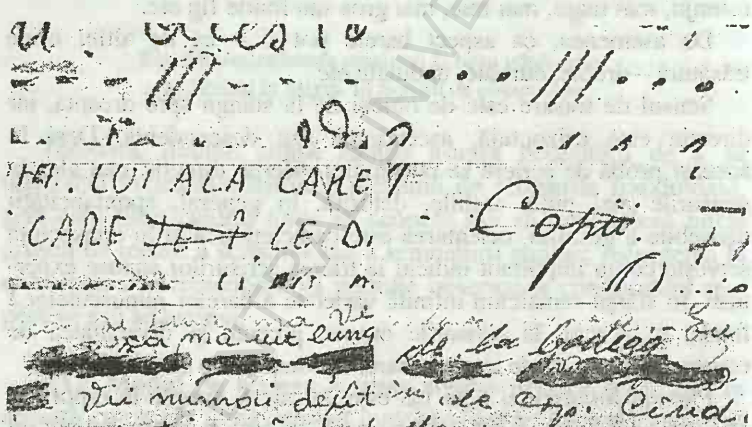

a b

Fig. 51. Diverse deprinderi cu caracter individual
a) Scrisul în litigiu. b) Scrisul de comparație

3.13. Modul de scriere a unor mențiuni, altele decât cele din textul propriu-zis, de pildă datele calendaristice, operațiile matematice, abrevierile (mai frecvent cuvintele „stradă" și „număr"), numerotarea și încheierea paginilor, bifările etc., pot fi de asemenea considerate ca o caracteristică specială, cu toate că adesea înmănunchează un număr mai mare de construcții grafice.

Sistemul de redare şi de dispunere în pagină a unor astfel de inscripţii este individual, deşi parţial poate fi găsit în scrisul mai multor persoane; în plus, se vor urmări particularităţile transcrierii menţiunilor respective într-un sistem dat, cum ar fi grafotehnica barelor, a punctelor, a trăsăturilor de unire etc. Pentru exemplificare, luăm scrierea datei, la care se va cerceta:

- modul de exprimare al acesteia (redarea lunii prin litere ori prin cifre arabe sau romane, precedarea cifrelor unităţi de cifra 0 rezultând 01 = ianuarie, 02 = februarie etc.);
- felul în care sunt despărţite cifrele (prin bare oblice, liniuţe orizontale sau puncte);
- amplasarea reciprocă a cifrelor din dată sau a elementelor componente ale acestor cifre (de exemplu, dimensiunea, forma şi orientarea barelor la cifrele romane).

De notat că o persoană în decursul vieţii sale poate să schimbe un mod de scriere a menţiunilor de natura celor enumerate alegând un altul care i se pare mai practic, mai decorativ sau mai modern. Din această cauză, în aprecierea unor asemenea elemente este indicat să se recurgă la acte de comparaţie întocmite în aceeaşi perioadă cu cel incriminat.

În cele de mai sus am încercat să prezentăm principalele caracteristici speciale ale scrisului, aşa cum se desprind din practica de expertiză şi din teoretizările făcute în această materie.

Ele nu epuizează, desigur, sfera analizei semnelor grafice considerate izolat, fiecare caz concret conţinând o multitudine de particularităţi. Pe de altă parte, trebuie subliniat că nu toate caracteristicile speciale au aceeaşi importanţă; unele trebuie cercetate în mod necesar, vizând orice scris, cum ar fi construcţia semnelor grafice, altele pot să nici nu-şi găsească aplicare pentru un scris dat, cum ar fi redarea diferenţiată a presiunii prin trăsături groase şi subţiri. De asemenea, aşa cum se va vedea în capitolul următor, valoarea lor identificatoare este diferită, după gradul de singularitate pe care îl reprezintă în raport cu alte elemente.

Capitolul III
Examinarea comparativă a caracteristicilor scrisului

1. Metoda de cercetare criminalistică a scrisului

Examinarea criminalistică a scrisului are ca scop principal identificarea scriptorului respectiv. Practic problemele care se pun în cadrul efectuării expertizelor grafice sunt următoarele:

- dacă două sau mai multe texte de pe acte diferite ori mai multe menţiuni din cuprinsul aceluiaşi act sunt scrise de către o singură persoană;
- dacă un text a fost scris de către o anumită persoană, pretinsă sau bănuită a fi autorul;
- dacă o semnătură aparţine titularului respectiv, adică persoanei pe al cărui nume este dată semnătura;
- dacă o semnătură falsificată sau realizată pe un nume fictiv a fost executată de către persoana presupusă a fi autor.

În toate domeniile criminalisticii cercetarea se desfăşoară pe baza metodelor general valabile pentru orice examinare cu caracter ştiinţific, adică prin analiză şi sinteză, care constau în descompunerea obiectelor în elementele lor componente, urmată de studierea lor în interdependenţă, într-o unitate organică. Această studiere se realizează prin *metoda comparaţiei,* în vederea stabilirii asemănărilor şi a deosebirilor dintre obiectele şi fenomenele confruntate. Ca atare, cercetarea criminalistică a scrisurilor necesită, ca orice altă identificare, o examinare separată a caracteristicilor grafice ale fiecărui scris în parte, o comparare a acestora şi, în sfârşit, o apreciere a constatărilor făcute.

Trebuie observat că în domeniul scrisurilor la determinarea autorului se ajunge pe o cale indirectă, prin compararea scrisului

contestat cu scrisul persoanei bănuite. Această identificare mediată – prin utilizarea unui scris de referință – este singura posibilă. Tocmai de aceea trebuie bine lămurit că ceea ce se identifică este autorul grafic, persoana, şi nu cele două scrisuri, aşa cum greşit lasă să se înţeleagă organele judiciare care cer expertului să stabilească „dacă scrisul de pe actul încriminat este *identic* cu scrisul numitului ... ". Pe lângă faptul că problema este pusă incorect din punct de vedere teoretic, nici în realitate două scrisuri, chiar emanând de la aceeaşi persoană, nu vor fi niciodată identice, ceea ce ar presupune o corespondenţă perfectă, mergând până la totala lor suprapunere. Prin urmare, scrisurile comparate nu pot fi identice, ci numai asemănătoare, proprietate care în anumite condiţii justifică atribuirea lor unei singure persoane (Al. Buuş).

Posibilitatea identificării scriptorului rezidă – după cum am încercat să demonstrăm în prima parte a lucrării – în calitatea scrisului de a fi individual, propriu fiecărei persoane. Cum această individualitate se manifestă prin caracteristicile generale şi speciale ale scrisului, analiza intrinsecă a unui scris, ca şi compararea a două scrisuri, va avea în vedere tocmai aceste elemente. Numai o examinare aprofundată şi temeinică permite formularea unor concluzii ştiinţific fundamentate. Cheia aflării adevărului constă în investigarea tuturor aspectelor care în final să conducă la descoperirea într-un scris a ceea ce este esenţial şi individual.

2. Materialele de comparaţie

Expertiza criminalistică a scrisului este de neconceput fără scrisuri de comparaţie. Dacă actul încriminat nu poate fi schimbat în nici un fel, fiind o piesă unică, din care expertul este obligat să extragă maximum de indicii posibile, corpul de scrisuri de referinţă – adică probele de scris de proveniență certă aparţinând persoanei bănuite – poate fi mai întins sau mai restrâns, mai mult sau mai puţin adecvat pentru rezolvarea problemei puse, în funcţie de

posibilitățile de recoltare, de conștiinciozitatea și de priceperea celui ce efectuează această operație.

Strângerea materialelor de comparație constituie sarcina organului care solicită expertiza (art. 127 C.proc.pen. și art. 175 C.proc.civ.) și nu a expertului, așa cum greșit interpretează acele instanțe de judecată care trimit la laborator numai actul în litigiu, cu indicația ca să fie chemate părțile pentru a li se lua probe grafice sau ca expertul să se deplaseze la diferite instituții pentru procurare de înscrisuri. Rațiunea adunării materialelor de comparație de către organul care a dispus expertiza constă în aceea că în prealabil este necesar să se stabilească cu certitudine autenticitatea lor, în sensul că într-adevăr înscrisurile au fost executate de către o anumită persoană. Acest lucru se poate determina numai prin punerea în discuția părților a actelor ce vor servi pentru comparație, care sunt chemate să recunoască scrisul sau semnătura lor (art. 177 C.proc.civ.), ori a unei terțe persoane. Problema certificării pieselor de comparație este mai dificilă în cazul în care titularul a decedat sau este dispărut; într-o asemenea situație cu atât mai mult cei interesați sunt obligați să discute piesele în vederea înlăturării celor asupra cărora nu cad de acord. Opinăm că atunci când o parte contestă cu rea-credință un act de comparație, acesta va putea fi totuși luat în considerație la efectuarea expertizei dacă instanța stabilește, prin administrare de probe, că actul respectiv emană de la titular sau dacă expertul constată că este scris de persoana care a completat alte acte acceptate de părțile în litigiu.

Ignorarea sarcinii de a verifica în mod real materialele de comparație de către organul solicitator și nerespectarea regulilor de luare a probelor grafice pot genera în practică erori grave, soldate cu expertize greșite.

De exemplu, într-un caz o instanță de judecată a luat pe aceeași foaie de hârtie două specimene de scris: textul de la o persoană *(A)* și semnătura de la o altă persoană care avea același nume de familie *(B)*. Neprecizându-se această împrejurare expertul a considerat textul ca fiind scris de către persoana care semnase dedesubt *(B)* și în consecință l-a indicat în raportul său ca autor al scrisului în litigiu. Din punct de vedere tehnic, constatările expertului erau exacte, căci textul în litigiu era scris de cine executase textul din

proba grafică, dar concluzia a fost eronată, datorită confuziei produse de lipsa oricărei indicații din partea instanței. Greșeala s-a remediat mai târziu, cu ocazia efectuării unei noi expertize, care l-a dat autor pe *A*.

Materialele de comparație sunt formate din piese de două categorii: preconstituite sau scrise liber și scrise la cerere.

2.1. Piesele preconstituite sunt executate anterior dispunerii expertizei, deci independent de necesitățile acesteia, ceea ce le conferă o deosebită valoare, întrucât sunt realizate sincer și în condițiile cele mai diverse. Prin urmare, pe de o parte ipoteza deghizării este exclusă, iar pe de altă parte acest gen de piese permit expertului să stabilească dacă există o variabilitate naturală a scrisului și în ce forme se manifestă aceasta.

Piesele din această categorie constau atât din acte scrise înaintea pornirii procesului ori a cercetărilor care îl preced, cum ar fi autobiografii, cereri, corespondență personală, caiete de însemnări, acte de serviciu etc., cât și din acte întocmite în cursul acestuia (denumite de unii autori *piese intermediare):* declarații, note explicative, depoziții de martori, interogatorii, procese-verbale, dovezi de primire a citațiilor etc.

Pentru expertizarea textelor se vor procura ca piese de comparație tot texte, scrise de către persoana bănuită în cauză. Acestea trebuie să fie într-un număr și de o întindere suficientă, pentru a se putea urmări toate variațiile scrisului persoanei respective. Ele trebuie să fie diverse ca destinație și conținut, deoarece o singură piesă sau chiar mai multe piese de același fel oferă elemente limitate de comparație. Fac excepție doar piesele identice sau asemănătoare cu însuși actul incriminat, a căror procurare într-un volum cât mai mare este deosebit de utilă.

Pentru expertizarea semnăturilor este necesar să se culeagă toate variantele de semnătură pe care le posedă persoana în cauză, adică semnături întregi și prescurtate, cu sau fără inițiale, căutându-se mai ales acele variante care se aseamănă cât mai mult cu semnătura în litigiu. Piesele de comparație – atât sub formă de texte, cât și sub formă de semnături – trebuie puse la dispoziția expertului în original; doar în cazuri cu totul excepționale, cum ar fi

acte secrete la care nu se poate asigura accesul direct sau inscripții aflate pe pereți, se va recurge la trimiterea unor fotocopii certificate. Dacă este vorba de acte întocmite în mai multe exemplare, prin intermediul hârtiei copiative, se vor înainta unicatele și numai în cazul când nu pot fi procurate (de exemplu, au fost distruse) se vor utiliza copiile, adică duplicatele sau triplicatele.

Pe de altă parte, date fiind modificările pe care le poate suferi scrisul în decursul evoluției sale ori datorită unor factori momentani, este indicat ca piesele de comparație să corespundă, pe cât posibil, textului sau semnăturii ce formează obiectul expertizei, în ce privește:

- timpul când au fost scrise, adică să fie din aceeași perioadă sau dintr-o perioadă apropiată;
- instrumentul de scris: toc, stilou, pix, creion etc.;
- felul pieselor: de exemplu, pentru examinarea scrisului de pe o foaie de restituire C.E.C. cu care s-a scos în mod fraudulos o sumă de bani se vor folosi foi de restituire și de depunere completate anterior pentru operații valabile; pentru expertizarea unui bon cele mai potrivite piese sunt bonuri de același tip, ca imprimat și conținut; pentru examinarea unei rezoluții, actele cuprinzând rezoluții ale persoanei respective (idem pentru confirmările de pe foile de transport); pentru examinarea unei semnături de pe un stat de plată semnăturile de pe asemenea acte etc. Dacă nu se găsesc documente identice pot fi folosite cu succes și acte parțial corespunzătoare ca format, imprimare tipografică, liniatură, calitatea hârtiei etc..

O dificultate în practica expertizei criminalistice a scrisului o constituie alcătuirea unui corp de scrisuri de comparație emanate de la persoanele decedate, problemă care apare cel mai frecvent la expertizarea testamentelor. În primul rând se va cere persoanelor interesate să depună toate diligențele pentru a procura un material cât mai bogat și totodată cât mai adecvat, în sensul cerințelor enumerate mai sus. Astfel, pentru expertizarea unui testament se vor depune și texte, nu numai semnături. În al doilea rând se va face apel la diferite instituții unde pot fi găsite acte, cel puțin semnate de defunct, cum ar fi registrele de stare civilă, formele întocmite cu

ocazia eliberării buletinului de identitate şi a paşapoartelor, acte efectuate în cursul îndeplinirii sarcinilor de serviciu etc.

2.2. Piesele scrise la cerere sunt probele grafice executate de cei în cauză special pentru efectuarea unei expertize. Aceste probe sunt date în faţa organului de urmărire penală sau a instanţei de judecată; în ultimul caz, luarea probelor are loc chiar în şedinţa de judecată, dar ni se pare mai potrivită executarea lor în camera de consiliu, modalitate care ar permite în mai mare măsură aplicarea regulilor de obţinere a unor probe corecte. Precizăm că deşi aceste reguli au drept scop împiedicarea deghizării scrisului şi înlăturarea efectelor negative generate de starea emotivă, de cadrul solemn şi neobişnuit pentru scriptor sau de alţi factori, aceste fenomene nu pot fi întotdeauna evitate, ca să nu mai vorbim de graba şi neglijenţa cu care se procedează uneori. În consecinţă, probele scrise la cerere urmează a fi întotdeauna completate cu piese preconstituite.

Regulile după care se iau probele grafice, elaborate pe baza experienţei experţilor criminalişti din ţara noastră şi din alte ţări, ar putea fi sintetizate în felul următor:

a) În expertizele privitoare la texte, piesele executate la cerere constau în scrierea unui text oarecare (de exemplu, o autobiografie, o notă explicativă, o declaraţie în legătură cu fapta imputată etc.), în aşa fel încât scriptorul să nu observe că de fapt se urmăreşte luarea unor probe grafice şi ca atare să nu-şi modifice scrisul; chiar dacă ar avea o asemenea bănuială, datorită concentrării asupra conţinutului declaraţiei se va preocupa mai puţin de realizarea ei grafică.

b) În continuare se va proceda la luarea unor probe prin dictare. Textul dictat trebuie să cuprindă fragmente şi cuvinte din actul încriminat şi apoi, dacă nu există nici un motiv de a păstra secret conţinutul, se va dicta însuşi textul în cauză. Dictarea se va face cu voce liniştită şi într-un ritm egal, fără să se dea indicaţii cu privire la ortografie şi punctuaţie. Cuvintele străine sau tehnice, numele proprii, abrevierile nu se dictează literă cu literă, ci persoana este lăsată să scrie aşa cum crede. Dacă se constată că încearcă să scrie vădit încetinit, schimbând forma literelor, se va accelera dictarea, iar după un oarecare interval de timp, de preferinţă peste câteva zile, se va repeta luarea probei.

Pentru cunoaşterea acestor circumstanţe J. Mathyer a opinat ca organul judiciar să încheie un proces-verbal în care să se descrie desfăşurarea operaţiei de luare a probelor grafice, menţionându-se şi atitudinea persoanei în cauză (bunăvoinţă sau reavoinţă, ezitări, tremurături, transpiraţie etc.). Ideea ca atare este interesantă, dar aplicarea ei în practică ni se pare lipsită de eficienţă, întrucât asemenea aprecieri sunt extrem de subiective şi greu de interpretat cu exactitate de către nespecialişti. În orice caz, operaţia ar putea fi simplificată, prin facerea unei menţiuni pe proba grafică respectivă, cu arătarea modului în care a fost executată proba (indicaţiile date şi, eventual, modul în care s-a conformat cel în cauză).

c) Se interzice în mod absolut înfăţişarea actului în litigiu pentru a fi copiat şi cu atât mai mult de a se cere scriptorului imitarea textului sau a semnăturii respective.

d) Dacă pentru scrierea textului supus examinării s-au folosit forme grafice speciale, cum ar fi majusculele tipografice, se va cere persoanei să folosească toate felurile de scriere pe care le cunoaşte şi numai când printre acestea nu apare genul de scris din piesa în litigiu i se va cere în mod special să execute o asemenea scriere, cu precizarea acestui lucru în proba grafică. Tot aşa se procedează atunci când se presupune că scrisul încriminat ar fi fost executat cu mâna stângă, căci numai scrisurile comparabile pot fi comparate (H. Pfanne).

e) Dacă textul de expertizat cuprinde cifre, cum ar fi pe state de plată, monetare, fişe de pontaj etc., se va cere scriptonului să facă anumite operaţii matematice, în aşa fel încât rezolvarea problemei să-i distragă atenţia de la modul de executare grafică.

f) Dacă scrisorile anonime sunt însoţite de plicurile respective se vor lua probe şi pe plicuri, albe sau liniate, după caz.

g) În probele grafice executate de persoanele bănuite a fi falsificat o semnătură se va cere să se scrie de mai multe ori numele pe care-l reprezintă semnătura, precum şi nume apropiate, fără să li se ofere drept „model" însăşi semnătura de expertizat.

h) Condiţiile în care se iau probele trebuie să fie pe cât posibil mai apropiate de cele în care s-a realizat scrisul încriminat. De aceea, se va oferi scriptorului un instrument de scris de acelaşi tip (creion, stilou, toc, pix), acelaşi fel de hârtie sau formular. Se va

asigura o poziție confortabilă, repetându-se apoi proba, dacă este cazul, în împrejurările invocate: fără ochelari, cu mănuși, cu mâna ghidată de către persoana indicată de parte, pe o scândură, pe o mapă așezată pe genunchi, sub influența băuturilor alcoolice etc. Pentru scrisurile aflate pe pereți, uși, garduri sau alte suporturi similare cel mai bun sistem este de a scrie cu creta pe o tablă neagră, dacă s-a folosit creta pentru inscripția în litigiu, sau să se fixeze foi mari de hârtie pe un plan vertical pe care să se scrie cu creionul, cărbune, bețișoare muiate în cerneală etc. (M. A. Bischoff).

i) În ce privește cantitatea pieselor executate la cerere, în general sunt suficiente pentru expertizarea textelor 2-3 probe. Dacă textul este scurt (câteva cuvinte ori un singur cuvânt), dacă sunt necesare probe suplimentare luate în condiții speciale de genul celor menționate sau dacă se constată încercări de deghizare, numărul lor va crește în mod corespunzător. Pentru semnături sunt suficiente 5-6 probe date pe foi diferite, compuse din câte 5-10 semnături, cu precizarea că aici, mai mult decât la texte, este absolut necesară procurarea de semnături executate liber, din perioade cât mai apropiate de data celor în litigiu și cât mai variate ca alcătuire.

Legat de metodologia luării probelor grafice notăm că în literatura de specialitate s-au prezentat diverse încercări de standardizare a recoltării probelor. Astfel, David J. Purtell a pus la punct un formular tipizat ce urmează a fi completat de persoana bănuită și care cuprinde rubrici pentru date de stare civilă, pentru dictare, pentru scrierea cu majuscule tipografice (prin copierea unui text dat), pentru semnăturile proprii, pentru semnături pe nume indicate etc. Generalizarea unui asemenea mod de luare a scrisurilor de comparație ni se pare utilă, întrucât obligă pe cei însărcinați cu această operație să nu neglijeze nici un aspect; evident că recurgerea la acest sistem nu trebuie înțeleasă în sens restrictiv, împiedicând exercitarea unui rol activ în adunarea materialelor.

Alcătuirea corectă a unui corp de scrisuri de comparație, ținându-se seama de indicațiile de mai sus, este de o importanță fundamentală pentru ajungerea la concluzii exacte. Cele mai multe greșeli care s-au săvârșit în domeniul expertizei scrisului și care au fost speculate pentru a se discredita însăși valoarea metodei ca

atare, s-au datorat faptului că experţii au acceptat cu uşurinţă un material de comparaţie insuficient, absolutizând constatări elaborate pe o bază de studiu îngustă. În consecinţă, restituirea dosarelor pentru completarea probelor de scris trebuie apreciată ca o necesitate şi nu ca o şicană sau o tergiversare din partea experţilor. Practica a dovedit că, în multe cazuri, concluziile unor expertize au fost răsturnate ulterior de contraexpertize tocmai datorită procurării de noi materiale de comparaţie, strânse în condiţii corespunzătoare.

3. Fazele cercetării criminalistice a scrisului

Examinarea multilaterală a scrisurilor în vederea identificării autorului nu se face la întâmplare, ci presupune adoptarea unei metodici de studiere a materialelor. Cel mai indicat şi răspândit sistem este următorul:

- cercetarea prealabilă a actelor trimise spre expertizare;
- analiza separată a caracteristicilor grafice ale fiecărui scris în parte;
- examinarea comparativă a caracteristicilor scrisului în litigiu şi a celui cu autor cunoscut;
- finalizarea cercetării comparative prin aprecierea constatărilor făcute şi formularea concluziei.

3.1. Cercetarea prealabilă are mai mult un caracter auxiliar, dar se dovedeşte a fi adesea foarte utilă, înlăturându-se din timp o serie de nelămuriri. Ea constă în următoarele operaţii:

a) Examinarea actului procesual prin care este învestit expertul, în vederea determinării cu precizie a obiectului expertizei. Uneori problema este simplă (de exemplu, un singur text sau o semnătură), alteori este foarte complicată, neexistând noi indicaţii din partea organului solicitant (de exemplu, în cazul în care pe numeroase acte se găsesc un număr mare de semnături contestate şi necontestate nespecificate în mod expres). De asemenea, formularea confuză a întrebărilor puse expertului îl obligă pe acesta să ceară să se precizeze cu exactitate ce anume urmează să se stabilească.

b) Constatarea faptului dacă scrisurile de comparație sunt suficiente cantitativ și corespund din punct de vedere calitativ. Aprecierea materialului de comparație ca fiind sau nu complet este un atribut al expertului desemnat să efectueze expertiza, întrucât natura probelor de comparație depinde în mare măsură de însăși situația scrisurilor incriminate.

c) Cercetarea împrejurărilor pricinei în care s-a solicitat expertiza și care prezintă interes pentru efectuarea lucrării.

3.2. Analiza separată a scrisurilor în litigiu și a celor de comparație constă în cercetarea minuțioasă a tuturor caracteristicilor generale și speciale descrise în capitolul precedent. De aceea nu considerăm necesar să mai revenim asupra chestiunilor de detaliu, dar ținem să facem câteva precizări de ordin metodologic.

Întotdeauna este util ca examinarea scrisurilor să înceapă cu observarea modului în care scrisurile au fost realizate. Astfel, se va stabili dacă scrisul în litigiu evidențiază o execuție normală, adică sinceră, spontană și naturală sau dacă, dimpotrivă, prezintă indicii de deghizare, adică de modificare intenționată. În același timp se va proceda și la examinarea actului respectiv din punct de vedere tehnic, în scopul relevării eventualelor intervenții de ordin mecanic sau chimic, a urmelor de copiere etc. Posibilitatea depistării unei asemenea falsificări trebuie avută în vedere încă de la primul contact cu actul de cercetat, ceea ce îl scutește pe expert să mai examineze și alte aspecte care ar conduce la aceeași concluzie sau care în orice caz îi ușurează mult sarcina. În ceea ce privește scrisurile de comparație, prima observație se va referi la condițiile în care acestea au fost executate (perioada din care provin, dacă sunt afectate de semnele bolii, ale bătrâneții etc.).

După aceste „sondaje" se trece la analiza propriu-zisă a caracteristicilor scrisului. Ordinea firească este examinarea caracteristicilor generale și apoi a celor speciale, deși există opinii și practici contrare care preferă o ordine inversă. Susținem prima părere, întrucât caracteristicile generale sunt cele care reflectă în mai mare măsură deprinderile grafice ale unei persoane, indiferent de forma literelor. Așa după cum am arătat mai sus, un rol deosebit îl joacă gradul de evoluție a scrisului și tocmai de aceea va fi prima dintre caracteristicile generale care va fi luată în considerație; pentru

celelalte nu este necesară respectarea unei anumite priorităţi de studiere. Referitor la caracteristicile speciale, recomandăm începerea analizei prin cercetarea construcţiilor, adică a formei literelor şi a celorlalte semne, care va indica respectarea modelelor caligrafice sau devierile de la acestea; în continuare se va trece la relevarea detaliilor de execuţie, a tipului legăturilor etc.

Examinarea scrisurilor trebuie să îmbrăţişeze toate aspectele, toate caracteristicile. Numai după o completă edificare expertul va fi în măsură să desprindă ceea ce este individual, particular pentru un anumit scris. Prin urmare, etapa analizei separate nu apare ca o simplă defalcare mecanică a scrisului în elementele sale componente. Pentru o individualizare concludentă a scrisului de studiat, după determinarea caracteristicilor esenţiale şi a celor mai puţin importante sau chiar lipsite de vreo semnificaţie, este necesară o muncă de sinteză, de recompunere a scrisului pe baza caracteristicilor diferenţiate ca valoare. În acest fel scrisul este definit prin ceea ce are mai reprezentativ, mai aparte, prin ansamblul elementelor sale privite ca un ton unitar, complex.

3.3. Examenul comparativ constituie metoda ştiinţifică de identificare în criminalistică. Caracteristicile grafice ale scrisului în litigiu şi ale celui de referinţă, determinate în faza anterioară, sunt confruntate şi corelate.

Comparaţia se efectuează în aceeaşi ordine ca şi analiza separată: mai întâi caracteristicile generale şi în al doilea rând cele speciale. Este foarte adevărat că în practica de expertiză pentru o rapidă edificare şi evitare a unor examinări inutile are loc adesea (în special pentru texte, mai puţin pentru semnături) o împletire de fapt a analizei separate şi a comparaţiei, în sensul că după determinarea gradului de evoluţie a fiecărui scris se trece direct la compararea lor, chiar înainte de a se preciza alte caracteristici. Această „derogare" este justificată, întrucât am văzut că există o incompatibilitate absolută între posibilităţile grafice modeste ale unei persoane şi un scris superior, cu un înalt grad de automatizare.

Compararea are ca rezultat *determinarea asemănărilor şi deosebirilor* dintre scrisurile în litigiu şi scrisurile aparţinând persoanelor bănuite.

Procedeul folosit depinde de experienţa şi de deprinderile fiecărui expert. Astfel, compararea se poate face fie prin examinarea vizuală şi directă a scrisurilor, fie prin desenarea caracteristicilor grafice (litere, legături, trăsături de atac, finalizări, grupe de litere din cuvinte comune etc.) ori prin studierea fotografiilor, decuparea acestora în fragmente care se juxtapun etc. Atunci când se face apel la metode grafometrice, se vor compara cotele, valorile dimensionale, curbele sau figurile geometrice rezultate pentru fiecare scris, obţinându-se formule, medii, proiecţii.

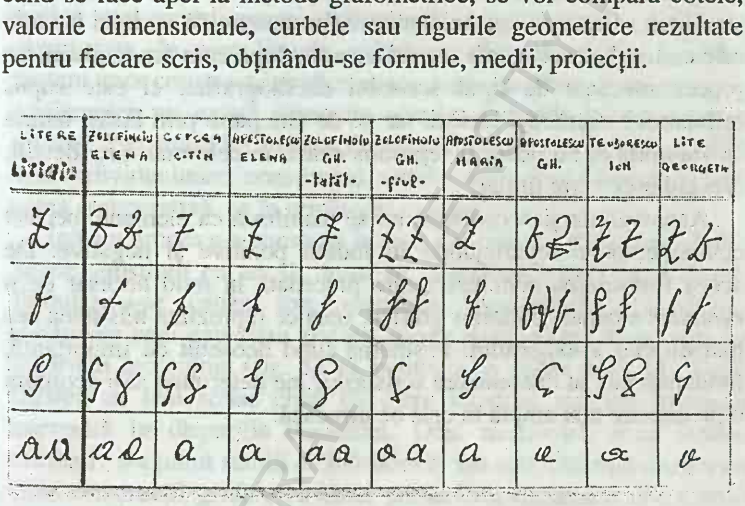

Fig. 52. Evidenţierea deosebirilor dintre o scrisoare anonimă şi scrisul a nouă bănuiţi prin desenarea literelor

Recomandabil este desigur să se recurgă la mai multe procedee de comparare, acestea fiind în general alese în funcţie de complexitatea şi dificultatea cazului de rezolvat; de exemplu, „scoaterea" literelor este de obicei indispensabilă la scrisurile pronunţat deghizate, ceea ce nu este absolut necesar pentru scrisurile sincere şi puternic individualizate, în orice caz, trebuie să se ţină seama de regula ca elementele să fie comparabile, adică să fie de acelaşi gen. Ca atare criteriile, metodele, într-un cuvânt *modus operandi* de determinare a caracteristicilor trebuie să fie similar pentru ambele scrisuri, constatare valabilă nu numai pentru determinările executate cu ajutorul instrumentelor de măsurat la aplicarea metodelor grafometrice, ci şi pentru cele efectuate prin simplă examinare vizuală.

3.4. Finalizarea cercetării comparative a scrisurilor este ultima, dar şi cea mai importantă fază, constând în aprecierea elementelor înregistrate şi formularea concluziilor.

Spre deosebire de alte domenii ale expertizei criminalistice (dactiloscopie, traseologie, balistică), în care odată relevate caracteristicile de gen şi particularităţile obiectelor cercetate, compararea lor duce de multe ori, aproape în mod automat, la stabilirea identităţii sau neidentităţii, în materie de scrisuri situaţia este cu totul alta, întrucât scrisul nu este, după cum am explicat, un proces mecanic de tipul scrisului dactilografiat, ci este supus influenţei a numeroşi factori, iar pe de altă parte prin însăşi natura sa variabilă el nu poate fi reprodus exact, în cele mai mici detalii, nici chiar de către titular.

Asemănările şi deosebirile nu se manifestă ca elemente perfect etalonate, uşor departajabile în indicii pozitive şi negative. De aceea formularea concluziei este precedată în mod necesar de o *evaluare* a caracteristicilor grafice, ceea ce reprezintă misiunea cea mai dificilă a expertului. Problema fiind deosebit de importantă, fundamentală în examinarea scrisurilor, ne determină să-i acordăm o prezentare mai amplă în cele ce urmează.

4. Aprecierea caracteristicilor scrisului şi formularea concluziilor

4.1. Determinarea valorii identificatoare a caracteristicilor grafice

Cercetarea scrisurilor în vederea identificării autorului este îndreptată spre descoperirea acelor elemente care reprezintă caracteristici sau calităţi identificatoare. De fapt, toate elementele ajută – într-un fel sau altul – la identificare, dar unele dintre acestea au o importanţă mai mare, datorită individualităţii lor deosebite.

Prin urmare, *valoarea identificatoare a unui element grafic este dată de măsura în care acesta contribuie la particularizarea unui scris,* la diferenţierea scrisului respectiv de scrisul altor persoane.

Precizăm că folosirea termenului *contribuie* se justifică prin aceea că o singură caracteristică, chiar individuală, nu poate, prin ea însăşi, să fie unica bază a identificării (Ordway Hilton).

Desigur că valoarea cea mai mare o au caracteristicile grafice ieşite din comun, adică acele elemente individuale cunoscute sub denumirea de „idiotisme grafice", pe care Henri Stahl le consideră adevărate „ticuri" ale scrierii. Strict etimologic, caracterele idiomatice sunt proprii numai unui anumit scriptor, dar în afara unor cazuri rare, în care literele suferă transformări originale, dând naştere unor construcţii grafice unice, curioase chiar, în majoritatea grafismelor nu există elemente absolut individuale, considerate separat. Frecvenţa lor extrem de scăzută în alte scrisuri le conferă însă individualitate, constituind astfel preţioase indicii în examinarea comparativă, ca în următorul exemplu:

Într-un proces s-a constatat în ziua judecării că dosarul instanţei fusese substituit cu un alt dosar ce cuprindea hârtii fără valoare. Trimiţându-se cauza spre cercetare procuraturii, s-a dispus efectuarea unei expertize grafice asupra menţiunilor de pe coperta dosarului încriminat (fig. 53 a), pentru a se vedea dacă nu cumva acestea au fost scrise chiar de către inculpat, singura persoană interesată în dispariţia dosarului. Deşi menţiunile erau reduse cantitativ s-a putut stabili că într-adevăr aşa este, datorită existenţei unor construcţii grafice cu totul particulare transmise din scrisul inculpatului (fig. 53 b), printre care minuscula **r** în formă de **x** şi cifra 4 cu un triunghi la baza bastonatei.

Edmond Locard recomandă următoarele principii de determinare a rarităţii caracteristicilor grafice:

- caracterele generale sunt mai importante decât forma literelor;
- avem de-a face cu un idiotism atunci când semnul considerat este constant sau cel puţin prezintă o frecvenţă mare;
- cea mai mare valoare pentru identificare o au idiotismele mai puţin aparente;
- printre idiotismele grafice cele mai ascunse şi, în consecinţă, cele mai bune, se pot socoti: involuţia cercurilor, direcţia croşetelor, direcţia liniei de bază a cuvintelor, barelor de legare ale minusculelor nazale (**m, n**) etc.

Deci termenul de idiotism grafic nu trebuie înţeles ca fiind limitat la caracteristicile speciale, aşa cum se întâmplă încă destul

de des în practica noastră de expertiză. În realitate idiotismele grafice privesc şi caracteristicile generale, ba chiar şi pe cele pe care le-am socotit ca „extragrafice".

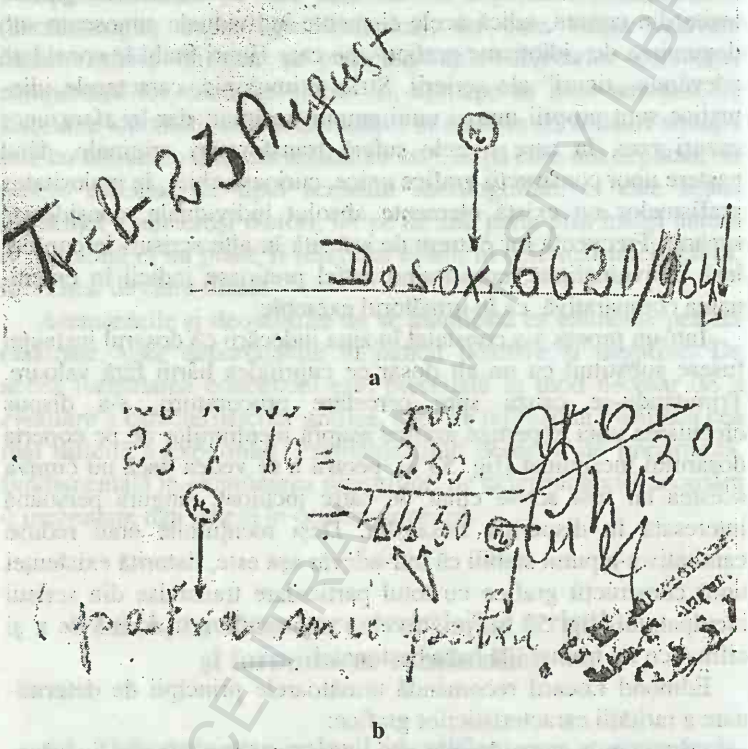

a

b

Fig. 53. a) Coperta dosarului substituit. b) Scrisul inculpatului în cauză

Problema esenţială a valorii identificatoare o constituie determinarea ei, adică stabilirea „ierarhiei" elementelor dintr-un grafism în funcţie de importanţa intrinsecă pe care o au pentru identificare. Dacă forţa identificatoare a caracteristicilor grafice ar fi determinată *a priori*, compararea scrisurilor şi formularea concluziei pozitive (în sens de provenienţă comună) sau negative (în sens de excludere) nu ar prezenta prea mari dificultăţi. Cercetările contemporane sunt îndreptate tocmai spre acest scop, încercându-se

prin utilizarea metodelor matematice să se întocmească tabele şi statistici care să reflecte valoarea caracteristicilor grafice în raport cu frecvenţa lor.

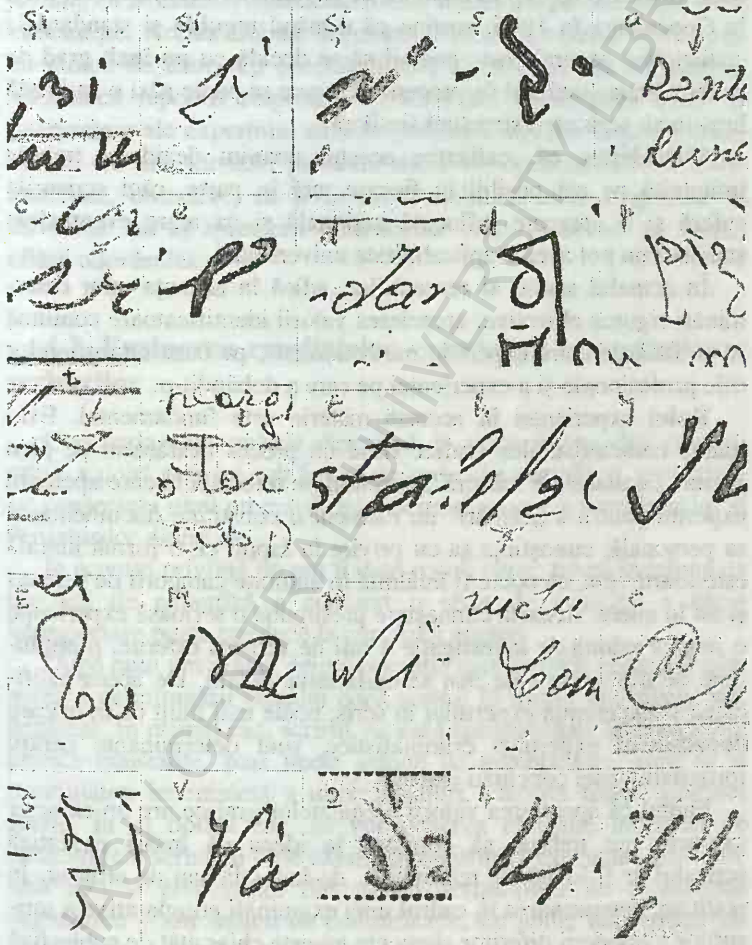

Fig. 54. Semne grafice pregnant individualizate

Dintre acestea menţionăm acţiunea iniţiată de prof. C.J.F. Böttcher de la Laboratorul Ministerului Justiţiei din Olanda, care a

BCU "ASTRA" CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

alcătuit o colecție de 10.000 manuscrise, clasificate după sex, vârstă, şcolarizare, profesie, sistem de scriere, materiale de scriere etc. A. Etman, care a comunicat rezultatele acestor cercetări la cel de al II-lea Congres internațional de expertiză a documentelor ținut la Copenhaga în 1966, susține că urmând regulile şi standardele statisticilor generale este posibil să se decidă cu un înalt grad de probabilitate maximul de procentaj cu care se poate găsi o variabilă într-un alt scris cu o structură similară.

Considerăm că realizarea acestui unanim deziderat trebuie înfăptuită pe cât posibil în fiecare țară în parte, căci scrisurile suferă şi o oarecare influență națională şi ca atare eventualele statistici nu pot avea o aplicabilitate universală.

În actualul stadiu al cercetărilor, adică în absența unor determinări riguros obiective, aprecierea valorii identificatoare continuă să se facă de către expert în mod *subiectiv,* pe baza cunoştințelor sale profesionale şi a experienței pe care a dobândit-o.

Rolul experienței în această materie este fundamental. Evaluarea caracteristicilor grafice fiind un proces desfăşurat pe plan mintal, „unitatea de măsură", sistemul de referință la care apelează expertul pentru a „cântări" un element o constituie documentarea sa personală, cunoştința sa cu privire la faptul că o formă literală este foarte rară, că poate fi întâlnită în anumite categorii de scrisuri şi nu în altele. Această cunoaştere presupune o serioasă experiență, o muncă asiduă de investigație a mii de scrisuri diferite, o aptitudine de a observa cele mai semnificative detalii. De aceea calificarea şi experiența expertului în scris, poate mai mult ca în oricare domeniu al expertizei criminalistice, sunt determinante pentru formularea unei concluzii juste.

Faptul că aprecierea valorii elementelor grafice are un caracter subiectiv nu trebuie să conducă la ideea că însăşi expertiza scrisului ar fi lovită de relativitate, de îndoială sau de arbitrar. În realitate, determinarea în cadrul unei examinări comparative a scrisurilor a ponderii diferitor elemente nu este chiar atât de subiectivă pe cât s-ar părea la prima vedere, căci trebuie evidențiat cu toată hotărârea aspectul *obiectiv* al problemei. Într-adevăr, caracteristicile scrisului sunt materiale, fiind încorporate în semne grafice, iar experiența expertului, adică cunoaşterea valorii în general a

elementelor grafice, se bazează tocmai pe studierea unor scrisuri concrete. Evaluarea pe care o face este desigur un proces intim, personal, dar pentru a deveni concluzie, un mijloc de probă în justiție, ea se exteriorizează sub forma raportului pe care expertul îl întocmește. Acesta trebuie argumentat prin elemente controlabile nu numai de către alți specialiști, dar și de către cei chemați să folosească raportul respectiv. În acest fel eventualele erori de interpretare ale expertului sunt în general sesizabile și pot fi combătute. Cu alte cuvinte, procesul subiectiv operează cu elemente materiale, obiective, ca și în cazul stabilirii unui diagnostic în medicină sau al aprecierii probelor de către judecător în scopul aflării adevărului.

4.2. Evaluarea rezultatelor examinării comparative a scrisurilor

Concluzia care trebuie desprinsă în urma examinării comparative a două scrisuri sub formă de texte sau semnături, reprezintă tot consecința unui proces de apreciere, și anume a asemănărilor și deosebirilor dintre ele.

În această privință nu pot fi date reguli certe; totuși îndelungata practică de expertiză a conturat o serie de principii a căror nerespectare poate conduce la concluzii greșite.

După cum am arătat, prima operație care trebuie efectuată este aceea a determinării faptului dacă scrisul în litigiu este sincer sau deghizat. În primul caz, scrisul va avea spontaneitate și construcții grafice constante, plus unele semne de autenticitate, cum ar fi imprimarea incompletă a unor trăsături, datorită fineții gestului grafic. În al doilea caz, se vor observa evidente încercări de denaturare a scrisului – de exemplu, deformări executate grosolan, fără nici o preocupare din partea scriptorului de a ascunde deghizarea – sau indicii de contrafacere, de pildă, inconstanțe de construcție, execuții încetinite, întreruperi etc. De aceste două mari situații va depinde și modul de apreciere a caracteristicilor similare sau diferite.

Dacă scrisul este nemodificat și prezintă totale asemănări cu scrisul de comparație, cercetarea este relativ simplă, putându-se

formula adeseori fără nici o dificultate o concluzie de autenticitate a scrisului în discuție, în sensul că emană de la persoana bănuită sau pretinsă a fi autorul. La fel pentru ipoteza contrară: totale deosebiri – concluzie de excludere.

Atragem însă atenția asupra faptului că două scrisuri diferite pot fi aparent foarte asemănătoare. Expertul exigent va avea întotdeauna în vedere posibilitatea existenței unor coincidențe întâmplătoare între două scrisuri asemănătoare, chiar și în ce privește elemente mai rare, astfel că aceste asemănări nu pot constitui în toate cazurile o bază pentru formularea unei concluzii de identitate de autor (A.B. Brodskaia). În consecință, va fi necesară o precizare a limitelor asemănărilor și deosebirilor în vederea determinării gradului de asemănare și apoi problema va fi rezolvată prin aprecierea complexului caracteristicilor asemănătoare și de diferențiere. Până la urmă individualitățile, multe dintre ele concretizate în detalii puțin evidente, vor permite distingerea a două scrisuri foarte apropiate ca factură.

Dacă scrisul în litigiu este modificat se va proceda la determinarea acelor caracteristici care sunt autentice, care nu au fost afectate de schimbarea intenționată a grafismului. Scrisul reprezintă un proces atât de complicat încât este imposibil ca o persoană să-și piardă, prin deghizare sau imitarea unui text mai lung, toate deprinderile grafice proprii, ci va strecura în mod inconștient o parte dintre elementele scrisului său; tocmai aceste elemente conservate în scrisul în litigiu, vor trebui urmărite și analizate, constituind singura bază certă de evaluare a caracteristicilor identificatoare.

Una dintre regulile fundamentale ale identificării autorului scrisului de mână a fost formulată de Ordway Hilton în felul următor: *„dacă două scrisuri – dintre care la unul autorul este cunoscut, iar la celălalt nu – prezintă în urma examinării comparative una sau mai multe deosebiri caracteristice sau fundamentale, fără ca acestea să poată fi explicate, în mod logic scrisurile respective nu au fost executate de aceeași persoană"*.

În primul rând, trebuie precizat că această regulă este aplicabilă oricare ar fi numărul asemănărilor, fiind teoretic valabilă chiar dacă există numai o singură deosebire esențială și nejustificată; în

practică însă este puțin probabil să se întâlnească o astfel de situație – poate doar la un text scurt –, de obicei relevându-se o pluralitate de deosebiri.

O condiție importantă este aceea ca deosebirile să fie caracteristice, adică definitorii pentru scrisurile respective și nu accidentale. Ca atare expertul este obligat să distingă semnificația deosebirilor constatate și să vadă dacă nu cumva pot fi explicate rațional. Cauza deosebirilor trebuie să fie reală, și nu imaginară, iar proba în acest sens trebuie să fie concretă (W.R. Harrison).

În afară de explicarea diferențelor prin deghizarea scrisului, o justificare o constituie variabilitatea scrisului. Deși este neîndoielnic că scrisul se caracterizează prin stabilitate, apariția în diferite probe de scris ale aceleiași persoane a anumitor deosebiri este inevitabilă, datorită factorilor modificatori examinați mai sus. De altfel, acest fapt este ușor de observat de către oricine, de unde și expresia curent folosită „eu niciodată nu scriu de două ori la fel", ceea ce evident constituie o exagerare.

Deci variabilitatea naturală nu contravine însușirii scrisului de a fi stabil, dar pe planul expertizei, în lipsa unui material de comparație adecvat și insuficient cantitativ, este posibil să se ivească dificultăți în identificarea scriptorului. Atunci când scrisul în litigiu se încadrează într-una din variantele scrisului de comparație, variabilitatea va explica deosebirile înregistrate între cele două scrisuri și va fi chiar un argument în sprijinul concluziei de autenticitate. Există totuși o limită în această privință: când deosebirile constatate depășesc cantitativ și calitativ variabilitatea posibilă și admisibilă, înseamnă că avem de-a face cu divergențe între scrisuri care nu au același autor.

Înțelegerea justă a problemei variabilității scrisului este de o deosebită importanță practică nu numai pentru că se ivește frecvent, dar și datorită faptului că ea este invocată de către falsificatori pentru a explica deosebirile dintre scrisul imitat (care nu le-a reușit pe deplin) și scrisul folosit ca model sau este speculată de persoanele care își contestă în mod deliberat scrisul propriu. De asemenea, trebuie amintită ușurința regretabilă cu care se mai recurge uneori în rapoartele de expertiză la „scuza" variabilității pentru a se motiva prezența unor deosebiri pe care expertul le constată, dar nu știe sau nu poate să le motiveze.

Rezumând se poate afirma că oricâte trăsături comune ar avea două scrisuri acestea nu pot fi considerate ca fiind executate de către același scriptor dacă prezintă una sau mai multe deosebiri constante într-o trăsătură fundamentală a structurii lor și a căror prezență nu poate fi explicată rațional.

Concluzia finală va trebui întotdeauna bazată pe contribuția tuturor caracteristicilor generale și speciale și nu pe câteva caracteristici separate, oricât de valoroase ar fi acestea. În mod izolat nu este exclus ca unele elemente care apar în ambele scrisuri comparate să poată fi întâlnite și în scrisurile altor persoane. În acest sens J.A. Brutails face o analogie între identificarea grafică și cea antropometrică, arătând că după cum semnalmentele unei persoane pot fi compuse din caractere banale (ochi albaștri, față ovală etc.), dar ansamblul lor este riguros individual, tot așa formele grafice reținute de expert, chiar când sunt foarte răspândite, pot alcătui un ansamblu probant.

Pentru formularea unei concluzii de identitate de autor *cantitatea și calitatea asemănărilor vor trebui să fie de așa natură încât să se excludă o coincidență accidentală.* Cu alte cuvinte, expertul este chemat să aprecieze *factorul probabilității,* adică să determine cât de improbabilă este repetarea complexului de caracteristici grafice pe care le-a constatat în alte scrisuri. Cu cât elementele comune ale scrisurilor comparate sunt mai individuale, cu cât valoarea lor identificatoare este mai mare, cu atât probabilitatea de a fi găsite în scrisuri străine este mai mică sau exclusă. Particularitățile devierii construcțiilor grafice de la modelele caligrafice, constanța și frecvența acestora, evidența lor (caracterul aparent sau, dimpotrivă, inobservabil) vor trebui considerate cu grijă, putându-se astfel ajunge la evaluarea gradului de individualizare a scrisului considerat în ansamblu, ca o *unitate grafică.*

Valoarea sporită a caracteristicilor individuale, cunoscute sub denumirea de „idiotisme grafice", nu trebuie însă absolutizată. În practică vin adeseori spre cercetare scrisuri care nu prezintă elemente puternic particularizate și al căror autor poate fi totuși identificat, întrucât toate caracteristicile – care, luate separat, sunt relativ impersonale – prin îmbinarea lor, capătă forță individualizatoare, mai ales asociate cu lipsa unor divergențe de bază în raport cu scrisul de comparație.

Ca şi determinarea valorii identificatoare a caracteristicilor grafice, aprecierea asemănărilor şi a deosebirilor rezultate din examinarea comparativă are încă – în actualul stadiu al cercetărilor – un caracter subiectiv, în sensul deja explicat. De altfel, stabilirea valorii caracteristicilor şi aprecierea lor prin raportarea a două scrisuri pot fi izolate numai în mod teoretic; în realitate reprezintă laturile unui proces unic de analiză şi sinteză, care converg spre ceea ce am putea denumi cunoaşterea deprinderilor grafice ale scriptorului.

Faptul că evaluarea caracteristicilor grafice, determinarea asemănărilor şi deosebirilor şi, prin aprecierea lor, formularea concluziei depind exclusiv de experienţa şi pregătirea expertului, l-a făcut pe Edmond Locard să afirme, nu fără temei, că „tant vaut l'expert, tant vaut l'expertise". Aşa cum vom vedea, în prezent se tinde la ameliorarea acestei situaţii prin adaptarea metodelor şi descoperirilor recente la domeniul cercetării scrisului.

4.3. Concluziile examinării comparative a scrisurilor

Aprecierea finală a constatărilor nu reprezintă o simplă recapitulare a datelor obţinute prin cercetarea comparativă şi nici un calcul matematic al asemănărilor şi deosebirilor înregistrate, aşa cum s-a încercat uneori. Elementele sunt evaluate, după cum am văzut, din punct de vedere cantitativ şi calitativ, fiind considerate în complexitatea lor. Pe baza acestei aprecieri expertul formulează concluzia, adică opinia sa cu privire la identitatea sau neidentitatea scriptorului, răspunzând astfel organului care a dispus efectuarea expertizei.

După *gradul de certitudine* al părerii expertului şi în funcţie de posibilităţile reale de rezolvare din punct de vedere tehnic se pot distinge concluzii categorice şi concluzii de probabilitate; uneori expertul este în imposibilitate de a stabili ceea ce i s-a cerut să determine.

4.3.1. Concluziile categorice sau certe sunt fie pozitive, fie negative, după cum se conchide că o anumită persoană este sau nu autorul scrisului în litigiu.

Atunci când expertul emite o concluzie de acest gen înseamnă că şi-a format convingerea intimă că valoarea identificatoare a caracteristicilor grafice, considerate separat precum şi în totalitatea lor, este suficientă pentru a exclude orice coincidenţă accidentală. El are siguranţa că ansamblul calităţilor comune pe care le-a determinat în cele două scrisuri sunt irepetabile şi ca atare ele provin de la un scriptor sau, invers, că deosebirile dintre scrisurile analizate sunt tipice şi nu se datoresc unei modificări deliberate (deghizare, imitare, copiere) ori variabilităţii naturale a grafismelor şi, în consecinţă, sunt executate de către două persoane diferite.

Concluziile categorice trebuie să reflecte adevărul cu privire la autorul scrisului, să constituie urmarea unei examinări ştiinţifice care a dus la obţinerea unei certitudini maxime, confirmată în mod obiectiv de alte împrejurări ale cauzei respective. De aceea nu în formularea categorică a concluziei – care poate fi consecinţa unei erori, a unei analize superficiale sau incompetente – rezidă valoarea ei probantă, ci în concordanţa cu realitatea obiectivă.

4.3.2. Concluziile de probabilitate sau probabile, cum sunt denumite în mod curent, constituie şi ele o părere dirijată într-un sens afirmativ sau negativ, dar în mod incert. Ansamblul caracteristicilor grafice din scrisul în litigiu nu prezintă o valoare individualizatoare absolută, căci subzistă posibilitatea apariţiei sale şi în alte scrisuri; aceste caracteristici se întâlnesc într-o oarecare măsură în scrisul de comparaţie, ceea ce desemnează pe cel bănuit ca autor probabil. Probabilitatea include posibilitatea, dar în acelaşi timp reprezintă ceva mai mult sau, în alţi termeni, constituie un grad avansat de posibilitate. Prin urmare, în raport cu concluziile categorice, concluziile de probabilitate au un caracter limitat, ipotetic.

Care sunt cauzele care-l obligă pe expert să recurgă la astfel de concluzii?

În primul rând trebuie notat volumul redus al scrisului în discuţie. O menţiune scurtă, alcătuită din câteva cuvinte sau chiar dintr-un singur cuvânt, o semnătură simplă, câteva cifre, nu oferă de obicei un material grafic corespunzător din punct de vedere cantitativ pentru a permite verificarea constanţei caracteristicilor. Totuşi se poate ca expertul să constate o serie de asemănări cu

scrisul de referință, insuficiente pentru formularea unei concluzii categorice, dar care reprezintă indicii în favoarea tezei executării probabile a textului în litigiu de către persoana bănuită.

Pe lângă factorul cantitativ, un factor limitant îl constituie și cel calitativ, concluzia de probabilitate fiind determinată de prezența unor asemănări sau deosebiri a căror valoare identificatoare este redusă, cum ar fi scrisurile impersonale, lipsite de particularități pregnante; totuși și în acest caz totalitatea caracteristicilor constatate poate avea o valoare aproximativă, fără să conducă însă la certitudine. În mod curent un asemenea factor este asociat cu primul, adică un text scurt prezintă caracteristici grafice puțin semnificative. Nu este însă exclus ca și la texte mai lungi să se ivească greutăți de apreciere.

Pe aceeași linie se înscrie și alterarea scrisului prin modificările intenționate aduse de scriptor. Astfel, în cazul deghizării sau a reproducerii unui scris străin, caracteristicile grafice implicate în procesul de contrafacere vor fi fără relevanță, singurele elemente valabile fiind cele autentice strecurate în scrisul în litigiu, dar valoarea lor – desprinsă din contextul ansamblului caracteristicilor – poate să scadă, justificând numai o concluzie probabilă. Deci forța concluziei sau gradul de certitudine va fi determinat în ultimă instanță de abilitatea autorului deghizării, de măsura în care acesta a fost capabil să-și facă scrisul de nerecunoscut sau de reușita imitației, ceea ce l-a făcut pe L.L. Lerich să afirme – parafrazându-l pe Edmond Locard – că „tant vaut le faussaire, tant vaut l'expertise".

Cantitatea și calitatea scrisului, ca factori determinanți ai concluziilor probabile pot afecta nu numai scrisul care formează obiectul expertizei ci și pe cel de comparație. Deși acesta din urmă poate fi în principiu completat, am arătat că există și situații când acest lucru nu este posibil și atunci expertul se va pronunța pe piesele de care dispune, recurgând eventual la o concluzie probabilă.

Deocamdată, în practica de expertiză atât concluziile categorice cât și cele probabile constituie rezultatul aprecierii subiective a expertului. Așa fiind, se pune problema cum va ajunge expertul să formuleze o concluzie de probabilitate.

Este clar că reguli stricte nu pot fi emise în acest sens, dar după noi a afirma că un scris a fost probabil executat de către persoana bănuită, înseamnă a considera că 90% acesta este autorul; cifra avansată are evident un caracter pur indicativ, constituind doar o modalitate de a exprima mai concret concepția pe care o avem în această delicată problemă. Cu alte cuvinte, considerăm că dând o concluzie de probabilitate expertul trebuie să aibă convingerea aproape certă că scrisul în discuție aparține lui „X", adică să fie foarte aproape de o concluzie categorică, pe care însă nu o poate atinge întrucât elementele pro sau contra nu-i permit acest lucru. Concluzia probabilă nu este sau mai exact nu trebuie să fie concretizarea unei nesiguranțe a expertului în apreciere, materializarea unui dubiu total. Dacă îndoiala este atât de mare încât nu poate lua o decizie, este preferabil să aibă curajul să declare deschis că nu poate rezolva problema. Ne exprimăm hotărât dezacordul față de opinia unor experți care cred că ajută organele de urmărire penală și de judecată dacă ajung cu orice preț la o concluzie certă. În realitate, ei acordă „de la ei", fără nici o justificare de ordin tehnic, plusul de certitudine care le lipsește și conchid într-o manieră categorică, deși în fond mai păstrează rezerve. Asemenea concluzii hazardate sunt neștiințifice, pot avea consecințe grave și nu folosesc nimănui. În aceeași măsură ne declarăm împotriva utilizării abuzive a concluziilor de probabilitate, mai ales când acestea nu au nici măcar meritul de a exprima clar probabilitatea, recurgându-se la tot felul de formulări care de care mai confuze.

Subliniem încă o dată faptul că în principiu concluziile de probabilitate sunt științific admisibile și nu contravin teoriei identificării ci, dimpotrivă, o confirmă. Singura condiție este ca expertul să arate în mod *concret* în raportul său ce l-a determinat la o asemenea concluzie. În acest fel, o concluzie de probabilitate este o dovadă de probitate științifică, de înțelegere a rolului activ al expertului, oferind organului solicitator toate datele înregistrate, chiar dacă anumite limite, dictate de materialul pe care l-a avut la dispoziție, îl împiedică să conchidă cu certitudine.

Problema admisibilității concluziilor probabile poate și trebuie abordată și din punctul de vedere al celui chemat să aprecieze raportul de expertiză, al organului judiciar, cu atât mai mult cu cât chestiunea este controversată.

Într-o primă opinie, frecvent susținută de către practicienii dreptului, se resping categoric concluziile de probabilitate, considerându-se că o incertitudine, oricât ar fi de argumentată, nu oferă posibilitatea stabilirii adevărului. În consecință, expertul ar trebui să-și păstreze indiciile pentru el și să arate în raportul său că este în imposibilitate de a rezolva problema pusă, soluție care cel puțin ar avea avantajul că „nu încurcă lucrurile". Într-o altă opinie, la care ne raliem, în complet acord cu cei care au exprimat-o (H. Pfanne, L. Retail, E. Locard, A. Buuș, M. Basarab, E. Mihuleac etc.), concluziile cu caracter de probabilitate nu numai că sunt admisibile, dar și utile. Așa după cum arătam, aceste concluzii se bazează pe elemente obiective (asemănări și deosebiri), al căror număr și calitate nu sunt însă suficiente pentru o afirmație sau negație certă, dar care tind în mod real spre una dintre ele. O astfel de concluzie nu este de neglijat, căci ea determină totuși ceva, neputând fi asimilată cu o concluzie de imposibilitate de soluționare a problemei, care într-adevăr nu aduce nimic nou din punct de vedere informațional.

Concluzia de probabilitate oferă organului de urmărire penală sau de judecată o pistă pe care pot fi canalizate cercetările ulterioare, ajută la elaborarea versiunilor de anchetă, atrage uneori atenția asupra unor aspecte neobservate în momentul dispunerii expertizei. Importanța concluziilor probabile rezidă în aceea că prin ele nu se exclude posibilitatea existenței unui anumit fapt (S.A. Golunski și coautorii manualului său), constituind în mod obiectiv „baza unei presupuneri științifice despre identitatea sau situația reală a obiectului de expertizat" (M. Basarab). De exemplu, în cazul expertizării unei scrisori anonime deghizate, se conchide că probabil a fost scrisă de către bănuit; concluzia singură nu rezolvă cauza, dar ea este totuși de natură să sprijine pe anchetator sau pe judecător în stabilirea adevărului, prin coroborarea ei cu alte probe (relații de dușmănie cu victima, relatarea în scrisoare a unor împrejurări pe care numai bănuitul le cunoștea etc.). Prin urmare, expertizele cu concluzii de probabilitate asociate cu alte dovezi pot fi reținute în procesul de probațiune. Ca și alte mijloace de probă, ele stabilesc un fapt – este adevărat numai cu probabilitate – și cu atât mai mult trebuie examinate critic de către organul judiciar. De

altfel, nici concluziile categorice nu au calitatea de „probe suverane". Teoria generală a probelor pe care este fondat întreg sistemul nostru procesual nu cunoaşte o ierarhizare a probelor, valoarea acestora nefiind stabilită dinainte [art. 63 alin. (2) C.proc.pen.]. Instanţa de judecată este liberă, pe baza ansamblului de probe administrate în cauză, să reţină sau să respingă, bineînţeles motivat, pe oricare dintre ele, inclusiv raportul de expertiză criminalistică a scrisului, indiferent dacă concluziile sunt certe sau probabile. De aceea, nu găsim justificată opinia acelora care resping necondiţionat ideea admisibilităţii concluziilor de probabilitate, din moment ce judecătorul nu este legat în nici un fel de o asemenea concluzie. Cercetarea dosarelor definitiv soluţionate demonstrează că majoritatea concluziilor de acest gen au fost utile instanţelor de judecată, contribuind la elucidarea cauzelor respective şi folosind la motivarea sentinţelor pronunţate.

4.3.3. Imposibilitatea rezolvării problemei, în afară de cazurile în care se pot formula concluzii categorice sau de probabilitate, mai există o categorie de concluzii sau mai exact de situaţii în care nu se poate emite nici o părere. Practic, imposibilitatea rezolvării problemei puse expertului se exprimă prin formula „Nu se poate stabili".

O asemenea situaţie este determinată de obicei de aceiaşi factori pe care i-am evidenţiat pentru concluziile de probabilitate, numai că materialul de examinat este şi mai sărac în elemente grafice, încât este imposibilă o apreciere a valorii caracteristicilor existente.

Astfel, o semnătură foarte scurtă, compusă din trăsături neliterale, chiar dacă permite în anumite cazuri determinarea falsificării, nu va oferi caracteristici pentru identificarea autorului; la fel în cazul cuvintelor izolate sau a textelor, atunci când sunt compuse din construcţii literale nesemnificative. Pe de altă parte, o examinare eficace poate fi împiedicată de îmbâcsirea scrisului cu cerneală, de acoperirea sa cu o pată sau cu un alt scris, precum şi de imprimarea mult prea slabă.

De asemenea, expertizarea unui număr mic de cifre sau a unei singure cifre implică mari dificultăţi, rezultând din faptul că cifrele prezintă de regulă puţine variante morfologice, ceea ce scade şi

şansele de individualizare. Pe lângă aceasta, nu poate fi ignorată ipoteza deghizării sau a imitării; în acest caz, nu numai că lipsesc elementele cu valoare identificatoare necesare stabilirii autorului, dar nici măcar cele existente nu prezintă suficiente garanţii de autenticitate. De exemplu, în cazul adăugirii unor cifre în vederea măririi sau diminuării frauduloase a cantităţii mărfurilor sau a sumelor de bani în diverse acte contabile, falsificatorul va fi preocupat să imite cifrele deja existente în scopul de a păstra uniformitatea grafismului şi de a evita astfel depistarea contrafacerii. Problema este şi mai complicată când este vorba de modificări de cifre realizate fie prin adăugire de trăsături (de exemplu, transformarea cifrei **3** în **5** sau **8**, a cifrei **4** în **9** etc.), fie prin executarea noilor cifre prin repasarea parţială sau totală a unor cifre existente anterior.

Nu trebuie însă să se creadă că în general identificarea autorului unor cifre ar fi imposibilă. Dimpotrivă, în multe cazuri cifrele sunt scrise normal, neexistând interesul – cel puţin în momentul executării lor – de a le deghiza sau imita.

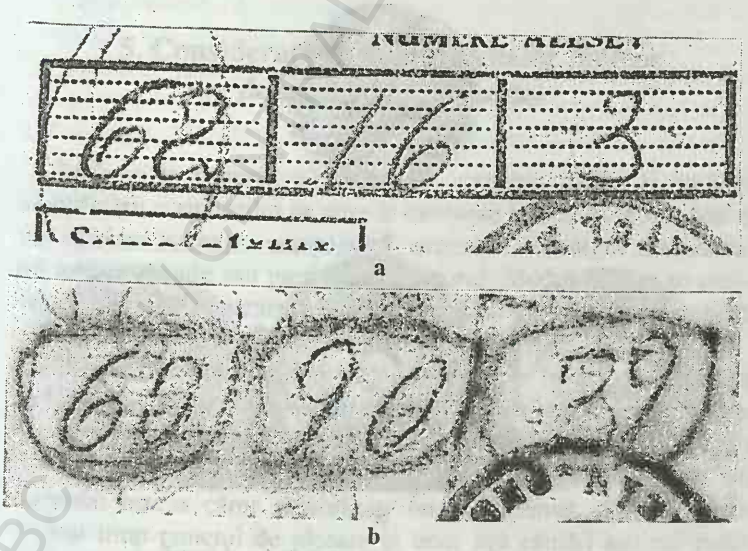

Fig. 55. Modificări de cifre pe un bilet Loto
a) Unicat. b) Duplicat

Un caz elocvent în acest sens ni-l oferă următoarea speță. Într-o noapte mai mulți oameni înarmați pleacă la vânat iepuri cu o mașină, „la lumina farurilor", ceea ce este interzis. Surprinși și urmăriți de o altă mașină în care se aflau paznicii, se opresc la liziera unei păduri, răspândindu-se printre copaci. Braconierii deschid focul asupra mașinii care îi ajunsese și două persoane sunt împușcate mortal. La cercetarea locului faptei se găsește, printre altele, o rondea de cartuș, pe care era scrisă de mână cifra **5**, reprezentând calibrul alicelor. În cursul urmării penale se ridică de la două dintre persoanele bănuite, numiții L.G. și N.I., cartușe netrase, având înscrise tot cifra **5** și se dispune efectuarea unei expertize pentru a se determina de la care dintre cei doi provine rondeaua corp delict. Examinările comparative au condus la identificarea numitului L.G., ca elemente grafice comune reținându-se dimensiunea mare a cifrelor, proporțiile similare ale trăsăturilor componente, precum și detaliile constructive asemănătoare, cum ar fi concavizarea trăsăturii superioare și bombarea pronunțată a trăsăturii mediane (fig. 56).

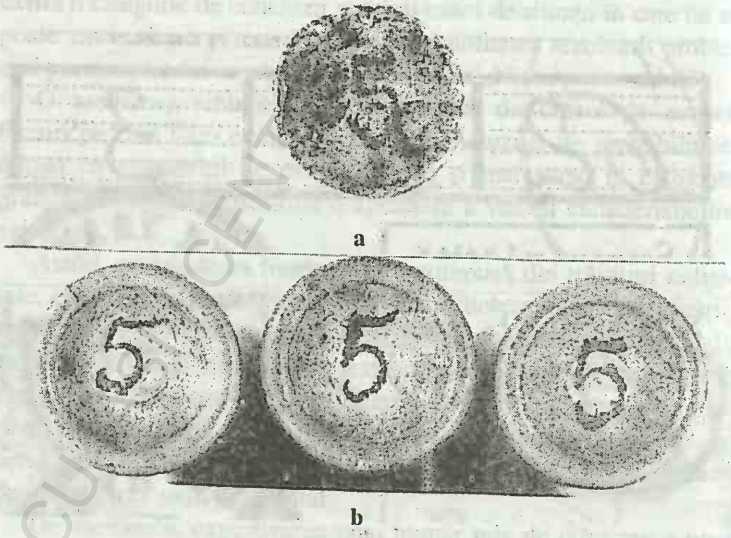

Fig. 56. a) Rondeaua ridicată de la locul faptei.
b) Rondelele cartușelor de vânătoare aparținând numitului L.G.

Deşi în examinarea scrisului există anumite limite, acestea nu au o valoare absolută, nu sunt prestabilite şi imuabile, ci au întotdeauna un caracter concret, legat de fiecare speţă în parte. Chiar dacă apar cazuri în care cel mai experimentat expert nu poate să decidă, trebuie să se încerce în orice situaţie să se determine ceea ce este edificator şi numai în caz de răspuns negativ să se conchidă la imposibilitate, fără reticenţe şi fără teama de a fi taxat drept „incompetent". Ca şi în celelalte genuri de concluzii, şi aceasta necesită explicaţii temeinice, în aşa fel încât organul judiciar să capete certitudinea că nu poate obţine nici un fel de date prin examinarea grafică. Pentru aceasta concluziile de imposibilitate a rezolvării problemelor supuse expertizei trebuie să fie just interpretate, în sensul că prin aceste concluzii se *admit* atât ipotezele afirmative cât şi cele negative. Ca atare este greşit să se considere că o concluzie de „nu se poate stabili" ar echivala cu o concluzie categorică negativă (D. Sandu), aşa cum se mai întâmplă uneori în practica judiciară.

5. Consideraţii asupra diferitelor sisteme de cercetare a scrisului

Încă de la primele examinări cu caracter grafic în vederea identificării scriptorului pe care le cunoaşte istoria metoda a fost şi va rămâne aceeaşi: compararea scrisului în litigiu cu scrisul persoanei bănuite sau pretinsă a fi autorul. Modul în care se realizează această comparare, elementele grafice luate în consideraţie şi aprecierea lor diferă însă de la un sistem la altul.

Cele mai reprezentative metode elaborate în trecut, care s-ar putea spune că au făcut „şcoală", sunt cea caligrafic-descriptivă şi cea grafometrică. Acestea au nu numai meritul de a fi contribuit în general la dezvoltarea cercetărilor în materia scrisului, dar au formulat teze a căror valabilitate nu s-a perimat, constituind în acelaşi timp punctul de plecare al unor noi căutări sau cel puţin perfecţionări. Metodele viitorului, încă departe de definitivare dar care deschid un drum plin de perspective, ar fi cele pe care le-am

putea denumi „matematice", prin care se urmăreşte înlăturarea oricăror urme de subiectivism în evaluarea caracteristicilor grafice.

Despre o metodă grafologică de comparare nu credem că se poate vorbi, cu toate că uneori s-a încercat introducerea în examinările comparative a unor interpretări de ordin psihologic. Grafologia ca disciplină nu vizează problema identificării persoanei ci, aşa după cum am văzut, determinarea trăsăturilor de caracter ale omului relevate de scrisul său.

5.1. Metoda caligrafic-descriptivă, utilizată în trecut în special de către profesorii de caligrafie numiţi ca experţi, se bazează exclusiv pe forma exterioară a semnelor grafice, ale căror desene sunt examinate comparativ.

Alphons Bertillion, întemeietorul serviciului de identitate judiciară a poliţiei din Paris, criminalist cunoscut mai ales datorită sistemului său antropometric de identificare a recidiviştilor (aşa-numita metodă a „portretului vorbit"), a fost preocupat şi de aducerea unor îmbunătăţiri de ordin tehnic în cercetarea scrisurilor. Procedeul de disociaţie grafică şi de analiză propus de el (1898) constă în reproducerea fotografică a documentelor de comparat, prin mărire de două ori. Copiile astfel obţinute sunt decupate, iar literele sunt aranjate în tabele, în ordine alfabetică. Un alt rând de cópii sunt de asemenea decupate, cuvânt cu cuvânt. Fiecare cuvânt este apoi lipit separat pe o fişă mobilă, culoarea fişelor fiind roşie pentru scrisul în litigiu şi albastră pentru cel de referinţă. Cele două „Vocabulare" rezultate sunt clasate alfabetic într-un repertoar unic, prin juxtapunere mecanică, urmărindu-se studierea începutului cuvintelor. Se aleg mai întâi cuvintele similare, apoi cele care au comun o silabă şi, în sfârşit, cele care au prima literă la fel. După ce se consemnează rezultatul acestei confruntări („faptele vorbesc ele însele, fără alegere, pentru sau contra ipotezei iniţiale" susţine Bertillion) se trece la o a treia operaţie: fişele sunt amestecate ca într-un joc de cărţi şi sunt reclasate în ordine alfabetică inversă sau pe rime. Acest gen de clasificare apropie cuvintele care sunt terminate la fel; apoi se studiază silabele mediane, iar cuvintele rămase (polisilabice) sunt reclasate alfabetic direct, ţinându-se cont de prima lor silabă. Toate aceste aranjamente au ca scop să permită

examinatorului să cerceteze grupele literale în funcție de poziția ocupată în cuvinte.

Obiecția esențială care se poate aduce acestei metode este aceea că absolutizează tocmai acele elemente ale scrisului pe care falsificatorul le observă mai ușor și le redă prin imitație sau copiere; simpla alăturare a literelor într-un asemenea caz ne va indica o serie de asemănări morfologice, cu toate că în realitate provin de la scriptori diferiți. De altfel, chiar Bertillion sesizează această limită, susținând că metoda este valabilă doar pentru scrisurile sincere, în caz de contrafacere trebuind să se examineze „mișcarea care a prezidat confecționarea". Dar chiar la scrisurile sincere formele literale în sine, considerate separat, nu sunt în mod obișnuit atât de individuale încât să putem afirma că scrisul fiecărei persoane are propriile sale modele. Dimpotrivă în multe scrisuri, îndeosebi în cele având același grad de evoluție, se pot întâlni forme asemănătoare de litere și cifre, chiar deviate de la modelele învățate în școală, ca să nu mai vorbim de asemănările rezultate din înrudirea sau coabitarea scriptorilor.

Prin urmare, adoptarea metodei caligrafice, și nu numai a acesteia, fără examinarea caracteristicilor generale ale scrisului, poate conduce la greșeli dintre cele mai grave. Ilustrativă în acest sens este cunoscuta eroare judiciară din procesul Dreyfus, generată tocmai de raportul de expertiză întocmit de A. Bertillion. Impresionat de numărul mare de concordanțe pe care îl prezenta borderoul în chestiune cu scrisul căpitanului Dreyfus, acuzat de spionaj, Bertillion l-a atribuit acestuia, justificând deosebirile grafice pe care le înregistrase prin deghizarea la care ar fi recurs Dreyfus pentru a crea impresia că propriul său scris a fost imitat. În realitate, așa după cum s-a stabilit mai târziu, tot printr-o expertiză grafică, scrisul aparținea baronului Esterhazy.

Studiul morfologiei literale este desigur necesar, constituind o parte importantă a examinării scrisurilor. Din acest punct de vedere trebuie să recunoaștem și astăzi meritele tehnicii de lucru promovată de vechea metodă caligrafică; ceea ce nu se poate accepta este felul în care interpretează constatările, caracterul ei descriptiv, circumscris doar la manifestările pur formale ale scrisului.

5.2. Metoda grafometrică are ca scop declarat să înlocuiască procedeele subiective de comparare şi de apreciere a elementelor grafice prin măsurători, calcule şi figuri geometrice, urmărindu-se astfel o obiectivizare a examinării scrisului.

Primele încercări de acest gen se datoresc lui Persifor Frazer, Pierre Humbert şi Wilhem Langenbruch, deşi trebuie amintit că şi A. Bertillion a recurs, chiar în cadrul procesului Dreyfus, la minuţioase măsurători, aplicând la scris „o adevărată antropometrie" (E. Locard).

Persifor Frazer (1899) a propus să se stabilească raportul înălţimilor şi lungimilor în cuvintele comune din două scrisuri comparate şi să se caute înclinarea medie a grafismului, denumită „valoare unghiulară". De exemplu, la o semnătură, pentru măsurare se ia ca punct de plecare prima sau a doua literă care poate fi uşor regăsită la toate semnăturile de comparaţie şi se măsoară până la litera următoare, unde se determină un punct similar; tot aşa se procedează în continuare până la ultima literă. În ce priveşte alegerea punctelor, se consideră ca fiind cele mai bune punctele de plecare şi cele de încrucişare a trăsăturilor. Pentru măsurarea unghiurilor se vor alege literele mai lungi (depasante). Mediile obţinute, aşezate în coloanele unui tablou, vor fi astfel apreciate: o diferenţă de 15% între două semnături arată că semnătura în litigiu este suspectă de fals, la o diferenţă de 10% este posibilă identificarea, iar la una de 5% este admisibilă.

Pierre Humbert (1907, 1911), pornind de la grafologie a creat un procedeu grafometric constând în atribuirea de cote caracteristicilor generale ale scrisului. Aceste cote sau numere grafometrice au fost clasate într-un tablou cuprinzând 70 caracteristici, cotate de la *0* la *9*. De reţinut că de fapt nu este vorba de grafometrie propriu-zisă, care implică măsurători (ceea ce nu este cazul la Humbert), ci de semne materializate în cifre, denumite „grafometrice", prin care se dă o expresie matematică unor calităţi ale scrisului. Utilizând aceste cote, Edouard de Rougemont (1922) a demonstrat cum se poate identifica autorul unei scrisori anonime, prin desprinderea unei formule alcătuită din cifrele care corespund dominantelor grafice constatate. Din compararea formulei scrisului în litigiu şi a celui de referinţă va rezulta similitudinea sau diferenţierea lor.

Acestui gen de grafometrie, denumită de J.A. Brutails „calitativă" (spre deosebire de cea „cantitativă" unde se operează cu valori măsurabile) i s-au adus numeroase obiecțiuni, dintre care cea mai importantă este aceea că diversitatea enormă a caracteristicilor grafice este redusă în mod arbitrar la o cotație mică, fără să reflecte numeroase situații intermediare. Eventualele deosebiri dintre două probe de scris, explicabile în realitate prin fenomenul variabilității naturale de care ne-am ocupat vor căpăta un caracter absolut prin notare diferită și deci vor conduce la o concluzie greșită. Cu atât mai mult procedeul nu își va găsi aplicație în situația scrisurilor falsificate, pentru care cotele, respectiv formulele asemănătoare, vor fi irelevante.

Sistemul lui Wilhelm Langenbruch (1913, 1917) pune în evidență ritmul grafic individual, obținut prin trasarea unor linii măsurabile între extremitățile de sus și de jos ale anumitor litere. Conform teoriei sale este posibil ca, utilizându-se maximum trei proporții de *bază,* să se unească toate punctele (extremități și intersecții) din două cuvinte de comparat. Dacă în scrisurile analizate liniile prezintă aceleași proporții ale dimensiunilor, la cuvinte similare sau la semnături, înseamnă că ele provin de la o singură persoană. E. Locard remarcă faptul că acestei metode îi lipsește siguranța matematică de care era convins autorul ei, dar are meritul de a fi ridicat pentru prima oară problema relațiilor dintre dimensiunea semnelor grafice.

Pentru ilustrarea metodei lui Langenbruch redăm mai jos chiar un caz rezolvat de către acesta. Pentru a-l pune la încercare un magistrat, Gröning, i-a trimis un specimen cu semnătura sa normală *(A)* și o semnătură pe care o executase într-o manieră neobișnuită *(B),* adică deghizat. Pentru a se putea urmări mai ușor trăsăturile, semnătura originală a fost mărită de două ori *(A').* Deși prin metoda unei comparații a caracteristicilor grafice nu se poate stabili autorul, Langenbruch pretinde că proporțiile identice găsite sau, mai exact, că încadrarea tuturor liniilor într-una din cele două proporții de bază demonstrează că semnăturile provin de la același scriptor.

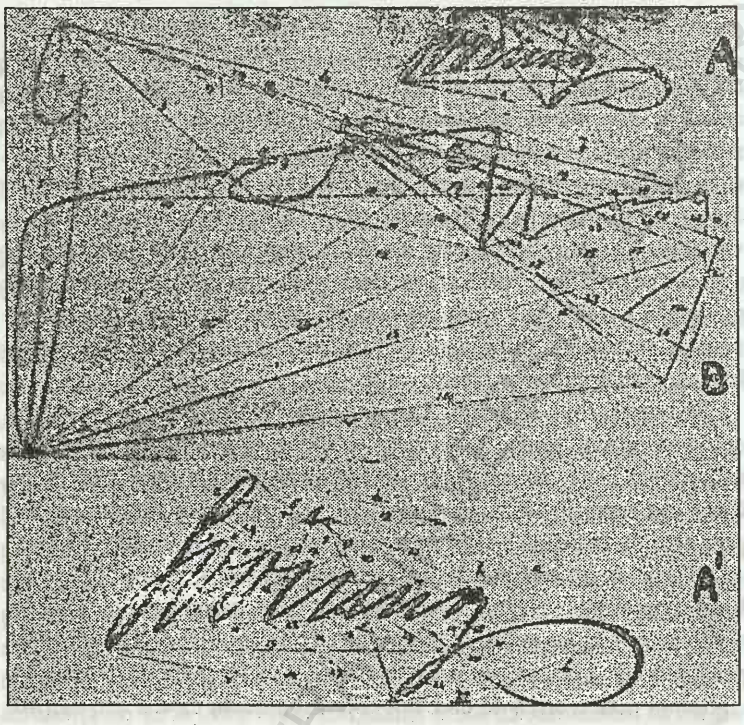

Fig. 57. Ilustrarea metodei grafometrice preconizată de W. Langenbruch

Criticată vehement de Schneikert şi Meyer şi apoi dată uitării, metoda grafometrică elaborată de Langenbruch a fost reluată şi experimentată în Olanda de S.V. Margadant (1951, 1968) şi F. Enklaar (1969), fiind influenţaţi, aşa cum o mărturisesc ei înşişi, de către cercetările prof. Werner Wolff. În lucrarea sa „Diagrams of the Unconscions" din anul 1948, acesta susţine că atunci când scriem avem „în degete" o anumită *măsură,* reproductibilă în scris, exact sau în proporţii simple.

Confirmând teoria lui Langenbruch, S.V. Margadant i-a adus o serie de ameliorări, în primul rând, a preconizat începerea cercetărilor prin trasarea liniei conturului semnăturii de analizat, determinându-se în acest mod proporţia de bază, şi apoi trasarea liniilor interioare, dar într-un asemenea număr încât să nu se

încarce prea mult imaginea, făcând-o de neînţeles. În al doilea rând, a introdus noţiunea de „configuraţie structurală", susţinând că pentru a demonstra identitatea nu este necesar să se obţină o convergenţă formală (aspectul vizual al formei cuvântului), fiind suficientă o convergenţă din punct de vedere structural. Astfel, în exemplul din fig. 58, liniile **6** şi **9** din semnătura proprie a numitului G.H. *(A)* converg în partea superioară, dar nu şi în semnătura executată de G.H. pe numele „J. A. Amerongen" *(B)*, extremităţile lor întâlnind linia de închidere **f**.

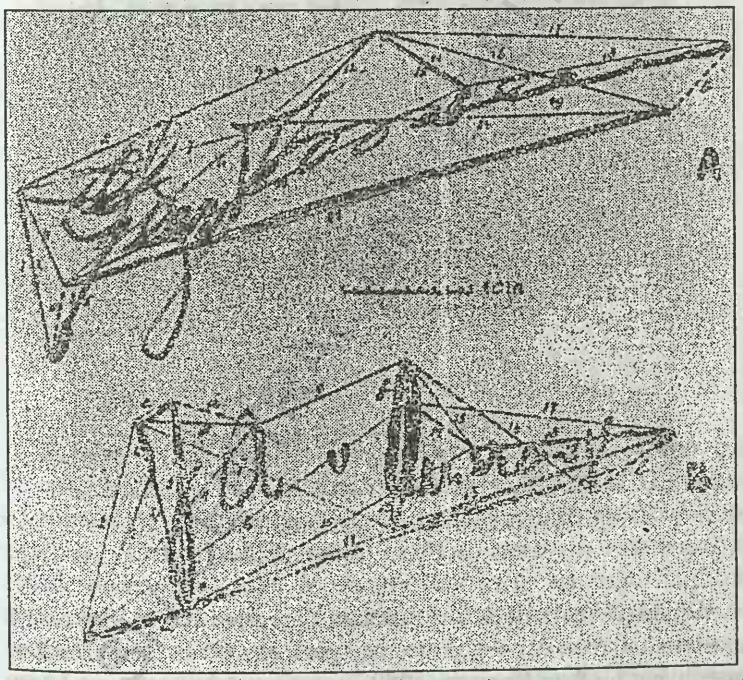

Fig. 58. Utilizarea sistemului grafometric de către S. V. Margadant

F. Enklaar a lărgit aria de investigaţie – circumscrisă de Langenbruch la cuvinte izolate şi semnături – la texte mai mari. În exemplul redat mai jos, cu care îşi ilustrează raportul prezentat la al III-lea congres al experţilor în documente de la Toronto (1969),

el demonstrează că cele două adrese au fost scrise de aceeaşi persoană, cu toate că pentru una s-a recurs la scrierea tipografică *(A)*, iar la a doua la scrierea cursivă *(B)*.

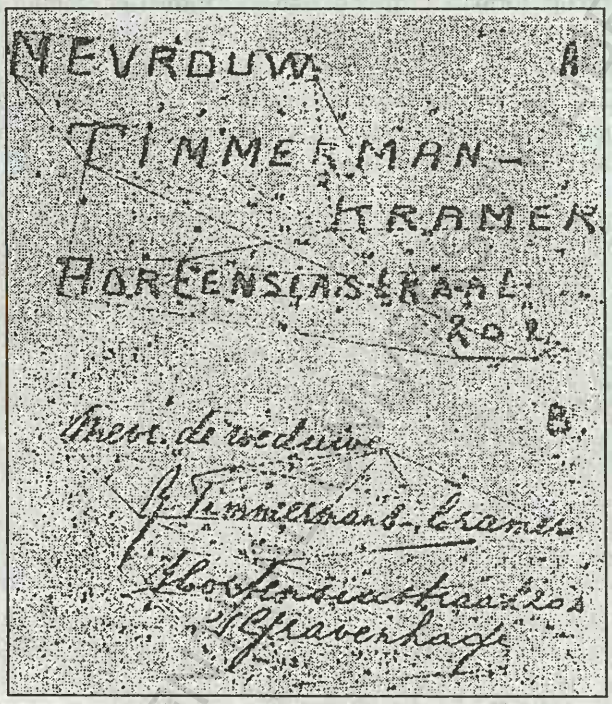

Fig. 59. Aplicarea metodei grafometrice la cercetarea textelor deghizate (după F. Enklaar)

O simplificare faţă de sistemul de mai sus o reprezintă aşa-numita metodă a „proiecţiei geometrice" a semnăturilor, aparţinând lui Paul Brosson (1959), care constă în a uni pe o hârtie transparentă de calc punctele extreme ale semnăturilor, procedeu utilizat de altfel şi în expertiza amprentelor digitale. Concluzia cu privire la autenticitatea sau falsitatea semnăturilor se va desprinde după compararea figurilor geometrice obţinute în modul arătat.

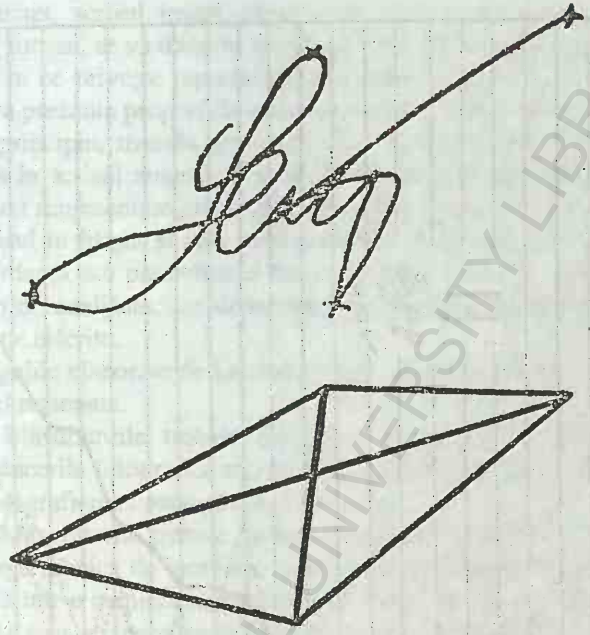

Fig. 60. Metoda proiecţiei geometrice (după P. Brosson)

Fundamentarea grafometriei în forma ei clasică aparţine lui Edmond Locard (1920), care se conduce după principiul „connaître c'est mesurer", ceea ce ar însemna transformarea calitativului în cantitativ. Constatând că scrisul aceleiaşi persoane este variabil (când mare, când mic, în funcţie de locul de care dispune scriptorul, de liniatura şi formatul hârtiei, diferenţe de înclinare variind după viteza de execuţie etc.), plus posibilitatea de a modifica intenţionat scrisul, E. Locard se întreabă dacă există elemente pe care un falsificator nu se gândeşte sau nu poate să le deghizeze. Studiile sale îl conduc la concluzia că „ceea ce este constant într-un grafism nu sunt mărimile absolute, ci variaţia mărimilor, adică *valorile proporţionale"* (s.n.).

BCU CENTRALA UNIVERSITY LIBRARY

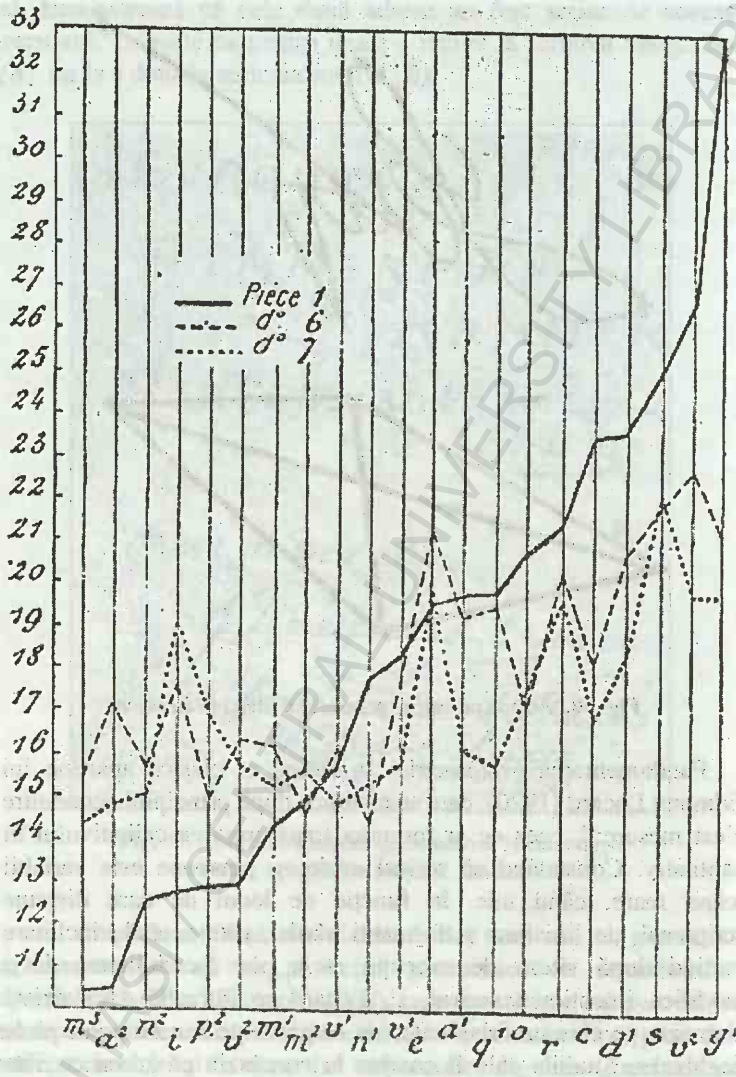

Fig. 61. Grafic redând proporţiile înălţimii minusculelor (după E. Locard) Curbele punctate reprezintă două probe de scris ale aceleiaşi persoane, iar curba continuă scrisul altei persoane

BCU "CAROL I" CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Concret, scrisul imitat, chiar şi cel mai reuşit din punct de vedere formal, se va deosebi întotdeauna de scrisul ce a servit drept model în ce priveşte raportul dimensiunilor; mai mult decât atât, chiar va prezenta proporţiile scrisului natural al falsificatorului.

În principiu, metoda grafometrică a lui E. Locard constă în a măsura în scrisul autentic o serie de dimensiuni de acelaşi ordin care sunt reprezentate grafic printr-o curbă. La fel se procedează şi cu scrisul în litigiu şi apoi cele două curbe obţinute se suprapun. Concordanţa sau paralelismul lor va indica proveniența comună a scrisurilor analizate, iar deosebirea va însemna că aparţin unor persoane diferite.

Regulile elaborate de Locard pentru aplicarea metodei sale pot fi astfel rezumate:

a) Măsurătorile trebuie exprimate în zecimi de milimetru. Reproducerile fotografice mărite de 2-3 ori trebuie făcute la scară, prin fotografierea concomitentă a unei rigle.

b) Măsurătorile trebuie să fie comparabile. Expertul este liber să aleagă tehnica de lucru care îi convine, cu condiţia ca ea să fie aplicată într-o manieră identică pentru diversele scrisuri comparate, în acest sens se recomandă ca măsurătorile să fie efectuate pentru toate scrisurile de către o singură persoană.

c) Pentru fiecare gen de operaţie se vor face cât mai multe operaţiuni posibile, curbele fiind cu atât mai regulate cu cât datele statistice vor fi mai numeroase.

d) Elementele scrisului asupra cărora se execută măsurători sunt foarte mari ca număr; Locard dă explicaţii detaliate pentru 27 de asemenea elemente, care, sintetic, se grupează astfel:

- mărimi relative: raporturi de lungime (de exemplu, înălţimea relativă a minusculelor, lungimea barei minusculei **t**) şi indicii de curbură (platoul minusculei **r**);
- direcţii, exprimate în valori unghiulare;
- întreruperi apreciate după frecvenţă; evident acest element nu este valabil atunci când scriptorul „toacă" intenţionat scrisul prin separarea artificială a semnelor grafice;
- forme, transpuse în statistici.

e) Înainte de a începe operaţiile grafometaice se va stabili pentru fiecare scris analizat *înălţimea minusculară medie,* care se

obține prin măsurarea mai multor construcții nedepasante (Locard indică ca fiind necesare un număr de 100 – 200); această medie urmează să servească ca bază pentru calcule.

Pawel Horoszowski (1958), care s-a preocupat de aplicarea metodei lui Locard, precizează că pentru calcularea corectă a înălțimii literei este necesară stabilirea distanței dintre bază și vârf. În acest scop a pus la punct un sistem propriu de trasare a liniei de vârf sub formă de tangentă la literă și paralelă în același timp cu linia de bază.

De asemenea, dintre încercările de valorificare a aspectelor pozitive ale grafometriei merită să fie amintit procedeul lui Jacques Locard, fiul lui E. Locard, care susține că adevărata individualitate a scrisului rezidă în alura generală a acestuia, în „silueta" sa și nu într-un detaliu al trăsăturii. Pe această bază el a elaborat (1948) o tehnică aplicabilă la un element dintr-un text foarte scurt, la o semnătură sau chiar la o literă izolată, ceea ce în principiu ar reprezenta un substanțial progres în raport cu metoda clasică care necesita texte de mare întindere. Tehnica sa constă în exprimarea lungimilor și unghiurilor pe o singură curbă, rezultând din înscrierea lungimilor pe abscisa împărțită în mm și a unghiurilor pe ordonată, marcată în grade. Nu credem necesar, datorită profilului prezentei lucrări, să descriem în amănunt modalitatea de lucru, dar trebuie să arătăm că într-adevăr procedeul lui J. Locard este relativ ușor de aplicat. Totuși el nu prezintă o exactitate matematică și este susceptibil de erori, mai ales în cazul semnăturilor copiate și imitate.

Ajunși la acest punct se naște firesc întrebarea: care este în definitiv valoarea metodei grafometrice, cu variantele sale?

Însuși Edmond Looard, după ani îndelungați de practică observă că metoda sa nu este aplicabilă tuturor cazurilor venite spre expertizare și nici nu poate dispensa expertul de a folosi alte tehnici de examinare. Principalele sale „obiecții" contra metodei pe care a elaborat-o constau în aceea că utilizarea cu succes a grafometriei necesită texte lungi, iar curbele obținute depind de cifrele date de măsurători, ceea ce implică operații minuțioase, cu respectarea unei metode de lucru riguroase. Aceasta înseamnă, între altele, că analiza grafometrică trebuie efectuată de către aceeași persoană atât pentru scrisul în litigiu, cât și pentru cel de compa-

rație; ori, se ridică serioase îndoieli în ce privește posibilitatea de a efectua un control din partea altui examinator, ca să nu mai vorbim de dificultățile pe care le va întâmpina judecătorul chemat să aprecieze raportul de expertiză. În sfârșit, oricât de precise ar fi cifrele (ceea ce constituie deja o problemă din moment ce o altă persoană ar putea obține alte cifre), curbele rezultate trebuie interpretate. În acest sens, E. Locard arăta că sunt posibile cele mai mari erori „dacă experți se mulțumesc să alinieze cifrele fără să le discute". De exemplu, raporturile grafometrice pot fi afectate de starea patologică a subiectului la un moment dat și deci se vor deosebi două probe de scris aparținând în realitate aceleiași persoane, dar care provin din epoci diferite.

Într-adevăr, limitarea cercetărilor într-o anumită speță numai la metoda măsurătorilor nu ni se pare admisibilă în expertiza scrisului. Pe lângă faptul că operațiile de măsurare sunt foarte greoaie, iar mediile obținute sunt în ultimă instanță nesigure, scrisul nu este un proces mecanic ce poate fi transpus cu exactitate în curbe. Pe de altă parte, aprecierile cantitative iau în considerație doar aspectele formale ale scrisului, ignorând mișcarea, spontaneitatea sau artificialitatea gesturilor, gradul său de evoluție, adică tocmai ceea ce face din scris o manifestare vie și individuală a omului.

Cu toate aceste scăderi, metoda are meritul de a fi încercat să substituie aprecierii subiective a elementelor de identificare un procedeu obiectiv. Chiar dacă scopul propus este departe de a fi atins, metoda grafometrică reprezintă un mijloc eficient de studiu ale unor caracteristici grafice, tinzând să înlocuiască aprecierile „din ochi", care pot fi extrem de înșelătoare, așa după cum o dovedesc testele de percepție vizuală propuse de R.F. Ruenes.

BCU IAȘI

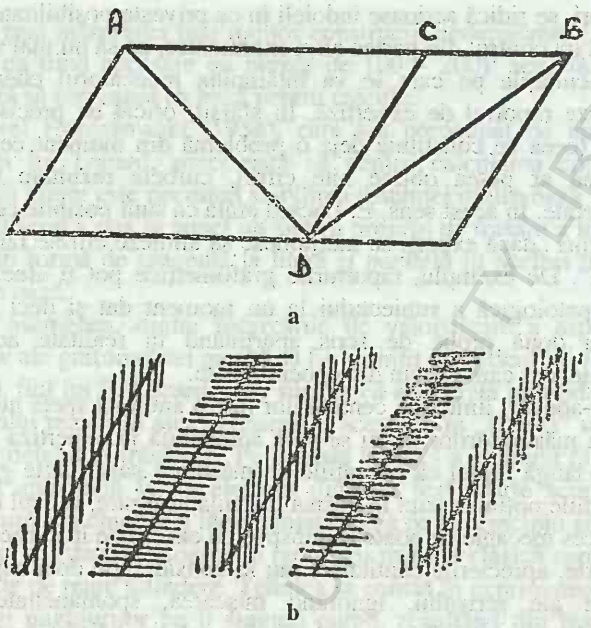

Fig. 62. Teste de percepție vizuală (după R. F. Ruenes)
a) AD>DB sau invers?; b) Cele cinci linii oblice sunt paralele între ele?

În concluzie, considerăm că metodele grafometrice pot fi utilizate în expertiză, însă numai ca examinări complementare, ajutătoare. Fără a fi un partizan convins al grafometriei ne exprimăm regretul că în rândul practicienilor criminaliști prea adesea se manifestă un scepticism nejustificat cu privire la măsurătorile grafice, de fapt prea puțin cunoscute și cu atât mai puțin aplicate în soluționarea cazurilor concrete.

5.3. Alte metode matematice sau, mai exact, metode statistice – în prezent preconizându-se mai multe sisteme – tind, ca și grafometria, să introducă în expertiza scrisurilor procedee obiective de selectare a caracteristicilor grafice.

Prin metodele din această categorie se urmărește ușurarea sarcinii expertului în aprecierea valorii acestor caracteristici, prin determinarea prealabilă a frecvenței lor relative. Astfel, în cazul

unor experimentări în serie a diferitelor grupe de obiecte (în speță scrisuri), frecvența relativă a unor caracteristici poate căpăta diferite valori. Mărind numărul obiectelor cercetate se observă o tendință de grupare a frecvenței relative în jurul unei valori fixe, care reprezintă probabilitatea caracteristicii respective. Această tendință se exprimă matematic prin legea numerelor mari.

Probabilitatea determină mărimea valorii identificatoare a unei caracteristici, căci cu cât ea este mai mică cu atât este mai redusă posibilitatea prezenței ei în obiectul cercetat și deci cu atât mai mare este importanța ei pentru identificare. Valorile identificatoare ale caracteristicilor depind în mare măsură și de interdependența lor, ceea ce impune aplicarea teoremei înmulțirii probabilităților. Pe de altă parte, pentru determinarea probabilității interdependenței caracteristicilor este absolut necesar să se recurgă la metodele de probabilitate statistică (Z. I. Krisanov).

Desigur că aplicarea acestor metode la examinarea scrisurilor cere cunoștințe serioase în domeniul disciplinelor matematice, dar în același timp și o pregătire specială în problemele de ordin grafic. De aceea cercetările în această materie, indispensabile etapei științifice actuale și mai ales viitoare, nu pot fi decât rodul conlucrării matematicienilor și criminaliștilor. La noi în țară asemenea studii sunt încă într-o fază incipientă, astfel că ne vedem obligați să facem apel pentru informare la puținele lucrări străine care tratează această problemă.

În primul rând notăm încercările, de altfel foarte simpliste, aparținând lui Stanley Smith (1954) și Tore Sjoegren (1955).

Sistemul lui S. Smith, denumit „metoda factorului plus-zero-minus", are ca scop declarat doar o identificare preliminară, de grup a scriptorului. Scrisul în litigiu și cel de comparație sunt examinate simultan de la un capăt la celălalt, reținându-se într-un tablou asemănările și deosebirile. Primele sunt notate cu „+" și ultimele cu „-", iar factorii fără importanță (neutri) primesc „0". Totalizându-se plusurile și minusurile, se obține un bilanț care va indica probabilitatea favorabilă sau defavorabilă identității de autor. Prin urmare, această tehnică de examinare recurge la o simplă clasificare realizată după criterii subiective. Este adevărat că însuși autorul ei cere să se studieze în continuare detaliat scrisurile

comparate şi găsite asemănătoare pe baza bilanţului întocmit, astfel că aplicarea metodei doar ca o fază preliminară de cercetare nu prezintă grave inconveniente (C. Teodosiu). Absolutizarea metodei poate genera însă erori, mai ales că în cadrul acestui procedeu se ignoră distincţia dintre noţiunile de „variantă de scris" şi „deosebire grafică"; or, prezenţa primei conduce la o concluzie pozitivă privind autorul scrisului contestat, pe când cea de a doua, dimpotrivă, la o concluzie negativă.

T. Sjoegren pretinde că, aplicând calculul probabilităţilor, poate elimina factorii subiectivi din expertiză şi, prin aceasta, concluziile incerte. În realitate, tehnica sa utilizează tot o clasificare de valori pozitive şi negative, este drept puţin mai complicată ca în cazul precedent. El introduce o oarecare nuanţare în apreciere, după cum urmează:

+ 1 = semnul grafic prezintă un caracter uşor personal;

+ 2 = asemănare frapantă de trăsături îngrijite (de tip şcolăresc);

+ 4 = literă executată într-o manieră originală;

+ 10 = orice caracter rezultând din voinţa netă a autorului de a se distinge.

Diferenţele se notează la fel, dar cu „-", iar cu „0" când litera sau caracteristica generală lipseşte din proba analizată sau este impersonală. Se alcătuiesc două tabele: *A* cu caracteristici speciale (litere şi cifre) şi *B* cu caracteristici generale (calitate, viteză, presiune, aliniere, legare, proporţii etc.). Pentru a-şi forma părerea, expertul calculează separat media cifrelor din tabele şi apoi media finală. Este lesne de remarcat că procedeul rămâne pur subiectiv din moment ce notarea este lăsată la aprecierea examinatorului. Comentând această metodă, Ordway Hilton observă că ea ajunge la ceea ce s-ar putea denumi un „pseudofactor de probabilitate", factorii de evaluare la care se referă T. Sjoegren neconstituind veritabile raporturi de probabilitate de tipul – 1 p +1, ci mai degrabă „factori de apreciere".

În ultimii ani se manifestă tot mai pregnant orientarea cercetărilor pe un număr imens de scrisuri, ceea ce impune prelucrarea datelor cu ajutorul calculatoarelor electronice.

Astfel, notăm metoda efectuării expertizei scrisului pe baza evaluării obiective a valorii caracteristicilor grafice elaborată de

S.N. Papkov şi expusă de V.N. Kudriavţev şi A.A. Eisman. Metoda are în vedere calcule după teorema înmulţirii probabilităţilor, în scopul determinării probabilităţii de repetare a ansamblului respectiv de caracteristici. Prin studierea unei cantităţi foarte mari de scrisuri a fost stabilită frecvenţa fiecărei caracteristici alese, prin raportare la 1 000. De exemplu, frecvenţa minusculei **b** executată printr-o mişcare dextrogiră este egală cu 0,015, adică o asemenea variantă se repetă de 15 ori la 1 000 de scrisuri. Pe baza studierii scrisului în litigiu şi a celui de comparaţie se procedează la definirea acestor scrisuri, care conţin toate caracteristicile constante. Dacă valoarea totală a complexului de caracteristici relevat este mai mare de 10, aceasta dovedeşte că materialul grafic este suficient pentru identificare şi probabilitatea repetării unui asemenea complex este egală cu 1:10 miliarde. Nu este însă clară situaţia în care scrisurile prezintă deosebiri. Autorii arată că în acest caz se pot formula concluzii probabile sau categorice de neidentitate de autor, în funcţie de numărul deosebirilor constatate şi de valoarea totală a complexului de caracteristici (8 – 9 – 10). O motivare matematică a acestei situaţii nu este dată, astfel că nu putem şti de ce 2-3 deosebiri au o valoare mai mare decât 10-12 asemănări (V. P. Vlasov).

L.G. Edjubov (1967) a recurs la folosirea algoritmilor, prin alcătuirea de modele pe baza literelor cursive şi tipografice. Algoritmii de recunoaştere sunt compuşi în aşa fel încât maşina să poată deosebi două sau mai multe modele; în acest sens, un criteriu îl constituie codificarea valorilor spaţiale, dimensionale, cum ar fi algoritmii de recunoaştere după înălţime. Alcătuirea modelelor permite şi redarea variaţiunilor în scris, prin corelarea semnelor utile cu cele parazitare. În sfârşit, semnele grafice sunt omogenizate, ceea ce prezintă o mare importanţă pentru întocmirea fişelor codificate. Variaţiile a numeroase litere pot fi simplificate şi calculatoarele vor fi programate numai cu semne omogenizate.

R.M. Lanţman s-a remarcat prin serioase studii în domeniul introducerii ciberneticii în examinarea scrisului. După elaborarea criteriilor de clasificare şi codificare a informaţiilor deduse din analiza caracteristicilor generale, cum ar fi gradul de evoluţie al scrisului, continuitatea mişcărilor, viteza execuţiei, intensitatea

presiunii şi a unor caracteristici speciale, ca de pildă orientarea axei longitudinale, precum şi a modului de alcătuire a semnăturii, a ajuns la experimentarea unui procedeu de metrizare extrem de interesant, bazat pe transformarea semnelor grafice în sisteme de puncte, urmată de transpunerea lor în spaţiul tridimensional (1968).

O altă metodă, elaborată de G.D. Kobzev, V.P. Kudriaşov şi L.G. Edjubov (1970), este aceea a grilelor cu cod binar şi octal, care necesită însă multiple operaţii pentru fiecare caracter grafic: fotografierea semnelor, normarea lor dimensională pe baza unui etalon comun de mărire, executarea pozitivelor cu semne grafice normate, aplicarea grilei coordonatoare pe fotografii şi orientarea lor după anumite repere, alcătuirea codului şi transformarea codului binar în cod octal, şi, în sfârşit, înregistrarea codului octal pe cartele perforate.

Desigur că în actualul stadiu al cercetărilor folosirea exclusivă a calculatoarelor electronice în vederea identificării persoanei după scris apare ca prematură, neputându-se renunţa la rolul expertului de a analiza critic şi de a interpreta elementele grafice, respectiv asemănările şi deosebirile dintre două scrisuri. Nu se pot însă nega succesele remarcabile obţinute în domeniul examinării prealabile a scrisurilor, în sensul unei trieri automate a probelor grafice cu ajutorul computerelor.

Aplicaţiile practice, devenite operaţionale, le găsim deocamdată în două domenii: întocmirea unor „caziere grafice" şi detectarea cecurilor false.

În ce priveşte primul aspect, amintim sistemul de prelucrare electronică a scrisurilor de mână, pus la punct în anul 1968 de Ernst Angst şi Kurt Erisman la Laboratorul de documente al Poliţiei cantonate din Zürich şi utilizat efectiv din 1970. Încă din 1941 fusese alcătuită o colecţie de înscrisuri aparţinând diferiţilor infractori, legate de faptele penale săvârşite. Acestea au fost iniţial clasificate pe baza a 10 criterii şi înregistrate după formule. În acelaşi mod s-au păstrat şi înscrisurile de proveniență necunoscută, în scopul comparării cu înscrisurile certe. Noul sistem de clasificare, adoptat în 1968, are în vedere două grupe principale de criterii: criterii generale (mişcarea, spaţiul şi aspectul formei) şi criterii speciale (terminaţia anumitor litere izolate şi alcătuirea grupelor înrudite). Pe baza lor se perforează fişele anume

concepute pentru prelucrarea electronică. Sunt luate în considerație trei grupe de semnalmente: sistemul de scriere (opt sisteme ale alfabetului latin), semnalmente auxiliare (deghizare, scriere cu mâna stângă) și complexul semnalmentelor (100 posibile, dintre care pentru un singur scris sunt prevăzute maximum 52). De reținut că în sistemul de comparare au mai fost introduse: limba (în total 23 limbi, dar pentru fiecare persoană cel mult trei limbi), informații despre *modus operandi* (fapta comisă) și date personale.

Datele de înregistrat sunt livrate computerului, care efectuează compararea cu datele programate anterior; pentru 10 cazuri de investigat în raport cu datele a 10 000 persoane sunt necesare patru ore de activitate a mașinii. Dacă datele respective concordă prin indicarea unuia sau mai multor autori posibili, se va continua cu *examinarea directă de către expert* după metodele clasice de apreciere a caracteristicilor grafice. Prin urmare, expertul-om este cel chemat să decidă în ultimă instanță asupra identității de autor și nu „expertul-mașină".

O a doua direcție de utilizare a trierii automate o constituie cecurile. De exemplu, prin aplicarea programului „Prochek" („Professional checkpassers") se recunosc cecurile false folosindu-se computerul. În acest scop s-a pus la punct un sistem de memorie complet automată în care sunt catalogate particularitățile și obiceiurile falsificatorilor de cecuri. Codificarea s-a realizat pe baza a trei tabele foarte detaliate, în care datele sunt cifrate și care conțin: a) descrierea falsificatorilor; b) *modus operandi*; c) formatul cecului. În ultimul tabel sunt incluse și informații despre semnătură, înclinarea și evoluția scrisului. Căutările de a adapta cele mai moderne procedee la operația de verificare a scrisului sunt împinse tot mai departe. Interesante în acest sens ni se par aplicarea laserului și a holografiei (metodă de obținere a imaginilor în relief inventată de Denis Gabor), a căror asociere permite să se înmagazineze în memoria unui ordinator o cantitate considerabilă de informații. Inginerii Christian Bolluret și Michel Tréheux de la Centrul național francez de studiere a telecomunicațiilor au descoperit recent un mijloc de a extrage din memoria ordinatorului informația pe care o dorim. Procedeul lor holografic de înregistrare a datelor restituite electronic, denumit „Phedra", a fost prezentat în martie 1971 la Expoziția internațională de optică. El comportă o

memorie a cărui element esențial este o placă fotografică de 100 cm^2, divizată în 4 000 părți. Variindu-se de fiecare dată unghiul fasciculului laser, în fiecare parte a plăcii vor intra 60 hologame, astfel că memoria poate înregistra 240 000 cuvinte, simboluri sau cifre. Pentru a se verifica, de exemplu, semnătura de pe un cec este suficient să se introducă într-un dispozitiv electronic de tip aritmetic o fișă perforată reprezentând numărul de cont al clientului băncii. Aceasta va declanșa motoarele electrice care, în primul rând, vor „poziționa" fasciculul laser pentru ca acesta să cadă pe elementul plăcii fotografice corespunzător semnăturii, iar în al doilea rând vor regla unghiul iluminării pentru a face să apară facsimilul semnăturii căutate în fața unei camere de televiziune. La rândul ei, aceasta proiectează semnătura pe ecranul receptor de control. Toată operația nu durează decât o secundă!

BCU IAȘI / CENTRAL UNIVERSITY

Capitolul IV
Modificarea intenționată a scrisului

1. Considerații generale

Problemele tratate în capitolele precedente reprezintă ceea ce am putea denumi *partea generală* a expertizei criminalistice a scrisului, întrucât principiile expuse sunt valabile pentru toate cazurile concrete de cercetare a scrisului în vederea identificării autorului. Pe de altă parte, aceste cazuri pot fi grupate după specificul lor, iar în funcție de aceasta cercetarea îmbracă o serie de aspecte particulare, al căror ansamblu ar putea forma *partea specială* a expertizei criminalistice a scrisului. Precizăm că teoria și practica expertizei scrisului nu cunosc o asemenea distincție – în parte generală și parte specială – dar ea este dictată de necesitatea unei prezentări sistematice a materiei.

Dintre problemele care alcătuiesc cea de a doua parte am reținut, pentru a fi tratată în acest capitol, problema scrisurilor intenționat modificate, urmând ca într-un ultim capitol să ne ocupăm de problema cu cea mai mare pondere în activitatea de expertiză criminalistică a scrisului, și anume de problema semnăturilor.

Modificarea intenționată a scrisului prezintă două modalități: deghizarea și contrafacerea.

Deghizarea constituie o schimbare conștientă, deliberată a scrisului, o îndepărtare voită de la scrisul obișnuit al scriptorului, în scopul de a-și ascunde identitatea.

Contrafacerea înseamnă reproducerea scrisului altei persoane, fie prin copiere, fie prin imitație, autorul urmărind să lase impresia că scrisul astfel obținut ar emana realmente de la titularul respectiv. Contrafacerea este o formă mult mai perfidă decât deghizarea, căci poate implica o persoană cunoscută, și anume aceea al cărei

scris a fost falsificat şi care, până la dovada contrarie, poate fi considerat ca autorul real al acestuia, fiind expusă pe nedrept unor sancţiuni administrative sau penale ori blamului public. Deci sarcina expertizei este în primul rând de a infirma această prezumţie şi în al doilea rând de a identifica autorul, evident dacă elementele grafice permit acest lucru.

2. Deghizarea scrisului

Deghizarea înseamnă, după cum am văzut, o modificare voită a scrisului, dar de cu totul alt gen decât modificările produse de factorii naturali de care ne-am ocupat, cum ar fi afecţiunile psiho-fizio-patologice; acestea din urmă nu numai că nu depind de voinţa scriptorului, dar nici măcar nu pot fi evitate de acesta, oricât s-ar strădui (de exemplu, tremuratul parkinsonian).

Dacă scrierea ar fi un proces mecanic, iar scrisul rezultat ar lua forme fixe, determinarea ca atare a devierilor de la scrisul normal, generate de deghizare, nu ar fi prea grea. Dat fiind că stabilitatea scrisului este doar relativă şi că nu este exclusă intervenţia unei variabilităţi în timp sau de moment, problema devine mult mai complicată. Cu toate acestea, de regulă nu are loc o transformare totală, absolută, a deprinderilor de scriere ale unei persoane. Datorită caracterului de stereotip dinamic pe care îl au gesturile grafice, în scrisurile deghizate se menţin unele elemente neschimbate din scrisul obişnuit al persoanei respective, pe baza cărora aceasta poate fi identificată. Cu alte cuvinte, autorul deghizării revine fără să vrea la obiceiurile grafice iniţiale, deghizarea presupunând, într-o oarecare măsură, o reîntoarcere reflexă la grafismul original (D.G. Stuckey).

Legătura evidentă dintre scrisul deghizat şi cel normal (scrisul de „plecare") a pus cercetătorilor problema dacă o persoană poate să-şi modifice scrisul oricum. Fără să se poată ajunge la un determinism riguros, la formularea unor legi – deşi s-a încercat acest lucru, cum ar fi tabelele orientative din lucrarea lui H. Pfanne intitulată „Handschriftenverstellung" (1971) –, se poate afirma că

fiecare persoană are direcţii privilegiate. Unii autori, de pildă Marie Saint-Martin, sunt înclinaţi să explice această predilecţie pentru o modalitate sau alta de deghizare prin imperative psihologice, în funcţie de personalitatea individului. În ce ne priveşte, credem că alegerea unui anumit procedeu este în raport cu inteligenţa, fantezia şi cultura persoanei, iar pe de altă parte cu capacitatea sa grafică, cu posibilităţile reale pe care le are de a-şi preface scrisul. Nu este însă mai puţin adevărat că în majoritatea cazurilor scriptorii au numai o vagă concepţie asupra căilor specifice pe care le vor urma pentru deghizarea scrisului lor, aşa după cum o atestă şi investigaţiile experimentale ale lui H. Pfanne (efectuate pe 590 cazuri) şi ale lui A. Etman (300 cazuri).

Principalele modalităţi de deghizare ale unui scris, ale cărui particularităţi ne propunem să le analizăm în continuare, sunt următoarele: denaturarea caracteristicilor grafice, scrierea cu litere tipografice şi scrierea cu mâna stângă.

2.1. Denaturarea caracteristicilor grafice

Această categorie de modificare a scrisului este cea mai cuprinzătoare, întrucât vizează alterarea celor mai multe elemente grafice. Totuşi trebuie observat că nu oricare dintre caracteristicile scrisului pot fi schimbate cu uşurinţă.

Practica expertizei, ca şi experimentele în cadrul cărora s-a cerut subiecţilor, fără nici un fel de indicaţii, să-şi deghizeze scrisul, arată că în imensa majoritate a cazurilor schimbările intenţionate se referă la acele caracteristici care sunt mai evidente, mai aparente, cum ar fi structura generală a scrisului, înclinarea, dimensiunea, legarea şi forma literelor. De cele mai multe ori autorii scrisurilor deghizate nu discern elementele cu adevărat identificatoare. În acest sens este elocvent faptul că foarte puţine persoane sunt capabile să-şi descrie oral propriul lor scris. Dar chiar dacă ar izbuti – ca să nu mai vorbim de cazul scriptorilor neavizaţi –, este imposibilă eliminarea prin deghizare a tuturor caracteristicilor generale şi speciale ale scrisului obişnuit şi adoptarea unor caracteristici noi. În această privinţă, Albert Osborn face următoarea analogie: „A cere cuiva care n-a studiat problema să-şi schimbe pe

loc toate aceste deprinderi stabile şi inconştiente este ca şi cum ai cere cuiva care vorbeşte prost engleza să nu pronunţe cu accent străin". Rezultatul unor asemenea încercări va fi cel mult evitarea reproducerii caracteristicilor proeminente, dar nu şi a numeroase caracteristici de mare finețe, pe care scriptorul le ignoră.

Deşi mulţi cred că schimbarea scrisului este o operaţie simplă, în realitate ea este destul de anevoioasă, necesitând un efort deosebit din partea scriptorului. Desigur că pentru un singur cuvânt sau câteva cuvinte modificarea propriilor deprinderi de scriere este un lucru relativ uşor, putându-se într-adevăr împiedica identificarea autorului. Sarcina menţinerii constante a caracteristicilor adoptate artificial creşte însă în dificultate proporţional cu lungimea textului.

Controlul vizual la care este în permanenţă obligat scriptorul pentru a realiza scrisul alterat în maniera propusă dinainte atrage după sine o stare de oboseală şi de scădere intermitentă a atenţiei. Într-un text deghizarea mai reuşită va fi partea de la început (primele rânduri), când controlul exercitat este maxim, precum şi anumite părţi din cuprins, când scriptorul îşi „revine", după ce a observat că alunecase pe nesimţite în scrisul său natural.

Execuţia controlată atrage nu numai modificarea unor caracteristici speciale – mai ales forma literelor –, ci şi o încetinire a vitezei de scriere, trăsăturile pierzând din spontaneitate şi siguranţă. Astfel, cu cât efortul şi concentrarea necesară deghizării vor fi mai mari, cu atât scrisul obţinut va fi mai îndepărtat de cursivitatea şi ritmul iniţial. Aceste modificări, pe care scriptorul nu le-a urmărit întotdeauna, dar care s-au produs independent de voinţa sa, imprimă scrisului un aspect artificial, constituind cel mai bun indiciu de execuţie în condiţii neobişnuite.

Fenomenul este uneori sesizat de anonimografii abili sau de „profesie" – din fericire la noi adevărate excepţii – şi pentru a înlătura acest inconvenient exersează îndelung sistemul de deghizare la care s-au oprit. Un antrenament suficient va determina modificarea unor gesturi grafice în raport cu cele pe care le posedă în mod obişnuit, iar scrisul astfel format („une écriture seconde" după Jean Gayet) va manifesta un oarecare dinamism. Cu toate acestea scrisul deghizat nu va fi de calitatea celui iniţial, dat fiind

că noile mișcări nu au devenit reflexe, automatizate. În consecință scriptorul nu se poate dispensa de controlul vizual. Chiar dacă mișcările sunt efectuate cu mai multă facilitate, anumite particularități nu vor fi abandonate și vor reapărea în text, mai ales în partea finală.

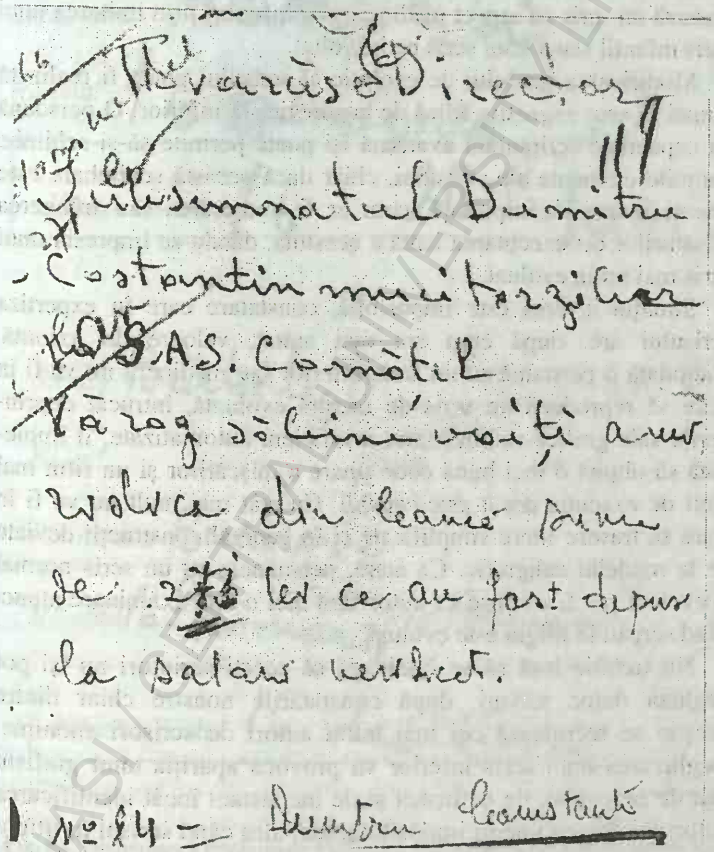

Fig. 63. Text deghizat în partea incipientă cu revenire la normal în partea finală

2.1.1. Modificarea gradului de evoluție al scrisului. Mulți falsificatori sau autori de scrisori anonime își închipuie că schimbarea

facturii generale a scrisului este suficientă pentru a-şi ascunde identitatea, ceea ce în parte este real; ca efect momentan persoanele apropiate scriptorului, care îi cunosc scrisul obişnuit, nu îl vor recunoaşte de cele mai multe ori. Această schimbare aparentă este obţinută prin simularea unui grad de evoluţie diferit. Astfel, persoanele care posedă un scris de evoluţie superioară creează un scris cu aspect mediocru sau inferior, prin imitarea unui scris infantil sau a unui scris nedezvoltat.

Modificarea gradului de evoluţie al scrisului poate fi realizată numai în sens *regresiv,* adică de la superior la inferior. O persoană cu capacitate scripturală avansată îşi poate permite să-şi schimbe anumite elemente ale scrisului, chiar dacă această schimbare este uneori numai de suprafaţă, cum ar fi tremurarea sau frângerea trăsăturilor ori executarea lentă a acestuia, dându-se impresia unui scris mai puţin evoluat.

Situaţia inversă este imposibilă, constatare care în expertiza scrisului are, după cum am mai arătat, valoare de axiomă. Niciodată o persoană cu un scris inferior sau mediocru nu va fi în stare să reproducă un scris de factură evoluată, întrucât deprinderile sale grafice rudimentare, insuficient automatizate, îl împiedică să obţină o mai bună coordonare a mişcărilor şi un ritm mai alert de execuţie decât este capabil. Cu atât mai mult nu va fi în stare să traseze litere simplificate şi în general construcţii deviate de la modelul caligrafic. Ca atare, persoanele cu un scris normal neevoluat pot fi excluse ca autor fără nici o altă examinare atunci când scrisul în litigiu este evoluat.

Nu trebuie însă să se înţeleagă că aceşti scriptori nu îşi pot deghiza deloc scrisul; după constatările noastre chiar dintre aceştia se recrutează cei mai mulţi autori de scrisori anonime. Deghizarea unui scris inferior va provoca apariţia unui grafism atât de neregulat, de deformat şi de inconstant încât identificarea autorului devine uneori imposibilă, mai ales când scrisul în litigiu este redus cantitativ. Această concluzie degajată din practica de expertiză concordă cu observaţia lui Edmond Locard potrivit căreia „deghizările cele mai periculoase sunt cele ale semianalfabeţilor, fără îndoială pentru că scrisul lor normal este deja foarte dificil de identificat".

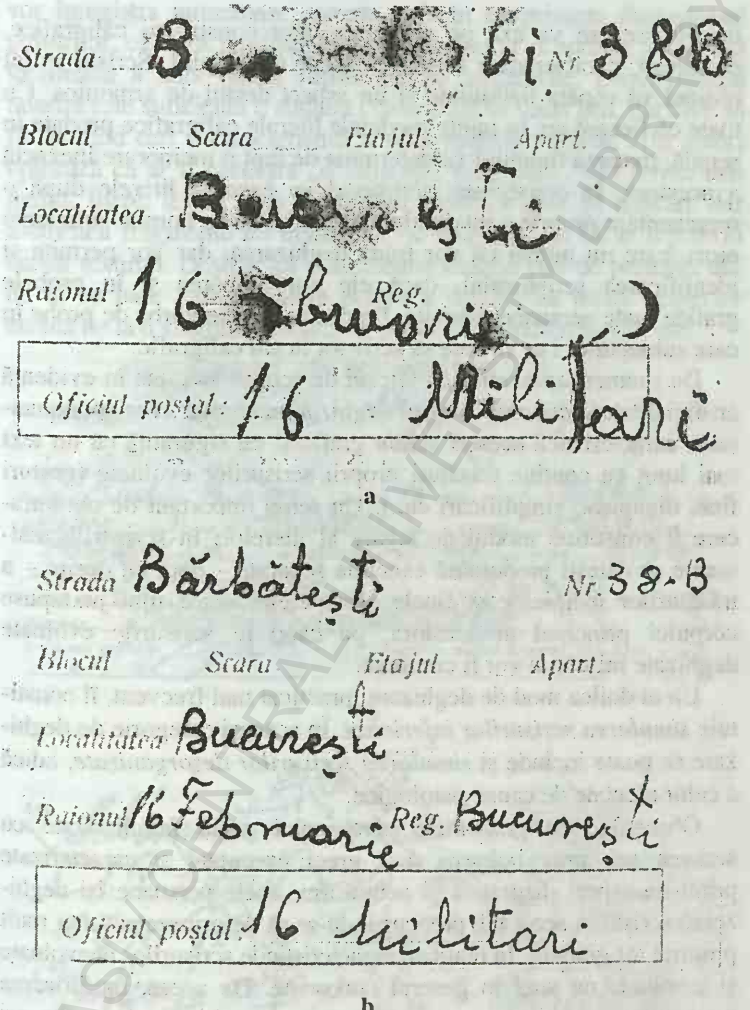

Fig. 64. Disimularea gradului de evoluție a scrisului (cazul relatat la pag. 9).
a) Plicul scrisorii pe care autorul omorului și-a trimis-o lui însuși
b) Proba grafică executată de acesta pe un plic de același tip.

Revenind la deghizarea scrisurilor superioare în sens negativ, remarcăm că în *simularea scrisului infantil,* ca o primă modalitate,

BCU "ASTRA" CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

modificarea se va axa pe utilizarea unor construcţii caligrafice, şcolăreşti, caracteristice formei primare a scrisului. Scrisul astfel obţinut va căpăta lizibilitate şi un aspect destul de armonios. Cu toate că fiecare are în minte modelele literale caligrafice predate în şcoală, trecerea timpului va determina de fapt o memorare inexactă a acestora. În consecinţă, scriptorul va executa literele după o reprezentare proprie a modelului caligrafic. El va comite suficiente erori, care nu numai că vor trăda deghizarea, dar vor permite şi identificarea scriptorului, dacă ele vor reapărea şi în probele grafice luate persoanei bănuite. Precizăm că este vorba de probe în care subiectului i se va cere să scrie tot în stil caligrafic.

De asemenea, încetinirea vitezei de scriere va pune în evidenţă artificialitatea scrisului. Scrisul deghizat nu va mai avea spontaneitatea caracteristică acestui stadiu grafic şi cu siguranţă că un text mai lung va conţine trăsături proprii scrisurilor evoluate (gesturi fine, dinamice, simplificări etc.). Un semn important de contrafacere îl constituie modul de legare al literelor: în scrisurile realmente şcolăreşti predomină execuţia separată – deci cu oprire – a trăsăturilor incipiente şi finale ale literelor, care sunt juxtapuse corpului principal al acestora, pe când în scrisurile evoluate deghizate mişcările vor fi continue.

Un al doilea mod de deghizare, practicat mai frecvent, îl constituie *simularea scrisurilor inferioare.* În aceeaşi categorie de deghizare se poate include şi *simularea scrisurilor dezorganizate,* adică a celor afectate de cauze patologice.

Observând că grafismele persoanelor puţin familiarizate cu scrierea sau grav bolnave sunt greoi executate şi caracterizate printr-un aspect dizgraţios şi neuniform, unele persoane îşi deghizează scrisul în acest fel, preocupându-se să deformeze cât mai mult propriul lor grafism. În realitate caracteristicile scrisurilor neevoluate şi involuate nu sunt în general cunoscute. De aceea, modificarea premeditată a scrisului va avea un caracter arbitrar, de multe ori simularea fiind evidentă de la prima vedere. Aşa după cum desenele naive ale copiilor sunt foarte greu de imitat de către persoane mature, tot aşa dificultatea mişcărilor, apăsarea excesivă, înţeparea hârtiei, unghiularitatea trăsăturilor, opririle etc., caracteristice persoanelor care scriu prost, sunt imposibil de redat cu fidelitate şi naturaleţe de către cei care posedă un scris dezvoltat. Ca urmare, se

vor înregistra numeroase carențe, atât în ce privește dinamismul gesturilor, cât și a morfologiei literale, cum ar fi apariția în scrisul încriminat a unor forme superioare de construcție. După părerea noastră este suficientă o singură construcție de acest gen, dar care să fie în mod cert o caracteristică a unui grafism avansat. Alți autori opinează că ar fi necesară „o proporție suficientă", sub forma mai multor litere, legate între ele într-un complex unic de mișcări, dar asemenea fragmente nu trebuie să fie singulare, ci să se repete în cursul textului. Desigur că o asemenea situație este de preferat, dar nu ni se pare indispensabilă pentru a declara că textul respectiv emană de la o singură persoană cu posibilități grafice superioare.

a

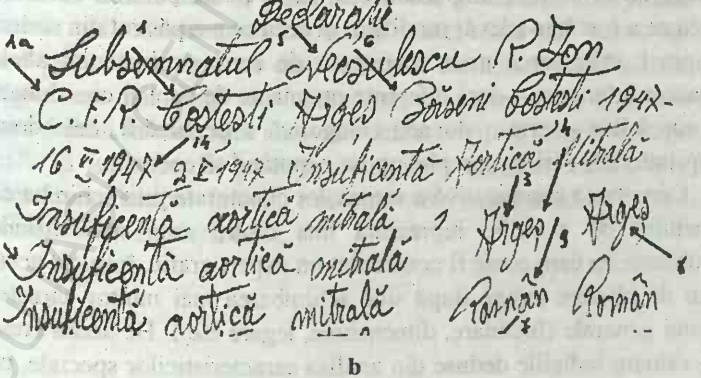

b

Fig. 65. Deghizare prin imitarea unui scris dezorganizat
a) Scrisul incriminat. b) Scrisul curent al autorului falsului

Aspectul neregulat, dezorganizat, pe care îl capătă scrisul deghizat poate fi nu numai rodul fanteziei scriptorului ce execută trăsăturile într-un anumit fel, ci şi consecinţa utilizării unor „tehnici" speciale.

Astfel, un procedeu de deformare, descris de A. Naftali, îl constituie ţinerea instrumentului scriptural în poziţii anormale şi improprii pentru scriere. Imaginea de ansamblu a grafismului rezultat va suferi, dar nu şi morfologia literală, căci sensul de trasare a semnelor grafice şi detaliile de construcţie vor fi conservate.

Un alt sistem, pe care l-am întâlnit semnalat doar în literatura de specialitate (William D. Thrope), constă în deghizarea scrisului cu ajutorul unor aparate mecanice ce produc vibraţii sau pulsaţii, cum ar fi vibratoarele de masaj, maşinile electrice de ras, aparatele de menaj etc. Pe lângă neregularităţile trăsăturilor, scrisul poate să apară supradimensionat. Experienţele demonstrează că reuşita deghizării este direct proporţională cu viteza de scriere şi cu numărul de vibraţii pe minut. Folosirea aparatelor nu exclude posibilitatea identificării autorului, întrucât condiţiile neobişnuite distrag atenţia celui ce scrie în acest mod.

Pentru identificarea autorului nu contează dacă acesta a avut intenţia de a simula un scris inferior sau doar a urmărit să-l denatureze cu orice preţ. Important este să se poată pune în evidenţă ceea ce a fost într-adevăr modificat şi ceea ce s-a păstrat din scrisul original. Alternarea unor fragmente de scris evoluate cu altele aparent inferioare – deci diferenţe pregnante de ritm şi coordonare a mişcărilor – este o dovadă categorică a deghizării, cele două deprinderi de scriere complet opuse neputând să coexiste.

Cercetarea comparativă a scrisurilor denaturate prin schimbarea gradului de evoluţie reprezintă una dintre cele mai dificile probleme cu care poate fi confruntat un expert grafic, întrucât acest gen de alterare atrage după sine schimbarea mai multor caracteristici generale (înclinare, dimensiune, legare etc.). De aceea cresc ca valoare indiciile deduse din analiza caracteristicilor speciale, cu toate că şi ele pot fi puternic afectate de deghizare, şi anume când simularea unui scris inferior se realizează prin renunţarea la for-

mele literale simplificate sau, dimpotrivă, complicate, în favoarea unor forme caligrafice cât mai comune și banale. Totuși cercetarea altor caracteristici speciale, mai ales neaparente, poate conduce la soluționarea problemei autorului. Dintre acestea notăm direcția trăsăturilor, închiderea ovalelor, configurația barelor, a punctelor și a sedilelor, a trăsăturilor de atac, de finalizare și de legătură, a extremității inferioare a minusculelor **t, l, h, b** etc.

Regulile de apreciere ale asemănărilor și deosebirilor expuse în capitolul anterior sunt întru totul valabile, trebuind să fie respectate în mod riguros. Deghizarea dă naștere inevitabil la numeroase deosebiri, iar adeseori interpretarea unor astfel de elemente ca variante naturale sau ca modificări intenționate este foarte grea. Prin urmare, deosebirile joacă un rol însemnat la scrisurile executate în asemenea condiții și ca atare concluzia de identitate sau de excludere a autorului prezumat poate fi formulată numai după considerarea tuturor caracteristicilor comune sau divergente.

Adăugăm că mai mult decât în oricare alte situații, în cazul scrisurilor deghizate elemente prețioase pot fi furnizate de către ordonarea scrisurilor în pagină și pe plic. Chiar dacă scrisul în litigiu este modificat (de exemplu, forma cifrelor cu care sunt numerotate paginile), aranjarea acestuia va fi de cele mai multe ori aceeași și în scrisul nedeghizat al autorului (în exemplul ales, sistemul de numerotare și plasamentul vor fi similare), căpătând o valoare individualizatoare deosebită atunci când este vorba de un mod particular, atipic, de dispunere. De asemenea, când textele în litigiu sunt mai lungi sau numeroase, este extrem de utilă cercetarea felului în care sunt abreviate unele cuvinte, greșelile de ortografie și gramaticale, precum și studierea caracteristicilor limbajului scris (lexicul folosit, existența provincialismelor, a arhaismelor, stilul expunerii etc.).

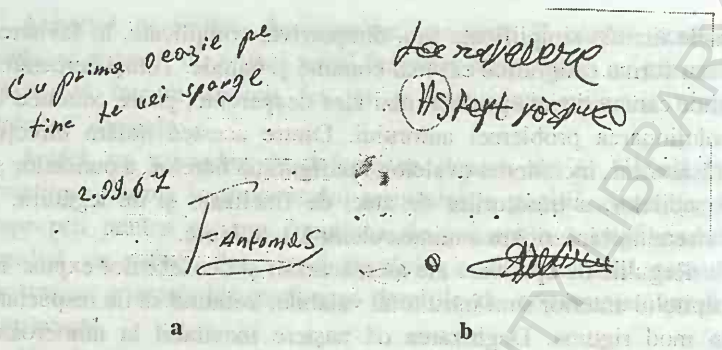

a b

Fig. 66. Mod asemănător de distanțare a semnăturii față de text.
a) Scrisul în litigiu. b) Scrisul de comparație.

Trebuie însă recunoscut că din punct de vedere strict grafic expertul dispune de mult mai puține elemente de apreciere, fiind limitat la caracteristicile pe care le consideră nemodificate.

2.1.2. Modificarea înclinării scrisului reprezintă una dintre cele mai curente modalități de schimbare intenționată, întrucât simpla modificare a poziției normale a axei literelor (de obicei spre dreapta), prin adoptarea unei orientări opuse, transformă sensibil alura scrisului. Pe de altă parte, schimbarea înclinării este ușor de realizat de către oricine, indiferent de capacitatea scripturală pe care o are; din această cauză îl întâlnim ca mijloc preferat de deghizare.

Aceasta nu înseamnă că procedeul ar fi și eficace. Rareori înclinarea utilizată ca factor modificator este constantă. De regulă numai începutul textelor evidențiază o înclinare substanțial diferită de cea obișnuită și numai puțini scriptori reușesc să o mențină astfel până la capăt. În majoritatea cazurilor, la literele finale ale cuvintelor și în ultima parte a textului reapare înclinarea specifică scrisului normal al persoanei respective.

Semnele pronunțate ale deghizării pe care le-am constatat în cazul modificării gradului de evoluție lipsesc. Totuși, concomitent cu alterarea înclinării se produc unele mici schimbări ale caracteristicilor grafice, dar fără consecințe notabile în ce privește identificarea scriptorului.

O interesantă sistematizare a tuturor modificărilor de acest gen a fost făcută, după minuţioase studii, de către A.I. Mantvetova, E.B. Melnicova şi V.F. Orlova, şi anume:

1. Când deghizarea constă în schimbarea înclinării dinspre dreapta în orientare verticală:

a) punctele de intersecţie ale trăsăturilor literale se deplasează în sus;

b) trăsăturile de legare ale literelor şi elementelor acestora devin mai rotunjite şi mai line;

c) distanţa dintre unele elemente componente ale literelor se măreşte;

d) numărul legăturilor dintre litere se reduce, datorită unei încetiniri a ritmului scrierii.

2. Când deghizarea constă în schimbarea înclinării dinspre dreapta înspre stânga:

a) amplasarea punctelor de începere şi de terminare se modifică, în special raportul dintre ele, datorită schimbării poziţiei trăsăturilor principale ale literelor;

b) dimensiunea elementelor literelor devine uneori alta;

c) modul de unire a literelor se poate transforma, cum ar fi înlocuirea buclei printr-un arc sau unghi; de regulă însă modul de unire rămâne neschimbat;

d) amplasarea punctelor de intersecţie se modifică, în sensul îndepărtării unora de altele.

Tot ca o schimbare determinată de răsturnarea axei literelor semnalăm forma zigzagată, de „scară", pe care o capătă linia inferioară a scrisului (desigur imaginară), din cauza tendinţei de a începe fiecare cuvânt sub nivelul finalizării cuvântului precedent.

Deghizarea prin simpla schimbare a înclinării nu stânjeneşte în general examinarea comparativă, dacă nu este asociată cu alte modalităţi de deghizare. Pot fi foarte bine utilizate probe de scris certe executate în condiţii normale, dar este de dorit să fie completate de către persoana suspectă în acelaşi mod ca şi scrisul în litigiu. La cercetarea şi aprecierea înclinării trebuie să se ţină cont de faptul că această caracteristică este destul de variabilă şi în scrisul

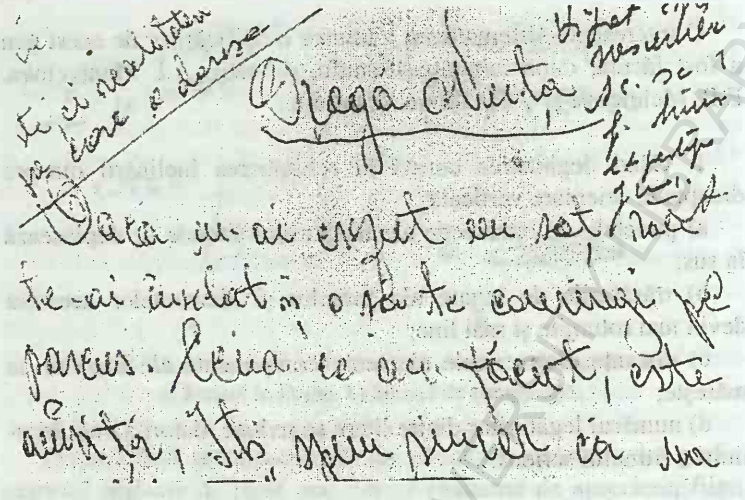

a

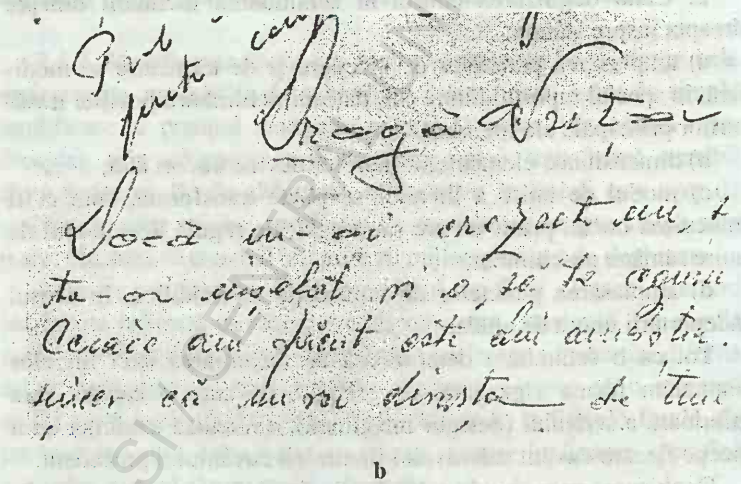

b

67. Modificarea intenționată a înclinării.
a) Scrisul în litigiu. b) Scrisul de comparație

sincer al aceleiași persoane, depinzând nu numai de felul în care este ținut instrumentul scriptural, ci și de viteza execuției. Ca atare se impune distingerea precisă a ceea ce este deghizat de ceea ce

reprezintă o variabilitate naturală a grafismului. În acest sens trebuie reținut că înclinarea deghizată este net diferită de cea obișnuită, căci menținerea unei înclinări schimbate numai cu câteva grade este aproape imposibilă și nici nu servește țelului pe care și l-a propus scriptorul. O deosebire mică, dar constantă, între înclinările a două scrisuri comparate indică apartenența lor la doi scriptori diferiți și nu deghizare (A. Osborn, W.R. Harrison).

2.1.3. Modificarea dimensiunii scrisului, ca procedeu de denaturare, este destul de răspândită, răspunzând nu numai dorinței scriptorului de a rămâne necunoscut ci și scopului de a fi vizibil de departe. Acesta este cazul afișelor sau al biletelor cu conținut calomnios prinse pe garduri, atârnate de uși sau ferestre, aruncate în curți etc.

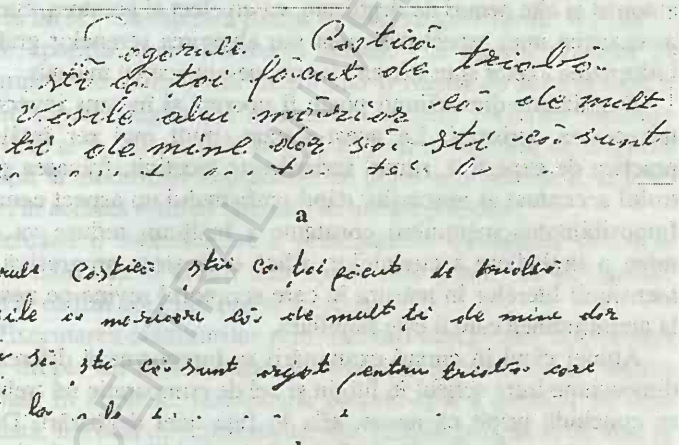

a

b

Fig. 68. Mărirea artificială a scrisului.
a) Scrisoare anonimă. b) Scris de la persoana suspectă

Modificarea dimensiunii scrisului, ca modalitate de deghizare, constă în mărirea sau micșorarea înălțimii și a lățimii literelor, precum și a distanței dintre acestea.

Mărirea dimensiunii nu atrage după sine o reducere a ritmului execuției la cei ce posedă un scris evoluat, ci dimpotrivă acesta poate crește parțial la executarea gesturilor ample, realizate prin

mişcări „aruncate". Caracteristicile generale şi speciale nu sunt modificate prin simpla mărire a scrisului. Totuşi, atunci când se depăşesc anumite limite, supradimensionându-se prea mult trăsăturile, structurile iniţiale se „destramă". În cazul exagerării, până la atingerea unor forme groteşti, este posibil ca denaturarea să fie atât de accentuată încât identificarea să fie imposibilă.

Utilizarea unor litere de dimensiuni mari este frecvent însoţită de îngroşarea trăsăturilor, astfel că amănuntele sunt mascate. Pentru determinarea detaliilor morfologice şi a sensului de dirijare a trăsăturilor va fi necesar să se recurgă la examinări microscopice. De regulă însă mărirea intenţionată a scrisului nu pune în dificultate pe expert, construcţiile literale rămânând în esenţă nemodificate.

Adăugăm că schimbarea dimensiunii, în sens de mărire, însoţeşte automat şi alte genuri de deghizare, ca un efect al acestora, cum ar fi producerea unui aspect neregulat sau alungirea semnelor grafice la răsturnarea axelor spre stânga, de care ne-am ocupat mai sus.

Deghizarea dimensiunii poate fi operată şi în sens invers, prin micşorarea scrisului. La acest sistem, mult mai rar întâlnit în practica de expertiză, ritmul scrierii este încetinit, frânarea şi controlul accentuat al mişcărilor dând grafismului un aspect nenatural. Imposibilitatea menţinerii constante a înălţimii reduse va determina o ingladiere a cuvintelor, adică o creştere progresivă a dimensiunii literelor în măsura în care scriptorul revine pe nesimţite la amplitudinea care îi este familiară.

Atunci când în cursul examinării se înregistrează diferenţe de dimensiune între scrisul în litigiu şi cel de comparaţie nu trebuie să se conchidă pripit că ne-am afla în faţa unei deghizări. Dimensiunea este o dominantă grafică relativ mobilă, care depinde nu numai de înclinare şi viteză, ci şi de spaţiul liber destinat scrierii, de tulburările de vedere, de faptul dacă scriptorul a consumat băuturi alcoolice etc. În consecinţă, ca şi în cazul denaturării înclinării, se va studia în prealabil gradul de variabilitate naturală a grafismului persoanei bănuite, care sunt limitele oscilaţiilor acceptate ca normale şi în ce condiţii acestea se produc la subiectul respectiv.

2.1.4. Modificarea unor caracteristici speciale ale scrisului constă în deformarea literelor, precum şi în schimbări, voite sau derivate, privind legarea scrisului.

Credința majorității persoanelor că particularitățile unui scris se manifestă exclusiv în forma literelor îi determină, atunci când vor să-și ascundă identitatea, să procedeze la denaturarea sau înlocuirea acestora. Alegerea literelor schimbate are un caracter arbitrar, având prioritate cele care sunt mai evidente pentru autorul deghizării. Astfel, una dintre modalități, destul de puerile, se reduce la deghizarea doar a majusculelor, fie prin înzorzonarea lor, fie prin substituirea formelor cursive cu forme tipografice. Operația este simplă, elementele deghizate fiind ușor de reținut, datorită numărului mic de majuscule dintr-un text. În schimb, nu sunt afectate minusculele (cel mult câteva depasante mai proeminente), care vor oferi suficiente elemente de identificare.

Deghizarea prin transformarea tuturor minusculelor este practic imposibil de realizat. În general modificarea este limitată la câteva tipuri de litere – cu sau fără păstrarea unei singure forme –, ceea ce permite apariția unor construcții literale din scrisul obișnuit al scriptorului. Cu toate că nu există nici o regulă de selecționare a literelor supuse deghizării, remarcăm că sunt preferate anumite litere, cum ar fi minusculele **b**, **f**, **p**, **z**, în timp ce altele se pretează mai puțin la modificări importante, de pildă minusculele **a**, **o**, **e**, **c**, **l**, **i** etc.; în această ultimă categorie se includ și cifrele.

Încercând o sistematizare a principalelor modificări de ordin literal, notăm câteva cazuri mai tipice, care practic se pot întâlni reunite în cadrul aceleiași probe de scris:

a) Executarea contururilor prin trăsături neregulate, imprimând liniilor drepte un aspect frânt, iar ovalelor și buclelor un aspect poligonal. În acest fel morfologia propriu-zisă a literelor nu este schimbată, întrucât direcția trăsăturilor, poziția punctului de atac și a celui final, ca și alte elemente componente rămân de fapt aceleași, de unde rezultă că este posibilă o comparare eficace a unui scris astfel deghizat cu un scris de referință normal.

b) Ornarea literelor, prin adăugarea unor trăsături parazitare, executarea unor trăsături incipiente neobișnuite, uneori chiar bizare, înmelcuirea excesivă a volutei majusculelor, complicarea depasantelor, prelungirea trăsăturilor finale sau buclarea lor etc.

c) Înlocuirea unor construcții literale cu altele de un tip complet diferit; de exemplu, în locul minusculei **d** caligrafice (oval și bastonată), se folosește modelul gotic.

După cum am arătat în capitolul II, literele sunt alcătuite din combinarea unor elemente structurale asemănătoare (bucle, ovale, linii drepte, arcade, ghirlande etc.). Din această cauză diferite litere din acelaşi scris sunt parţial realizate similar, cum ar fi ovalul minusculelor **a, d, o, g,** depasanta inferioară a minusculelor **f, g, j,** (acelaşi sens, formă, închidere, amplitudine). În consecinţă, fiecare scris prezintă o *stabilitate internă,* adică elemente „fixe", prezente în diverse combinaţii, calitate extrem de importantă în considerarea problemei scrisurilor deghizate. În condiţii normale, orice schimbare a formei unei litere ar trebui să fie însoţită de o schimbare corespunzătoare a literelor asemănătoare ca structură. Or, în cazul modificărilor intenţionate scriptorul va ignora acest fenomen, procedând la deformarea neuniformă sau la înlocuirea numai a unor litere, ceea ce va crea o *perturbaţie* a conformaţiei interne a scrisului. Astfel, este de neconceput coexistenţa într-un scris natural a unor deprinderi grafice net opuse, situaţie care poate fi numai urmarea unei denaturări premeditate a scrisului incriminat.

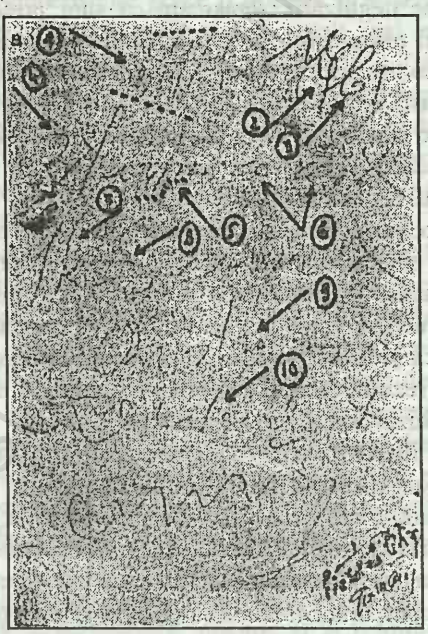

a

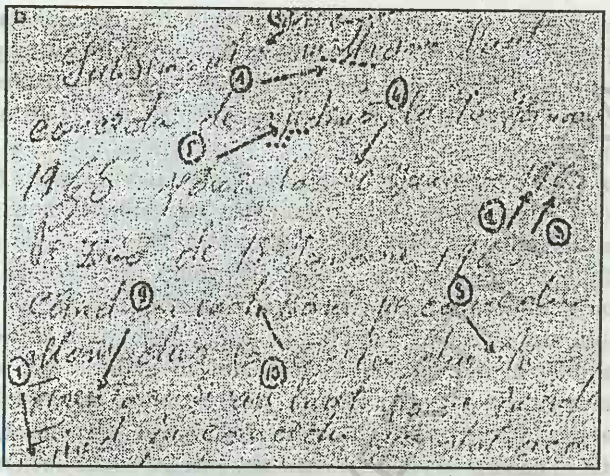

b

Fig. 69. Deghizarea prin deformarea literelor și cifrelor
(cazul relatat la pag. 9.)
a) Bonul pentru eliberarea mărfii. b) Scrisul autorului înșelăciunii.

În afară de acest indiciu fundamental al deghizării, modificarea literelor mai este pusă în evidență și de prezența retușurilor. Am arătat că de cele mai multe ori, cu toată grija scriptorului, se întâmplă să revină inconștient la grafotehnica ce îi este proprie. Atunci când observă acest lucru, autorul va trece la retușarea literelor „greșite", preferând aproape întotdeauna să corecteze câteva litere decât să recopieze întreg textul. Este adevărat că și scrisurile sincere prezintă uneori retușuri sau adăugiri executate de către scriptori meticuloși, preocupați ca scrisul lor să fie corect sau cel puțin lizibil, dar aceste intervenții sunt nemascate, spontane, servind evident scopului în care au fost făcute. Dimpotrivă, în cazul deghizării retușurile sunt realizate lent, cu atenție, adesea prin mai multe trăsături separate, urmărindu-se însăși modificarea construcției semnului grafic vizat; de exemplu, unei minuscule z trasată caligrafic i se adaugă o depasantă inferioară sub formă de buclă, repasându-se totodată și corpul inițial, pentru a se obține o imagine nouă, asemănătoare cu o cifră 3.

Depistarea retuşurilor prezintă o deosebită însemnătate nu numai pentru descoperirea deghizării în sine, ci mai ales pentru găsirea acelor forme scripturale normale, a căror „trucare" s-a încercat şi care pot fi reconstituite de către expert prin eliminarea trăsăturilor ulterioare.

Cercetarea scrisurilor deghizate prin modificarea formei literelor este inseparabilă de examinarea variabilităţii morfologiei literale. Întotdeauna când într-un scris fără distorsiuni, de natura celor folosite în deghizarea gradului de evoluţie, se constată forme scripturale diferite de cele din scrisul persoanei bănuite, va plana un dubiu asupra cauzei deosebirilor înregistrate. Aflat într-o asemenea dilemă, este normal că expertul se grăbeşte să solicite organului care a dispus expertiza suplimentarea materialului de comparaţie. Numai pe baza unui material complet şi adecvat, adică executat în condiţii şi epoci diferite, se va putea hotărî dacă o literă prezintă realmente mai multe variante şi dacă deosebirea constatată în scrisul în litigiu se încadrează sau nu în variabilitatea proprie scriptorului respectiv. În practică, problema este extrem de delicată, căci de multe ori scrisurile de comparaţie nu corespund cerinţelor. Dacă expertul nu-şi poate forma o convingere intimă fermă, este de dorit şi am spune chiar imperios necesar să explice motivat de ce nu poate ajunge la o concluzie. În nici un caz deghizarea literelor nu poate servi drept pretext pentru „justificarea" unor deosebiri, cărora de fapt nu li s-a găsit explicaţia reală.

Dintre celelalte caracteristici grafice ce pot forma obiectul deghizării trebuie reţinută schimbarea modului de legare a literelor. Pe de o parte acestea se manifestă prin scrierea despărţită a literelor sau a părţilor lor componente. Prin aceasta literele nu-şi modifică în principiu forma, dar uneori se poate produce o oarecare schimbare în construcţia complexelor grafice alcătuite prin cuplarea mai multor litere într-un grup executat prin mişcări continue.

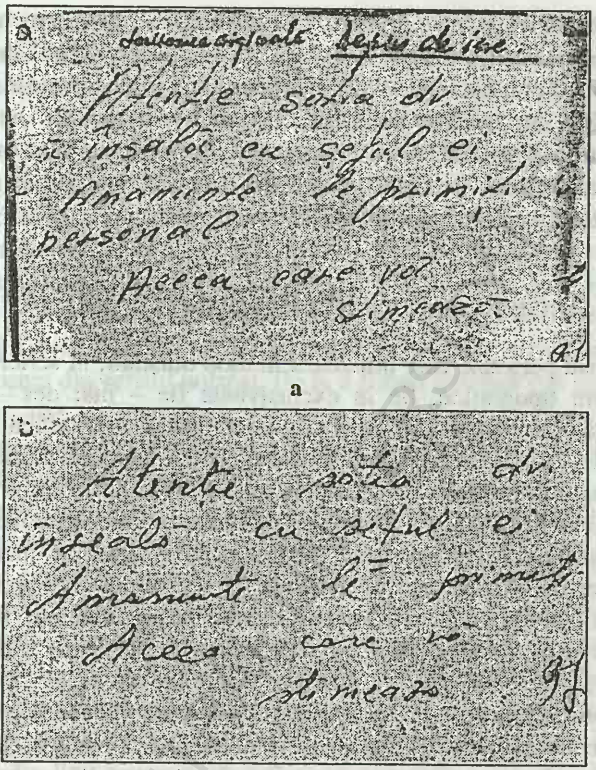

a

b

Fig. 70. Deghizare prin scrierea separată a literelor
a) Scrisoare anonimă. b) Scris de comparație

Ca procedeu autonom de deghizare simpla tocare a semnelor este puțin uzitată. De regulă ea se asociază cu însăşi modificarea literelor, cum ar fi în cazul adoptării modelelor tipografice, de care ne vom ocupa în paragraful următor. Pe de altă parte, deghizarea legării se poate realiza prin modificarea intenționată a modalității de execuție, de pildă prin înlocuirea trăsăturilor arcadate cu trăsături ghirlandate sau a acestora prin trăsături unghiulare ori ondulate. Totuşi sesizarea unor asemenea elemente presupune o abilitate destul de mare din partea scriptorului, aşa că în majoritatea cazurilor acest aspect al scrisului rămâne neafectat.

Încheind expunerea privitoare la modificarea unor caracteristici speciale trebuie subliniat faptul că de regulă scriptorul poate fi identificat, întrucât unele litere şi legături mai puţin aparente rămân nealterate, dacă au fost modificate, ele reapar în anumite momente ale actului grafic în forma lor primară. Întotdeauna deci un scris deghizat reflectă conflictul dintre deprinderile naturale şi persistente ale autorului şi efortul său de a le suprima.

2.2. Scrierea cu caractere tipografice

Există persoane care utilizează în mod obişnuit, în scrierea lor, caractere tipografice, fie în exclusivitate fie – mai des – ca o variantă a scrisului lor. În mod curent forma pură, adică numai litere de tipar, este rară, mai frecvent fiind amestecul de litere de tipar cu litere cursive. Nu credem că se poate vorbi de o strictă determinare în folosirea modelelor de tipar, dar trebuie remarcat că ele apar mai ales la persoane care exercită profesii cu un anumit specific, cum ar fi cea de desenator tehnic, decorator, proiectant etc. În sfârşit, la folosirea caracterelor tipografice se recurge ocazional de orice scriptor, în scrierea adreselor de pe trimiterile poştale, a titlurilor, a altor date de pe formulare etc.

Faptul că literele de tipar sunt din punct de vedere morfologic şablonizate, îi determină pe mulţi să creadă că prin imitarea lor ar obţine o depersonalizare a scrisului şi ca atare că ar putea fi utilizate cu succes la deghizare. Nimic mai greşit. Scrisul tipografic (aşa cum îl vom numi pentru a prescurta expresia completă şi exactă) prezintă de cele mai multe ori o serioasă individualitate şi de regulă poate fi identificat autorul, cu condiţia ca expertul să dispună de probe de comparaţie corespunzătoare, adică executate tot cu litere de tipar. În absenţa unor asemenea probe, deghizarea devine efectivă, căci identificarea numai prin comparare cu un scris cursiv ni se pare puţin probabilă.

Majoritatea persoanelor consideră că sunt capabile să scrie tipografic, deşi n-au învăţat această scriere nicăieri, cu excepţia celor ce au o pregătire tehnică sau artistică. De obicei acestea vor desena literele după modelele pe care fiecare şi le reprezintă, dar care de fapt sunt foarte vagi. Analiza unor asemenea scrisuri sub

aspectul configurației literelor, a înclinării, a proporțiilor etc. va demonstra că acestea nu-și pierd proprietatea de a fi individuale.

În același sens, se observă că nu toate literele alfabetului sunt reproduse tipografic în scrisurile deghizate. Mulți scriptori întâmpină mari dificultăți în executarea minusculelor tipografice, ceea ce explică de ce numeroase scrisuri deghizate venite spre expertizare sunt redate doar prin majuscule. Pe de altă parte, atât minusculele – în puținele cazuri când sunt folosite –, cât și majusculele, sunt greșit concepute, ceea ce dă naștere unei variații individuale. Astfel, în practica noastră am constatat adesea imposibilitatea de a se trasa majusculele G și J după modelul tipografic, recurgându-se fie la forma din scrisul normal, fie la o formă derivată din modelul de tipar, dar cu importante elemente particulare. În plus, foarte puține persoane cunosc formele tipografice ale cifrelor, ceea ce le obligă la păstrarea formelor cursive.

Semnificativă pentru scrierea tipografică este executarea lentă și nelegată a literelor (deși nu sunt excluse grupe de litere unite), precum și forma liniară a semnelor grafice. În aceste condiții, examinarea formelor, adică comparația formală, capătă o pondere deosebită. Cu toate acestea nu se poate susține că în definirea scrisurilor tipografice caracteristicile generale n-ar juca nici un rol. Astfel, se poate determina cu destulă certitudine gradul de evoluție, deci potențialul grafic al scriptorului. Un scris tipografic aliniat, alcătuit din linii armonioase, trasate cu siguranță – chiar dacă operația este efectuată încet – aparține unei persoane care posedă un scris de evoluție superioară, în timp ce un scris tipografic neregulat, cu trăsături tremurate și frânte, inegale, prezentând dese opriri, provine de la o persoană care în mod curent scrie greoi. Teoretic se poate admite și ipoteza simulării unui grad inferior la un scris tipografic realizat de către o persoană care scrie foarte bine, dar practic este extrem de puțin probabilă o asemenea dublă deghizare.

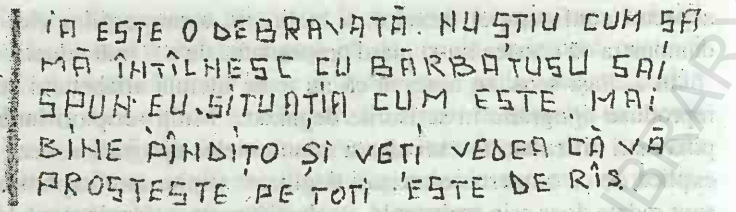

a

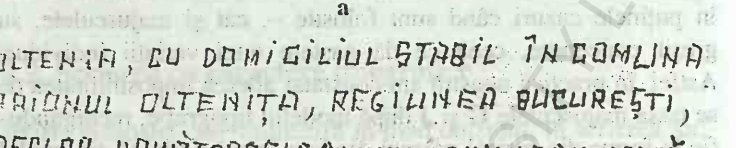

b

Fig. 71. Deghizarea prin utilizarea caracterelor tipografice
a) Scrisoare anonimă. b) Probă grafică de la persoana presupusă a fi autor

Dimensiunea nu poate constitui, după opinia noastră, un element de apreciere, decât cel mult orientativ. În situația scrisurilor deghizate, ea este foarte variabilă, predominând dimensiunea mare și foarte mare. Printre alți factori care influențează dimensiunea scrisului, notăm suportul pe care acesta este executat (pachete, afișe, pereți, uși, table etc.) și scopul urmărit, adică de a fi văzut de departe.

În ce privește înclinarea, regula este orientarea verticală. Când vom întâlni scrisuri tipografice pronunțat înclinate, în totalitate și nu litere izolate (ultimul caz constituind o caracteristică specială), deprinderea respectivă merită a fi reținută ca un element identificator.

În sfârșit, dacă textul în litigiu este mai lung se vor studia cu atenție caracteristicile de ordin topografic; aranjamentul scrisului în pagină și pe plic, prezența aliniatelor, forma marginilor etc., nu vor fi în general afectate de adoptarea literelor de tipar.

Cu toate indiciile pe care le pot furniza caracteristicile generale, uneori foarte prețioase, rolul principal în cercetarea comparativă revine caracteristicilor speciale, bineînțeles cu condiția ca și scrisul de referință să fie tipografic. Valoarea identificatoare a formelor

scripturale va depinde de măsura în care se derogă de la modelele de tipar, căci imitarea acestora cu o mare precizie reduce mult posibilitățile de individualizare.

Am arătat deja că o serie de particularități rezultă din incapacitatea totală de a se executa tipografic unele majuscule (minusculele și mai puțin), introducându-se în loc forme cursive. Alte particularități vor fi deduse din examinarea amănunțită a literelor tipografice, chiar dacă aparent aspectul lor nu este prea îndepărtat de modelul de tipar unanim acceptat. În acest scop, A. Osborn recomandă gruparea literelor în trei categorii, în funcție de similitudinea elementelor componente:

- litere alcătuite din linii drepte și unghiuri drepte: **I, H, L, T, F, E**;
- litere alcătuite din linii drepte unite prin unghiuri ascuțite sau obtuze: **A, W, V, Y, Z, X, M, N, K**;
- litere alcătuite în întregime, din linii curbe sau linii drepte combinate cu curbe: **O, Q, C, G, D, S, U, P, B, R**.

Principalele elemente care trebuie urmărite în vederea caracterizării majusculelor tipografice ar putea fi astfel sistematizate:

a) Forma literelor, adică tipurile reproduse; de exemplu, majuscula **A** cu extremitatea superioară unghiulară sau cu platou. Se vor determina devierile de la modelele tip precum și inversările, cum ar fi scrierea „pe dos" a majusculei **S** sau înclinarea anormală, spre dreapta, a trăsăturii mediane a majusculei **N**.

b) Numărul trăsăturilor din care sunt compuse literele, ordinea lor și frecvența întreruperilor (ridicările instrumentului scriptural).

c) Plasarea elementelor unele față de celelalte; de exemplu, dacă vârful unghiului median al majusculei **M** este situat pe linia inferioară a scrisului sau mai sus și unde anume.

d) Înălțimea literelor și mai ales proporțiile elementelor ce alcătuiesc o literă, atât pentru trăsăturile verticale între ele, cât și între trăsăturile verticale și cele orizontale; de exemplu, la majusculele **L, E, F** etc.

e) Proporțiile literelor unele față de altele și raportul dintre înălțimea literei inițiale și a literelor următoare.

f) Lățimea literelor; evidențierea diferențelor va fi mai concludentă decât asemănările.

g) Direcția trăsăturilor în executarea tuturor elementelor literale; datorită execuției lente și căutate a trăsăturilor, nu este întotdeauna ușor de determinat sensul de trasare.

h) Forma și întinderea suprafețelor cuprinse între mai multe trăsături; de exemplu, jumătatea superioară a majusculelor **R** și **B**.

i) Particularitățile apăsării: trăsături ascuțite, măciucate, fusiforme etc.

j) Orientarea barelor; de exemplu, la majusculele **T, F, E, A**.

k) Modul de combinare a trăsăturilor drepte și curbe.

l) Forma ovalelor, și modul lor de începere și închidere.

m) Existența croșetelor incipiente și finale.

n) Prezența, forma și poziția punctului pe majuscula **I** și a sedilelor majusculelor **Ţ** și **Ş**. De notat observația lui Solange-Pellat, confirmată de Edmond Locard, potrivit căreia în scrisurile tipografice există tendința de a se aplica suprasemnele (accentele și punctul pe **I**) mai jos și puțin înaintea corpului literelor.

o) Înclinarea diferitelor trăsături ale literei; este concludentă prezența în ambele scrisuri comparate a aceleiași înclinări a trăsăturilor oblice centrale, mai ales când este vorba de un unghi mai mic.

p) Trăsăturile de ornamentare (înfloriturî).

r) Spațierea elementelor componente ale unei litere (când sunt despărțite) și spațierea literelor între ele.

s) Legarea literelor și modalitatea de unire.

t) Alinierea literelor; configurația liniei extremităților inferioare și a liniei vârfurilor.

u) Modul de executare a unor semne grafice neliterale, cum ar fi semnul „=".

Indicația valabilă pentru toate examinările grafice de a căuta asemănările și deosebirile în porțiunile cele mai puțin aparente și mai spontane ale literelor – în special finalizările – se aplică întru totul și scrisurilor tipografice.

Ca și în cazul scrisurilor cursive se poate conchide cu privire la identitatea scriptorului numai pe baza combinării unui număr suficient de caracteristici. Aprecierea este însă aici mult mai dificilă, căci literele tipografice fiind construite simplu există o varietate de forme foarte redusă și ca atare distincția dintre general și individual pune expertului mult mai multe probleme decât scrisurile cursive. Pe de altă parte, în evaluarea asemănărilor și a

deosebirilor dintre scrisurile analizate trebuie să se ţină seama de faptul că scrisurile tipografice nu sunt obişnuite, ci ocazionale. Prin urmare, nu ne aflăm în faţa unor deprinderi automatizate, a unei suficiente stabilităţi grafice şi ca atare nu trebuie să ne aşteptăm ca în specimenele de scris comparate literele de tipar să se asemene exact. Întotdeauna subzistă posibilitatea ivirii unor coincidenţe sau divergenţe accidentale. Problema identificării autorului este şi mai dificilă şi chiar imposibilă atunci când scrisul de tipar este la rândul său denaturat cu intenţie, cum ar fi în cazul ilustrat mai jos (o scrisoare de ameninţare), în care trăsăturile au fost realizate prin mişcări ondulatorii. La fel, în situaţia scrisului de tipar executat cu ajutorul unei rigle sau şablon, orice criteriu de apreciere a morfologiei literale dispare şi doar caracteristicile topografice ar mai putea eventual furniza unele indicaţii.

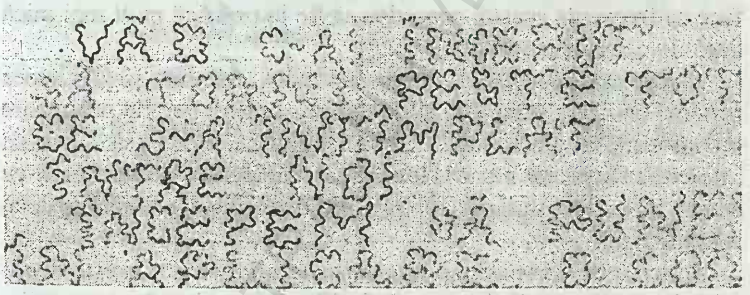

Fig. 72. Deformarea literelor de tipar prin ondulare

Aşa după cum am arătat mai sus, condiţia *sine qua non* pentru a se putea ajunge la o concluzie certă în domeniul scrisurilor deghizate tipografic constă în existenţa unor scrisuri de comparaţie executate de către persoanele bănuite în acelaşi mod. Este adevărat că în literatura de specialitate sunt şi autori care susţin că identificarea rămâne posibilă şi atunci când se dispune numai de scrisuri cursive. În ce ne priveşte, credem că formularea unei concluzii numai pe această bază este hazardată, în afara unor cazuri cu totul excepţionale, cum ar fi strecurarea în scrisul de tipar a unor forme literale extrem de individuale. Prin urmare, suntem pentru aplicarea consecventă a principiului că „trebuie comparate numai scrisuri comparabile" (H. Pfanne).

În concluzie, deghizarea scrisului prin folosirea caracterelor tipografice oferă numeroase posibilităţi de identificare, căci şi această scriere, chiar atipică, rămâne în ultimă instanţă individuală. Desigur că în principiu elementele de investigat sunt mai limitate, dar cazurile în care s-a putut stabili autorul demonstrează că este departe de a fi un procedeu perfect de deghizare.

2.3. Scrierea cu mâna stângă

Multiplele modificări pe care le suferă aspectul general şi, parţial, caracteristicile speciale ale scrisului, ca o consecinţă a folosirii mâinii stângi, atrag uneori atenţia celor ce caută să-şi deghizeze scrisul. Este adevărat că dificultăţile cu care este confruntat scriptorul, mai ales în lipsa unui antrenament prealabil, face ca frecvenţa acestui procedeu să fie în practică mult mai mică decât în cazurile precedente.

Majoritatea oamenilor scriu cu mâna dreaptă şi de aceea scrierea cu mâna stângă dă şi denumirea acestui gen de schimbare intenţionată a grafismului. Strict ştiinţifică este însă expresia „scriere cu cealaltă mână", întrucât la unele persoane scrierea cu stânga reprezintă scrierea normală, iar deghizarea este realizată cu mâna dreaptă.

Scrierea cu mâna stângă sau *sinistrografia,* cum mai este denumită de către specialişti, poate fi clasificată în mai multe categorii:

a) sinistrografie naturală sau congenitală;

b) sinistrografie obişnuită, formată prin reînvăţarea scrierii cu mâna stângă, datorită pierderii mâinii drepte;

c) sinistrografie dobândită prin exerciţiu;

d) sinistrografie ocazională.

Sinistrografia congenitală este proprie celor ce scriu dintotdeauna şi permanent cu mâna stângă. Datele neurologiei explică acest fenomen de predominanţă funcţională a mâinii stângi ca pe un corespondent al dezvoltării excepţionale a centrilor nervoşi ai mişcărilor asociate, situaţi în partea superioară a celei de a doua şi a treia circumvoluţiuni frontale a emisferei drepte a creierului (dr. T. Bogdanovici). În mod normal, aceşti centri nervoşi sunt dezvoltaţi în emisfera stângă, determinând scrierea cu mâna dreaptă.

Dacă în astfel de scrisuri naturale executate cu mâna stângă nu se vor putea descoperi, datorită spontaneității mișcărilor, simptomele sinistrografiei, în ipoteza în care subiectul s-ar preta la deghizarea scrisului prin utilizarea mâinii drepte, se vor putea pune în evidență numeroase indicii caracteristice pentru schimbarea ocazională a mâinii.

Sensul de scriere al stângacilor este tot de la stânga spre dreapta ca și la scrierea obișnuită. Există totuși cazuri extrem de rare, ținând de fapt de domeniul patologiei, în care se inversează și sensul, scriindu-se de la dreapta spre stânga. De asemenea, ocazional, la persoanele cu un nivel grafic redus, în cazurile când sunt puse să execute un scris cu mâna stângă, se poate înregistra o inversare a direcției acestuia.

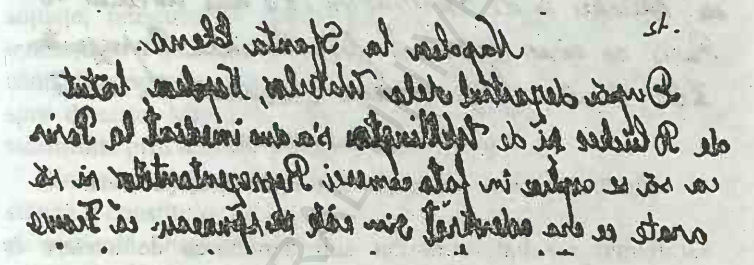

Scriere speculară

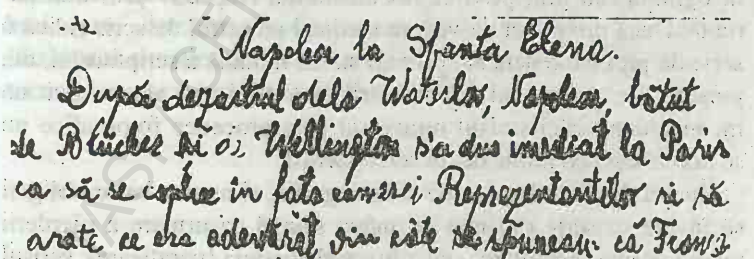

Același scris citit în oglindă

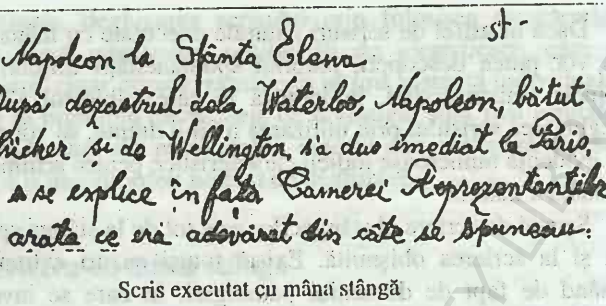

Scris executat cu mâna stângă

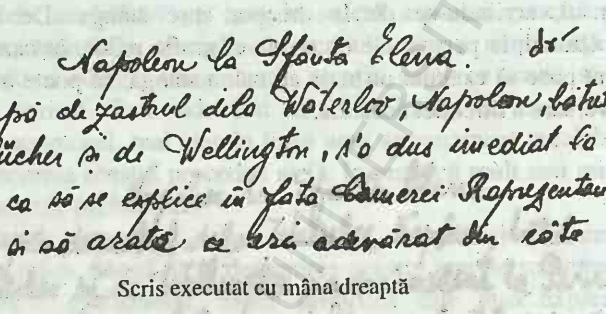

Scris executat cu mâna dreaptă

Fig. 73. Trei probe de scris provenite de la aceeaşi persoană

Grafismul rezultat, cunoscut sub denumirea de *scriere în oglindă* sau *scriere specular*ă, prezintă însăşi forma literelor inversată, ceea ce face imposibilă citirea directă, ci numai prin reflectare în oglindă sau prin privirea documentului respectiv prin transparenţă. Dacă din punct de vedere medical un astfel de scris ridică o serie de probleme delicate privind starea mintală a scriptorului, din punctul de vedere al identificării autorului nu apare nici un inconvenient, căci scrisul reinversat prin procedee fotografice nu se deosebeşte cu nimic de un scris normal.

În cel de al doilea caz de sinistrografie, şi anume celor obligaţi să înveţe să scrie din nou cu mâna stângă ca urmare a pierderii mâinii drepte (amputare) sau a funcţiei acesteia (paralizare), scrisul capătă cu timpul, dacă s-au depus eforturi serioase şi îndelungate, toate atributele unui scris bine coordonat.

Ceea ce ne interesează însă în mod special este folosirea mâinii stângi în scopul deghizării, adică situaţiile menţionate la

literele **c** şi **d** din enumerarea de mai sus. Deosebirea între sinistrografia dobândită şi cea ocazională constă în faptul că primul caz necesită exerciţii prealabile, în timp ce al doilea nu presupune un antrenament.

Scrierea cu mâna stângă prezintă multe dificultăţi pentru o persoană neobişnuită cu un asemenea mod de execuţie, căci ea implică mişcări, respectiv gesturi grafice, inverse în raport cu corpul scriptorului, considerat ca plan median. Scrierea normală, cu mâna dreaptă, constituie o deprindere bine fixată, înrădăcinată, care intră în conflict cu mişcările mâinii stângi, chiar dacă scriptorul exercită o supraveghere atentă. Cu alte cuvinte are loc un fenomen de transferare a deprinderilor de la o mâna la alta, ceea ce nu se produce în mod automat, ci în condiţiile unei lupte între două tendinţe.

În cursul operaţiei de scriere mâna stângă este rigidă, lipsită de suplețe, musculatura nefiind deprinsă cu noile mişcări. Există tendinţa de deplasare spre marginea cubitală, adică spre stânga, pe când deprinderile obişnuite ale scriptorului îi comandă o mişcare spre dreapta. Mişcările excentrice, de îndepărtare de corp, sunt substituite prin mişcări egocentrice, de aducere.

Un semn dintre cele mai caracteristice pentru scrierea cu mâna stângă îl constituie răsturnarea axelor spre stânga sau redresarea lor pe verticală. După M.S. Elivanova cauza acestei schimbări este de natură cerebrală şi nu depinde de organul efector (mâna). Mutarea relaţiilor temporal condiţionate din celulele nervoase ale unei emisfere cerebrale în celule simetrice ale celeilalte emisfere cerebrale este determinată de procesele de excitaţie şi inhibiţie. Rezultatul situaţiei conflictuale dintre deprindere şi realizare va fi tocmai această schimbare a înclinării.

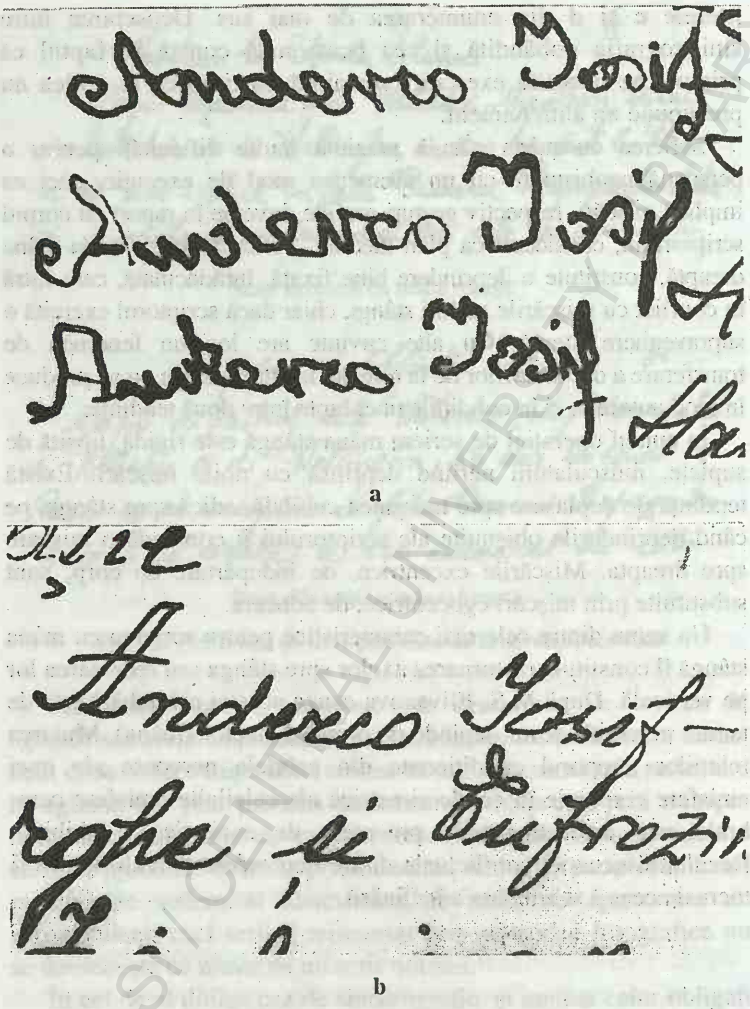

a

b

Fig. 74. a) Scris cu mâna stângă. b) Scris cu mâna dreaptă

Trebuie însă observat că înclinarea nu este constantă. Neregularitatea se explică prin imposibilitatea de a deplasa uşor mâna spre dreapta. Astfel, când se începe un cuvânt sau un grup de cuvinte, mâna este situată în stânga axei antebraţului, iar literele

BUCHAREST CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

vor fi accentuat răsturnate. După scrierea câtorva litere mâna ajunge în dreptul axei antebrațului, în prelungirea acesteia, și literele vor deveni verticale. În sfârșit, după alte câteva litere mâna nu mai alunecă și atunci se răsucește spre dreapta, antrenând o înclinare a axelor în același sens. Poziția fixă a încheieturii mâinii determină nu numai o modificare a înclinării, ci și a liniei inferioare a scrisului, care capătă o formă convexă, de arcadă, și o direcție descendentă. La fiecare deplasare a mâinii, după executarea unui cuvânt sau a câtorva cuvinte scurte, pentru a se evita coborârea continuă – ceea ce se și întâmplă scriptorilor neglijenți – mâna este mișcată în sus și spre dreapta. Aceste schimbări bruște vor imprima rândului un aspect inegal și în scară. Tot ca o consecință a deplasării mâinii „în salturi" notăm înghesuirea literelor și a elementelor componente ale acestora în momentul în care mâna atinge extensia maximă.

În ansamblu scrisurile efectuate cu mâna stângă au un aspect neregulat, forțat și colțuros, datorită tulburării coordonării mișcărilor. În afara înclinației, spațierii și direcției de care ne-am ocupat, menționăm scăderea evidentă a ritmului de execuție, nesiguranță (tremurături, unghiulozități), întreruperi frecvente (disjuncțiuni), creșterea variabilă a dimensiunii literelor, deplasarea punctelor de atac, deformarea trăsăturilor incipiente, accentuarea presiunii, mergând uneori până la perforarea hârtiei. Totodată, se observă o micșorare a buclelor depasante superioare și o mărire a buclelor inferioare, precum și o curbare spre stânga a bastonatelor depasante (minusculele **d**, **t** etc.). Extremitățile literelor finale și bara minusculei **t** sunt de cele mai multe ori descendente, ca urmare a unei mișcări de cădere. Punctele pe **i** și celelalte semne diacritice vor fi mai mari și mai greoi trasate.

O caracteristică importantă pentru scrisurile executate ocazional cu mâna stângă o reprezintă inversarea direcției de trasare a cercurilor și ovalelor, și anume de la dreapta spre stânga și de sus în jos. De asemenea, se remarcă tendința de a lăsa ovalele deschise și de a le distanța de bastonata însoțitoare (de exemplu, la minusculele **a** și **d**).

Spre deosebire de alte procedee de deghizare, la scrierea cu mâna stângă nu apar de obicei retușuri, scriptorii considerând probabil că scrisul lor este suficient de denaturat.

În ce priveşte structura literelor, faţă de scrisul cu mâna dreaptă se remarcă tendinţa generală de a construi literele mai simplu. La scrisurile deja simple schimbarea este evident mică, căci morfologia lor se apropie în mod obişnuit de modele caligrafice. La scrisurile simplificate, datorită dispariţiei ritmului rapid, dispar în mare măsură şi construcţiile simplificate (A.I. Manţvetova ş.a.). Ca atare, elementele de identificare provenite din scrisul cu mâna dreaptă se vor găsi într-un volum mai redus în scrisul cu mâna stângă. În schimb, la scrisurile complicate se realizează cea mai completă transmitere a morfologiei literale din scrisul normal, inclusiv a formelor înzorzonate. Explicaţia conservării formelor literale complicate rezidă în rolul crescut al controlului vizual care caracterizează executarea scrisurilor de această factură. Tot cu privire la construcţia literală, trebuie semnalată persistenţa în noul scris a formelor tipografice, precum şi a eventualelor litere realizate după modele străine, cum ar fi minuscula d gotică, şi aceasta indiferent de natura mai complicată sau mai simplificată a scrisului obişnuit.

Cum se cercetează scrisurile executate cu mâna stângă în vederea identificării autorului?

Studiul intrinsec al scrisului în litigiu va fi revelator pentru determinarea gradului de evoluţie, ceea ce va permite o primă „judecare" a scriptorului după posibilităţile sale grafice. Desigur că s-ar putea obiecta că neadaptarea şi neîndemânarea în realizarea scrisului cu altă mână decât cea obişnuită privesc deopotrivă pe cei cu un scris evoluat şi pe cei cu un scris inferior, dar nu trebuie să se ignore că la aceştia din urmă deformarea scrisului va fi accentuată de inabilitatea lor grafică. Constatarea este valabilă şi pentru persoanele cu un scris dezorganizat ca efect al vârstei înaintate sau a unei stări maladive. În concluzie, examinarea gradului de evoluţie permite reducerea numărului de bănuiţi, prin eliminarea celor care manifestă o incompatibilitate grafică în raport cu scrisul incriminat.

Metoda folosită pentru identificarea autorului este tot cea comparativă, numai că în funcţie de probele de scris existente se ivesc două situaţii diferite.

Prima este aceea în care, pe lângă scrisuri normale, expertul dispune şi de probe executate cu mâna stângă. Determinarea

autorului este în acest caz de cele mai multe ori posibilă, întrucât probele respective sunt realizate în aceleași condiții ca și scrisul în litigiu. Chiar dacă subiectul ar avea intenția să-și deghizeze scrisul în cursul luării probelor grafice cu mâna stângă, este greu de conceput că ar fi capabil să-și modifice scrisul, care și fără o asemenea preocupare este dificil de executat.

Aprecierea caracteristicilor individualizatoare trebuie făcută ținându-se seama de condițiile de execuție specifice acestui tip de scriere. Astfel, nu pot fi interpretate ca elemente comune neregularitățile și alte consecințe rezultate din tulburarea coordonării mișcărilor atâta timp cât sunt comune scrisurilor executate cu mâna stângă de către mai multe persoane diferite. Caracteristicile de această natură sunt deci neesențiale pentru problema care ne interesează, dar trebuie stabilite cu exactitate tocmai pentru a fi înlăturate ca elemente de comparație. Vor fi însă reținute ca asemănări cu valoare identificatoare devierile care se întâlnesc în scrisul în litigiu și în proba sinistrografiată, bineînțeles dacă acestea îndeplinesc cerința de a nu fi aspecte general-valabile pentru toate scrisurile executate cu mâna stângă. Aprecierea deosebirilor este foarte anevoioasă, adeseori imposibilă, căci schimbarea mâinii produce numeroase deformări, a căror stabilitate este practic dificil de verificat. În condițiile unei scrieri ocazionale și anormale orice oscilații sunt posibile, iar pe de altă parte scrisul în litigiu este de obicei prea redus cantitativ pentru o asemenea operație. Deci, concluziile de identitate de autor se vor axa pe totalitatea comunității de elemente care formează un complex individualizator, în timp ce concluziile negative, de excludere a persoanei bănuite, se vor baza pe absența oricăror asemănări caracteristice. Cu alte cuvinte, cele două scrisuri trebuie să prezinte fiecare în parte caracteristicile sale proprii.

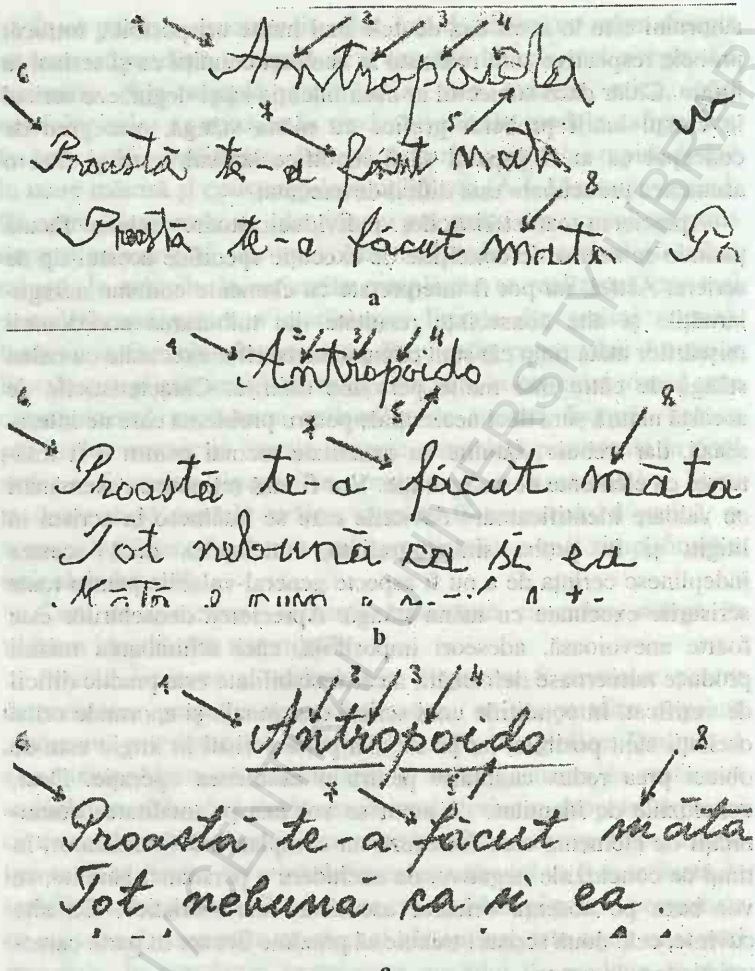

Fig. 75. a) Fragment din scrisoarea anonimă scrisă cu mâna stângă; b) Proba grafică executată cu mâna stângă; c) Proba grafică executată cu mâna dreaptă

O altă situație, mai puțin favorabilă, este aceea în care expertul dispune pentru comparație exclusiv de înscrisuri executate cu mâna dreaptă. Sarcina principală a cercetării va consta în acest caz în

determinarea și evaluarea caracteristicilor din scrisul cu mâna dreaptă care s-au transmis în scrisul sinistrografiat. De regulă acestea privesc numai orânduirea scrisului, forma marginilor și alineatelor. Cu tot conflictul dintre deprindere și realizare, se pot comunica noului scris și unele construcții literale din scrisul obișnuit, ce se vor dovedi extrem de importante dacă ating valoarea de idiotisme grafice. Această șansă este însă foarte rară, întrucât, așa cum remarcă T. Bogdanovici, idiotismele își pierd în scrisurile cu mâna stângă din valoare, fiind lipsite la originea executării lor de două elemente: rapiditatea și spontaneitatea. Practica atestă că formularea unei concluzii certe numai prin compararea unui scris executat cu mâna stângă cu o probă realizată cu mâna dreaptă este riscantă.

În încheiere, adăugăm că scrierea un timp mai îndelungat cu mâna stângă, de exemplu, câteva luni, determină o atenuare progresivă a incoerenței mișcărilor, respectiv a trăsăturilor, scriptorul căpătând încetul cu încetul o mai mare abilitate, iar scrisul mai multă stabilitate. Paralel cu aceasta se înregistrează o creștere a caracteristicilor nemodificate, adică transmise, ceea ce desigur facilitează mult identificarea autorului unui astfel de scris.

3. Contrafacerea scrisului

3.1. Copierea

Copierea reprezintă un procedeu de falsificare specific semnăturilor, în cazul textelor întâlnindu-se în mod cu totul excepțional.

Procedeul – de care ne vom ocupa mai detaliat în capitolul următor – constă în reproducerea unui model fie prin transparență, fie cu ajutorul unei hârtii de calc sau a hârtiei copiative (hârtie carbon, plombagină, indigo). În cazul textelor foarte scurte, reduse la câteva mențiuni, modelul îl constituie un singur specimen din scrisul original.

Un exemplu interesant de copiere integrală îl reprezintă falsificarea unui bilet de loterie. Profitând de neatenția funcționarului

de la o agenție Loto-Pronosport, o persoană a sustras un bilet duplicat necompletat. Apoi pentru a-şi procura un model cu scrisul funcționarului respectiv a jucat un bilet indicând ca numere alese pe cele care ieşiseră câştigătoare cu o săptămână în urmă. Astfel „înarmat", a aşezat biletul model peste biletul în alb furat, introducând între ele o foaie de hârtie copiativă şi prin repasarea cifrelor de pe primul bilet le-a imprimat pe cel de-al doilea. De la început se remarcă faptul că trăsăturile de pe biletul falsificat sunt executate încet şi apăsat, fiind lipsite de spontaneitatea care caracterizează scrisul folosit ca model. În plus, deşi la aranjarea biletelor s-a urmărit potrivirea căsuțelor de pe formulare, din cauza opacității hârtiei plombagine şi a diferențelor de amplasament survenite la tipărire, nu s-a reuşit exact, ceea ce a produs o descentrare suspectă a cifrelor de pe biletul falsificat.

Premiul nu a fost omologat, întrucât biletul depus de participant nu-şi avea corespondent între biletele unicate aflate sub sigiliu la sediul central Loto-Pronosport, fapt ignorat de către falsificator, care era convins că atribuirea premiilor se face exclusiv pe baza biletelor duplicate prezentate. Mai mult decât atât, verificându-se biletele jucate la agenția respectivă săptămâna următoare tragerii pentru care fusese depus, s-a găsit modelul după care s-a copiat, adică unicatul biletului jucat deliberat pentru a intra în posesia unui model. Suprapunerea perfectă a cifrelor de pe cele două bilete demonstrează în mod categoric contrafacerea prin copiere, fiind absolut imposibil ca două scrisuri emanând de la aceeaşi persoană să coincidă până la identitate.

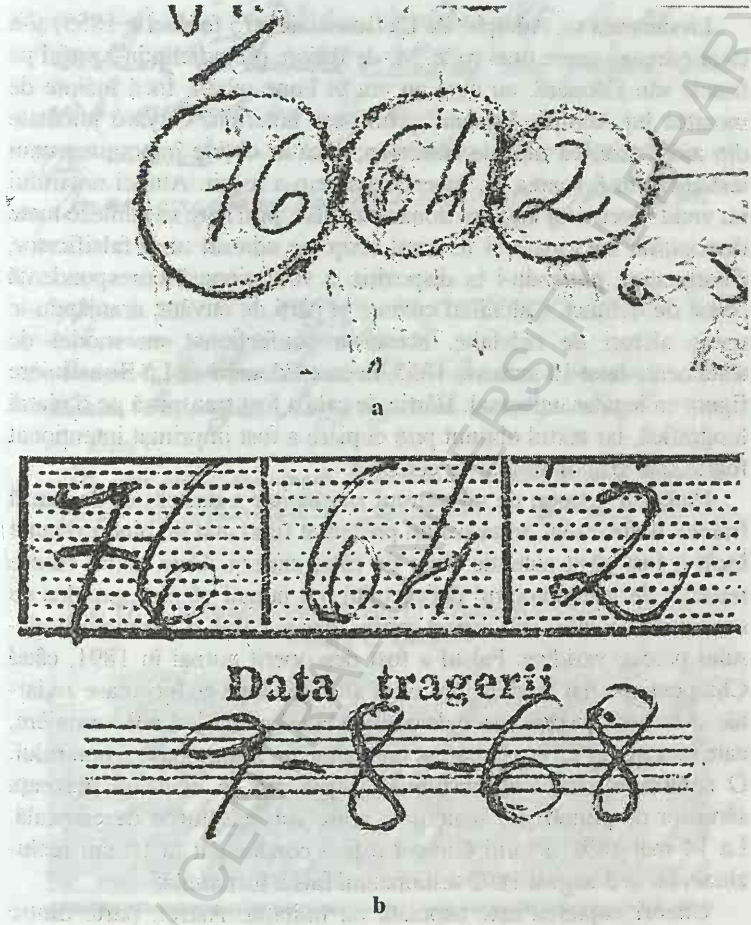

a

b

Fig. 76. a) Bilet Loto falsificat prin copierea numerelor câștigătoare
b) Biletul Loto după care s-a copiat

În cazul textelor lungi, modelul pune serioase probleme falsificatorului, căci trebuie să-l confecționeze în prealabil, utilizând fragmente extrase din diverse specimene de scris originale. Elocventă în acest sens ni se pare istoria mult citatei afaceri a testamentului La Boussinière.

La moartea sa, Adolphe de La Boussinière (5 februarie 1855) şi-a lăsat întreaga avere unei rude, M. de Bréon, prejudiciindu-l astfel pe fratele său Edouard, cu care nu era în bune relaţii. Încă înainte de moartea lui Adolph, Edouard promisese notarului Guyard jumătate din moştenire, cu titlu de comision, dacă ar obţine întocmirea unui testament în favoarea sa, încercare care n-a reuşit. Atunci notarului i-a venit ideea de a întocmi două acte false, prin care să anuleze toate dispoziţiile anterioare şi în acest scop s-a adresat unui falsificator, Charpentier, punându-i la dispoziţie o voluminoasă corespondenţă scrisă de defunct. Calchiind cuvinte şi părţi de cuvânt, aranjându-le unele alături de celelalte, acesta a confecţionat un model de testament, datat 15 ianuarie 1855, în care Edouard de La Boussinière figura ca legatar universal. Hârtia de calc a fost transpusă pe o piatră litografică, iar textul obţinut prin copiere a fost imprimat intenţionat foarte slab şi apoi repasat cu cerneală.

Procesul intentat de adevăratul moştenitor a dat câştig de cauză fratelui defunctului, testamentul prezentat fiind atât de bine executat încât a fost găsit autentic chiar de către experţi. Cum textul fusese redactat de însuşi notarul defunctului, nu numai că corespundea cu scrisul defunctului sub aspect grafic, dar şi stilul şi gândirea titularului păreau veridice. Falsul a fost descoperit numai în 1891, când Charpentier a dat în vileag întreaga afacere, după ce încercase zadarnic să stoarcă diverse sume de bani de la Edouard de La Boussinière, care nici măcar nu era la curent cu manopera frauduloasă a notarului. O nouă expertiză a chimistului Bardy a pus în evidenţă prezenţa sărurilor de plumb şi a materiilor grase sub trăsăturile de cerneală. La 14 mai 1892 notarul Guyard a fost condamnat la 10 ani recluziune, iar la 3 august 1892 testamentul fals a fost anulat.

Uneori copierea este asociată cu imitaţia. Astfel, parte dintre cuvintele ce apar în actul încriminat, pentru care falsificatorul a găsit modele, sunt copiate, iar parte sunt desenate. În speţa de mai jos, din practica laboratoarelor noastre (publicată de către L. Mocsy), este redată tocmai o asemenea situaţie, în care copierea este dovedită de suprapunerea exactă a unor cuvinte dintr-o scrisoare anonimă şi din scrisoarea model pe care falsificatorul o deţinea de la titulară. De notat că aceasta fusese chemată în judecată ca presupus autor şi, derutată de asemănări, la început chiar recunoscuse că scrisul anonimei i-ar aparţine!

a

b

Fig. 77. a) Scrisoarea contrafăcută; b) Scrisoarea folosită ca model (după L. Mocsy)

Fig. 78. Demonstrarea copierii prin suprapunerea fragmentelor din cele două scrisori (scrisul în litigiu în alb și modelul în negru)

Nu intenționăm să descriem deocamdată caracteristicile contrafacerii prin copiere, întrucât vor fi examinate la semnături. Arătăm doar că scrisul copiat, în special când este vorba de texte mai lungi, prezintă întotdeauna semnele execuției sale forțate. Dat fiind că acestea se aseamănă mai mult cu cele care însoțesc imitarea, credem că diagnosticul de copiere poate fi formulat numai atunci când se găsește însuși modelul care a fost utilizat la reproducere. În lipsa acestuia, se va conchide doar că este vorba de o contrafacere, fără să se precizeze și procedeul (copiere sau imitație), ceea ce în practică nu are importanță din moment ce scopul determinării falsității actului a fost atins.

3.2. Imitarea

Imitarea constă în esență în reproducerea scrisului altei persoane, prin desenarea după un model aflat în față sau învățat pe dinafară. Într-o accepțiune mai largă, imitația, ca de altfel și copierea, constituie tot un mod de deghizare, întrucât sistemul propriu de scriere al autorului este viciat, denaturat.

Operația imitării unui scris străin este foarte delicată; mai exact, obținerea unui scris care într-adevăr să semene în mod plauzibil cu cel utilizat ca model este extrem de anevoioasă. De aceea, în cazurile avute spre rezolvare am întâlnit mai ales situații de acest gen:

- imitarea în totalitate a unui model dat, la care eventual s-a efectuat o mică modificare;
- imitarea unor scurte mențiuni care însoțeau semnături contrafăcute;
- imitarea unor mențiuni adăugate în cadrul unor texte autentice; în acest caz se recurge la imitarea mențiunilor literale sau cifrice executate ulterior, pentru a nu se înregistra diferențe vizibile în raport cu textul inițial.

Întocmirea în întregime a unui nou act, prin imitarea unor modele cu conținut diferit, este foarte rară. Această operație presupune ca autorul să-și confecționeze în prealabil un model propriu, de lucru, adică să scrie textul pe care l-a conceput, folosind caracteristicile scrisului imitat. Un asemenea model poate fi alcătuit prin studierea scrisului străin și redarea acestuia literă cu literă, fie prin

decupare și alăturarea fragmentelor, întocmai ca la copiere, după care se desenează specimenul respectiv.

Atât în cazurile aparent mai simple, cât și în cele complicate, imitarea înseamnă de fapt o însușire a deprinderilor grafice ale unei alte persoane. Această însușire este superficială, de moment, atunci când imitația este realizată cu modelul în față (imitație servilă) și mai profundă, antrenând chiar un început de automatizare, atunci când imitația este rezultatul unor exerciții, a unui „antrenament" mai mult sau mai puțin îndelungat (imitație liberă sau din memorie).

În primul caz, ritmul execuției va fi foarte lent, cu numeroase întreruperi și reluări, datorită urmăririi continue a modelului. Ca factură, un asemenea scris șochează prin artificialitate și lipsă de dinamism. Chiar și scrisurile de evoluție inferioară autentice sunt pline de mișcare și gesturi spontane, deși sunt greoi executate, astfel că în principiu scrisurile contrafăcute și cele naturale nu pot fi confundate. Mai mult decât atât, dacă autorul imitației este o persoană care posedă un scris evoluat, în scrisul falsificat vor apărea indiciile scrierii rapide și simplificate. Simplificarea se manifestă în construcția literelor și a legăturilor dintre litere, mai ales la imitația liberă, unde accelerarea vitezei atrage după sine o diminuare a fidelității reproducerii formelor scripturale. Inexactități se constată însă și la imitarea servilă, căci, cu toată atenția de a nu scăpa nimic, grafismul străin rămâne în complexitatea sa o necunoscută pentru scriitor, care va sesiza doar particularitățile mai evidente.

Asupra acestor probleme vom reveni mai detaliat atunci când ne vom ocupa de imitarea semnăturilor. Deocamdată adăugăm la cele spuse că legarea, datorită discontinuității execuției, va fi mai redusă ca în scrisul autentic, iar dimensiunea de obicei va crește, ca un atribut inerent operației de desenare.

Variantele din scrisul imitat vor fi întotdeauna mai sărace decât în scrisul adevăratului titular, întrucât mostra sau cele câteva mostre de scris folosite ca model nu vor conține de regulă toate variantele posibile. Chiar dacă această condiție ar fi îndeplinită, un falsificator, și așa pus la grea încercare, nu se va hazarda la adoptarea concomitentă a mai multor forme pentru aceeași literă sau va comite greșeli grave, utilizând o variantă în alt loc decât obișnuiește titularul (de exemplu, la începutul cuvântului în loc de mijlocul acestuia).

B.C.U. „M. EMINESCU" IAȘI

În sfârşit, un element important care indică imitaţia îl constituie prezenţa retuşurilor, prin care scriptorul tinde să remedieze eventualele erori pe care le-a săvârşit.

Cercetarea criminalistică a înscrisurilor imitate se efectuează după regulile expuse în capitolul privind compararea scrisurilor, cu precizarea că uneori examinarea este uşurată de prezentarea modelului folosit de falsificator. În naivitatea sa, acesta este convins că excesul de asemănare reprezintă o dovadă de autenticitate şi depune ca piese de comparaţie însăşi modelele de care a uzat. În realitate, corespondenţa exagerată a două specimene de scris, chiar dacă nu merge până la identitate, ca în situaţia copierii, este de natură să ridice serioase îndoieli cu privire la execuţia naturală a scrisului încriminat. În cazul imitaţiei, deşi abundă similitudinile de ordin formal (configuraţia literelor), se vor înregistra deosebiri esenţiale privind numărul elementelor dintr-o literă, proporţiile şi înclinarea acestora, plasarea punctelor de atac şi finale etc. Pentru punerea în evidenţă a acestor diferenţe considerăm că este indicat să se recurgă la metodele grafometrice, foarte potrivite pentru a scoate la iveală, în mod convingător, toate aceste neconcordanţe.

Pentru ilustrarea contrafacerii prin imitare redăm, din practica de expertiză, un caz destul de reuşit:

Numitul T.I. împrumută numitei D.G. suma de 1000 lei şi cu această ocazie întocmesc o chitanţă intitulată „Declaraţie", scrisă de debitoare şi semnată de amândoi. După un timp T.I, căruia soţia îi reproşase împrumutarea banilor, cere restituirea lor şi încasează suma de la D.G. la cofetăria unde aceasta lucra, înapoindu-i totodată şi chitanţa, pe care ea o rupe, fără s-o mai privească. Înainte de a părăsi cofetăria, T.L, supărat că D.G. manifesta răceală în raporturile lor, a aruncat o vorbă din care reieşea că „o să i-o facă". Surprinsă, o prietenă care se afla acolo a cules bucăţile rupte din coş, dovedindu-se foarte inspirată, căci ulterior T.I. a acţionat-o pe D.G. în judecată, pretinzând achitarea datoriei. În acest scop, depune la dosar chitanţa originală, pe care D.G. o recunoaşte ca fiind scrisă şi semnată de ea, dar susţine că a restituit banii şi că a fost înşelată când i s-a dat chitanţa ruptă, pe care a reconstituit-o din fragmentele culese. T.I. contraargumentează că în realitate D.G. şi-ar fi confecţionat o nouă chitanţă, în care l-a semnat în fals, şi că ruperea ar fi doar o înscenare.

Scrisurile de pe cele două chitanțe seamănă atât de bine încât primul expert a conchis că ambele provin de la aceeași scriptor, respectiv numita D.G., dar o nouă expertiză, efectuată de o comisie de trei experți, a stabilit că de fapt textul chitanței rupte a fost imitat după textul original. Într-adevăr, examinând textul chitanței contestate (adică cea ruptă), din fig. 79 a, comparativ cu scrisul numitei D.G., din fig. 79 b, se remarcă importante deosebiri, cu toate că la prima vedere scrisurile par similare. Astfel, scrisul în litigiu prezintă o execuție mai lentă decât scrisul original, care este extrem de dinamic. Anumite semne grafice din primul scris sunt corectate (majuscula M din rândul al doilea, minuscula t din mențiunea „primit" de deasupra semnăturii etc.), iar anumite cuvinte (cum ar fi „Galați" din partea inferioară a actului) sunt evident lipsite de spontaneitate, trădând o execuție căutată. Deosebirea de factură generală rezultă nu numai din coordonarea diferită a gesturilor grafice, dar și din alte dominante, mai ales dilatarea scrisului (cel în litigiu este mai strâns) și amplitudinea mișcărilor (mai mare la scrisul de comparație). Pe de altă parte, cercetarea comparativă a grafismelor din punct de vedere morfologic vine să confirme ipoteza imitației. Desigur că în condițiile unei contrafaceri de acest gen este normal ca majoritatea construcțiilor grafice din scrisul în litigiu să se asemene cu cele din scrisul utilizat ca model, cu atât mai mult cu cât chitanța contestată de D.G. reprezintă o transcriere integrală a chitanței originale aflată în posesia lui T.I. Cu toate că s-au reprodus, pe lângă structurile literale și cifrice, și combinații de litere, forma trăsăturilor de legătură etc. la o examinare atentă se înregistrează și deosebiri de amănunt în redarea unor litere, cum ar fi extremitățile inferioare ale majusculelor D și S, poziția reciprocă a extremității superioare și a vârfului unghiului median de la majuscula G, partea de mijloc a majuscule. R, bara majusculei A, punctul de atac al minusculei a etc. În plus, falsitatea chitanței rupte rezultă și din faptul că semnătura de primire a fost realizată prin copiere după semnătura autentică a numitei D.G. de pe chitanța originală.

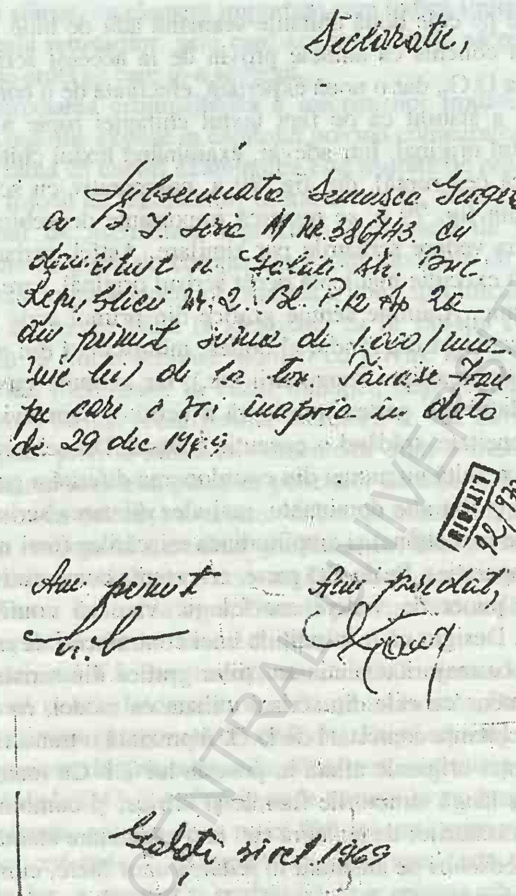
Declaraţie,

Subsemnata Semusca Gurget cu B.I. seria M nr. 386743 cu domiciliul în Galaţi str. Bul. Republicii nr. 2. Bl. P.12 Ap 20 am primit suma de 1.000 /una mie lei/ de la tov. Tănase Ioan pe care o voi înapoia în data de 29 dec 1969

Am primit

Am predat,

BIBLIOTECA 92/1970 24

Galaţi 8 oct. 1969

a

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

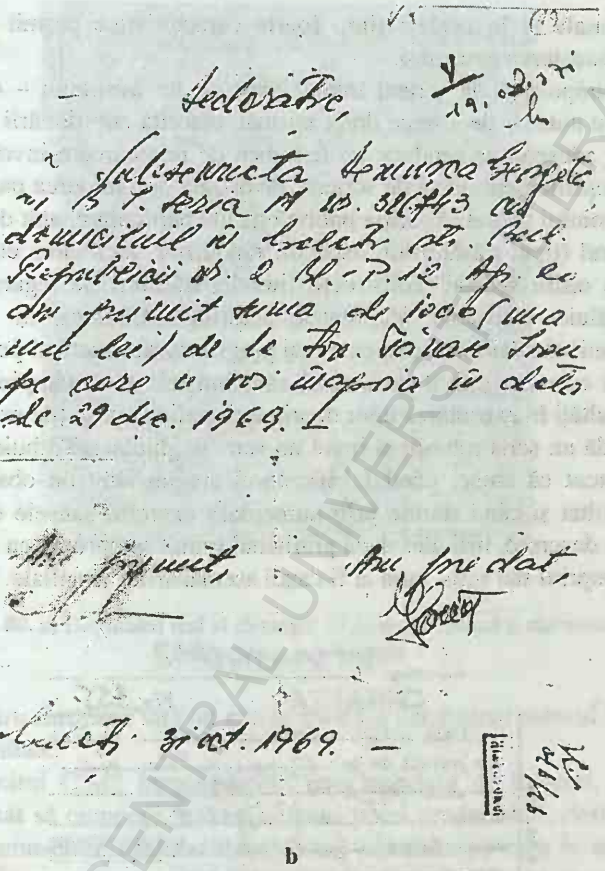

b

Fig. 79. a) Actul reconstituit din bucățile rupte, întocmit prin imitarea textului și a semnăturii de primire. b) Actul original

În încheierea acestui paragraf, câteva cuvinte despre posibilitatea identificării autorului contrafacerii prin imitație.

Imitația servilă, deși generează multiple imperfecțiuni în ce privește alura scrisului, în mare parte redă configurația literelor din scrisul străin. În consecință, are loc o schimbare radicală a scrisului propriu al falsificatorului, ceea ce îngreunează enorm identificarea. Doar strecurarea din neatenție a unor forme literale

personale şi în acelaşi timp foarte caracteristice permit uneori recunoaşterea autorului.

Dimpotrivă, la scrisul imitat liber, cu tot avantajul – evident pentru autor – de a trece drept normal, datorită coordonării mişcărilor, adeseori se produce un fenomen de reîntoarcere involuntară la propriile deprinderi de scriere, favorizată de pierderea parţială a controlului vizual. Apariţia unor elemente particulare, atât de ordin general (tipul trăsăturilor, aspectul rândurilor, înclinarea etc.), cât şi de ordin special (construcţii literale, trăsături de legare etc.), dezvăluie câteodată identitatea autorului. Căderea în scrisul obişnuit al falsificatorului este mai pregnantă când scrisul pe care îl imită este net diferit de scrisul său, întrucât va întâmpina mari dificultăţi în executarea unor deprinderi grafice opuse (de exemplu, posedă un scris rotunjit şi imită un scris unghiular). Trebuie totuşi remarcat că atunci când falsificatorul are un simţ de observaţie dezvoltat şi când stăruie prin numeroase exerciţii şansele de a se trăda descresc, mai ales dacă grafismul imitat se apropie ca factură de propriul său scris, cum ar fi cazul asemănărilor familiale.

Unitatea Alexandria
CHITANŢA Nr. 355
Data 12 decembrie 1970
Am primit de la Asociaţia de Locatari No 5
adresa Str. Măgurele
suma de lei 6000 adică
Şase mii lei
reprezentînd ... Mahonie
Casier,
Am primit chitanţa la suma de lei 6000
Semnătura demonstrativă

a

b

Fig. 80. a) Duplicatul real al chitanței. b) Al doilea unicat al chitanței, confecționat prin imitare

Pentru ilustrare, iată un caz în care s-a determinat autorul unor texte imitate:

Numitul C.M., împuternicitul unei asociații de locatari, este însărcinat să cumpere în două rânduri pomi ornamentali, destinați să înfrumusețeze spațiile libere dintre blocurile pe care le administra. În acest scop, se deplasează la un ocol silvic și cumpără puieți Mahonia și brazi în valoare de 4.720 lei și, respectiv, 6.000 lei. Referatele prin care justifică cumpărarea sunt însă întocmite pentru 7.300 și 9.500 lei, anexându-se și unicatele chitanțelor atestând aceste sume majorate, cu precizarea că pe duplicatele chitanțelor rămase la vânzător figurau sumele inițiale.

Scrisurile de pe unicate și duplicat sunt extrem de asemănătoare, dar expertizele efectuate la cererea organului de urmărire penală au demonstrat că este vorba de o contrafacere a scrisului de pe unicate după scrisul de pe duplicate (a se vedea, de pildă, dife-

rențele de detaliu de la minusculele **b** şi **r**). Operația de falsificare a fost favorizată de faptul că scrisul original este alcătuit din forme tipografice nelegate, ceea ce a creat posibilitatea imitării literă cu literă, în ciuda acestei situații, falsificatorul a putut fi identificat în persoana împuternicitului C.M. care a transmis scrisului contrafăcut o serie de elemente grafice proprii (de exemplu, scrie „locătari"). O dovadă care pledează în același sens este faptul că şi semnătura casierului este imitată, în timp ce semnătura de primire aparține lui C.M.

BCU IAŞI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Capitolul V
Expertiza semnăturilor

1. Semnătura ca obiect al cercetării criminalistice

Prin *semnătură* se înțelege imaginea grafică a numelui executată personal de către titularul respectiv, prin care atestă că este autorul actului în cauză sau că aprobă conținutul acestuia. De asemenea, prin semnătură se marchează prezența, se indică luarea la cunoștință a unui act sau a unei mențiuni etc., adică în general se confirmă ceva.

Dintotdeauna semnăturile ca semn de certificare au jucat un rol important, dar mai cu seamă în zilele noastre utilizarea lor a luat o amploare deosebită, ca urmare a consfințirii largi a diferitelor relații sociale și juridice în documente scrise. Se poate afirma că practic aproape nu există persoane, în special cele încadrate într-un sector de activitate, care să nu se afle în situația cotidiană de a semna o serie de acte, cum ar fi documente de serviciu, state de plată, contracte, foi de depunere și restituire C.E.C., mandate poștale, taloane de pensie, cereri de tot felul etc. În consecință, este explicabilă necesitatea frecventă de a se proba autenticitatea semnăturilor, de unde și numărul mare de expertize în acest domeniu.

Semnătura fiind un semn de autentificare nu îmbracă numaidecât o haină literală, căci principalul ei scop nu este de a comunica identitatea persoanei, așa cum se întâmplă cu numele scris în cuprinsul unui text, în antetul actelor, în rubricile unui formular etc. Funcția de semn sau marcă a semnăturii este confirmată și de faptul că persoanele care nu știu să scrie trasează în loc de semnătură o cruce, la care uneori se adaugă o impresiune digitală. Această cruce, ce figurează mai ales pe actele vechi, nu prezintă din punct de vedere grafic o prea mare siguranță, fiind

puțin individuală și în tot cazul ușor imitabilă (J. Mathyer). Există și autori, cum ar fi A. Martens și O. Hilton, care sunt înclinați să creadă că semnele încrucișate („cross marks") pot avea un grad de individualitate, căci toți care uzează de această categorie tind să dezvolte un model fix, caracterizat prin formă, direcție, proporții, dimensiune și grosime a trăsăturilor. Notăm că și noi am ajuns la o concluzie apropiată, dar nu cu privire la semnele cruciforme executate drept semnături, ci în cazul când scrisul este alcătuit dintr-o multitudine de asemenea semne, cum sunt cele de pe buletinele Pronosport.

Semnătura este pusă în evidență și de poziția pe care o ocupă în cuprinsul unui act: fie într-un loc anume (da exemplu, sub mențiunea „Semnătura", în coloana „Semnătura primitorului", sub o denumire atestând o calitate, cum ar fi „Director", „Contabil șef", „Secretar", „Gestionar" etc.), fie prin simplul fapt că urmează unui text (scrisoare, clauzele unui contract, mențiunile „Am primit", „Am predat", „Bun și aprobat" etc.).

În mod normal, semnătura își păstrează accepțiunea de mai sus atâta timp cât este autentică, adică emană realmente de la titularul ei. În cazul în care este contrafăcută de către o altă persoană nu ne mai aflăm în realitate în fața unei semnături a persoanei pe numele căreia figurează, întrucât aceasta nu a achiesat la conținutul actului, de care adeseori nici nu are cunoștință. Semnătura falsificată nu mai corespunde deci voinței titularului și ca atare și-a pierdut însăși calitatea (rațiunea de a fi). O situație similară ca efect este aceea în care, deși semnătura a fost executată de titular, ea nu a fost dată pentru actul pe care apare, ci a fost furată prin înșelarea titularului care a semnat un alt act sau o hârtie în alb. Același lucru se poate spune și despre un act semnat pentru un text anumit care ulterior a fost îndepărtat pe cale mecanică sau chimică, completându-se foaia cu un alt text, după cum nu este exclusă nici „refolosirea" semnăturilor prin decuparea textului inițial, cum ar fi în cazul ilustrat mai jos în care jumătatea superioară a actului pe care apărea semnătura „Klein Liza" a fost ruptă, scriindu-se după aceea pe jumătatea inferioară actuala declarație (fig. 81). Pe lângă faptul că în mod normal o semnătură nu precedă conținutul ci urmează acestuia, o dovadă certă a manoperei frauduloase o reprezintă

intersectarea trăsăturii finale a semnăturii cu majuscula **D**, prima fiind evident sub cea de a doua.

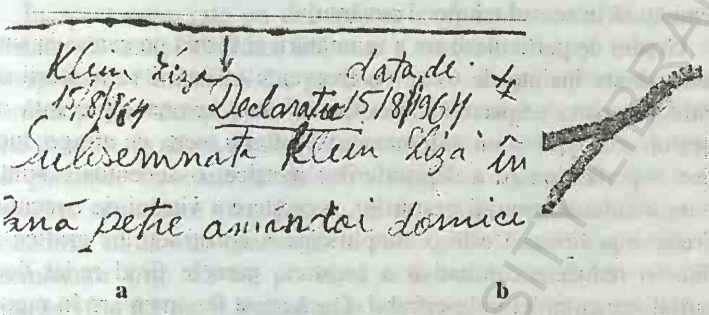

a b

Fig. 81. a) Semnătura „Klein Liza" reutilizată după decuparea textului inițial de deasupra. b) Detaliu: majuscula *D* peste finalizarea minusculei *a*

Semnăturile constituie desigur tot un scris, fiind alcătuite din elemente grafice ca și textele, dar ele se caracterizează printr-o serie de particularități, ceea ce le conferă un anumit specific. Prin urmare, semnăturile reprezintă o varietate a scrisului de mână lucru ce poate fi mai lesne înțeles din modul în care acestea se formează.

În general, momentul în care o persoană începe să semneze este ulterior învățării primelor noțiuni grafice, adică după formarea deprinderii de scriere în cursul primilor ani de școală. Pe lângă faptul că elevii de vârstă mică nu sunt puși în situația de a semna nici stadiul de evoluție al scrisului lor nu le permite să execute o semnătură propriu-zisă. Pe parcurs, concomitent cu consolidarea stereotipului dinamic al mișcărilor de scriere, se formează și semnătura. Excepție fac persoanele analfabete, care pot să semneze fără să știe carte, prin desenarea numelui a cărui structură literală au memorat-o.

În faza incipientă, semnăturile nu se vor deosebi cu nimic de scrierea textelor, adică vor consta pur și simplu în scrierea lizibilă și completă a numelui și prenumelui, bineînțeles în ritmul lent și greoi caracteristic scrisurilor în devenire. La persoanele cu un scris inferior consolidat, de multe ori compoziția semnăturii se oprește aici, toată viața semnând prin scrierea numelui. La alte persoane, scrisul evoluează în condițiile deja analizate și odată cu acesta și

semnătura, care se individualizează îndepărtându-se treptat de la caligrafierea numelui. De-abia acum se poate vorbi într-adevăr de semnătură în sensul tehnic al cuvântului.

Gradul de particularizare a semnăturii şi forma pe care o ia sunt determinate înainte de toate de frecvenţa utilizării semnăturii de către persoana respectivă. Necesitatea de a semna reprezintă de fapt un exerciţiu şi un antrenament continuu, ceea ce atrage după sine o perfecţionare a deprinderilor motrice, o accentuare simţitoare a automatismului gesturilor, o creştere a vitezei de execuţie. Consecinţa firească este o simplificare a construcţiilor grafice şi chiar o reducere cantitativă a acestora, numele fiind redat doar parţial sau complet indescifrabil. Dacă acest fenomen are în raport cu scriptorul un caracter relativ inconştient, la procesul formării semnăturilor contribuie şi factori de conştiinţă, constând în „intervenţia" scriptorului, care în mod deliberat introduce anumite elemente de complicare (monogramări, trăsături suplimentare nefuncţionale, ornamentări, finalizări dintre cele mai variate etc.). În acest mod urmăreşte să-şi creeze o semnătură interesantă din punct de vedere estetic sau greu de imitat.

Aceste adaosuri faţă de scrierea obişnuită a numelui, deşi proprie persoanelor cu un scris de evoluţie modestă, pot apărea şi la persoanele ce posedă o capacitate scripturală avansată. Gradul de evoluţie al scrisurilor desigur că exercită o influenţă directă şi asupra semnăturii, măsura în care deprinderile scrierii sunt însuşite determinând şi modul de execuţie a semnăturii. Trebuie însă remarcat că în materie de semnături nu se poate pune întotdeauna semnul egalităţii între gradul de evoluţie al scrisului sub formă de text şi cel al semnăturii. Astfel, în cazul persoanelor cu un scris mediocru, datorită faptului că semnează mult în virtutea atribuţiilor pe care le au (funcţionari poştali, magazioneri etc.) se înregistrează o devansare a evoluţiei semnăturii, întrucât prezintă o mai bună coordonare a mişcărilor decât scrisul. Acest fenomen a determinat pe unii autori să afirme că gradul de evoluţie nu este un factor hotărâtor în formarea semnăturilor, ci un factor însoţitor (Al.I. Manţvetova ş.a.).

În sfârşit, ocupându-ne de formarea semnăturilor nu se poate omite faptul că uneori scriptorul, în momentul constituirii

semnăturii sale, caută să se inspire după modelele pe care le întâlneşte în mediul ambiant, inclusiv cel familial.

În acest sens, iată un caz extrem de interesant de adoptare a semnăturii tatălui de către fiu, care a generat confuzii şi erori de interpretare: Numitul S.C., gestionar la o cooperativă, este condamnat pentru delapidare. În vederea recuperării sumei delapidate este urmărit, în afară de el, şi tatăl său, S.V. ca semnatar al actului de garanţie, întocmit la numirea fiului ca gestionar. Tatăl îşi contestă semnătura (fig. 81 a), iar o primă expertiză ajunge la concluzia că ea este executată de fiul său S.C., care semna foarte asemănător (fig. 82 b), pe când semnăturile lui S.V. erau net diferite (fig. 82 c). În cadrul unei noi expertize s-au trimis pentru comparaţie alte variante de semnături aparţinând lui S.V., din registrul de eliberare a buletinelor de identitate (fig. 82 d), care au permis repararea erorii din expertiza iniţială, stabilindu-se că semnătura de pe actul de garanţie a fost executată de S.V. şi nu de S.C. De remarcat că similitudinea de construcţie a semnăturilor tatălui şi fiului este de-a dreptul uimitoare, preluarea fiind dusă atât de departe încât fiul, în loc să semneze cu iniţiala prenumelui său (C), semnează în mod curent cu cea a tatălui (V). Există evident şi deosebiri, dar ele se referă la elementele de detaliu, care la o primă examinare pot trece neobservate.

În scopul unei mai clare diferenţieri a semnăturilor de scrisul textual credem că este utilă cercetarea mai amănunţită a problemei compoziţiei semnăturilor, cunoscută şi sub denumirea de „transcripţia" semnăturilor.

Pornind de la ideea elaborării unui sistem personal de certificare, scriptorii îşi axează în general construcţia grafică pe redarea numelui, deşi nu există nici o regulă după care se alcătuiesc semnăturile, fantezia scriptorului bucurându-se de o libertate inexistentă în executarea scrisului obişnuit. Numele poate fi reprodus exact şi în întregime (nume, prenume şi eventual iniţiala prenumelui patronimic) sau redat parţial (numai numele, numele precedat de iniţiala prenumelui, câteva litere din nume etc.). Prin urmare, din acest punct de vedere semnăturile se împart în complete şi incomplete.

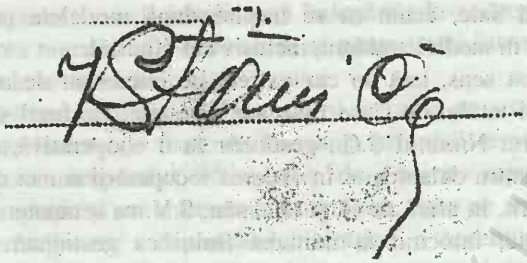

a

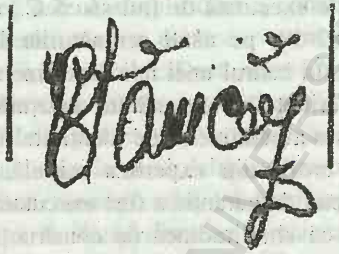

b

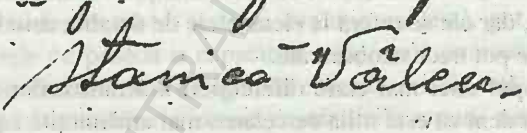

c

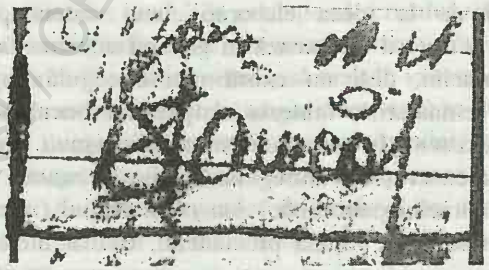

d

Fig. 82. a) Semnătura de pe actul de garanție. b) Semnătura numitului S.C. (fiu). c-d) Semnăturile originale ale numitului S.V. (tatăl)

BCU IAȘI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Pe de altă parte, în condițiile creșterii automatizării mișcărilor de semnare apare tendința involuntară de a simplifica literele, de a le condensa, trasându-se rapid două sau mai multe litere prin gesturi cât mai economicoase, mai scurte, de a suprima unele construcții grafice sau de a le filiformiza, în special în partea finală a semnăturii. Rezultatul este o deviere mai mare sau mai mică de la compoziția normală a numelui scris și obținerea unei imagini grafice aparte, cu o structură individuală. Din acest punct de vedere, semnăturile pot fi deci clasificate în literale, neliterale și mixte (situația intermediară).

Câteodată semnătura este precedată de unele cuvinte prescurtate indicând o funcție, un grad militar sau un titlu științific. Deși elemente auxiliare, acestea trebuie considerate ca făcând parte integrantă din semnătură, nu atât pentru că o însoțesc, ci mai ales fiindcă sunt incluse din punct de vedere grafic în semnătură; adesea sunt legate sau chiar formează o monogramă cu majuscula inițială a numelui, căpătând o configurație extrem de caracteristică.

Rolul pe care îl joacă elementele străine numelui, dar absorbite în semnătură, poate fi ilustrat prin următorul caz: Vecinul unui farmacist prezintă în instanța de judecată o chitanță scrisă chiar de dânsul, dar semnată cu numele farmacistului, prin care acesta din urmă se angaja ca în schimbul unei sume de bani să-i furnizeze medicamente străine. Semnătura constituia o imitație foarte reușită, ceea ce a și indus în eroare pe experții care întocmiseră două lucrări anterioare, conchizând că semnătura ar fi autentică. Efectuându-se o supraexpertiză, s-a observat că semnătura în litigiu este precedată de particula „Dr.", care nu putea fi găsită în nici una dintre semnăturile de comparație ale farmacistului. Pornind de la acest indiciu s-a aprofundat examinarea, depistându-se și alte deosebiri, cum ar fi forma trăsăturii finale, ceea ce a condus la concluzia că în realitate semnătura era falsă. Evident că falsificatorul nu cunoștea diferența dintre profesia de medic și cea de farmacist, numindu-l și pe acesta tot „doctor" !

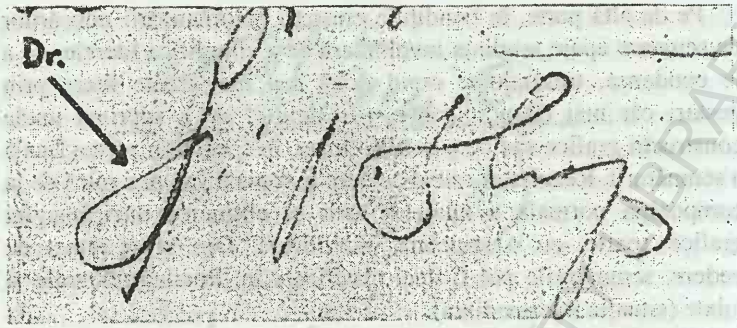

a

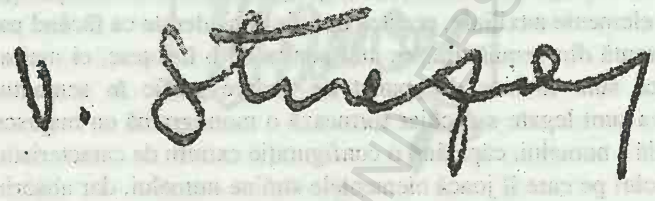

b

Fig. 83. Alcătuire diferită a semnăturilor.
a) Semnătură imitată. b) Semnătura titularului respectiv

Semnăturile prezintă numeroase particularităţi de ansamblu şi de detaliu care le conferă calitatea de a fi strict *individuale.* Pentru un nespecialist poate să pară ciudat că o înşiruire de câteva litere sau de semne fără semnificaţie literală are un asemenea caracter, când uneori nici texte foarte lungi nu oferă elemente de individualizare. Să nu uităm însă că materialul cantitativ redus al semnăturilor reprezintă un complex grafic infinit mai complicat, mult mai cristalizat şi, am putea spune, mai impregnat de personalitatea titularului nu în sensul atribuit de grafologie ci în sensul de deprindere care oglindeşte în cel mai înalt grad spontaneitatea şi reflexele proprii. Ca atare, semnătura poate constitui obiectul unei identificări criminalistice.

În afară de individualitate semnăturile se mai caracterizează şi prin *constanţă.* Deprinderea de a executa semnătura într-un anumit

fel este atât de stabilă încât din momentul în care s-a format, adică de la începutul perioadei de maturitate, se înregistrează prea puține modificări evolutive.

În schimb, semnăturile, ca și scrisul în general, pot fi variabile. Variabilitatea se manifestă în două moduri: în timp și de moment.

a) Variabilitatea în timp nu se referă atât la micile transformări ținând de evoluție cât la modificările determinate de starea sănătății titularului respectiv, care într-adevăr poate afecta în mod serios execuția semnăturii. După constatările noastre bătrânețea, chiar asociată cu o maladie, nu influențează negativ identificarea, căci numai calitatea trăsăturilor se schimbă (lipsă de siguranță, tremurături etc.) dar nu și morfologia literală. În orice caz nu este indicat să se compare semnături provenite de la date prea îndepărtate și de aceea organele solicitatoare de expertize trebuie să facă totul pentru a procura semnături cât mai apropiate de data celor în litigiu.

b) Variabilitatea de moment se referă la faptul că două semnături n-au niciodată o conformație absolut identică. Examinarea atentă a unei serii de semnături realizată de aceeași persoană, una după cealaltă, va releva mici diferențe, datorate tocmai variabilității naturale a grafismului.

Tot ca variabilitate poate fi socotită adoptarea de către o persoană a mai multor tipuri de semnătură. De fapt nu este vorba de semnături net deosebite ca structură, ci de folosirea alternativă a unor semnături mai complete și a altora prescurtate, determinată în special de importanța actului în cauză, cum ar fi semnarea într-un fel a exemplarului original și altfel a copiei aceluiași act.

Semnăturile variază și în funcție de mărimea spațiului destinat semnării, precum și de o serie de alte condiții obiective care influențează scrierea, cum ar fi natura suportului, poziția scriptorului, starea de repaus sau de mișcare în care se află acesta și, în mai mică măsură, de felul instrumentului scriptural folosit. Tot ca stări pasagere, dar nu lipsite de importanță pentru executarea semnăturilor, trebuie menționate stările emotive de moment, precum și alte împrejurări temporare, de natură să tulbure coordonarea mișcărilor, cum ar fi starea de ebrietate.

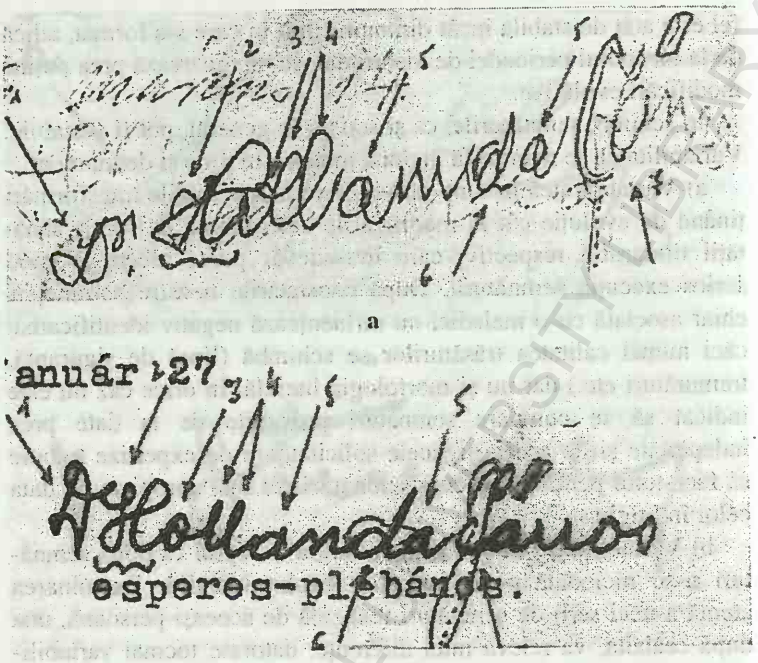

a

b

Fig, 84. Degradarea grafismului într-un interval de timp scurt
a) Semnătura în litigiu din 14 martie 1966.
b) Semnătura de comparație din 27 ianuarie 1966

Variabilitatea de moment este de fapt o „variație pe aceeași temă". În cazurile concrete de expertiză ea trebuie însă determinată cu exactitate, căutându-se elementele variabile în cadrul semnăturilor de comparație. Această operație este indispensabilă datorită numărului mic de semne grafice pe care le conțin semnăturile. Aprecierea lor bazată doar pe o presupunere generală de variabilitate, verificată pe probele de referință, constituie cauza principală a concluziilor eronate în domeniul semnăturilor.

Expertiza criminalistică a semnăturilor este destinată să răspundă la două întrebări esențiale, și anume:

- dacă semnătura în litigiu este autentică sau falsă, adică dacă aparține titularului respectiv sau dacă este contrafăcută de o altă persoană;

- cine anume a contrafăcut o semnătură falsă sau a executat o semnătură fictivă (titularul este inexistent).

Aceste două probleme constituie totodată şi fazele cercetării semnăturilor, succesiune care corespunde de altfel etapelor de efectuare a oricăror expertize criminalistice.

Uneori examinarea se poate limita la prima fază, cazurile cele mai frecvente de acest gen fiind expertizele dispuse în pricinile civile, unde există doar interesul de a dovedi, cu acte originale, pretenţiile formulate. Odată stabilită autenticitatea sau falsitatea actului – mai exact a semnăturilor, căci acestea certifică conţinutul – se procedează în consecinţă, admiţându-se ori respingându-se acţiunea. Cu excepţia pornirii procesului penal, ca urmare a înscrierii în fals, instanţele nu se preocupă întotdeauna şi de identificarea autorului falsului, ceea ce ni se pare o gravă lipsă de rol activ.

Examinarea se opreşte tot la prima fază atunci când se ajunge la concluzia că semnăturile în discuţie aparţin realmente persoanelor pe numele cărora sunt executate, deci sunt autentice, compararea cu scrisurile altor persoane apărând ca inutilă. Deşi acest lucru este evident se mai întâlnesc uneori rapoarte de expertiză în care, după ce s-a stabilit că o semnătură aparţine unei anumite persoane, se procedează şi la excluderea celorlalţi bănuiţi prin examinarea separată a grafismului lor, ceea ce este un nonsens.

Alteori examinarea semnăturilor cuprinde doar a doua fază, adică cea a identificării autorului semnăturilor false.

În practică s-a discutat chestiunea dacă expertul poate să treacă direct la analiza comparativă a semnăturii în litigiu cu probele de scris aparţinând persoanei bănuite, fără ca în prealabil să se stabilească neautenticitatea ei. În ce ne priveşte, ne pronunţăm categoric împotriva unei asemenea soluţii, regula fiind că identificarea autorului contrafacerii trebuie să urmeze determinării falsului ca atare. Aceasta cel puţin pentru convingerea intimă a expertului, dacă nu şi pentru organul judiciar, care ignoră acest aspect sau care se dezinteresează, bazându-se pe alte probe, cum ar fi recunoaşterea inculpatului, declaraţii de martori etc.

Trebuie totuşi să admitem o excepţie, şi anume cazul când nu se pot procura semnături de comparaţie de la titularul respectiv, de exemplu, când acesta este decedat sau este plecat definitiv din

țară și nu se găsesc în arhive semnături de la el. De asemenea, opinăm că expertul se poate dispensa de verificarea semnăturilor titularilor atunci când în mod neîndoielnic mai multe semnături de pe același act (de pildă, de pe un stat de plată), executate pe nume diferite, prezintă caracteristici grafice similare și deci emană de la un singur scriptor.

O altă situație de limitare a cercetării este aceea în care titularul semnăturii pur și simplu nu există, adică este fictiv. Includerea fictivă într-un act trebuie însă stabilită cu precizie de către organul care solicită expertiza, identificarea autorului semnăturii urmând să se facă din cercul persoanelor suspecte.

2. Procedee de falsificare a semnăturilor

2.1. Semnăturile executate prin copiere

Credința pe care o are falsificatorul că prin copiere va reproduce semnătura titularului cu exactitate, fără să-i scape nici un detaliu și fără să se abată de la forma originală, face ca acest mijloc de contrafacere să fie preferat, în special de către scriptorii cu posibilități grafice reduse și care nu posedă o suficientă dexteritate pentru a-și permite mai mult.

Copierea, denumită și calchiere, poate fi realizată în mai multe feluri, și anume:

Copierea directă constă în executarea dintr-o dată pe actul în litigiu a semnăturii model. În acest scop foaia pe *care* se va întocmi actul fraudulos se suprapune peste actul care poartă semnătura de copiat. Transparența necesară este obținută fie prin folosirea unei hârtii cu o asemenea proprietate sau prin tratarea specială a acesteia (de exemplu, umectare cu benzină), fie prin așezarea actelor pe un geam, utilizându-se lumina naturală sau artificială, cum ar fi folosirea unei instalații simple compusă dintr-o placă de sticlă și un bec. Ca procedee mai moderne notăm proiectarea semnăturii model cu ajutorul unui sistem optic (cu prisme sau oglinzi) sau utilizarea unui pantograf. În toate cazurile

menționate semnătura este copiată direct cu cerneală sau cu creionul, în ultima situație intervenind de cele mai multe ori o repasare cu cerneală.

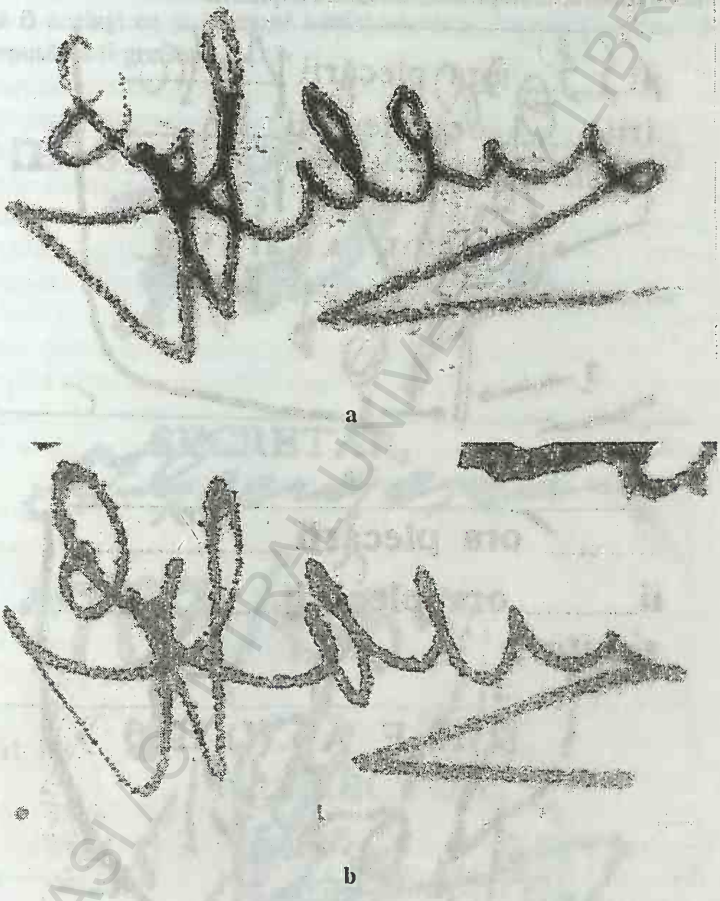

a

b

Fig. 85. a) Semnătura copiată pe geam. b) Semnătura model

Copierea indirectă necesită o inversare a poziției actelor: cel cu semnătura model este deasupra, iar cel pe care trebuie să apară semnătura falsă se pune dedesubt. Între acestea se interpune o hârtie

copiativă (carbon, plombagină, indigo) şi semnătura autentică este retrasată cu un creion ori pix sau doar cu un vârf ascuţit. Semnătura obţinută este din nou repasată cu cerneală pentru a se masca trăsăturile imprimate de hârtia copiativă.

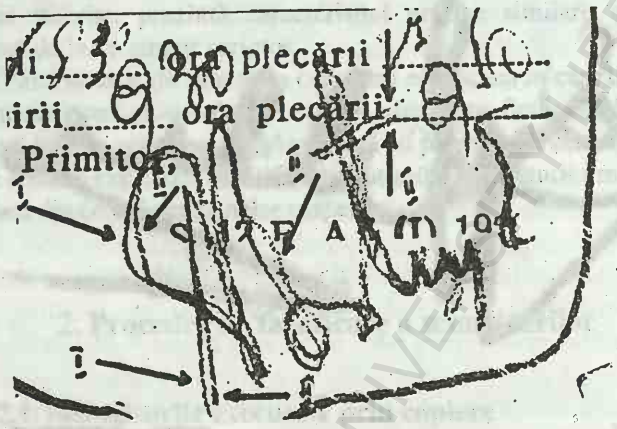

a

b

Fig. 86. a) Semnătura după care s-a copiat (I – trăsăturile originale; II – trăsăturile de repasare). b) Semnătura copiată prin intermediul hârtiei carbon

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Un sistem similar este aşa-numita metodă de copiere „cu grafit", care constă în acoperirea cu un strat subţire de grafit, provenit de la un creion moale, a spatelui (verso) actului pe care se află semnătura model. Efectul urmăririi semnăturii cu un vârf tare va fi acelaşi ca şi în cazul hârtiei copiative, numai că substanţa depusă va fi grafitul.

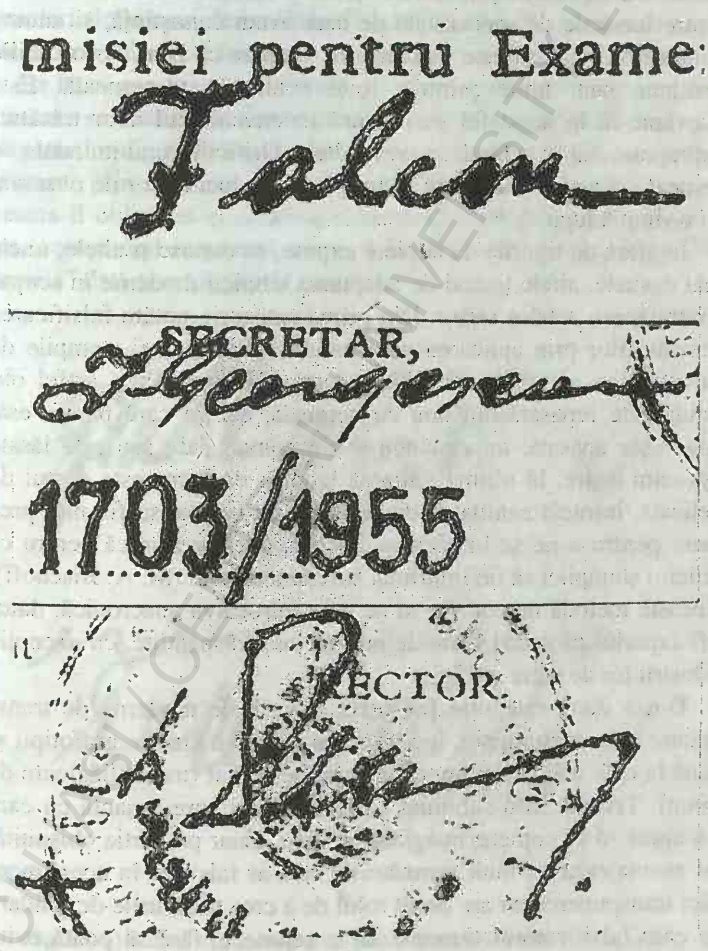

Fig. 87. Semnături copiate prin înţeparea conturului şi unirea orificiilor

O altă variantă o constituie transpunerea semnăturii model prin presiune, fie după actul original, fie după o hârtie de calc pe care s-a reprodus semnătura. Operația este asemănătoare cu cea descrisă mai sus, doar că pe copie se vor obține trăsăturile semnăturii model sub formă de șanțuri, care vor fi apoi acoperite cu cerneală.

În practica de expertiză am întâlnit încă un procedeu de copiere indirectă, interesant prin aceea că nu a fost semnalat în nici una dintre lucrările de specialitate de care avem cunoștință, și anume conturul semnăturii este marcat prin înțepare cu acul, iar orificiile rezultate sunt unite printr-o linie continuă cu cerneală. Este adevărat că în acest fel se înlătură inconvenientul unor trăsături suprapuse, dar în schimb se ivesc altele. Orificiile sunt inundate cu cerneală și astfel semnătura apare punctată, lucru ușor de observat cu o simplă lupă.

În afară de tipurile de copiere expuse, se cunosc și altele, unele mai desuete, altele ținând de adaptarea tehnicii moderne în scopul contrafacerii actelor scrise. Din prima categorie notăm falsificarea semnăturilor prin aplicarea unei parafe, adică a unei ștampile de cauciuc sau metalică, umezită cu cerneală. Semnătura astfel obținută este repasată din nou cu cerneală, caz în care parafa este doar ușor apăsată, imprimându-se un contur slab, sau este lăsată așa cum apare; în ultima variantă tehnica de lucru este destul de delicată, întrucât cantitatea de cerneală nu trebuie să fie nici prea mare pentru a nu se îmbâcsi semnătura, nici prea mică pentru ca relieful ștampilei să fie imprimat suficient de clar (M. A. Bischoff). Această metodă de copiere ni se pare întrucâtva anacronică, datorită faptului că astăzi parafele nu mai sunt răspândite, cu excepția folosirii lor de către medici.

Din a doua categorie fac parte procedeele moderne de transpunere prin contratipare, începând cu cele mai simple grafotipii și până la cele mai perfecționate mașini de copiat (multiplicatoare de birou). Trebuie însă subliniat că fidelitatea impresionantă cu care s-a ajuns să se copieze imaginile grafice, chiar pe hârtie obișnuită, nu avantajează cu mult semnăturile ce s-ar falsifica în acest mod, căci transpunerea nu are decât rolul de a crea trăsăturile de ghidare pe care falsificatorul urmează să le repaseze, fără să poată evita imperfecțiunile proprii oricărui gen de copiere înfățișat mai sus.

2.2. Semnăturile executate prin imitație servilă

Procedeul imitației servile constă în reproducerea semnăturii autentice pe care falsificatorul o are în față, străduindu-se să execute sau, mai exact, să deseneze trăsătură cu trăsătură semnătura model. Semnătura realizată prin imitație servilă corespunde din punct de vedere formal cu semnătura imitată, dar va prezenta toate caracteristicile unui desen lipsit de spontaneitate, la care se adaugă alte indicii, cum ar fi întreruperi neoportune, reluări, corecturi etc.

La baza acestui procedeu stă pe de o parte percepția vizuală, prin care se analizează particularitățile mișcărilor, forma literelor și a legăturilor din semnătura model, iar pe de altă parte reproducerea acestora, prin care scriptorul încearcă să redea grafismul străin; aceasta îl obligă să-și controleze permanent propriile gesturi grafice, comparând rezultatul cu modelul, de unde și denumirea de „servilă" dată acestui gen de imitație.

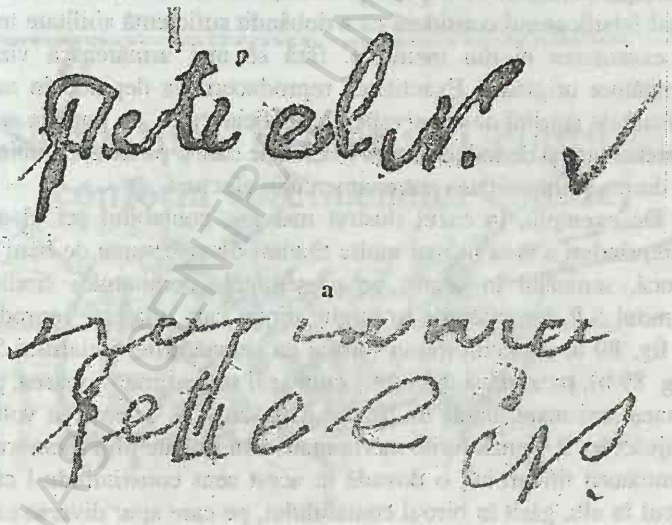

a

b

Fig. 88. a) Semnătură imitată servil. b) Semnătura folosită ca model

Semnătura astfel obținută poate fi utilizată direct în scopul propus, adică lăsată așa cum a fost executată, dar poate fi și repasată. În ultimul caz, falsificatorul preferă să-și traseze un „tipar", adică o semnătură prealabilă slab vizibilă, pe care apoi s-o definitiveze prin acoperire cu cerneală. Raționea introducerii acestei trepte intermediare este aceea de a avea posibilitatea să imprime mișcărilor un ritm mai accelerat, evitând în acest mod tremurăturile inerente unei execuții directe.

2.3. Semnăturile executate prin imitație liberă

Într-un sens, sistemul imitației libere este mai avantajos, eliminându-se încetineala și lipsa de coordonare a mișcărilor de care suferă imitația servilă.

Semnătura model este învățată pe dinafară prin numeroase exerciții, constând în copieri și imitații servile succesive. Atunci când falsificatorul consideră că a dobândit suficientă abilitate trece la executarea ei din memorie, fără să mai urmărească vizual semnătura originală. Exactitatea reproducerii va depinde în mare măsură de spiritul de observație al falsificatorului, de puterea sa de reprezentare și de îndemânarea grafică pe care o posedă, combinate cu durata și intensitatea antrenamentului efectuat.

De exemplu, în cazul ilustrat mai jos, contabilul șef al unei întreprinderi a scos în mai multe rânduri diverse sume de bani din bancă, semnând în cecuri pe președintele comitetului sindical, numitul S.P. Semnăturile în litigiu, dintre care una este reprodusă în fig. 89 a, deși corespund formal cu semnăturile titularului S.P. (fig. 89 b), prezintă și diferențe, cum ar fi supradimensionarea, presiunea mai mare, bucla de bază a majusculei S, orientarea volutei majusculei P. Semnăturile incriminate sunt imitate prin memorarea semnăturii titularului, o dovadă în acest sens constituindu-l chiar cecul în alb, găsit în biroul contabilului, pe care apar diverse exerciții de învățare (fig. 89 c).

Semnătura titularului contului
(conform specimenelor depuse)

a

Semnătura titularului contului
(conform specimenelor depuse)

b

c

Fig. 89. a) Semnătura imitată liber. b) Semnătura titularului. c) Exerciţii de imitare efectuate de către falsificator

BCU IAŞI CENTRUL UNIVERSITAR

Semnăturile imitate liber pot fi luate drept bune cu destulă uşurinţă, datorită facturii lor spontane. În schimb, ele reproduc cu mai puţină precizie detaliile modelului folosit, inexactităţi pe care adeseori numai un expert le poate sesiza. Ni s-a întâmplat să vedem pe înşişi titularii semnăturilor respective fiind în dubiu sau chiar convinşi că se află în faţa propriilor semnături!

2.4. Semnăturile executate din fantezie

Semnăturile executate „din fantezie" sunt cele realizate pe numele sau în numele altor persoane, fără să se urmărească reproducerea semnăturilor acestora. Componenţa şi structura lor literală nu au nimic comun cu semnăturile titularilor respectivi, decât în mod cu totul accidental. În această categorie pot fi incluse şi semnăturile fictive.

Semnăturile executate din fantezie nu sunt influenţate în alcătuirea lor de nici un criteriu sau limită, ci sunt trasate aşa cum doreşte scriptorul, de unde şi denumirea sub care mai sunt cunoscute de „semnături la voia întâmplării". În practică, acest gen de falsificare este utilizat mai ales atunci când posibilitatea depistării titularilor este mai anevoioasă, cum ar fi cazul statelor de plată ale angajaţilor sezonieri sau borderourile de achiziţii de produse de la particulari. Pe act trebuie doar să apară o semnătură şi atunci falsificatorul execută ceva care să aibă alura de semnătură, fără să-l intereseze şi conţinutul ei.

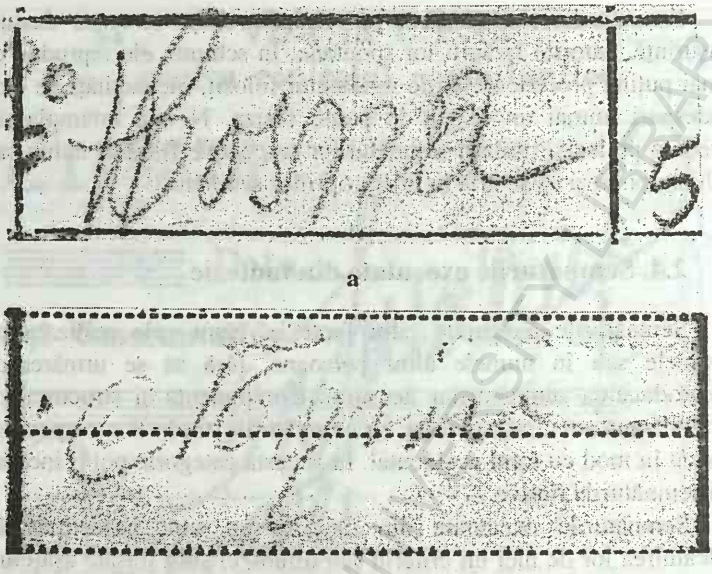

a

b

Fig. 90. a) Semnătură falsă executată fără respectarea configurației semnăturilor titularului. b) Semnătură autentică

3. Determinarea autenticității sau falsității semnăturilor

A determina autenticitatea unei semnături înseamnă a stabili dacă a fost executată realmente de către titularul respectiv. Analiza efectuată în acest scop constituie, după cum am arătat, prima şi de multe ori unica fază a cercetării semnăturilor.

Examinarea semnăturilor urmează ordinea normală a oricărei cercetări criminalistice, aşa după cum se procedează şi în cazul scrisurilor sub formă de texte, şi anume: examinarea separată a semnăturii în litigiu şi a semnăturilor titularului respectiv, compararea lor şi desprinderea concluziei.

BCU CENTRALA UNIVERSITY LIBRARY

3.1. Examinarea separată a semnăturilor

Înainte de a se defini caracteristicile grafice ale semnăturii incriminate este indicat să se facă o examinare prealabilă a acesteia, având drept scop punerea în evidență a unor urme materiale a căror prezență poate demonstra contrafacerea. Pentru a se evita erorile de interpretare sau pur și simplu neobservarea acestor urme este imperios necesar să se examineze semnătura în original și nu o reproducere fotografică, care nu redă fidel toate nuanțele trăsăturilor și nici cele de culoare. De asemenea, se va cere organului solicitator să prezinte unicatul actului pe care se află semnătura și nu copia acestuia, întocmită prin intermediul hârtiei copiative.

Utilizarea aparatelor optice de mărit este indispensabilă, apelându-se la lupe și microscoape, în special la microscopul binocular stereoscopic, care oferă o imagine în relief. Totodată, se recomandă o iluminare oblică a actului, chiar razantă, precum și folosirea iluminării prin transparență.

Urmele materiale ce pot fi relevate la examinarea semnăturii din punct de vedere tehnic îmbracă diverse forme:

Trăsăturile de repasare apar fie la o copiere indirectă, fie la imitația servilă precedată de desenarea unui model chiar pe actul încriminat. În ambele cazuri trăsăturile inițiale, realizate cu creionul sau prin intermediul hârtiei copiative, sunt acoperite cu cerneală, pastă etc. Adeseori repasarea este imperfectă, cu depășiri (fig. 91), iar atunci când falsificatorul observă că „a greșit drumul" revine și face retușuri. Alteori repasarea este efectuată cu atenție, astfel că trăsăturile se suprapun exact.

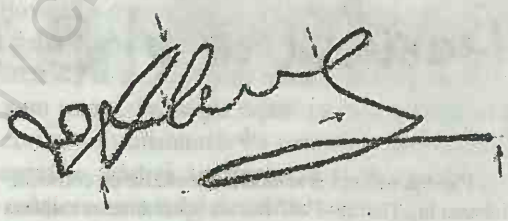

Fig. 91. Semnătură contrafăcută cu trăsăturile prealabile incomplet repasate

În trecut, pentru înlăturarea trăsăturilor de deasupra experții recurgeau la metode chimice sau mecanice, al căror principal

inconvenient era acela de a fi distructive. Astăzi radiațiile infraroșii cunosc o largă aplicație în cercetarea criminalistică a documentelor, datorită proprietății pe care o au de a fi absorbite de straturile de cerneală și opace pentru grafit și carbon sau pentru pigmenții ce intră în compoziția hârtiei copiative. O fotografie executată în raze infraroșii, cu filtre și filme adecvate, tirajele realizate la aparatele de copiat bazate pe infraroșii de tipul „Thermo-Fax" (fig. 92) sau examinarea directă a semnăturii cu ajutorul unui transformator electrono-optic, adică a unui convertizor de imagini invizibile pentru ochiul omenesc, va permite observarea semnăturii inițiale, întrucât trăsăturile de cerneală traversate de radiații vor dispărea complet. Pe lângă cercetările de laborator, aceste procedee au imensul avantaj de a facilita ilustrarea convingătoare a raportului de expertiză.

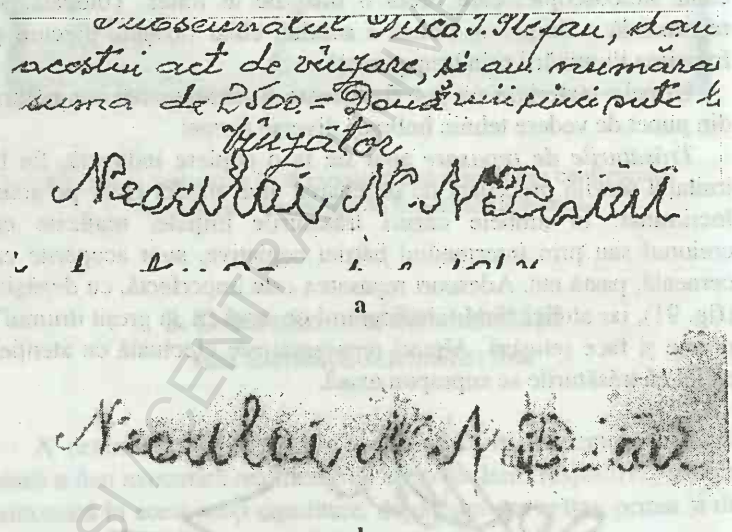

a

b

Fig. 92. a) Text și semnătură realizate cu cerneală.
b) Reproducerea la „Thermo-Fax" în care apare doar semnătura dedesubt, de ghidare, executată cu creionul

Cine se mai poate îndoi de exactitatea concluziei atunci când i se prezintă, alături de fotografia actului executată în condiții

normale, fotografia aceluiaşi act realizată în infraroşu (fig. 93), în care au fost înlăturate menţiunile scrise cu cerneală, rămânând numai trăsăturile de creion ale semnăturii de ghidaj?

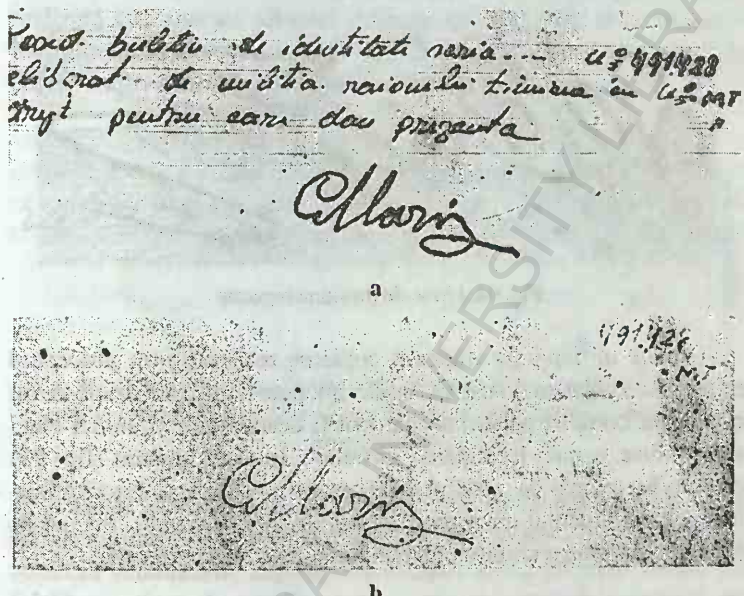

a

b

Fig. 93. a) Fotografia obişnuită a chitanţei în litigiu.
b) Fotografie executată în raze infraroşii

Urmele de îndepărtare mecanică a trăsăturilor iniţiale reprezintă o altă dovadă a contrafacerii. Falsificatorii mai precauţi, care sesizează că depăşirile de creion sau de plombagină ar putea da de bănuit, încearcă să le şteargă prin radiere sau răzuire, dar tot nu scapă de ce s-au temut. Pe lângă faptul că se vor păstra fragmente neatinse de creion sub trăsăturile de cerneală, în locurile unde s-a intervenit suprafaţa hârtiei va prezenta o deranjare a fibrelor, însoţită de o subţiere a stratului de hârtie.

Urmele de presiune, materializate în şanţuri, sunt un simptom de copiere prin apăsare. Chiar dacă sunt acoperite sau, mai exact, umplute cu cerneală, examinarea actului pe verso va pune în evidenţă imaginea inversă a şanţurilor (fulajul). Chestiunea este

mai delicată atunci când repasarea s-a operat cu un stilou cu bilă, care de asemenea creează adâncituri, dar şi în acest caz se pot descoperi şanţuri paralele, rezultând dintr-o repasare imperfectă.

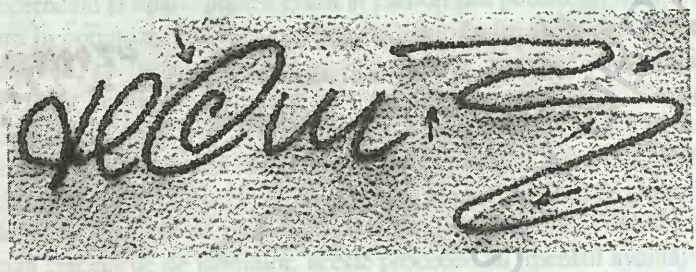

Fig. 94. Urme de presiune repasate

Urmele de înţepare trădează copierea realizată prin procedeul rarisim semnalat mai sus. Orificiile înţepate sunt uşor de observat când sunt complet penetrate, dar pot fi descoperite şi atunci când sunt reduse la mici înfundături circulare. În cazul ilustrat (fig. 95) este vorba tocmai de o astfel de înţepare incompletă, datorită faptului că documentul era cartonat (diplomă universitară), la care se remarcă întinderea cernelii acumulată în punctele respective.

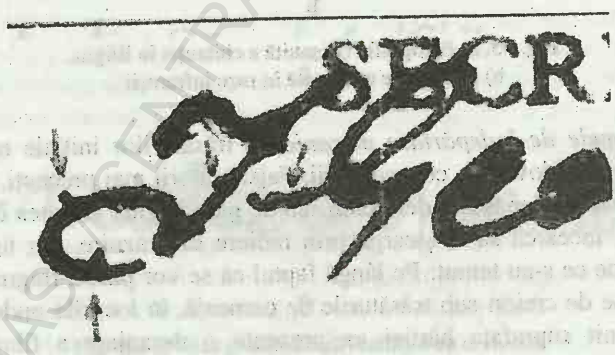

Fig. 95. Urme de înţepare unite

Urmele de transfer sunt consecinţa unei copieri directe prin transparenţă. Vârful instrumentului scriptural cu care se trasează semnătura în litigiu atinge actul de dedesubt pe care se află

semnătura utilizată ca model, atunci când involuntar se depăşeşte marginea foii de deasupra. Astfel, într-un caz s-a constatat existenţa unui punct roşu lângă trăsătura finală a semnăturii model, realizată cu cerneală albastră (săgeata din fig. 96); or, semnătura incriminată fusese copiată cu un creion roşu, iar terminaţia ei corespundea exact cu amplasamentul punctului de pe model.

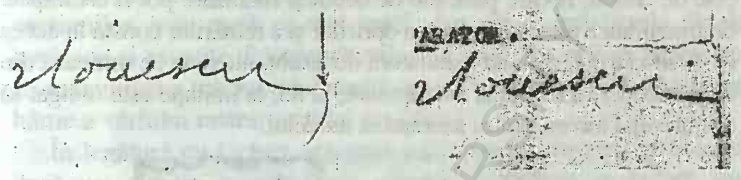

a b

Fig. 96. a) Semnătura model executată cu cerneală, pe care apare un punct roşu în locul indicat cu săgeată. b) Semnătura copiată prin transparenţă cu creion roşu

Apariţia unora sau a altora dintre urmele menţionate demonstrează cu certitudine contrafacerea semnăturii respective. Chiar în absenţa acestora semnăturile copiate sau imitate servil prezintă indicii de falsificare de ordin grafic, comune pentru ambele procedee de falsificare.

Cele mai de seamă indicii privesc aspectul trăsăturilor. Orice semnătură autentică se caracterizează prin spontaneitate, prin naturaleţea gesturilor, inclusiv grafismele care fac parte din categoria scrisurilor neevoluate. Copierea şi imitaţia servilă întotdeauna vor fi executate într-un ritm lent, căutat, ceea ce va imprima semnăturilor un pronunţat aspect de artificialitate. Asemenea semnături reprezintă nici mai mult nici mai puţin decât un desen, dar nu unul dinamic, ci unul purtând toate atributele unei reproduceri după model. În timp ce scrierea normală este un act automatizat, desenarea frauduloasă este grevată de încordarea şi fixarea atenţiei scriptorului, dublată de dificultatea pe care i-o produce executarea unor gesturi străine cu care nu este deprins. Experimentele arată că nici măcar titularul care este pus să copieze una dintre propriile sale semnături nu are mai mulţi sorţi de izbândă.

Trăsăturile libere, degajate, din semnăturile autentice vor fi transcrise prin trăsături neregulate, lipsite de siguranță, ezitante, adeseori chiar tremurate. De asemenea, se pot înregistra opriri inoportune, adică în locuri în care semnăturile de comparație prezintă continuitate, precum și reluări, mascate de multe ori de grosimea trăsăturii, dar depistabile la o examinare microscopică. Întreruperile și reluările sunt mai lesne de constatat la trăsăturile de cerneală decât la cele de creion, la care punctele de debut și finalizare pot fi estompate de friabilitatea minei. Explicația opririlor și a reluărilor constă în aceea că falsificatorul, copiind semnătura dedesubt, nu vede ce urmează din cauza acoperirii cu mâna inscriptoare; la fel, la imitație este obligat să se întrerupă mereu pentru a examina modelul.

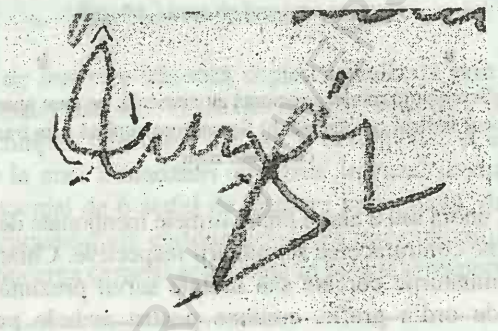

a

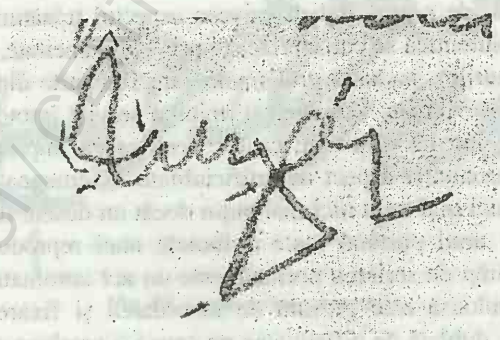

b

Fig. 97. a) Semnătură contrafăcută prin imitație (tremurături, opriri, reluări). b) Semnătura originală

Tot ca o consecință a execuției lente și de obicei apăsate, la semnăturile contrafăcute nu se va putea reproduce nuanțarea fină a trăsăturilor, adică variația grosimii din semnăturile autentice, dată de poziția peniței în raport cu direcția de deplasare și cu presiunea exercitată. Trăsăturile semnăturilor copiate și imitate vor fi de aceea uniforme, în general late, lipsind alternanța trăsăturilor subțiri și pline. Chiar dacă se urmărește acest lucru în mod special este extrem de dificilă respectarea întocmai a plasării pe traiect a presiunilor mai mari și mai mici. În sfârșit, trăsăturile finale spontane și ascuțite din semnăturile autentice vor apărea îngroșate, cu extremitatea măciucată datorită opririi bruște sau a întârzierii pe hârtie a vârfului instrumentului scriptural.

În legătură cu factura nesigură a trăsăturilor se pune problema dacă nu cumva aceasta este cauzată de starea maladivă sau emotivă, ori de vârsta înaintată a titularului și deci semnătura respectivă ar fi autentică. Pentru un specialist orice posibilitate de confundare a tremuratului falsificatorului și a tremuratului natural (patologic) este exclusă, putând fi categoric distinse:

- tremuratul patologic este continuu; cel al falsificatorului este discontinuu, adică se manifestă numai în anumite porțiuni;
- tremuratul patologic este mai accentuat la curbe și mai puțin la trăsăturile drepte; tremuratul falsificatorului vizează dimpotrivă trăsăturile drepte, iar la curbe, fiind preocupat de schimbarea direcției trăsăturii, uită să-l mai execute (J.A. Brutaills);
- tremuratul patologic este foarte fin și des, uneori penița de-abia atingând suprafața hârtiei, ceea ce dă naștere așa-numitelor „fire de păianjen"; tremuratul falsificatorului este grosier și apăsat, cu un număr redus de oscilații;
- tremuratul patologic este progresiv, adică crește pe măsură ce se scrie; tremuratul falsificatorului, dimpotrivă, apare la început și apoi are tendința să scadă. Sunt cazuri în care însăși semnătura model este tremurată și atunci falsificatorul se va strădui să simuleze tremuratul patologic (de exemplu, la contrafacerea unui testament), dar cu siguranță că nu va reuși, întrucât acesta este inimitabil.

Defectele de reproducere, cum ar fi calitatea nesatisfăcătoare a trăsăturilor, opririle nedorite etc., atrag câteodată atenția falsificatorului, care încearcă să le „remedieze" prin retușare. Retușurile frauduloase nu pot fi însă asimilate cu cele naturale, care se întâlnesc

la unii scriptori, preocupați în mod sincer să imprime scrisului lor o lizibilitate mai mare. Pe de altă parte, chiar aceştia rareori îşi retuşează semnăturile, având acest obicei doar pentru texte. În orice caz, retuşurile naturale sunt aparente şi executate dezinvolt, vădind intenţia de a corecta forma neclară a literelor, pe când retuşurile frauduloase, de care am mai avut ocazia să ne ocupăm, sunt făcute cu grijă, denotând o operaţie de „reparaţie" şi de mascare a contrafacerii. Cu alte cuvinte, criteriile de apreciere a retuşurilor vor fi caracterul necesar şi modul deschis sau ascuns în care au fost făcute.

Recapitulând cele expuse, rezultă că examinarea intrinsecă a semnăturii poate dezvălui, uneori, de la început, falsul, atunci când prezintă elementele tipice de contrafacere menţionate. Nu în toate cazurile însă acestea sunt suficiente, mai ales când lipsesc urmele materiale ale pregătirii preliminare a semnăturii copiate sau imitate. În astfel de situaţii, ca şi în cele în care semnăturile în discuţie sunt spontane, la determinarea autenticităţii sau falsităţii se poate ajunge numai pe calea unei analize în raport cu semnăturile de provenienţă certă ale titularului respectiv. Şi acestea sunt supuse în prealabil unei cercetări separate, urmărindu-se, pe de o parte, dacă corespund din punct de vedere cantitativ şi calitativ (diverse variante, perioada execuţiei etc.), iar pe de altă parte sunt definite sub aspectul caracteristicilor generale şi speciale.

3.2. Examinarea comparativă a semnăturilor

3.2.1. La semnăturile copiate această examinare va releva doar concordanţe, atât în ce priveşte alcătuirea cât şi construcţia literelor. Totuşi, în ciuda faptului că copierea se realizează prin urmărirea strictă a trăsăturilor componente ale semnăturii model, nu este exclus ca falsificatorul să se înşele asupra unor elemente. De exemplu, schimbă punctul de atac al unor litere şi direcţia lor de trasare, astfel că la semnătura copiată se vor înregistra începuturi şi mişcări inverse decât la semnăturile originale. De asemenea, este posibil ca scriptorul să omită unele detalii, fie din cauză că nu le-a observat datorită imperfectei transparenţe a hârtiei, fie din cauză că le-a neglijat sau n-a mai avut loc să le execute, cum ar fi renunţarea la parafa finală (fig. 96). În acelaşi sens, un alt element, este drept doar cu o valoare relativă, îl constituie câteodată

disproporția vădită dintre dimensiunea semnăturii încriminate și suprafața destinată semnării. Aceeași persoană poate executa semnături diferite, în funcție de spațiul rezervat semnării, așa că existența unei semnături mai mari decât spațiul disponibil, cum ar fi pe un formular, reprezintă un indiciu că semnătura a fost copiată după un model aflat pe un act de alt tip.

Atunci când există bănuiala că semnătura ar fi fost copiată trebuie neapărat să se cerceteze dacă nu cumva ea se suprapune cu una dintre semnăturile de comparație. Suprapunerea, adică corespondența tuturor trăsăturilor sub toate aspectele – formă, dimensiune, direcție valori unghiulare etc. – înseamnă identitate. Or, identitatea dintre două semnături autentice, chiar dacă sunt executate succesiv și în aceleași condiții de către titular, este imposibilă. În consecință, *suprapunerea a două semnături este dovada absolută a contrafacerii prin copiere.* În expertiza scrisurilor este unanim acceptat, ca o axiomă, faptul că dintre două semnături care se suprapun cel puțin una este falsă. Nu este exclus ca ambele să fie false, fiind copiate după un model comun. Astfel, se cunosc cazuri când după o semnătură s-au realizat în serie un număr mare de cópii, folosindu-se apoi chiar semnăturile copiate drept model pentru altele; cu alte cuvinte, s-au obținut cópii după cópii.

În practică este posibil ca semnătura copiată care se suprapune peste semnătura model să prezinte unele mici porțiuni care nu corespund perfect, dar aceasta este explicabil, căci în cursul operației de copiere pot apărea ușoare devieri. De asemenea, am întâlnit copieri fragmentare sau compuse, când numele era reprodus după o semnătură autentică, iar prenumele după alta.

Efectuarea probei falsificării prin suprapunere ridică chestiunea de a ști cum ajunge expertul tocmai în posesia semnăturii după care a fost copiată cea în litigiu. Răspunsul este pe cât de simplu pe atât de paradoxal: o depune la dosar chiar falsificatorul. Deși o asemenea naivitate pare de neconceput, în activitatea judiciară se ivesc cazuri în care cel ce a contrafăcut semnătura furnizează actul pe care se află semnătura model cu titlu de semnătură de comparație, convins fiind că identitatea lor va demonstra că și prima este bună. Ne amintim un caz în care până și apărătorul părții respective a încercat să răstoarne axioma enunțată, susținând „ca argument simplu și logic" că „din practica de toate zilele s-au

văzut destui oameni meticuloşi care îşi realizează semnăturile identic" şi deci că „dată fiind coincidenţa celor două semnături concluzia logică ar fi fost cea a autenticităţii semnăturii în litigiu" (era vorba de o semnătură de pe un contract de vânzare-cumpărare al unui autoturism copiată după semnătura de pe o procură).

Greşelile de acest gen sunt inadmisibile şi pot lăsa falsa impresie pentru părţile din proces că adevăruri ştiinţifice incontestabile s-ar afla sub semnul întrebării. De aceea, expertul trebuie să-şi motiveze temeinic concluzia din raportul său şi cel mai convingător argument în cazul suprapunerii îl va reprezenta ilustrarea ei fotografică.

Dintre sistemele de ilustrare a copierii utilizate mai frecvent notăm următoarele:

a) Suprapunerea reproducerilor fotografice a celor două semnături identice, dintre care una este redată pe hârtie foto specială transparentă sau pe calc.

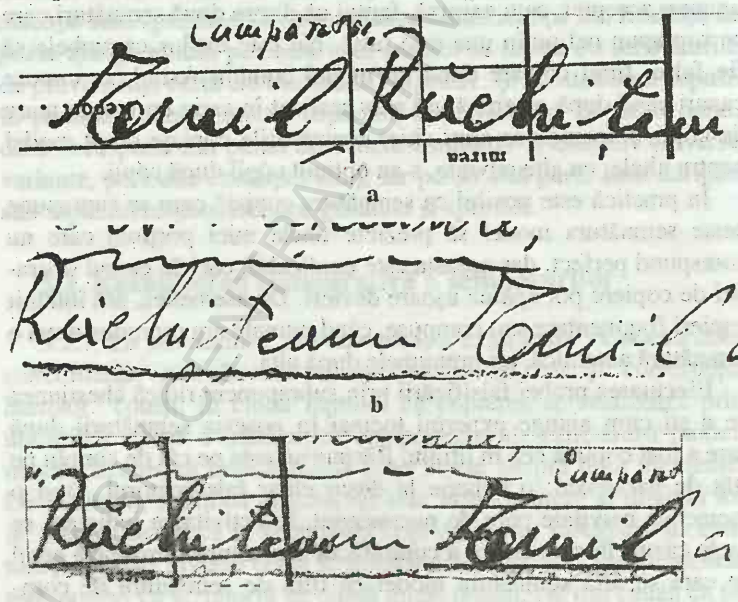

a

b

c

Fig. 98. a) Semnătura copiată (separat numele şi prenumele, care apoi au fost „asamblate" în poziţie inversă). b) Semnătura model. c) Suprapunere prin transparenţă

b) Proiectarea combinată a ambelor semnături pe o singură fotografie, procedeu care necesită inversarea unuia dintre negative. Astfel, una dintre semnături va avea trăsăturile albe şi cealaltă negre, iar suprapunerea lor, eventual cu o uşoară decalare, va demonstra coincidenţa tuturor semnelor grafice.

c) Reproducerea fotografică a semnăturilor prin intermediul unei grile cu pătrate sau cercuri. Identitatea va fi evidenţiată de similitudinea poziţiei punctelor de intersecţie dintre trăsături şi caroiaj.

d) Juxtapunerea unor fragmente din semnături, obţinute prin tăierea fotografiilor respective executate la scară, în aşa fel încât trăsăturile să fie continue.

e) Suprapunerea sau alăturarea figurilor geometrice identice rezultate din unirea anumitor repere alese în mod convenţional.

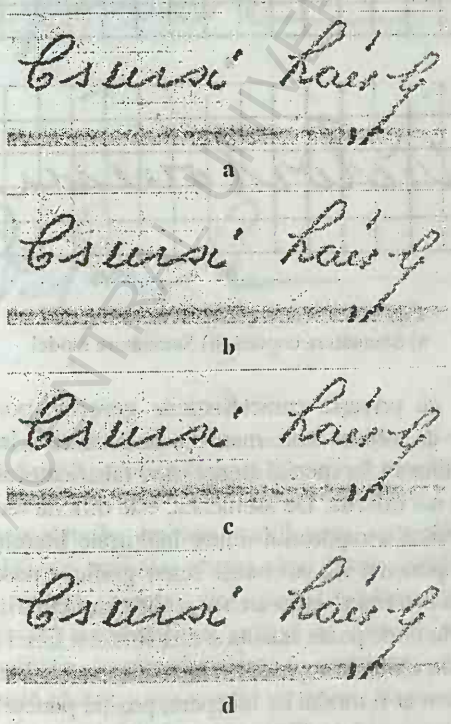

Fig. 99. a) Semnătura model. b) Semnătura copiată.
c) Suprapunere prin proiecţie. d) Proiecţie cu decalare

3.2.2. Semnăturile imitate servil nu diferă prea mult de cele copiate, în sensul că şi ele vor prezenta o slabă coordonare a mişcărilor, ezitări, întreruperi şi retuşuri.

Sub aspect formal ele se vor asemăna cu semnăturile autentice, căci execuţia s-a realizat prin urmărirea vizuală a modelului aflat în faţă. Cu toate acestea, calitatea reproducerii va fi inferioară în raport cu semnăturile copiate, înregistrându-se inevitabil şi deosebiri faţă de semnăturile originale.

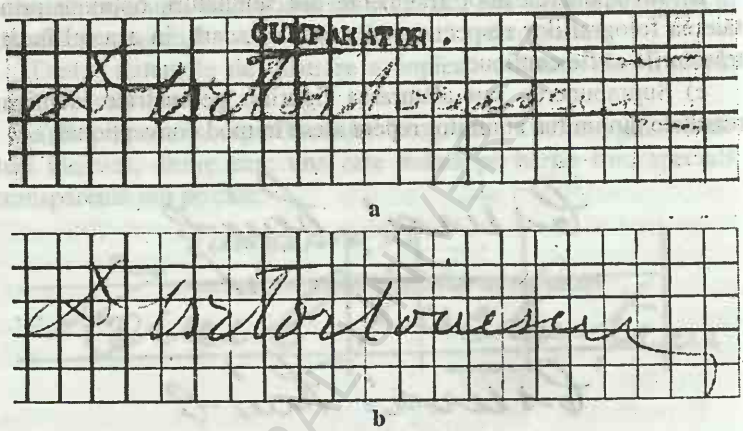

Fig. 100. Proba copierii cu ajutorul grilei.
a) Semnătura copiată. b) Semnătura model

Astfel, în ce priveşte caracteristicile generale poate să difere dimensiunea, de obicei mai mare la semnăturile imitate servil, precum şi înclinarea, în special atunci când falsificatorul este deprins cu o înclinare net diferită. De asemenea, este dificilă redarea fidelă a proporţiilor, adică a raportului dintre înălţimile literelor sau a elementelor componente ale aceluiaşi semn grafic. Preocuparea de a desena literele determină ignorarea şi a altor particularităţi, cum ar fi alinierea lor, de unde poate rezulta o altă formă a liniei de bază. Mai mult decât atât, chiar în reproducerea configuraţiei literelor se produc greşeli, cum ar fi modul de începere, poziţia punctelor incipiente şi de intersecţie, sensul de dirijare al trăsăturilor şi forma acestora, de pildă înlocuirea unei trăsături arcadate cu una ghirlandată.

O singură deosebire de acest gen, dar esențială, adică constant realizată altfel decât în semnăturile titularului respectiv, poate demonstra neidentitatea de autor. Când spunem însă „constant" înțelegem că s-a procedat într-adevăr la o verificare serioasă, pe numeroase semnături de comparație. Imitația fiind servilă trebuie întotdeauna să ne întrebăm: cum de a putut falsificatorul să comită o asemenea eroare? Nu cumva deosebirea constituie în realitate o asemănare, adică reprezintă un element variabil autentic, ce s-ar putea găsi în alte semnături ale titularului de care nu avem cunoștință?

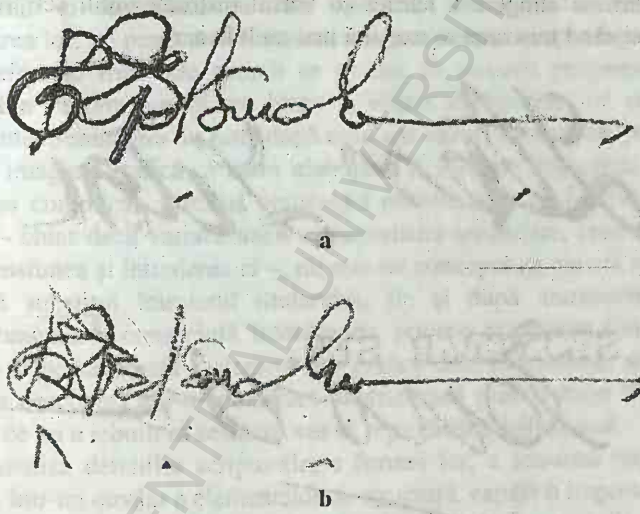

a

b

Fig. 101. Caz de imitare cu creionul, urmată de repasare cu cerneală
a) Semnătură contrafăcută. b) Semnătură autentică

Uneori semnăturile imitate servil pun experților probleme deosebit de dificile, mai ales atunci când înseși semnăturile autentice care au format obiectul identificării evidențiază un grad de evoluție inferior, automatismul scăzut al mișcărilor îngreunând aprecierea calității trăsăturilor. Într-o asemenea situație apare deosebit de utilă căutarea așa-numitelor *semne de autenticitate.*

Semnele de autenticitate reprezintă și ele imperfecțiuni ale grafismului, dar nu de natură frauduloasă, ci ca un rezultat al desfășurării normale a acestuia când este executat cu cerneală. Un

prim semn constă în dedublarea trăsăturii, creată de cele două capete ale vârfului peniţei care se desface când este apăsată prea mult. Dacă alimentarea cu cerneală este insuficientă se produce şi zgârierea hârtiei, uneori până la perforarea ei. Un alt semn de autenticitate îl reprezintă fragmentarea trăsăturii, care, deşi este continuă ca gest grafic, se materializează într-o serie de linii şi puncte întrerupte, datorită „salturilor" mai lungi sau mai scurte pe care le face vârful peniţei. În sfârşit, putem menţiona tot ca un indiciu de autenticitate fineţea extremă a punctelor de atac, provenind din infima atingere a hârtiei cu vârful instrumentului scriptural, atunci când mişcarea se execută mai mult în aer.

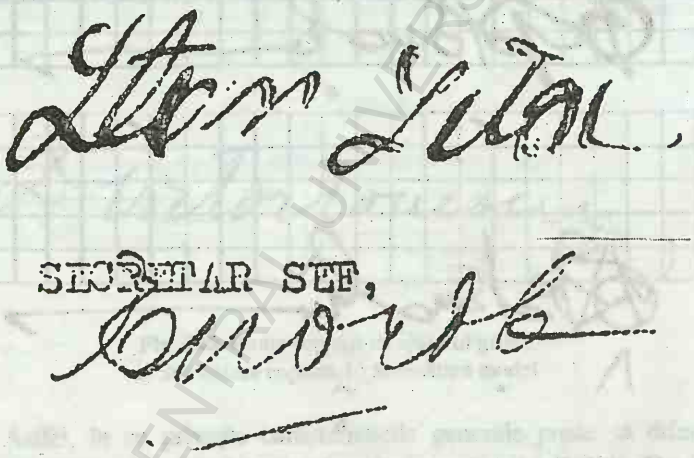

Fig. 102. Semne prezumtive de autenticitate: dedublare şi fragmentarea trăsăturilor

Tuturor acestor semne de autenticitate nu li se poate acorda însă o valoare absolută, ci trebuie socotite ca semne prezumtive, care pledează pentru autenticitate (G. Buzdugan). Facem această precizare, întrucât ele sunt caracteristice pentru trasarea cursivă, dinamică, ceea ce înseamnă că nu este exclus să apară şi la semnături imitate liber sau din fantezie. Nu este mai puţin adevărat că în aceste cazuri aproape în mod sigur falsificatorul le va considera ca defecte şi, în consecinţă, le va retuşa.

3.2.3. Examinarea semnăturilor imitate liber este deosebit de complexă, întrucât nu mai dispunem de indicii grosiere de contrafacere de genul celor menţionate mai sus.

Învăţarea pe dinafară a semnăturii titularului face ca trăsăturile semnăturilor imitate să fie realizate spontan, întocmai sau aproape ca şi semnăturile autentice. De aceea examinarea comparativă nu diferă cu nimic de cazul în care semnătura aparţine într-adevăr titularului respectiv, adică se va proceda la compararea semnăturii incriminate cu semnăturile de referinţă, începând cu aspectele generale şi terminând cu cele speciale. Nemaifiind necesară reluarea lor, ne permitem numai să atragem atenţia asupra faptului că cele mai frecvente greşeli se produc în redarea proporţiilor, adică a raporturilor dintre litere şi dintre elementele lor componente. Semnătura nu este, după cum am văzut, un scris obişnuit, ci o imagine grafică, a cărei elaborare şi formare reprezintă un proces complicat. Datorită constanţei proprietăţilor ei fundamentale – chiar dacă variază unele caracteristici secundare, cum ar fi dimensiunea şi întinderea ei –, nu este de conceput ca cineva să se poată substitui întrutotul titularului, fie şi după antrenamente îndelungate. În consecinţă, întotdeauna, printr-o examinare competentă şi perseverentă a elementelor grafice cele mai intime, se va putea descoperi într-o semnătură contrafăcută prin imitaţie liberă ceea ce nu a izbutit să sesizeze sau să reproducă falsificatorul.

Analiza detaliilor scripturale, a formei lor, a sensului mişcărilor, într-un cuvânt a elementelor de structură, capătă o importanţă mult mai mare decât în cazurile precedente. Atât asemănările, dar mai cu seamă deosebirile vor trebui să fie explicate în mod logic, avându-se în vedere posibilitatea intervenţiei variaţiei naturale, a schimbărilor intervenite în timp. Uneori falsificatorul foloseşte drept model un tip de semnătură originală dintr-o altă perioadă decât data actului pe care îl întocmeşte, apărând astfel o neconcordanţă suspectă. Tot aşa o amplasare neobişnuită a semnăturii incriminate în raport cu cea a semnăturilor de comparaţie este de natură să trezească suspiciuni: falsificatorul, ignorând această particularitate, plasează semnătura exact în locul în care este el deprins.

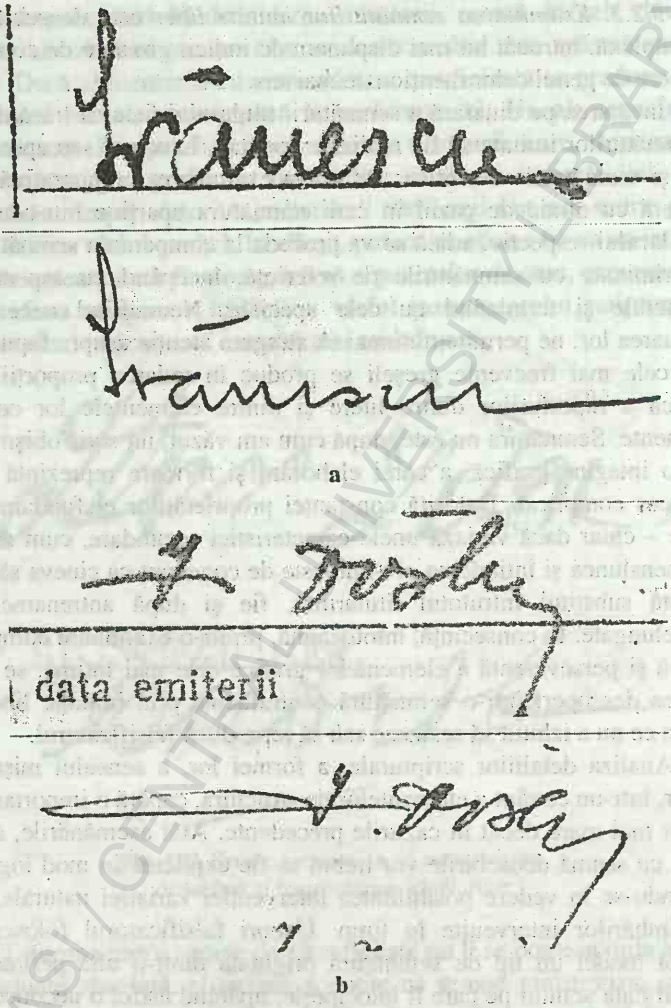

a

b

Fig. 103. a) Semnături pe nume diferite imitate liber de către aceeași persoană. b) Semnăturile titularilor respectivi

Imitarea liberă a semnăturilor este mult facilitată în cazul în care autorul are un grafism apropiat de cel al titularului, așa cum se întâmplă în scrisurile familiale.

BCU IAȘI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Următoarea speță este extrem de elocventă: Numitul I.G. își părăsește familia și atunci soția sa hotărăște să facă un schimb de locuință cu alți locatari din același bloc, ceea ce s-a și realizat cu forme legale. După un timp, soțul se reîntoarce și, cum noul apartament era prea mic, acesta cere în justiție anularea schimbului și repunerea în situația anterioară, motivând că cererea de schimb și declarația respectivă n-au fost semnate de el, deși este locatar principal. O primă expertiză greșește, susținând că semnăturile de pe cele două acte sunt autentice (fig. 104 a și b), întrucât ele se aseamănă cu semnătura II din fig. 104 c, ceea ce de altfel este exact, și care în mod eronat fusese indicată ca semnătură de comparație provenind de la I.G. Cu ocazia unei noi expertize se remarcă că dintre cele trei semnături aflate pe coperta unui caiet de conducere auto (fig. 104 c) numai semnătura I este a numitului I.G. Ori aceasta, precum și alte semnături ale titularului diferă parțial de semnăturile de pe actele contestate. Pe de altă parte, acestea din urmă corespund cu semnătura II de pe caiet, care nu este altceva decât un exercițiu de contrafacere a semnăturii tatălui executat de către fiica sa, numita I.M. și, în consecință, și semnăturile în litigiu au fost imitate liber de către ea. De altfel, operația nu i-a cerut un prea mare efort, căci propriile ei semnături (printre care și semnătura III de pe caiet) sunt foarte asemănătoare cu cele ale tatălui.

La cercetarea semnăturilor în general, dar mai ales la cele imitate, de o deosebită utilitate se dovedesc a fi procedeele grafometrice, prezentate în capitolul III. Prin unirea pe hârtie de calc sau pe fotografii a mai multor repere din semnăturile de expertizat se obțin imagini geometrice ce pot fi comparate. Asemănările demonstrează autenticitatea dacă prezintă o execuție spontană, suprapunerea exactă indică copiere, iar deosebirile categorice și constante pun în evidență imitația. Chiar dacă formal semnăturile corespund, diferențele de înălțime, înclinare, spațiere etc. mai greu apreciabile „din ochi", vor fi relevate foarte clar de către imaginile geometrice, în special atunci când acestea sunt completate de măsurători precise.

3.2.4. Semnăturile executate din fantezie nu ridică de obicei probleme deosebite în ce privește stabilirea neautenticității lor, dacă

expertul dispune de semnături de comparaţie de la titularii respectivi. Acest lucru este uşor de înţeles dacă se are în vedere că prin acest gen de contrafacere nu se caută să se redea o anume semnătură.

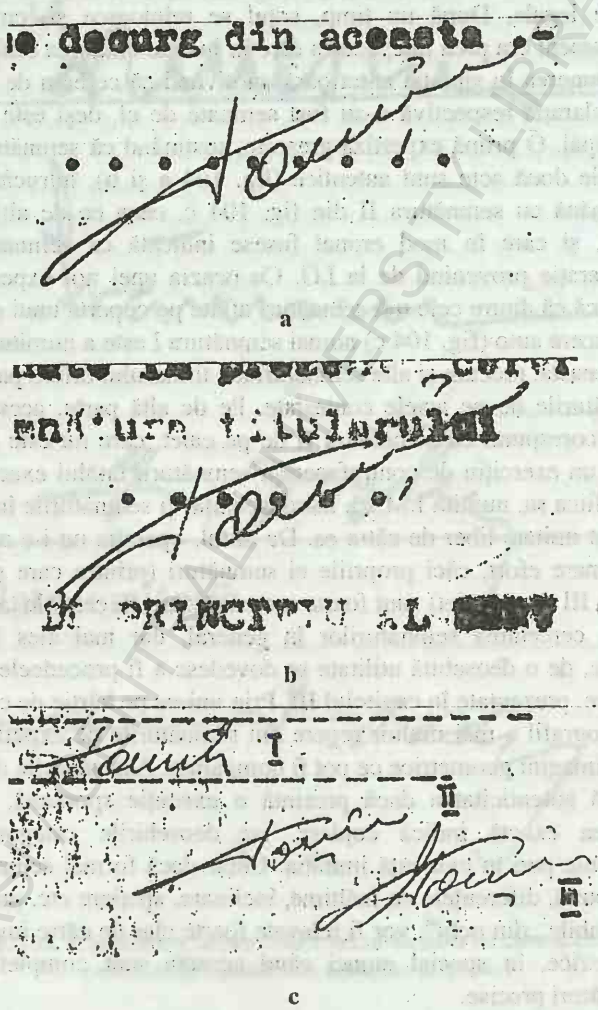

Fig. 104. a-b) Semnăturile imitate de pe actele S.G.L. c) Copertă de caiet pe care figurează semnătura titularului I.G. (I), exerciţiul de reproducere aparţinând fiicei sale, numita I.M. (II) şi semnătura proprie a acesteia (III)

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Diferențele dintre semnăturile falsificate din fantezie și semnăturile originale sunt atât de pregnante încât propriu-zis expertul nu are ce să compare. Din această cauză, în rapoartele de expertiză se vor întâlni frecvent doar fotografiile semnăturilor examinate, însoțite de explicații sumare.

Precizăm că concluzia de neautenticitate în raport cu titularul semnăturii, deci de excludere a acestuia ca autor, nu înseamnă în mod necesar că am avea de-a face cu o contrafacere, deși acesta este cazul cel mai frecvent ivit în practică. Întotdeauna expertul va trebui să nu piardă din vedere ipoteza dacă nu cumva semnătura a fost executată în mod sincer de către o altă persoană decât titularul și cel acuzat de fals, cum ar fi o rudă, vecin, coleg de serviciu, care a semnat cu propria sa semnătură.

3.2.5. Semnăturile executate prin intermediul hârtiei copiative prezintă anumite particularități față de semnăturile executate direct, aspect aproape complet ignorat în literatura de specialitate străină.

Semnăturile prin hârtie copiativă sunt foarte răspândite ca urmare a întocmirii actelor concomitent în mai multe exemplare. De multe ori tocmai aceste semnături vin spre expertizare, ca o consecință a sistemului practicat în circulația mărfurilor potrivit căruia exemplarul original rămâne la primitorul mărfii, iar copia la predător (când logic ar trebui să fie invers). Or, cel care primește marfa și contestă acest fapt nu are nici un interes să producă originalul, negând însăși existența operației ca atare, astfel că cel care a predat oferă copia pentru a demonstra că s-a descărcat.

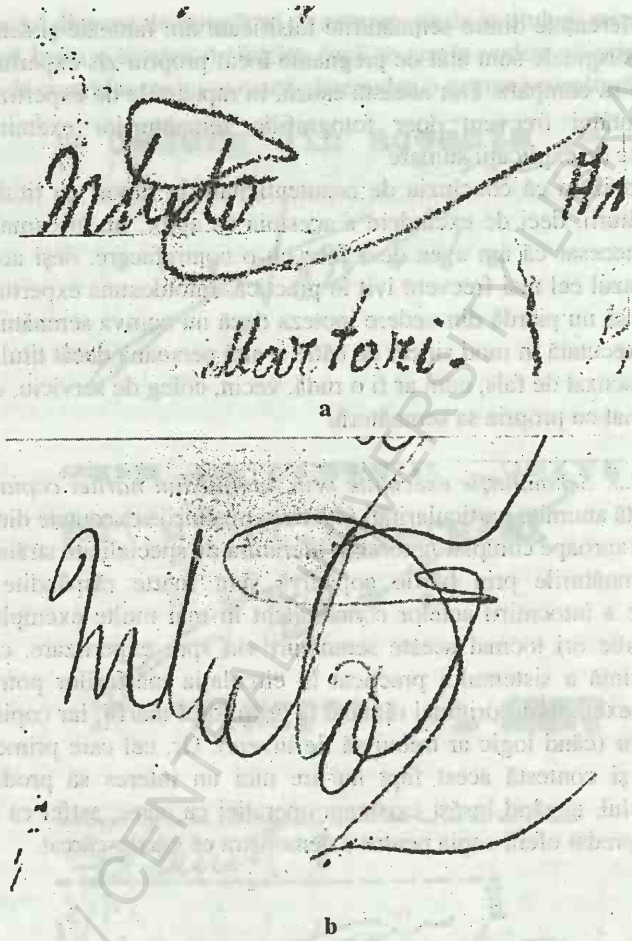

a

b

Fig. 105. a) Semnătură falsă executată prin intermediul hârtiei copiative.
b) Semnătură originală

Semnăturile executate prin intermediul hârtiei copiative prezintă numeroase inconveniente pentru determinarea autenticității şi favorizează în largă măsură comiterea falsurilor, aşa după cum rezultă din cercetările lui A. Boia, ale cărui concluzii le reproducem în cele ce urmează:

BOIA I. CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

„Constatările făcute în practica expertizei criminalistice pe de o parte, experimentările efectuate în această problemă pe de altă parte, arată că falsificarea unei semnături prin copiere cu ajutorul hârtiei copiative (prin urmărirea cu un creion sau vârf ascuțit a unui model autentic) este o operație relativ ușoară. În situațiile de acest fel, expertiza dispune de insuficiente elemente concludente pentru un examen științific.

Transmisiunea imperfectă a scrisului, accentuată în cazul folosirii unei hârtii copiative uzate, lipsește scrisul de desfășurarea lui normală, naturală, fapt ce împiedică efectuarea unui examen eficace. Imperfecțiunile traseului în cazul unui fals pot fi foarte bine mascate prin utilizarea hârtiei copiative, după cum din aceeași cauză (transmisie imperfectă) o semnătură autentică poate prezenta anumite neregularități foarte asemănătoare celor rezultate în urma unei operații de fals.

Dacă în cazul unui fals realizat prin copiere lentă poate fi, cel puțin în unele cazuri, detectat prin prezența indiciilor obișnuite de falsificare (tremurături, opriri inoportune, diferențe de presiune, reluări și retușuri etc.), în cazul falsului obținut prin copierea rapidă (punându-se accentul nu pe o imitare de detaliu ci pe realizarea trăsăturilor general grafice), traseul are o desfășurare cursivă, similară unei executări normale, ce împiedică stabilirea falsurilor.

Eventualele devieri față de semnăturile autentice, datorită acestei urmăriri rapide și deci, într-o oarecare măsură, inexactă, a modelului pot fi interpretate ca devieri normale, justificate de execuție sau ca simple „accidente de condei".

Dar, în afară de procedeul copierii, sistemul confecționării documentelor prin intermediul hârtiei copiative favorizează folosirea și a unui alt procedeu de fals, pe care, în lipsa unui termen mai potrivit, îl vom denumi „furt de semnătură" (de fapt este vorba de o variantă a „semnăturii în alb").

Situația se prezintă în felul următor: semnatarul, prin aplicarea unei singure semnături, semnează mai multe exemplare ale aceluiași act. Controlul său vizual se mărginește însă numai la primul exemplar, adică la conținutul unicatului respectiv. Celelalte exemplare, plasate dedesubtul acestuia, scapă controlului său. Deși teoretic acest control este posibil, în practică acest lucru nu se face.

În această situație falsificatorul poate foarte ușor să introducă, între exemplarele respective, exemplare în plus, lăsate în alb, pe care apoi, după obținerea semnăturii, le completează cu textul dorit". (Revista română de drept nr. 10/1967).

Concluzia care se poate desprinde din aceste constatări este aceea că *autenticitatea unei semnături executate prin intermediul hârtiei copiative nu poate fi stabilită* pe calea expertizei scrisului, ipoteza falsului fiind posibilă indiferent de existența sau inexistența unor indicii de fals. În schimb *neautenticitatea unei asemenea semnături poate fi determinată,* dar numai în cazurile de fals evident.

3.3. Concluzia cercetării semnăturilor

Constatările făcute cu ocazia examenului comparativ se finalizează printr-o sinteză, în care fiecare element de asemănare și de deosebire este apreciat, evaluat, în așa fel încât expertul să ajungă la convingerea certă cu privire la autenticitatea sau falsitatea semnăturii în litigiu.

Mai mult decât la expertiza scrisului sub formă de text, în cazul semnăturilor concluzia nu poate să fie o adunare a elementelor comune pe de o parte și a divergențelor pe de altă parte. Semnătura fiind scurtă și constituind un complex de trăsături bine închegat, nu este permisă neglijarea nici unui detaliu cât de mic. Fiecare trăsătură, ca să nu mai vorbim de întreaga construcție literală, își are valoarea ei proprie, încât nu se poate concepe o distincție în elemente individuale și elemente banale, valabilă doar pentru texte. Într-o semnătură toate elementele componente au o valoare individualizatoare independentă, bineînțeles reală în măsura în care semnătura este sincer executată. Cu alte cuvinte, chiar dacă semnătura în litigiu prezintă asemănări formale cu semnăturile de comparație, nu înseamnă că ea ar fi și autentică, dacă nu se determină că lipsesc indiciile caracteristice pentru contrafacere.

Tocmai în aceasta constă dificultatea muncii expertului, adică în aprecierea valorii asemănărilor, în diferențierea execuției naturale de către titularul respectiv de execuția artificială din cazul copierii sau imitației. În ce privește deosebirile dintre semnăturile comparate, acestea urmează a fi socotite fie ca divergențe indicând

un alt autor decât titularul, fie ca variante normale ale unei semnături originale.

Deşi expertul tinde întotdeauna spre formularea unor concluzii categorice – afirmative sau negative –, nu va fi oricând în situaţia de a o face. Lăsând la o parte absenţa experienţei sau incompetenţa, care desigur pot constitui o sursă de erori, în mod obiectiv unele semnături nu permit decât ajungerea la concluzii cu caracter de probabilitate sau nici măcar atât, în raport cu natura semnăturilor de expertizat.

Astfel, semnăturile foarte scurte şi mai ales extrem de simple ca realizare (o buclă, o înmelcuire urmată de o parafă etc.) sunt uşor de imitat, imprimându-li-se chiar spontaneitatea necesară, ceea ce evident că favorizează săvârşirea falsurilor. Într-o asemenea situaţie, va fi greu sau chiar imposibil să se înlăture ipoteza contrafacerii, cu toate că şi la asemenea semnături se poate ajunge uneori la concluzii certe prin considerarea atentă a calităţii trăsăturilor şi a coordonatelor dimensionale, asociate cu gradul de înclinare a fiecărei trăsături componente, cu orientarea liniei de bază, cu structura şi direcţia finalizării etc. De asemenea, când semnăturile de comparaţie sunt insuficiente din punct de vedere cantitativ şi calitativ clarificarea anumitor aspecte este împiedicată, în special când semnăturile sunt foarte variabile şi deci prezintă prea puţine elemente constante.

În sfârşit, trebuie menţionată situaţia aşa-numitei „autodeghizări", în care o persoană îşi modifică propria sa semnătură cu scopul de a o contesta ulterior. Din fericire, astfel de cazuri sunt în practică excepţii, dar atunci când apar sunt extrem de greu de apreciat, expertul aflându-se în faţa unor elemente contradictorii: asemănări, care au toate atributele spontaneităţii (elementele menţinute), dar şi deosebiri care nu pot fi explicate (elementele intenţionat modificate). În această privinţă, W.R. Harrison recomandă să se urmeze următoarea regulă: „O semnătură care reproduce toate trăsăturile mai mari (evidente) ale exemplarului autentic, dar nici una dintre cele mici (neaparente) poate fi denunţată cu siguranţă ca falsă. Invers nu se aplică, deoarece este imposibil ca o semnătură care reproduce la perfecţie trăsăturile mai puţin evidente să fie scrisă de altcineva decât semnatarul presupus, în

ciuda câtorva deosebiri vădite ale formei literelor, care ar fi putut fi introduse premeditat".

4. Identificarea autorului semnăturilor false

Elucidarea completă a unui fals de semnătură necesită nu numai descoperirea contrafacerii ca atare, ci şi stabilirea identităţii celui ce a făcut-o. Concret, expertul are de determinat dacă o persoană bănuită sau una dintre persoanele ce compun un cerc de bănuiţi este autorul.

Rezolvarea acestei probleme depinde în mare parte de procedeul de contrafacere adoptat, astfel că se impune o reluare a fiecărui procedeu sub acest aspect.

4.1. Semnăturile falsificate prin copiere nu permit niciodată stabilirea persoanei care le-a executat. Aceasta se explică prin aceea că la copierea semnăturilor scriptorul reproduce întocmai semnătura utilizată ca model, după una dintre tehnicile descrise mai sus. Ori, semnătura astfel realizată va prezenta aceleaşi construcţii literale şi aceleaşi caracteristici generale, cum ar fi dimensiunea, înclinarea, spaţierea etc., adică va constitui o redare fidelă a grafismului titularului semnăturii. Lipsind elemente din propriul scris al falsificatorului, normal că nu va exista nici un temei de ordin grafic care să justifice desemnarea lui ca autor cu toate că în realitate semnătura îi aparţine.

4.2. Semnăturile falsificate prin imitaţie servilă de asemenea nu oferă elemente cu valoare identificatoare, căci în fond nu sunt decât desene obţinute după modele urmărite vizual. Ca şi la copiere, semnăturile imitate servil conţin de regulă numai elemente formale din semnăturile originale.

Este adevărat că se întâmplă uneori ca falsificatorii, mai ales cei cu o capacitate scripturală redusă, să nu poată reproduce cu exactitate fiecare detaliu, în schimb, introduc unele caracteristici din scrisul lor, cum ar fi plasamentul punctelor incipiente, modul de

finalizare, sistemul de legare al unor litere, trăsăturile superioare (barele) şi inferioare (baza literelor). Câteodată se ajunge chiar la strecurarea în grafismul imitat a unei forme scripturale personale, dar de obicei este banală şi deci fără importanţă pentru problema care ne interesează. Aceste posibile devieri de la modelul imitat nu sunt suficiente cantitativ şi nici destul de individuale calitativ ca să poată fi socotite elemente cu valoare identificatoare. Apariţia unor idiotisme grafice care să justifice identificarea autorului reprezintă o situaţie cu totul ieşită din comun, dar nu exclusă în practică, aşa cum o dovedeşte exemplul de mai jos.

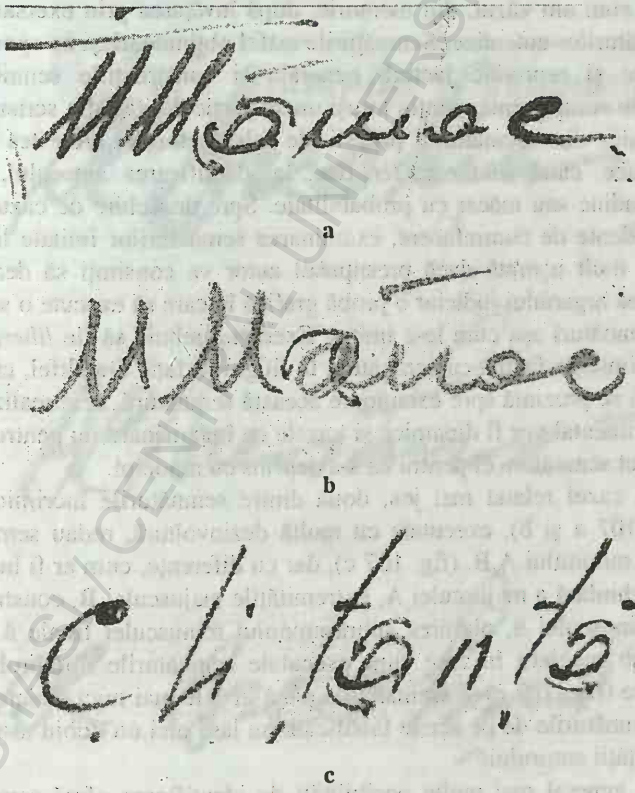

a

b

c

Fig. 106. a) Semnătura imitată servil. b) Semnătura titularului. c) Scrisul propriu al falsificatorului

Semnătura în litigiu (fig. 106 a), reprezentând o viză, se aseamănă cu semnătura titularului M.M. (fig. 106 b) doar la o cercetare superficială. În realitate, diferă orientarea liniei de bază, înclinarea, legarea şi minuscula **a**. Ori forma extrem de caracteristică a acestei litere, constând în dilatare, trasarea ovalului în sens invers mersului acelor de ceasornic, închiderea incompletă a acestuia, marcarea braţului printr-o trăsătură scurtă, se regăseşte în scrisul numitului D.C., care pe bună dreptate a fost indicat ca autor.

4.3. Semnăturile falsificate prin imitaţie liberă se realizează, după cum am văzut, din memorie, după învăţarea prin exersare a semnăturilor autentice. Semnăturile astfel obţinute, deşi au spontaneitate şi reproduc factura generală şi construcţiile semnelor grafice componente, conţin totuşi unele particularităţi din scrisul şi mai ales din semnăturile proprii ale falsificatorului. Acestea pot conduce, când sunt caracteristice, la identificarea autorului, cu certitudine sau măcar cu probabilitate. Spre deosebire de cazurile precedente de contrafacere, examinarea semnăturilor imitate liber va fi mult uşurată dacă presupusul autor va consimţi să dea la cererea organului judiciar o probă grafică în care să execute o serie de semnături aşa cum le-a imitat. Execuţia trebuie să fie *liberă* şi nu o imitaţie făcută cu semnătura în litigiu în faţă. De altfel, chiar dacă i se prezintă spre examinare această semnătură, cele realizate experimental vor fi dinamice şi trasate cu îndemânare nu pentru că a văzut semnătura ci pentru că s-a deprins cu modelul.

În cazul relatat mai jos, două dintre semnăturile încriminate (fig. 107 a şi b), executate cu multă dezinvoltură, redau semnăturile numitului A.B. (fig. 107 c), dar cu diferenţe, cum ar fi bucla triunghiulară a majusculei **A**, extremităţile majusculei **B**, construcţia minusculei **a**, plasarea suprasemnului minusculei finale **ă**. În schimb maniera în care sunt executate semnăturile din probele grafice (fag. 107 c) şi asemănările până în cele mai mici amănunte cu semnăturile de pe actele falsificate nu lasă nici un dubiu asupra identităţii autorului.

În general mai multe posibilităţi de identificare oferă semnăturile executate tot din memorie, dar fără un antrenament prealabil, ci doar din aducerea aminte a configuraţiei semnăturilor aparţinând

altei persoane; în acest caz inexactitățile în raport cu modelul vor fi mult mai mari, ceea ce va corespunde unei prezențe sporite a elementelor personale.

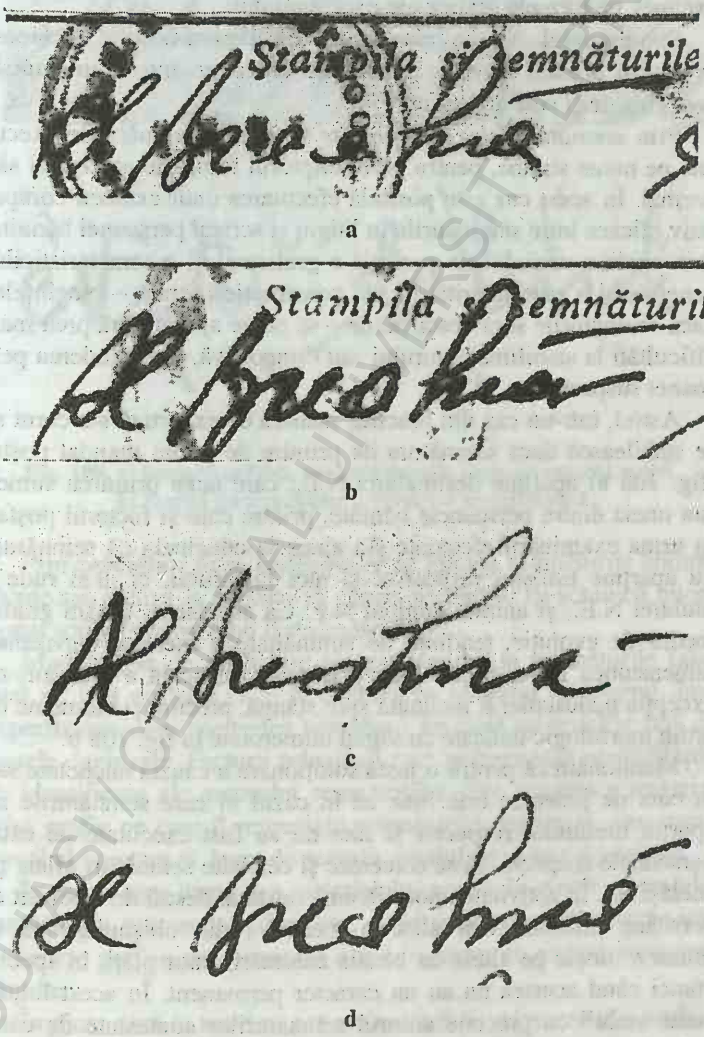

Fig. 107. a-b) Semnături imitate liber. c) Semnătura titularului. d) Probă grafică dată de autor

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

4.4. Semnăturile falsificate prin executare din fantezie sunt cele care se pretează cel mai mult la determinarea autorului, căci nu au nimic comun cu semnăturile titularilor respectivi, bazându-se exclusiv pe formele grafice ale executantului.

Sub aspectul care ne interesează considerăm necesar să facem în cadrul acestui mod de falsificare distincție între semnăturile nedeghizate și cele deghizate.

Prin *semnături false nedeghizate* se înțeleg semnăturile executate pe nume străine, pentru care scriptorul folosește grafismul său normal. În acest caz este posibilă efectuarea unui examen comparativ eficace între semnăturile în litigiu și scrisul persoanei bănuite. Prin analiza stadiului de evoluție a grafismelor, a caracteristicilor generale și a particularităților de construcție literală – bineînțeles dacă semnăturile sunt descifrabile – se poate ajunge fără prea mari dificultăți la stabilirea autorului sau dimpotrivă, la excluderea persoanei suspectate.

Astfel, într-un caz din practica noastră de expertiză s-a cerut să se stabilească dacă semnătura de primire de pe un mandat poștal (fig. 108 a) aparține destinatarei N.E., care nega primirea sumei, sau uneia dintre persoanele bănuite, printre care și factorul poștal. În urma examinării efectuate s-a ajuns la concluzia că semnătura nu aparține titularei respective și nici factorului, ci unei rude a titularei N.E., și anume numitei N.F. Ca asemănări notăm gradul mediu de evoluție, tendința de subînălțare a literelor depasante, dimensiunea mare, ritmul lent, orientarea verticală a literelor, cu excepția majusculei *E* înclinată spre stângă, precum și elemente de ordin morfologic indicate cu săgeți numerotate în fig. 108 b.

Menționăm că pentru o justă soluționare a cauzei anchetate sau în curs de judecare este bine ca în cazul în care semnăturile nu aparțin titularului respectiv și nici nu au fost executate de către persoanele suspecte, să se cerceteze și celelalte semnături aflate pe același act. În activitatea noastră am constatat destul de frecvent că persoane înrudite, mai ales în mediul rural, obișnuiesc să se semneze unele pe altele cu ocazia efectuării unor plăți, în special atunci când acestea nu au un caracter permanent. În acest fel, se poate stabili cu precizie autorul semnăturilor contestate de către titulari, care în caz contrar ar putea fi imputate pe nedrept funcționarului plătitor.

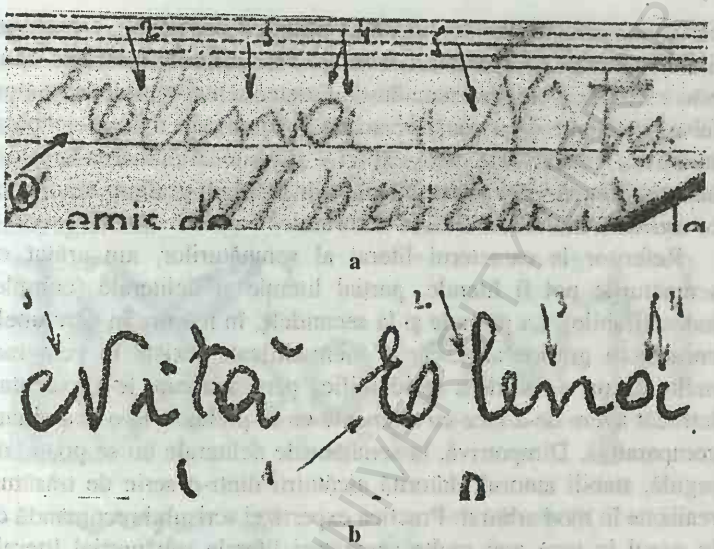

a

b

Fig. 108. a) Semnătura falsă, dar nedeghizată, de pe un mandat poştal. b) Scrisul persoanei care a semnat-o pe destinatară

Prin *semnături false nedeghizate* se înţeleg semnăturile contrafăcute sau fictive la executarea cărora scriptorul îşi schimbă intenţionat scrisul pentru a nu fi recunoscut.

Modalităţile de deghizare ale grafismului la semnăturile false sunt de fapt aceleaşi ca şi la deghizarea scrisului în general, însă expertizarea unor asemenea semnături prezintă un specific faţă de textele deghizate. Factorii principali care influenţează posibilităţile de identificare ale autorului semnăturilor sunt cantitatea materialului grafic pe care îl reprezintă semnăturile deghizate, caracterul literal al acestora şi, legat de aceasta, modul de redare a numelui.

În ce priveşte cantitatea materialului grafic, în raport cu textele, semnăturile sunt mult mai reduse, cuprinzând un număr foarte mic de semne grafice care urmează a fi comparate cu scrisul persoanei bănuite.

În plus, dacă la texte se pot obţine indicii valoroase din analiza conţinutului, a ortografiei, a respectării regulilor gramaticale etc., expertiza semnăturilor este privată de aceste elemente. Pe de altă

parte, la semnăturile deghizate verificarea constanței caracteristicilor generale și speciale nealterate este dificilă, mai ales când este vorba de o singură semnătură. Existența mai multor semnături false, executate de aceeași persoană – lucru care trebuie neapărat stabilit în prealabil de către expert – permite examinarea acestora luate împreună, căci toate alcătuiesc în fond un grafism unic, ceea ce ușurează mult identificarea autorului.

Referitor la caracterul literal al semnăturilor, am arătat că semnăturile pot fi literale, parțial literale și neliterale (complet indescifrabile). La primele și la secundele, în măsura în care unele construcții grafice au „scăpat" nemodificate, există în cele mai multe cazuri șansa de a se identifica persoana care le-a executat, întrucât avem de-a face cu elemente ce se pretează la o examinare comparativă. Dimpotrivă, la semnăturile neliterale nu se poate, de regulă, stabili autorul, datorită alcătuirii dintr-o serie de trăsături realizate în mod arbitrar. Practica expertizei scrisului recomandă ca în cazul în care mai multe semnături literale sau parțial literale prezintă mai multe elemente morfologice comune, să se însumeze caracteristicile asemănătoare, adică să se procedeze la o reunire a acestora, lărgindu-se astfel baza de comparație.

Un alt aspect al compunerii semnăturilor îl constituie modul de redare a numelui. O alcătuire completă, din nume și prenume, însoțite eventual de inițiala prenumelui tatălui, va fi de natură să ofere mai multe elemente de identificare decât o alcătuire incompletă, redusă numai la nume sau la câteva litere din acesta.

Prin urmare, posibilitatea de a ajunge la descoperirea autorului este condiționată de volumul semnăturilor de expertizat, de compunerea lor literală și de modul în care este redat numele. Nu mai puțin important este însă genul de deghizare folosit și măsura în care afectează grafismul.

Simpla schimbare a înclinării, prin inversarea axelor, de obicei prin răsturnare spre stânga, nu modifică celelalte caracteristici generale și nici construcțiile literale; ca atare, stabilirea autorului va fi posibilă, ca în cazul ilustrat în fig. 109.

Scrierea cu mâna stângă este puțin utilizată la deghizarea semnăturilor. Problema devine mult mai grea decât la scrierea cu mâna dreaptă, căci grafismul suferă destule modificări, deja examinate în

capitolul precedent. De aceea este strict necesară obținerea de probe grafice executate tot cu mâna stângă, prin analiza cărora expertul va determina caracteristicile schimbate prin inversarea mâinii și dacă acestea apar întocmai în semnăturile încriminate; bineînțeles nu se va neglija nici aprecierea caracteristicilor din scrisul obișnuit, realizat cu mâna dreaptă, transmise semnăturilor sinistrografiate.

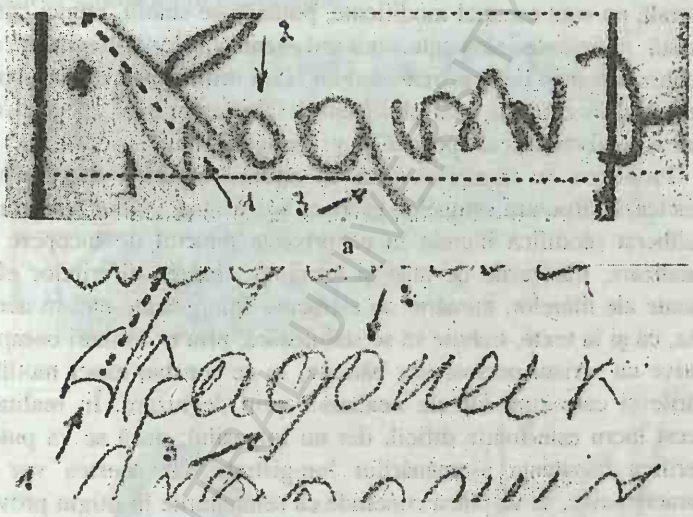

a

b

Fig. 109. a) Semnătura în litigiu deghizată prin schimbarea înclinării.
b) Semnătura proprie a celui ce a executat-o pe prima

Folosirea literelor de tipar în falsificarea semnăturilor este extrem de rară, practic necunoscută în situațiile în care semnăturile nu sunt însoțite și de text. Explicația este simplă: dacă la textele realizate prin imitarea caracterelor tipografice (scrisori anonime) autorul urmărește numai să nu fie recunoscut, la semnături el are interesul ca acestea să fie interpretate drept autentice. Or, literele rigide și nelegate de tipar în nici un caz nu vor oferi o imagine naturală și spontană. De altfel, semnăturile originale cu litere tipografice nu sunt obișnuite nici chiar la persoanele care posedă un asemenea scris în mod curent.

În schimb, deformarea literelor reprezintă cel mai frecvent sistem de deghizare a grafismului la falsificarea semnăturilor prin executarea lor din fantezie, utilizat mai ales când este vorba de un act purtând mai multe semnături. Deformarea poate să nu atingă însăşi structura literelor, ci să se limiteze la o execuţie neregulată a trăsăturilor, cum ar fi transformarea trăsăturilor curbe în trăsături unghiulare. În acest caz caracteristicile generale şi morfologia literală nu sunt esenţial modificate, putându-se stabili, atunci când există suficiente elemente, autorul semnăturilor. Precizăm că deghizarea prin deformarea literelor, fără schimbarea construcţiei acestora, este tipică, mai ales pentru falsificatorii cu un grad de cultură mai redus, care posedă un grafism inferior.

Problema se complică însă în situaţia în care deformarea afectează structura semnelor grafice, adică atunci când scriptorul deliberat modifică literele în ce priveşte punctul de începere şi finalizare, trăsăturile de atac şi terminale, unirea diferitelor elemente ale literelor, numărul de elemente componente etc. În acest caz, ca şi la texte, trebuie să se stabilească, prin examinări comparative cu scrisul persoanelor bănuite, în ce constau exact modificările şi care sunt literele nealterate prin deghizare. În realitate acest lucru este foarte dificil, dar nu imposibil; dacă se va putea verifica constanţa asemănărilor înregistrate, iar acestea vor fi caracteristice, se va putea conchide că semnăturile în litigiu provin de la persoana respectivă.

De o deosebită importanţă pentru identificarea autorului semnăturilor false sunt caracteristicile grafice idiomatice, de care ne-am ocupat când am discutat problema valorii individualizatoare. Reversul îl constituie prezenţa caracteristicilor banale, comune, a formelor depersonalizate, care nefiind individuale nu spun nimic şi deci împiedică stabilirea autorului.

Dacă insistăm asupra morfologiei literelor ca element de identificare aceasta nu înseamnă câtuşi de puţin că am fi pentru aplicarea metodei caligrafice în expertiza semnăturilor. Desigur că studierea gradului de evoluţie şi a altor caracteristici generale preced în mod obligatoriu examenul caracteristicilor speciale dar, spre deosebire de texte, schimbarea lor este mult mai uşor de realizat, datorită scurtimii semnăturilor. De aceea, credem că trebuie

acordată o atenție sporită particularităților de construcție, mergând până la depistarea detaliilor pe care scriptorul le-a conservat din scrisul său obișnuit.

Astfel, în cazul de mai jos, unde s-a falsificat semnătura unui director de școală (fig. 110), se remarcă similitudinea majusculei E și deprinderea de a executa buclete la extremitățile literelor, transferată de autor de la majuscula D din scrisul său la semnul incipient al semnăturilor încriminate.

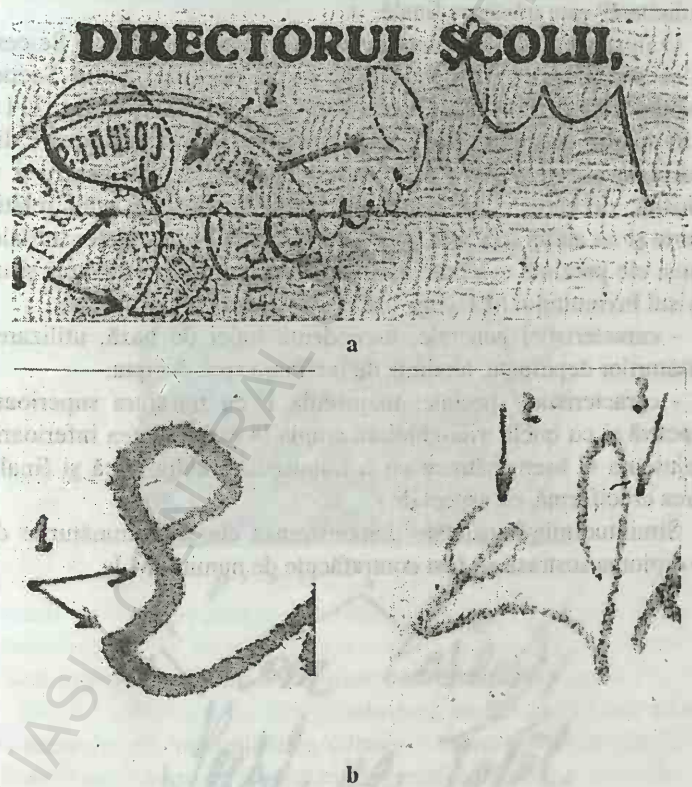

Fig. 110. a) Semnătură contrafăcută. b) Litere din scrisul falsificatorului

La expertizarea semnăturilor false este utilă, pe lângă examinarea scrisului bănuitului, o analiză a semnăturilor sale personale,

curente, în practică întâlnindu-se frecvent asemănări pregnante. Aceasta se explică prin faptul că o semnătură nu reprezintă pur şi simplu reproducerea numelui, ci îmbracă o anumită formă individuală, cu simplificarea sau complicarea trăsăturilor executate în mod automat de către titularul respectiv. Or, atunci când o persoană realizează o semnătură pe numele altei persoane, reală sau fictivă, nu este exclus să se transmită, din pură obişnuinţă, o serie de caracteristici din propriile semnături, dintre care cea mai „solicitată" este trăsătura finală.

O ilustrare a acestei situaţii o constituie următorul caz: Se cere să se stabilească dacă semnăturile de la poziţiile „Şeful Secţiei Învăţământ" şi „Preşedintele comisiei" de pe o diplomă (fig. 111 a şi b) aparţin numitului M.I., care, conform datelor preliminare din cadrul urmăririi penale, a sustras o diplomă în alb pentru a fi folosită, de către o altă persoană. Deşi semnăturile sunt relativ scurte şi nu au un conţinut literal, cu excepţia majusculelor iniţiale, totuşi ele prezintă evidente asemănări cu propriile semnături şi cu scrisul învinuitului M.I. (fig. 111 c şi d), după cum urmează:

- caracteristici generale: ascendenţa liniei de bază, utilizarea trăsăturilor depasante, tendinţa de înclinare spre dreapta;
- caracteristici speciale: majuscula **I**, cu trăsătura superioară concavă şi cu buclă triunghiulară amplă la extremitatea inferioară, majuscula **C** asemănătoare cu o minusculă **l** caligrafică şi finalizarea cruciformă, cu aspect de **f**.

Similitudinile constatate demonstrează clar că semnăturile de pe diploma sustrasă au fost contrafăcute de numitul M.I.

BCU IAŞI

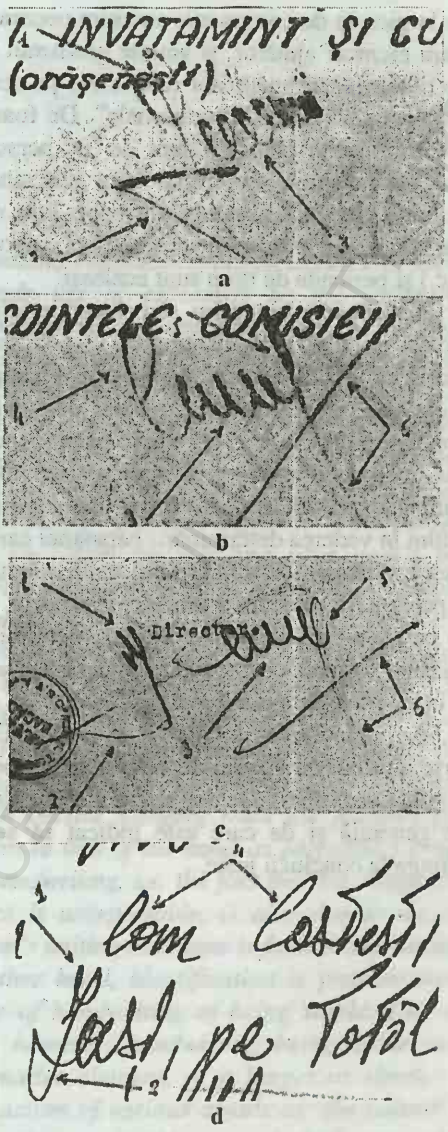

Fig. 111. a-b) Semnături executate la întâmplare.
c) Semnătura proprie a falsificatorului. d) Scrisul falsificatorului

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Cu privire la piesele de comparație socotim necesar să relevăm importanța unui element ajutător, și anume grafismul cu care sunt scrise numele titularilor semnăturilor false chiar pe actul în litigiu, cum ar fi în coloana „Numele și prenumele". De foarte multe ori semnăturile contrafăcute provin chiar de la persoana care a întocmit actul, asemănările fiind mai ușor sesizabile decât la compararea cu alte probe ale aceleiași persoane. Este normal să fie astfel, întrucât condițiile de execuție (instrument, suport, dispoziția subiectului etc.) și perioada de timp sunt aceleași.

În sfârșit, identificarea autorului semnăturilor false este mult simplificată dacă acestea sunt însoțite de text și dacă se poate stabili fără dubiu că textul și semnătura aparțin aceleiași persoane, cum ar fi o chitanță, un testament, inventar de lucruri, foaie de depunere și restituire etc., în special atunci când semnătura are un conținut literal, încadrat direct în grafismul textului. Odată stabilită proveniența unică, expertiza semnăturii se transformă de fapt într-o analiză a textului în vederea determinării persoanei care l-a scris.

Examinarea problemei identificării autorului semnăturilor false a necesitat o prezentare separată a diferitelor aspecte, însă în practică ea apare ca având un caracter complex, determinat de particularitățile cazului concret cercetat. Desigur că nu se pot enunța reguli stricte în ce privește aprecierea elementelor de asemănare și de deosebire, dar practica de expertiză și cercetările actuale în această materie au degajat o serie de constatări cu privire la procesul scrierii și la posibilitățile de deghizare a semnăturilor, care au o valabilitate generală și de care este indicat să se țină seama pentru a se ajunge la concluzii juste.

BCU IASI

Abstract

The examination of handwriting constitutes an important means of proof made use of especially by the judiciary authorities interested in determining whether the text or signature on a document belongs to a certain person. By this is established either the authenticity or, on the contrary, the falsity of a document, or the writer of a document of unknown origin, as for example an anonymous letter. The examination of handwriting or the graphic or graphoscopic examination, as it is also called, represents therefore something entirely different from a graphological examination by which the defining of a man's personality is attempted, depending on the psychological significations of his graphic elements.

In the author's conception, handwriting is an object of research in forensic science to which the general theory of identification applies wholly. The scientific basis of identifying a person by his handwriting rests on its character of being a habit, individualized by the neurophysiological mechanism of its performance, particular to each person, ranging from the features of his central nervous system to that of his hand as performing organ. The individuality of handwriting, i.e. the fact that the complex of graphical characteristics is unrepeatable, is also due to the conditions in which a person's writing technique is formed and perfected.

On the other hand, identification is possible because of the characteristic of handwriting of being stable. This stability is a relative one, however, handwriting being liable to a series of greater or smaller changes, of a longer or shorter period as a result of the action of various agents as: the natural evolution of handwriting, illness or old age, alcoholic or other kinds of intoxications or unusual circumstances in which writing is performed. As to the controversed problem of the influence of the

type of the scriptural instrument on the nature of handwriting, the author considers that in most cases this has no practical importance, excepting ball-point pens whose usage may generate difficulties in detecting forged signatures.

A vast and systematic presentation of the general and particular characteristics of handwriting follows, with a stress on the potential contribution of each to its particularization. Without diminishing the importance of examining forms in themselves, the author recommends handwriting to be considered as a dynamic reality, by the analysis of the prevailing gestures to be detected what is normal and definable.

The method by which the writer is identified is the one of comparing the contested writing under all its aspects with the writing taken from the suspects. After having stated some rules for the gathering of materials for the comparison, required by the necessities of practice, the author insists on the appreciation of the graphical elements by the expert with a view to establishing their identifying value as well as the way the resulting similarities and differences are evaluated.

The identification must always be based on the combination of all the general and particular characteristics, considered as a unitary graphic complex and not on some isolated elements, however valuable they might seem. To be able to reach a positive conclusion the quantity and quality of the resemblances have to be of such nature in order that any accidental coincidence should be avoided, which means that the expert is asked to appreciate the probability element.

After presenting the calligraphy and graphometrical methods intended to improve the subjective character of this appreciation, a series of recent attempts are quoted, based on the mathematical tackling of the problem, electronic computers included. Though the promising results considered, which certainly represent some progress, it isn't possible, in the author's opinion, to reach the whole replacement of the man-expert by the expert-machine.

The last two chapters of work make up what the author considers to be the special part of the forensic examination of handwriting.

Examining the problem of the deliberate modification of handwriting, a distinction is made between disguise and counterfeit. The former includes the willful change of the graphical characteristics, simulating inferior and infantile writings as well as the disorganized ones of pathological cases block lettering handwriting or left handed ones, while the latter regards falsification through copying and imitation. More over the possibilities and limitations of identifying the writer in each particular case is presented.

As to the examination of signatures, after defining the concept, three main problems are tackled, namely: the procedures of the forging of signatures, the way of determining the authenticity or falsity of signatures and the identification of the forger. The particularities of the signatures made by means of carbon paper are also discussed.

The theoretical considerations are exemplified throughout the work with many instances from the activity of forensic laboratories, illustrated with photographic reproductions.

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Résumé

L'expertise de l'écriture constitue un moyen de preuve important auquel recourent en général les organes judiciaires, qui ont interêt à déterminer si le texte ou la signature d'un acte émane d'une certaine personne. On établit ainsi l'authenticité ou, au contraire, l'nonauthenticité de l'acte respectif, ou bien on découvre le scripteur d'un acte de provenance inconnue, comme par exemple une lettre anonyme. L'expertise de l'écriture ou graphique ou graphoscopique, comme on l'appelle, représente donc toute autre chose qu'un examen graphologique, par lequel on essaye de définir la personnalité de l'homme en fonction des significations psychologiques des éléments de son écriture.

Dans la conception de l'auteur, l'écriture forme un objet de recherche de la criminalistique auquel on applique, en tous points, la théorie générale de l'identification. Le fondement scientifique de l'identification de la personne d'après l'écriture, réside dans le caractère de celleci d'être une habitude individualisée par les mécanismes neurophysiologiques de son exécution, propres à chaque personne, allant des particularités du système nerveux central à celles des mains, comme organe effecteur. L'individualité de l'écriture, c'est-à-dire le fait que le complexe des caractéristiques d'une écriture est irrépétable, est due aussi aux conditions dans lesquelles se forme ou se perfectionne la technique de l'écriture chez une certaine personne.

D'autre part, l'identification est possible grâce à la propriété de l'écriture d'être stable. Cette stabilité est cependant relative, l'écriture pouvant subir une série de modifications plus ou moins grandes, de durée plus ou moins longue, comme conséquence de divers facteurs, par exemple, l'évolution normale de l'écriture, l'état de maladie ou de vieillesse, les intoxications alcooliques et d'autre nature, ou les circonstances inhabituelles, où se réalise

l'écriture. Quant au problème controversé de l'influence qu'exerce le type de l'instrument scriptural sur la facture de l'écriture, l'auteur considère que, dans la plupart des cas, celui-ci, est sans importance pratique, à l'exception des stylos à bille dont l'usage peut créer des difficultés pour dépister la falsification des signatures.

On fait ensuite un exposé ample et systématique des caractéristiques générales et spéciales de l'écriture, en mettant en évidence la contribution potentielle de chacune de celles-ci à la particularisation de l'écriture. Sans minimiser l'importance de l'examen des formes en soi, l'auteur recommande de traiter l'écriture comme une réalité dynamique, par l'analyse des gestes dominants pour saisir ce qui est naturel et définissable.

La méthode selon laquelle on identifie le scripteur consiste à comparer, sous tous ses aspects, l'écriture incriminée avec les écritures provenant de façon certaine des personnes soupçonnées. Apres avoir énoncé certaines règles pour réunir les matériaux de comparaison imposes par les nécessites pratiques de l'expertise, on insiste sur l'appréciation par l'expert des éléments graphiques en vue d'établir les valeurs identificatrices, ainsi que sur le mode selon lequel sont évaluées les ressemblances et les différences qui en sont résultées.

L'identification doit toujours être fondée sur la combinaison de toutes les caractéristiques générales et speciales considérées comme un complexe graphique, unitaire, et non sur quelques éléments isolés, aussi significatifs qu'ils paraissent. Pour pouvoir formuler une conclusion affirmative, la quantité et la qualité des ressemblances doivent être de telle nature qu'on puisse exclure une coincidence accidentelle, ce qui signifie que l'expert est appelée à apprécier lui-même le facteur de la probabilité.

Après avoir exposé les méthodes calligraphiques et graphométriques qui avaient comme but d'améliorer le caractère subjectif de cette appréciation, on cite une série de tentatives récentes concernant l'abord du problème par les mathématiques, en utilisant aussi les calculateurs électroniques. Malgré les résultats prometteurs, qui représentent incontestablement un progrès, on ne pourra, selon l'opinion de l'auteur, arriver à remplacer totalement l'expert-homme par l'expert-machine.

Les deux derniers chapitres du travail constituent ce que l'auteur juge être la partie spéciale de l'expertise criminalistique de l'écriture.

En examinant la question de la modification intentionnée de l'écriture, on fait la distinction entre le déguisement et la contrefaçon. Le premier comprend la dénaturation voulue des caractéristiques graphiques, la simulation des écritures d'évolution inférieure et infantile, ainsi que des écritures désorganisées par des états pathologiques, l'écriture typographique, l'écriture faite de la main gauche, tandis que la seconde concerne la falsification par copie et imitation. En même temps, on présente les possibilités et les limites de l'identification du scripteur dans chaque cas à part.

En ce qui concerne l'expertise des signatures, d'après la définition de la notion, on approfondit trois problèmes principaux, soit: les procédés de falsification des signatures, le mode de détermination de l'authenticité ou de la nonauthenticite des signatures et l'identification du falsificateur. On discute aussi le spécifique des signatures exécutées par l'intermédiaire du papier copiatif (indigo).

Les considérations théoriques sont exemplifiées dans tout le travail par de nombreux cas tirés de l'expérience des laboratoires de criminalistique, illustrés par des reproductions photographiques.

BCU IASI / CENTRU

Zusammenfassung

Die Begutachtung der Handschrift durch Sachveständige kann auch für die Justizbehörden ein ausgezeichnetes Beweismittel sein, da sie daran interessiert sind, festzustellen, ob eine Urkunde oder eine Unterschrift auf einem Schriftstück von einer bestimmten Person stammt. Dadurch wird die Echtheit oder die Fälschung des Schriftstückes festgestellt. Auch kann der Fall eintreten, daß, man den Verfasser eines Schriftstückes unbekannter Herkunft entdeckt, z.B den Schreiber eines anonymen Briefes. Die Schriftexpertise, die Graphik oder Graphoskopik wie sie noch bezeichnet wird, hat folglich nichts mit einer graphologischen Untersuchung gemeinsam, die darauf ausgerichtet ist, die Persönlichkeit des Menschen nach der psychologischen Bedeutung seiner Schrift zu definieren.

Nach Ansicht des Verfassers ist die Handschrift ein Forschungsgegenstand der Kriminalistik, der die allgemeine Theorie der Identifizierung zugeordnet wird. Die wissenschaftliche Grundlage zur Identifizierung einer Person anhand der Schrift ergibt sich aus de, Charakter derselben: d. h. ob für die entsprechende Person das Schreiben eine Sache der Gewöhnheit ist, – dadurch werden die individualisierten neurophysiologischen Mechanismen der Ausführung Eigenheiten des zentralen Nervensystem bis zu denen der Hand als ausführendes Organ verstanden. Die Individualität der Handschrift, – d, h. die Tatsache, daß die Gesamtheit der graphischen Merkmalkomplexes einer Handschrift nicht nachzuahmen ist -, geht auf die Bedingungen zurück unter denen sich die Technik der Schrift einer bestimmten Person formt und vervollkommnet.

Andererseits ist die Identifizierung nur dank der Eigenschaft der Schrift, beständig zu sein, möglich. Diese Beständigkeit ist jedoch relativ, da die Handschrift einer Reihe größerer oder geringerer Veränderungen unterworfen ist, von längerer oder

kürzerer Dauer, die als Folge der Einwirkung verschiedener Faktoren auftauchen, wie z.B. die entsprechende Entwicklung der Handschrift, der Krankheitszustand, das Alter, alkoholische oder andere Vergiftungen oder ungewöhnliche Umstände bei der Abfassung einer Handschrift.

Umstritten ist die Frage nach dem Einfluß des zum Schreiben verwedeten Instruments auf die Schrift. Der Verfasser ist der Ansicht, daß dieses Problem în den meisten Fällen ohne praktische Bedeutung ist, mit Ausnahme der Kugelschreiber, deren Verwendung Schwierigkeiten bei der Entdeckung gefälschter Unterschriften hervorrufen kann.

Es folgt eine umfassende und systematische Darstellung der allgemeinen und besonderen Charakteristiken der Handschrift, die den potentiellen Beitrag jeder dieser Merkmale hervorhebt. Ohne die Bedeutung der Untersuchung der Formen an sich zu unterschätzen, empfiehlt der Verfasser, die Schrift als eine dynamische Realität zu betrachten; durch die Analyse der vorherrschenden Gesten ist das Natürliche und Bezeichnende festzuhalten.

Die Methode, durch die der Schreiber identifiziert wird, ist jene des Vergleichs der verdächtigen Schrift mit den Schriften, die mit Sicherheit von den verdächtigen Personen stammen. Nach der Aufzählung einiger Regeln, die sich auf das Sammeln des zu vergleichenden Materials beziehen und die von der Notwendigkeit der Praxis der Expertise diktiert werden, wird das Schwergewicht auf die Beurteilung der graphischen Elemente seitens des Sachverständigen gelegt, um ihren Wert bei der Identifizierung festzustellen, als auch auf die Art der sich ergebenden Ähnlichkeiten oder Unterschiede.

Die Identifizierung soll sich immer auf die Verbindung der allgemeinen als auch der besonderen Merkmale stützen, die als ein einheitlicher graphischer Komplex betrachtet werden und nicht auf isolierte Teile, wie wertvoll sie auch immer sein mögen. Um zu einer positiven Schlußfolgerung zu gelangen, müssen die Quantität und die Qualität der Vergleiche solcher Natur sein, daß eine zufällige Koinzidenz ausgeschaltet wird, was bedeutet, daß von den Sachverständigen verlangt wird den Möglichkeitsfaktor zu ermessen.

Nach der Darstellung kalligraphischer und graphometrischer Methoden, die den Zweck verfolgen, den subjektiven Charakter dieser Beurteilung abzuschwächen, wird eine Reihe aktueller Versuche aufgezählt, welche die mathematische Seite des Problems ausschneiden, einschließlich die Verwendung elektronischer Rechenmaschinen aufwerfen. Trotz vielversprechender Ergebnisse, die unbestreitbar einen Fortschritt darstellen, kann man nach Ansicht des Verfassers den Experten-Mensch durch den Experten-Computer nicht gänzlich ersetzen.

Die zwei letzten Kapitel der Arbeit bilden das, was der Verfasser als spezielle Seite der kriminalistischen Untersuchung betrachtet. Indem man die absichtliche Veränderung, der Handschrift untersucht, wird der Unterschied zwischen Verstellung und Fälschung gemacht. Die erstere umfaßt die gewollte Entstellung der graphischen Merkmale, das Vortäuschen einer unentwickelten Schrift, einer Kinderschrift, als auch einer durch pathologische Zustände verwirrten Schrift, einer Schrift mit Druckbuchstaben oder mit der linken Hand, während die letztere die Fälschung durch Kopieren oder Nachahmung betrifft. Gleichzeitig werden die Möglichkeiten und die Grenzen bei der Identifizierung des Schreibers în jedem einzelnen Fall festgelegt.

Bezüglich der Begutachtung der Unterschrift wäre zu sagen, daß nach der Begriffsbestimmung drei wichtige Probleme vertieft werden und zwar: das Fälschungsverfahren von Unterschriften, die Art, wie die Echtheit bzw. Fälschung der Unterschriften bestimmt wird, die Identifizierung des Fälschers. Auch die Eigenart der Unterschriften, die mittels Durchschlagpapier ausgeführt werden, wird erörtert.

Die theoretischen Erwägungen werden ständig anhand von zahlreichen Beispielen aus der Tätigkeit der kriminalistischen Laboratorien erläutert und durch Abbildungen ergänzt.

Lista abrevierilor

Arch. für Krim.	- Archiv für Kriminologie.
ASQDE Papers.	- Association of Questioned Document Examiner Papers.
Int. Meet. Q.D.E.	- The International Meeting in Questioned Document Examination.
Journ. Foren. Sc.	- Journal of Forensic Sciences.
Probl. med. jud. (leg.) crim.	- Probleme de medicină judiciară (legală) și criminalistică.
Probl. sud. exp.	- Problemî sudebnoi expertizî
Rev. int. crim.	- Revue internationale de la criminalistique.
Rev. int. crim. pol. tech.	- Revue internationale de criminologie et de police technique.
Rev. int. pol. crim.	- Revue internaționale de police criminelle.
The Journ. Crim. Law, Pol. Sc.	- The Journal of Criminal Law, Criminology and Police Science.
Teor. prak. krim. exp.	- Teoria i praktika kriminalisticeskoi expertizî.
Vop. kib. prav.	- Voprosî kibernetiki i pravo.

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Bibliografie

1. *Alford, E. F.:* Disguised handwriting. Journ. Foren. Sc., vol. 15, nr. 4, 1970, p. 476.

2. *Angst, Ernst., Kurt Erismann:* Auswertung von anonymen und pseudonymen Handschriften mit elektronischer Datenverarbeitung. Kiriminalistik, Heft 2, 1972, p. 60.

3. *Athanasiu, Andrei:* Scris şi personalitate. Colecţia Psyché, Ed. ştiinţifică, 1970.

4. *Aroţker, L. E.:* Osnovnîe voprosî kriminalisticeskovo issledovania podpisei, vîpolnenîh s podrajaniem. Teor. prak. krim. exp. nr. 3, 1968, p. 136.

5. *Aroţker, L. E.:* K voprosu ob identificaţii licinosti ţifromu pismu. Teor. prak. krim. exp., nr. 1, 1955, p. 70.

6. *Basarab, Matei:* Concluziile expertului criminalist şi rolul lor în procesul penal. Studia Universitatis Babeş-Bolyai, seria Jurisprudentia, 1967, p. 131.

7. *Baxter, P. G.:* The distinction between „Graphology'' and "Questioned Document Examination" . Medicine, Science and the Law, London, April 1966. p. 75.

8. *Baxter, P. G.:* The comparison of handwriting by machines. Canadian Society of Forensic Science Journal, vol. 3, nr. 3, 1970.

9. *Beacom, Mary S.:* Was this document written with the left hand? Journ. Foren. Sc., vol. 6, nr. 3, 1961, p. 321.

10. *Beacom, Mary S.:* Handwriting by the blind. Journ. Foren. Sc., vol. 12, nr. 1, 1967, p. 37.

11. *Beacom, Mary S.:* Modern educational aids for simplified explanations of handwriting comparisons. Journ Foren. Sc., vol. 13, nr. 4, 1968, p. 509.

12. *Beck, Jan:* Handwriting identification and graphology. Journ. Foren. Sc., vol. 9, nr. 4, p. 477.

BOLYAI UNIVERSITY LIBRARY

13. *Belkina, R. S., G. G. Zuikova:* Kriminalistika. Moscova, 1968, p. 117-216.

14. *Bertillion, Alphonse:* La comparaison des écritures et l'identification graphique. Revue scientifique, 1898, Paris.

15. *Black, David A.:* Forgery above a genuine signature. The Journ. Crim. Law, Crimin. Pol. Sc., vol. 50, 1960, p. 585.

16. *Black, David A.:* Forged signatures more skillfully written than the true signatures. The Journ. Crim. Law, Crimin. Pol. Sc., vol. 53, nr. 1, 1962, p. 109.

17. *Blumenthal, Erik:* Schlusschriften der verschiedenen. Länder. Verlag Hans Huber. Bern und Stuttgart, 1957.

18. *Bischoff, Marc A.:* Zwei Fälle von Unterschriftenfälschung mittels Stempels. Arch. fur Krim., Band 88, Heft 1-2, 1931.

19. *Bischoff, Marc A.:* La police scientifique. Payot, Paris, 1938.

20. *Bischoff, Marc A.:* Comment améliorer la preuve par comparaison d'écriture. Rev. int. crim. pol. tech., nr. 4, 1955, p. 273.

21. *Bischoff, Marc A.:* Der Beweis durch Schriftenvergleich und die Möglichkeiten seiner Verbesserung. Arch. für Krim., Band 117, Heft 3-4, 1956.

22. *Bogdanovici, Elena:* Raport între grafologie şi expertiza grafică. Paralelism istoric. Tipografia „Vremea", Bucureşti, 1944.

23. *Bogdanovici, Elena:* Expertiza scrisului. Importanţa pieselor de comparaţie în descoperirea falsurilor scriptice. Bucureşti, 1944.

24. *Bogdanovici, Tadeus:* Scrierea ocazională cu mâna stângă. Revista de psihologie, nr. 1, 1960, p. 87.

25. *Bohn, Clarence:* Admissibility of standard writings. Journ. Foren. Sc., vol. 10, nr. 4, 1965, p. 441.

26. *Bohn, Clarence:* Role of the document examiner in the expanding technology. The Third Int. Meet. Q.D.E., Toronto, 1969.

27. *Boia, Aurel:* Exercitarea funcţiunii de expert grafic. Bucureşti, 1943.

28. Boia, *Aurel:* Scrisul orbilor. Contribuţiuni de expertiză grafică. Bucureşti, 1943.

29. *Boia, Aurel:* Introducere în grafologie şi expertiza grafică. Bucureşti, 1944.

30. *Brewester, F.:* Contested documents and forgeries. The Book Company LTD, Calcutta, 1932.

31. *Brocard, Réne:* Nouvelle application du laser et de l'holographie. La vérification des signatures de cheques. Feuille d'avis de Lausanne, nr. 263, 1971.

32. *Brodskaia, A. B.:* Kriminalisticeskoe issledovanie shodnîh pocerkov. Probi. sud. exp., nr. 2, 1961, p. 41.

33. *Brohier, G.W.K.:* The logic of handwriting examination. The Third Int. Meet. Q.D.E., Toronto, 1969.

34. *Brosson, Paul:* La signature et sa projection géométrique. Nouveau procède d'expertise. Rev. int. pol. crim., nr. 125, 1959, p. 34.

35. *Buuş, Alexandru:* Unele probleme privind expertiza criminalistică în activitatea procesuală. Justiţia Nouă, nr. 5, 1964, p. 39.

36. *Buuş, Alexandru:* Concluziile probabile în expertiza criminalistică. Justiţia Nouă, nr. l, 1965, p. 42.

37. *Buuş, Alexandru:* Observaţii privind obiectul şi terminologia expertizei criminalistice a scrisului. Justiţia Nouă, nr 10, p. 130.

38. *Buuş, Alexandru, Aurel Boia:* Contribuţii ale practicii expertizei criminalistice în prevenirea infracţiunilor de fals. Revista română de drept, nr. 10, 1967, p. 105.

39. *Buuş, Alexandru:* Falsul în acte prin copierea semnăturilor. Probl. med. leg. crim., vol. 9, 1971, p. 79;

40. *Buuş, Alexandru, Petre Ionescu:* Valorificarea scriptelor de comparaţie în expertiza criminalistică asupra scrisului. Rev. română de drept, nr. l, 1971, p. 98.

41. *Buzdugan, George:* Consideraţii privind expertiza scrisorilor anonime. Probl. med. jud. crim., vol. 3, 1965, p. 127.

42. *Buzdugan, George:* Cercetări asupra elementelor de autenticitate a semnăturilor. Probl. med. jud. crim., vol. 2, 1964, p. 43.

43. *Callewaert, H.:* Graphologie et physiologie d'écriture. 2*éme* éd. Édition Nauwelaerts, Louvain, 1962.

44. *Casey, Maureen:* Is handwriting identification a science ? ASQDE Papers, 1968.

45. *Cazelles, R.:* L'expertise en écriture, travaux récents et domaine propre. Rev. int. pol. crim., nr. 194, 1966, p. 19.

46. *Ceccaldi, P. F.:* La criminalistique. Presses Universitaires de France, 1969.

47. *Chavigny, Paul:* La geste graphique en médicine légale, en criminalistique. Rev. int. crim., nr. 3, 1931, p. 168.

48. *Chavigny, Paul:* Les „idiotismes" en expertises d'écritures. Rev. int. crim., nr. 3, 1936, p. 134.

49. *Conway, James V. P.:* Evidential documents. Springfield, Illinois, U.S.A., 1959.

50. *Conway, James V. P.:* The identification of handprinting. The Journ. Crim. Law, Crimin. Pol. Sc., vol. 45, 1955, p. 605.

51. *Crepieux-Jamin, J.:* L'écriture et le caractère. 7*éme* éd. Librairie Félix Alçan, Paris, 1921.

52. *Crepieux-Jamin, J.* ; A.B.C. de la graphologie. Libraire Félix Alçan, Paris, 1929.

53. *Crépieux-Jamin, J.:* Les bases fondamentales de la graphologie et de l'expertise en écritures. 3 *éme* éd.Librairie Felix Alçan, Paris, 1934.

54. *Deitigsmann, Ottomar:* Grundlagen und Praxis der gerichtlichen Handschriftenvergleichung. Ferdinand Enke Verlag, Stuttgart, 1954.

55. *Dennemark, Hans-Gerhard:* Die Handschrift Angetrunkener unter Berücksichtigung der Reaktionstypen. Kriminalistik, Heft l, 1964, p. 38.

56. *Detestable, Jacques: L'expertise* en écritures. Ses méthodes récentes. Librairie R. Guillon, Paris, 1925.

57. *Dick, Ronland:* Handwriting idetntification vs. elimination. ASQDE Papers, 1966.

58. *Dobroslavskaia, E. E., A. L Manțvetova, B. F. Orlova* (sub redacția): Sudebno-pocerkovedceskaia expertiza. Juridiceskaia literatura, Moscova, 1971 (două volume).

59. *Dondon, M.:* La question de l'expertise en écritures. A. Pedone Editeur, Paris, 1933.

60. *Doulder, Howard C.:* Examination of document case. Journ. Foren Sc., vol. 10, nr. 4, 1965, p. 433.

61. *Duke, D. M., B. Aand, B. Coldwel:* Blood alcool levels and handwriting. Joint Meeting Ottawa, 1965.

62. *Duprachy, Jearnnez:* Les maladies d'après l'écriture. Albin Michel Editeur, Paris, 1919.

63. *Edjubov, L. G.:* Kibernetika i nekotorîie voprosî sudebnovo pocerkovedenia. Voprosî kibernetiki i pravo, Izdatelstvo „Nauka", Moscova, 1967, p. 220.

64. *Eliseev, A. A.:* Podpisi kak pocierkovoe nacertanie. Teor. prak. krim. exp., nr. 3, 1958, p. 6.

65. *Elivanova, M. S.:* Izmenenie obşcih i ciastnîh priznakov pocerka pri prisme levoi rukoi bez predvaritelnoi trenirovki. Probl. sud. exp. nr. 2, 1961, p. 62.

66. *Enăchescu, Constantin:* Aspecte psihopatologice comune în limbaj, scris şi desen la bolnavii schizofrenici. Revista de psihologie nr. 4, 1965, p. 537.

67. *Enklaar, F.:* Mensurations d'écritures. Rev. int. pol. crim. nr. 250, 1971, p. 186.

68. *Episcopescou, Nicolas:* Les experts et les expertises en écritures. A. Michalon, Paris, 1910.

69. *Etman, A.:* "From evidence to proof" in forensic handwriting examination. Second Int. Meet. Q.D.E., Copenhaga, 1966.

70. *Etman, A:* Another experiment in disguised handwriting. The Third Int. Meet. Q.D.E., Toronto, 1969.

71. *Farma, Cian Attilio:* Perchè la perizia grafica a base psicologica vale come una superperizia. La Giustizia penale, 1964.

72. *Franzheim, Ludwig:* Testamentfälschungen. Kriminalistik, Heft 1-2, p. 11.

73. *Frazer, Persifor:* Des faux en écriture et de l'écriture. Guillanmin et Cie, Paris, 1899.

74. *Fursac, J. Rogues de:* Les écrits et les dessins dans les maladies nerveuses et mentales. Paris, Masson et Cie. Editeurs, 1905.

75. *Gajar, T. J.:* Limitations in the science of document examination. The Third Int. Meet. Q.D.E., Toronto, 1969.

76. *Gayet, Jean:* Manuel de police scientifique. Payot, Paris, 1961.

77. *Gayet, Jean:* L'expertise d'écritures en France au XVIIe siècle. Rev. int. pol. crim., nr. 169, 1963, p. 165.

78. *Gayet, Jean:* L'expertise en écriture et les documents à comparer. Rev. int. crim. pol. tech., vol. 25, nr. 2, 1972, p. 124.

79. *Gobineau, H.,R. Perron:* Génétique de l'écriture et étude de la personnalité. Delachaux et Niestlé S.A., 1954.

80. *Godown, Linton:* Forgeries over genuine signatures. Journ. Foren Sc., vol. 14, 1969, p. 463.

81. *Goetschel, Edmond:* Zum Einfluss von Drogen auf die Handschritft. Kriminalistik, Heft l, 1967, p. 7.

82. *Golunski, S. A.* (sub redacția): Criminalistica. Editura științifică, București, 1961.

83. *Gracia, Ben:* Principal defects of disguised and other writings. Joint Meeting, Ottawa, 1965.

84. *Guiral, Maggie:* La valeur de la preuve dans l'expertise d'écritures. Bosc et Riou, Lyon, 1927.

85. *Haggag, Isaac:* Caractères communs dans les écritures de divers alphabets chez le même scripteur. Rev. int. pol. crim.,, nr. 221, 1968, p. 222.

86. *Haggag, Isaac:* Les variations naturelles de l'écriture. Rev. int. pol. crim., nr 259, 1972.

87. *Händel, Konrad:* L'écriture manuscrite moyen auxiliaire d'appréciation du degré d'ébriété. Rev. int. crim. pol. tech., nr. *3,* 1957, p. 212.

88. *Harris, John J.:* A Questioned Document Examiner looks at aphasia, its accompanying handwriting disorders and resulting case problems. The Third Int. Meet. Q.D.E., Toronto, 1969.

89. *Harrison, Wilson R.:* Suspect documents, their scientific examination. Sweet and Maxwell, London, 1958.

90. *Harrison,* Wilson *R.:* Forgery detection. Sweet and Maxwell,. London, 1964.

91. *Hecker, Manfred:* Fehlerquellen in der Schriftexpertise. Kriminalistik, Heft l, 1972, p. 21.

92. *Hekkers, Albert:* L'origine, la physiologie et la pathologie de l'écriture. Rev. int. crim.., nr. 9, 1933, p. 520.

93. *Hilton, Ordway:* Can the forger be identified from his handwriting ? The Journ. Crim. Law, Crimin. Pol. Sc., vol. 43, nr. 4, 1952, p. 547.

94. *Hilton, Ordway:* Handwriting identification vs. eye witness identification. The Journ. Crim. Law, Crimin. Pol. Sc., vol. 45, nr. 2, 1954, p. 207.

95. *Hilton, Ordway:* Proof of unaltered document. The Journ. Crim. Law, Crimin. Pol. Sc., vol. 45, nr. 2, 1954.

96. *Hilton, Ordway:* Scientifique examination of questioned documents. Callaghan and Company, Chicago, 1956.

97. *Hilton, Ordway:* Influence of serious illness on handwriting identification. Postgraduate Medicine, vol. 19, nr. 2, 1956.

98. *Hilton, Ordway:* Comment évaluer les différences d'écritures manuscrites ? Rev. int. pol. crim., nr. 105, 1957, p. 48.

99. *Hilton, Ordway:* Characteristics of the ball point and its influence on handwriting identification. The Journ. Crim. Law, Crimin. Pol. Sc., vol. 47, nr. 5, 1957.

100. *Hilton, Ordway:* Contrasting defects of forged and genuine signatures. Finger Print and Identification magazine, vol. 46, nr. 4, 1964.

101. *Hilton, Ordway:* La photographie aux infrarouges et les faux obtenus par décalque. Rev. int. pol. crim., nr. 159, 1962, p. 195.

102. *Hilton, Ordway:* Handwriting and the mentally ill. Journ. Foren. Sc., vol. 7, 1962, p. 131.

103. *Hilton, Ordway:* A further look at writing standard. The Journ. Crim. Law, Crimin. Pol. Sc., vol. 56, nr. 3, 1965, p. 382.

104. *Hilton, Ordway: A* second look at signatures standards. Annual Meeting of ASQDE, 1957.

105. *Hilton, Ordway:* Consideration of the writer's health in identifying signatures. Journ. Foren. Se., vol. 14, nr. 2, 1969, p. 157.

106. *Hilton, Ordway:* A study of the influence of alcohol on handwriting. Journ. Foren. Se., vol. 14, nr. 3, 1969, p. 309.

107. *Hilton, Ordway:* Progress challenges the document examiner. American Bar Association Joumal, vol. 55, August 1969.

108. *Hilton, Ordway:* L'identification des chiffres. Rev. int. pol. crim., nr. 241, 1970, p. 245.

109. *Höhler, Rolf:* Der anonime Briefschreiber. Kriminalistik, Verlag fur kriminalistiche Fachliteratur, Hamburg, 1960.

110. *Hotimsky, Suzanne:* The difference between graphology and the professional examination of questioned documents. The Third Int. Meet. Q.D.E., Toronto, 1969.

111. *Horoszowski, Pawel:* Kryminalistyka. Warszawa, ed. II, 1958.

112. *Huber, R, A.:* Interpolating first principles of handwriting identification. First Int. Meet. Q.D.E., London, 1963.

113. *Humbert, Pierre:* L'expertise en écritures. Etude théorique et pratique. Paris, Rue de Mondori, 1907.

114. *Humbert, Pierre:* Théories de l'expertise en écritures et de l'analyse graphologique basées sur le tableau des signes graphometriques. Paris, 1917.

115. *Ionescu, Lucian:* Câteva observații asupra copierii prin transparența a semnăturilor. Probl. med. jud. crim., vol. 1, 1964, p. 67.

116. *Ionescu, Lucian:* Despre identificarea autorului cifrelor în expertiza criminalistică a scrisului. Probl. med. jud. crim., vol. 2, 1964, p. 143.

117. *Ionescu, Lucian:* Despre identificarea autorului semnăturilor false. Probi. med. jud. crim., vol. 4, 1965, p. 141.

118. *Ionescu, Lucian:* Une expertise de l'écriture pour l'identification d'un dessin de Van Gogh. Rev. int. crim. pol. tech., nr. 3, 1967, p. 231.

119. *Ionescu, Lucian:* Cu privire la aprecierea caracteristicilor grafice în expertiza criminalistică a scrisului. Probl. med. leg. crim., vol. 7-8, 1969, p. 113.

120. *Jacoby, H. J,:* Analysis of handwriting, London, 1939.

121. *Kaplan, N. A., V. P. Tamir:* The use of Thermo-Fax in document examinations. Cycle d'études de police scientifique Interpol, Paris, 1963.

122. *Karpisek, Karl:* Die Beschaffung geeigneter vergleichsschriften, Wien, Erkennungsamt, 1960, p. 8.

123. *Karpisek, Karl:* Beispiele aus der gerichtlichen Schriftuntersuchung, Kriminalistik, Heft 2-3, 1960, p. 8, respectiv, p. 117.

124. *Kernbach, Mihail:* Expertiza grafică științifică și experții caligrafi. Cluj, 1928.

125. *Kernbach, M.:* Existe-t-il une science de l'écriture ? Rev. int. crim., nr. 3, 1935, p. 179.

126. *Keyes, Robert:* Forgery by tracing. Finger Print and Identification magazin, August 1966, p.3.

127. *Keyes, Robert:* Camera Lucida — an instrument for forgery. Finger Print and Identification magazine, November 1966, p. 3.

128. *Kiricinski, D. R.:* Tehniceskoe issledovanie podpisei. Teor. prak. krim. exp., nr. 3, 1958, p. 101.

129. *Kirk, Paul L.:* Crime investigation. Interscience Publishers, Inc. New-York, 1960.

130. *Kobzev, G. D., V. P. Kudriaşov, L. G, Edjubov:* Kodirovanie pismennîh znacov kibernetika. Moscova, 1970.

131. *Kostenko, K. L, T. K. Nefedova, G. E. Tatarinova, I. Trankina:* K voprosu ob izmenenii pocierkă v zavisimosti ot fizlcescovo sostoiania pişuşcevo. Probl. sud. exp., nr. 2, 1961, p. 70.

132. *Krisanov, Z. I.:* Matematiceskie metodî issledovania v kriminalistike. Vop. kib. prav, 1967, p. 200.

133. *Kropinak, R:* Disguised writing. Effective or non-effective. ASQDE Papers.

134. *Langenbruch, Wilhem:* Die Graphometrie. Arch. für Krim., vol. 56, 1913, p. 345 şi vol. 68, 1917, p. 195.

135. *Langenbruch, Wilhem:* Die Graphometrie. Leipzig, Verlag von F. C. W. Vogel, 1914.

136. *Lanţman, P. M.:* Kibernetika i kriminalisticeskaia expertiza pocerka. Izdatelstvo „Nauka", Moscova, 1963.

137. *Legris, Michel:* La graphologie: de la science d'observer à l'art d'interpréter. Le Monde 21-22 mars 1971. p. 30.

138. *Legrün, Alois:* Schriftstörungen knapp vor dem Tod. Kriminalistik, Heft 11, 1958, p. 454.

139. *Legrün, Alois:* Alkohl und Handschrift. Arch. fiir Krim., vol. 132, nr. 3-4, 1964.

140. *Legrün, Alois:* Zum Ausdruck der Erregung in der Schrift. Kriminalistik, Heft 5, 1965, p. 255.

141. *Lelcin, V. A.:* Nekotorîie voprosî otenki graficeskih priznakov pri issledovaniii podpisei. Probl. sud. exp., nr. 2, 1961, p. 66.

142. *Lerich, Léon:* La police scientifique. Presses Universitaires de France, 1949.

143. *Lerich, L. L.:* A propos de l'expertise en écriture. Rev. int. pol. crim., nr. 151, 1961, p. 248.

144. *Levingstone, Orville B.:* Frequency of certain characteristics in handwriting, pen-printing of two hundred people. Journ. Foren. Sc., vol. 8, nr. 2, 1963, p. 250.

145. *Lewinson, Stein, Joseph Zubin:* Handwriting analysis. King's Crown Press, New York, 1942.

146. *Lewis, James:* Modus operandi of a forger. Joint meeting, Ottawa, 1965.

147. *Locard, Edmond:* L'imitation typographique. Rev. int. crim., 1929, p. 75.

148. *Locard, Edmond:* La valeur de la preuve dans l'expertise des documents écrits. Rev. int. crim., nr. 8, 1931, p. 617.

149. *Locard, Edmond:* Le choix des pièces dans l'expertise des documents écrits. Rev. int. crim., 1933, p. 549.

150. *Locard, Edmond:* Traité de criminalistique. Ed. Desvignes, Lyon, 1935, tome 5.

151. *Locard, Edmond:* L'affaire Dreyfus et l'expertise de documents écrits. Lyon, Joannès Desvignes et Cie, 1937.

152. *Locard, Edmond:* L'expert doit-il toujours conclure? Rev. int. crim. pol. tech., nr. 3, 1951, p. 204.

153. *Locard, Edmond:* La main inerte; une forme exceptionnelle du faux. Rev. int. pol. crim., nr. 45, 1951, p. 45.

154. *Locard, Edmond:* Les faux en écriture et leur expertise. Payot, Paris, 1959.

155. *Locard, Jacques:* L'identification des écritures par les méthodes graphométriques. Rev. crim. pol. tech., nr. 1, 1948, p. 40.

156. *Lopez Pena, F.:* The effect of chloropromazine on handwriting. The Third Int. Meet. Q.D.E., Toronto, 1969.

157. *Magnat, G. E.:* Le rôle du graphologue dans l'expertise en écriture. Rev. crim. pol. tech., nr. 3, 1948, p. 196.

158. *Malespine, Emile:* La graphographie et ses applications. Rev. int. pol. crim., nr. 51, 1951, p. 266.

159. *Mally, R.:* L'identification et l'écriture manuscrite. Rev. int. pol. crim., nr. 94, 1956, p. 17.

160. *Mathieu, a.:* Essai sur les indications séméiologique qu'on peut tirer de la forme des écrits des épileptique. Lyon, Storck.

161. *Mathyer, Jacques:* Expertise des signatures. Rev. int. crim. pol. tech., nr. 2, 1960, p. 133.

162. *Mathyer, Jacques:* Les faux documents. Rev. int. crim. pol. tech., nr. 2, 1961, p. 129.

163. *Mathyer, Jacques:* Ecriture et signatures tracées à „main guide". Rev. int. crim. pol. tech., nr. 2, 1963, p. 131.

164. *Mathyer, Jacques:* Les documents saisis en cours d'enquête et la constitution d'un dossier de pièces de comparaison. Rev. int. crim. pol. tech., nr. 3, 1965, p. 219.

165. *Mathyer, Jacques:* Influence de l'instrument utilise sur l'écriture et les signatures. Rev. int. crim. pol. tech., nr. l, 1967, p. 67.

166. *Manţvetova, A. I.:* Ceastnîe priznaki pocerka. Moscova, 1960.

167. *Manţvetova, A. L, E. B. Melnikova, V. F. Orlova:* Expertiza pocerka. Teor. prak. krim. exp., nr. 6-7, 1961.

168. *Manţvetova, A. L, E. B. Melnikova, V. F. Orlova:* Vzaimozavisimosti priznakov v vîsakovîrabotannîh pocerkah. Proli. sud. exp., nr. 2, 1961, p. 9.

169. *Manţvetova, A. L, V. F. Orlova, I. A. Klavuţkaia:* Teoreticeskie osnovî sudebnovo pocerkovedenia. Trudî Ţentralnogo Naucino-Issledovatelskogo Instituta Sudebnîh Expertiz, vîpusk 1, 1967, Moscova.

170. *Margadant, S. V.:* Die graphometriche Methode der Schriftvergleichung. Arch. für Krim., Band 141, 1968, Heft 3-4, p. 78 und Heft 5-6, p. 157.

171. *Margadant, S. V.:* La graphométrie. Rev. int. pol. crim., nr. 250, 1971, p. 182 şi nr. 251, 1971, p. 212.

172. *Marinesco, G.:* Etude sur l'écriture en miroir. Annales de médicine et de chirurgie infantiles, 1900.

173. *Martens, A.:* La graphologie en justice. Rev. int. pol. crim., nr. 137, 1960, p. 117.

174. *Martens,* A.: Un cas particulier d'expertise en écriture. Rev. int. pol. crim, nr. 251, 1971, p. 210.

175. *Maurer, G.:* L'ivresse révélée par l'écriture. Rev. crim. pol. tech., nr. l, 1951, p. 46.

176. *Mayer, Rudolf M.:* Gerichtliche Schriftuntersuchung. Urban und Schwarzenberg, 1933, Berlin-Wien.

177. *Mehta, M. K.:* The Identification of handwriting and the cross examination of experts. N. M. Tripothi Private Ltd, Bombay, 1966.

178. *Michel, Lothar:* Die Zuverlässigkeit von Aussagen des Namenseigners über die Echtheit einer strittigen Unterschrift. Arch. für Krim., vol. 142, 1968, Heft 5-6, p. 127.

179. *Michel, Lothar, Wolfgang Conrad:* Möglichkeiten einer Differenzierung zwischen verschidenen Arten von Unterschriftsfälschungen. Arch. fur Krim., Band 149, Heft 1-2, 1972, p. 31.

180. *Mihuleac, Emil:* Expertiza judiciară. Editura ştiinţifică, Bucureşti, 1971.

181. *Miller, James T.:* Departure from handwriting system. Meeting of ASQDE, August 1970, Houston, Texas.

182. *Mitchell, Ainsworth C.:* Documents and their scientific examination. Ch. Griffin and Company Limited, London, 1935.

183. *Mitchell, R. M.:* Documents and their examination. Journal of the Forensic Science Society, vol. 8, 1968, p. 83.

184. *Minovici, Stephane:* La graphologie judiciaire. Buletinul de chimie, nr. 2, 1907.

185. *Mitricev, S. P., N. V. Terziev:* Sovieţkaia kriminalistika. Moscova, 1958.

186. *Mocsy, L.:* Imitarea scrisului altei persoane, cu aplicarea alternativă a metodelor falsului tehnic, în cazul textelor de amploare mare. Probl. med. leg. crim., vol. 7-8, 1969, p. 210.

187. *Moldoveanu, M. D.:* Tratat de grafologie şi expertiza în falsuri. Bucureşti, 1910.

188. *Moore,* Winsor C.: Principle failings of simulated forgeries. ASQDE Papers, 1965.

189. *Morand, H. Saint:* Les bases de l'analyse de l'écriture. Ed. Vigot Frères, Paris, 1943.

190. *Murphy, Francis:* A discussion of all the principal methods for the proof of standards of comparisons and their requisemets. Meeting of ASQDE, New York, 1966.

191. *Nally, Joseph Mc.:* Disguised handwriting. Characteristics and proof. The Third Int. Meet. Q.D.E., Toronto, 1969.

192. *Naftali, A.:* Analphabet oder simulant ? Kriminalistik, Heft l, 1962, p 29.

193. *Naftali, A.:* Behavioural factors in handwriting identification. The Journ. Crim. Law, Crimin. Pol. Sc., vol. 56, nr. 4, 1965, p. 528.

194. *Nemecek, Joe:* Seeking out individualities in handlettering. The Third Int. Meet. Q.D.E., Toronto, 1969.

195. *Neudert, G.:* Die Entwicklung der Schrift unter Gifteinwirkung. Kriminalistik, Heft, 6, 1959, p. 238.

196. *Neudert, G.:* Agraphia and their significance in the examination of documents. First Int. Meet. Q.D.E., London, 1963,

197. *Neudert, G.:* Schreibstörungen and ihre Beurteilung. Kriminalistik, Heft 2, 1964, p. 66.

198. *Neves, Martens:* Ressemblences de famille des textes manuscrits. Rev. int. pol. crim., nr. 77, 1954, p. 116.

199. *Nicolls, L. C.:* The scientific investigation of crime. Butterworth and Co., London, 1956.

200. *Nicol, Joseph D.:* Application of „Thermo-Fax" copying process to obliterated writing problems. The Journ. Crim. Law, Crimin. Pol. Sc., vol. 48, 1957, p.

201. *O'Hara, Charles and Osterburg, James:* An introduction to criminalistics. The application of the physical sciences to the detection of crime. The Macmillan Company, New York, 1960.

202. *Orlova, V. F.:* Osnovnîe polojenia pocerkovedceskovo issledovania podpisei. Teor. prak. krim. exp., nr. 3, 1958, p. 180.

203 *Orlova, V. F.:* Issledovanie ceastnîh priznakov pocerka. Moscova, 1960.

204. *Orlova, V. F.:* Identificaţionîe priznaki podpisei. Teor. prak. krim. exp., nr. 3, 1968, p. 27.

205. *Osborn, Albert S.:* Questioned documents. Second edition, Ninth printing, Albany N.Y. U.S.A., Boyd Printing Company, 1952.

206. *Osborn, Paul A.:* The trial of a document case. Journ. Foren. Sc., vol, 10, nr. 4, 1965, p. 422.

207. *Osborn, Russel D.:* The diagnosis of cancer from handwriting. Joint Meeting Otawa, August 1965.

208. *Osborn, Russel D.:* The value of cumulative evidence in problems involving the identification of the forger. Meeting of ASQDE, New York, 1966.

209. *Osborn, Russel D.:* Steps in identifying of anonymous letters. The Third Int. Meet. Q.D.E., Toronto, 1969.

210. *Parhon, C. I.:* Încercări de grafologie ştiinţifică. Opere alese, vol. 2, Editura Academiei R.P.R., 1957, p. 481.

211. *Paulier, C.:* Etude sur l'écriture artificielle dans les documents forgés. Bruxelles, 1913.

212. *Pavlov, I. P.:* Prelegeri despre activitatea emisferelor cerebrale. Editura Academiei R.P.R., 1951.

213. *Păunescu, C., N. Toncescu* ş.a.: Tulburările limbajului scris. Editura didactică si pedagogică, Bucureşti, 1967.

214. *Périot, Maurice, Paul Brosson:* Morpho-physiologie de l'écriture. Payot, Paris, 1957.

215. *Pfanne, Heinrich:* Die Schriftenexpertise und ihre Bedeutung für die Rechtsprechung. Greifenverlag Rudolfstadt, 1954.

216. *Pfanne, Heinrich:* Beschaffung von handschriftlichen Vergleichschriftproben und ihre Probleme in Praxis. Kriminalistik, Heft 10, 1963, p. 453.

217. *Pfanne, Heinrich:* Zum Problem des Schriftverstellung. Arch. für Krim., Band 131, p. 140.

218. *Pfanne, Heinrich:* Über Prinzipien in der Handschriftenexpertise. Arch für Krim., Band 138, 1966, Heft 1-2, p. 16 und Heft 3-4, p. 76.

219. *Pfanne, Heinrich:* Bestellscheinfälschungen aus der Sicht des Handschriftenexperten. Arch. für Krim., Band 141, Heft 1-2, 1968, p. 14.

220. *Pfanne, Heinrich:* Handschriftenvergleichung für Juristen und Kriminalisten. Verlag Max Schmidt-Römhild, Lübeck, 1971.

221. *Pfanne, Heinrich:* Handschriftenverstellung. Bouvier Verlag Heibert Grundmann, Bonn, 1971.

222. *Puri, K. S.:* Effects of intoxication on handwriting. The Journ. Crim. Law, Crimin. Pol. Sc., vol. 56, nr. 6, 1965, p. 372.

223. *Puri, K. S.:* Un véritable "modèle de faux". Rev. int. pol. crim., nr. 185, 1965, p. 52.

224. *Puri, K. S.:* Forgery by physical transfer. The Journ. Crim. Law, Crimin. Pol. Sc., vol. 50, 1968, p. 144.

225. *Purtell, David J.:* Handwritings standard forms. The Journ. Crim. law, Crimin. Pol. Sc., vol. 54, 1963, p. 522.

226. *Purtell, David J.*: Effects of drugs on handwriting. Journ. Foren. Sc., vol. 10, nr. 3, 1965, p. 335.

227. *Purtell, David J.:* A rare characteristic. Meeting of ASQDE, August 1970, Houston, Texas.

228. *Quirke, A. J.:* Forget, anonymous and suspect documents. London, 1930.

229. *Resten, R.:* Le graphic-test. Une épreuve de complément de l'examen clinique des étyliques. Rev. int. pol. crim., nr. 131, 1959, p. 226.

230. *Rhodes, Henry:* The principles of identification. Application to handwriting. First Int. Meet. Q.D.E., London, 1963.

231. *Rhodes, Henry:* Statistical approaches to the identification of handwriting. Second Int. Meet. Q.D.E., Copenhaga, 1966.

232. *Robinson, H. M.:* La science contre le crime. Payot, Paris, 1941.

233. *Rougemont, Edouard de:* Les difficultés et les progrès de l'expertise en écriture. Paris, Mercure de France, 1929.

234. *Rougemont, Edouard de:* Une nouvelle science sociale: la graphologie. Paris, 1932.

235. *Rougemont, Edouard de:* L'écriture des aliénés et des psychopathes. Vigot Freres, Editeurs, 1950.

236. *Ruenes, Rafael Fernandez:* Perception on handwriting identification. Journ. Foren. Sc., vol. 12, nr. l, 1967, p. 102.

237. *Ruenes, Rafael Fernandez:* Shrinking and stretching of handwriting. Meeting ASQDE, Lexington, Kentucky, 1968.

238. *Saint-Martin, Marie:* Psychological aspects of purposely modified handwriting. The Third Int. Meet. Q.D.E., Toronto, 1969.

239. *Sandu, Dumitru:* Unele consideraţii privind efectuarea pe fotocopii a expertizei criminalistice a actelor. Probl. med. jud. si crim., vol. 5, 1966, p. 137.

240. *Sandu, Dumitru:* Consideraţii privind concluzia de imposibilitate a rezolvării unor probleme în cadrul expertizei criminalistice a actelor. Probl. med. jud. crimin., vol. 6, 1968, p. 175.

241. *Sannie, Charles:* La recherche scientifique du criminel. Librairie Armand Colin, Paris, 1954.

242. *Sannie, Charles:* L'expertise des documents manuscrits. Sa valeur probatoire. Rev. int. pol. crim., nr. 16, 1948.

243. *Schimonda, John:* Various causes change in handwriting. Their effect on identification. The Third Int. Meet. Q.D.E., Toronto, 1969.

244. *Schmitz, Philip:* Should experimented document examiners write inconclusive reports? The Journ. Crim. Law, Crimin. Pol. Sc., vol. 59, nr. 3, 1968, p. 444.

245. *Schneeberger, Werner:* Die Schriftexpertise in der Gerichts und Anwaltspraxis. Verlag Paul Haupt, Bern, 1944.

246. *Schneikert, Hans:* Die Verstellung der Handschrift und ihr graphonomischer Nachweis. Jena, Verlag von Gustav Fischer, 1925.

247. *Schneikert, Hans:* Méthode de classification des écritures. Rev. Int. Crim., nr. 4, 1933, p. 200.

248. *Schroeder, E. H. W.:* A classification system for fraudulent checks. Journ. Foren. Sc., vol. 16, nr. 2, 1971, p. 162.

249. *Sellers, Clark:* Document examination abroad. The Journ. Crim. Law, Crimin. Pol. Sc., vol. 51, nr. 6, 1961, p. 663. nr. 1, 1955, p. 58.

250. *Sellers, Clark:* Assisted and guided signatures. The Journ. Crim. Law, Crimin. Pol. Sc., vol. 53, nr. 2, 1962, p. 245.

251. *Sevcenco, B. I.:* O nekotornîh ulucişeniiah metodiki kriminalisticeskovo issledovania podpisei. Teor. prak. krim. exp., nr. 1, 1955, p. 58.

252. *Sivieri, Orlando:* L'indagine grafica. Padova, Edizioni Cedam., 1967, 362 p.

253. *Sjoegren, Tore:* Comparaison d'écritures manuscrites et probabilité. Rev. int. pol. crim., nr. 92, 1955, p. 274.

254. *Smith, Stanley:* Pour une meilleure comparaison des manuscrits. Rev. int. pol. crim., nr. 80, 1954, p. 205.

255. *Smith, Theodora* H.: Six basic factors in handwriting classification. The Journ. Crim. Law, Crimin. Pol. Sc., vol. 44, nr. 6, 1954, p. 810.

256. *Söderman, H., J. F. O'Connell:* Manuel d'enquête criminelle modern, Payot, Paris, 1953, p.377-391.

257. *Solange-Pellat, E.:* L'expertise des testaments. Paris, Librairie Arthur Rousseau, 1924.

258. *Solange-Pellat, E.:* Les lois de l'écriture. Paris, Vuibert, 1927.

259. *Solange-Pellat, E.:* Les différents stades de l'évolution de l'expertise en écriture. Anciens Etablissements Legendre, Lyon, 1927.

260. *Solange-Pellat, E.:* La cause primordiale de la faiblesse des expertises en écritures. Ed. E. Basset.

261. *Solnţeva, L. F.:* Transkripţia podpisi i eio identifikaţionnoe znacenie. Teor. prak. krim. exp., nr. 3, 1958, p. 14.

262. *Solnţeva, L. V.:* Identifikaţia licinosti po podpisam. Moscova, 1960, 41 p.

263. *Somerford, Albert:* Characterization and evaluation of writing variants in documents. The Third Int. Meet. Q.D.E., Toronto, 1969.

264. *Spotti, Luigi de Parme:* Le leggi della scrittura. Rev. int. crim. nr. 10, 1932, p. 736.

265. *Stahl, Henri:* Grafologia şi expertizele în scrieri. Anonimul-falsul. Bucureşti, 1926.

266. *Stahl, Henri:* Falşuri, fraude şi raze ultraviolete. Bucureşti, 1933.

267. *Stahl, Henri:* L'écriture des aveugles. Rev. int. crim.. nr. 2, 1935, p. 96.

268. *Stahl, Henri:* L'hérédité dans l'écriture. Rev. int. crim., nr. 6, 1936, p. 133.

269. *Stahl, Henri:* Expertiza grafică. Bucureşti, 1940.

270. *Stangohr, Gordon R., Edivin F. Alford:* Synthetic signatures. Journ. Foren. Sc., vol. 10, nr. l, 1965, p. 77.

Stangohr, Gordon R.: Opposite-handwritings. Journ. Foren. Sc., vol. 13, nr. 3, 1968, p. 376.

Streletski, Camille: Précis de graphologie pratique. Paris, 1936.

Stuckey, D. G.: The re-adoption of previous habits to disguise handwriting. The Australian Police Journal, April 1964, p. 93.

274. *Suciu, Camil:* Cercetarea criminalistlică a documentelor falsificate. Analele Universităţii C. I. Parhon, seria ştiinţe sociale-juridice, nr. 13-14, 1959-1960, p. 175.

275. *Suciu, Camil:* Criminalistica. Editura didactică şi pedagogică, Bucureşti, 1963, pp. 255-303.

276. *Suciu, Camil:* Criminalistică. Editura didactică şi pedagogică, Bucureşti, 1972, pp. 454-498.

277. *Teodosiu, Constantin:* Contribuţii la studiul intensităţii de apăsare în procesul scrisului. Probl. med. jud. crim., vol. l, 1964, p. 57.

278. *Teodosiu, Constantin:* Unele consideraţii privind caracteristica generală a scrisului reprezentată de poziţia rândurilor. Probl. med. jud. crim., vol. 3, 1965, p. 121.

279. *Teodosiu, Constantin:* Cu privire la rolul tipului activității nervoase superioare în diferențierea individuală a scrisului. Probl. med. jud. crim., vol. 4, 1965, p. 107.

280. *Teodosiu, Constantin:* Conținutul unor caracteristici ale limbajului scris. Probl. med. jud. crim., vol. 5, 1966, p. 137.

281. *Teodosiu, Constantin:* Valorificarea expertizei criminalistice a scrisului în procesul penal. Revista română de drept, nr. 5, 1967, p. 124.

282. *Teodosiu, Constantin:* Observații privind unele încercări de obiectivizare a metodelor de examinare criminalistică a semnăturilor. Probl. med. leg. crim., vol. 7-8, 1969, p. 120.

283. *Thorpe, Wiliam D.:* Mechanical aids to disguise. ASQDE Papers.

284. *Tomilin, V. V.:* Fiziologhia, patologhia i sudebno mediținskaia expertiza pisma. Moscova, 1953.

285. *Trey, M. de:* Que dit l'écriture des automobilistes qui conduisent en état d'ivresse. Touring nr. 24, 1949.

286. *Türkel, Sigfried:* Schrift, Schriftexpertise und Schriftexperten. Verlag Sallmayersche Buchhandlung, Wien, 1933.

287. *Ulic, I. T.*: Expertiza grafică. București, 1914, 182 p.

238. *Vanden Berghe, Raymond J.:* Transitions in handwriting habits, Annual Conference San Francisco, California, November 1967.

289. *Vasiliev, A. N.* (sub redacția): Kriminalistik. Moscova, 1963, pp. 191-240.

290. *Vinberg, A. L, S. M. Mitricev:* Criminalistica. Partea I-a, București, 1952, pp. 224-259.

291. *Vlasov, V. P.:* O primenenii matematiceskih metodov v pocerkovedceskoi expertize. Vop. kib. prav., 1967, p. 253.

292. *Wilson, C. L.:* The examination of handwriting. The Criminologist, vol. 15, nr. 15, 1970, p. 7.

293. *Winsor,* Moore *C.:* Principle failings of simulated forgeries. Conference Paper, Ottawa, 1965.

294. *Wittlich, Bernhard:* Testamentsfälschung. Arch. fur Krim., Band 144, Heft 5-6, p. 134.

295. *Wernshall, A. F., W. J. T. Rankin:* Automation and the cheque file or document searching and the Push-Button Age,, ASQDE Papers, 1965.

Ședința de judecată în procesul civil

Cornelui Popescu

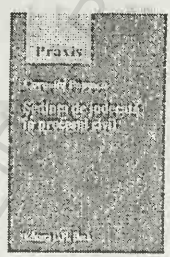

416 pag., 39,90 lei
ISBN 978-973-115-713-9

„Lucrarea este prima monografie de acest fel, consacrată ședinței de judecată în procesul civil, iar utilitatea ei teoretică și practică este evidentă. Principala calitate a acesteia o constituie bogăția de informații și soluții pe care o aduce, autorul examinând cu atenție legislația în materie, doctrina și, atunci când a fost cazul, jurisprudența instanțelor române.

Substanța lucrării este întărită și de faptul că autorul a analizat și aspecte mai puțin cercetate în lucrările de procedură civilă, cum ar fi **repartizarea dosarului constituit, traseul dosarului anterior ședinței de judecată, profilul psihologic al judecătorului, aptitudinile de comunicare ale judecătorului în ședința de judecată, corelația dintre incidentele procedurale, excepțiile și sancțiunile procesuale care pot influența cursul normal al ședinței de judecată, traseul dosarului după încheierea ședinței de judecată.**

Autorul nu s-a mulțumit să examineze legislația în vigoare, soluțiile actuale din doctrină și jurisprudență, ci a cercetat și soluțiile Proiectului Codului de procedură civilă, exprimându-și, atunci când a fost cazul, propriul punct de vedere.

Lucrarea este rezultatul nu numai al unei munci de cercetare atente, ci și a experienței practice a autorului, aceea de judecător și, în prezent, Președinte al Tribunalului Mehedinți."

Prof. univ. dr. Viorel Mihai Ciobanu

Talon de comandă

Titlu / Autor — Exemplare

DESTINATAR

CORESPONDENȚĂ RĂSPUNS **C.R.** SE TAXEAZĂ LA DESTINAȚIE

Editura C. H. Beck – București, O.P. 83, C.P. 90
Tel.: +40 21 410.08.47; fax: +40 21 410.08.48
E-mail: comenzi@beck.ro
Cont: RO06RZBR 0000 0600 03338540 Raiffeisen Bank, Ag. Sebastian
Cont: RO82FNNB001201052424RO02 Credit EuropeBank (Rom) - Suc. Doamnei
Cont: RO08TREZ7005069XXX002640 ATCP București

C.H. Beck

Acțiunea civilă. Condiții de exercitare. Abuzul de drept

Elisabeta Roșu

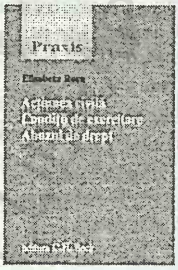

352 pag., 36,90 lei
ISBN 978-973-115-689-7

„Acțiunii civile, în ansamblu, ca și diferitelor aspecte în legătură cu ea i s-au consacrat pagini dense de tratate, cursuri, monografii, studii și articole, însă lucrarea de față are meritul de a prezenta o sinteză adusă la zi din punct de vedere al legislației, doctrinei și jurisprudenței.

De fapt, referirea din titlu la acțiunea civilă este făcută doar pentru a permite autoarei să fixeze într-o sinteză cadrul general în care sunt analizate condițiile de exercițiu ale acțiunii civile și abuzul de drept procesual, iar alăturarea celor două instituții este justificată de legăturile care există între exercitarea acțiunii civile și exercitarea abuzivă a drepturilor procedurale.

Se remarcă, în mod deosebit, analiza pe care autoarea o face în legătură cu justificarea calității procesuale active și cu justificarea calității procesuale pasive în unele materii, în care doctrina și practica judiciară au propus soluții diferite și soluțiile propuse de aceasta, după expunerea criticilor proprii la una sau alta dintre opinii, precum și cercetarea comparativă a problemei acțiunilor colective, aspect cercetat foarte puțin în doctrina noastră.

În fine, propunerile pe care autoarea le face au meritul de a putea fi avute în vedere în procesul de perfecționare a legislației procesual civile, reglementarea cel puțin a instituției abuzului de drept procesual, fiind necesar a fi perfecționată."

Prof.univ.dr. Viorel Mihai Ciobanu

EXPEDITOR

Nume persoană de contact:	*Banca:*
Firmă:	*Cont:*
Strada:	*CUI/CNP:*
Nr.: *Bl.:* *Sc.:* *Ap.:*	*Nr. Reg. Com.:*
Localitate:	*Telefon:*
Județ/Sector: *Cod poștal:*	*Fax:*

Achitat cu OP/Mandat poștal nr.: _____ *Semnătura:*

Editura C. H. Beck este înregistrată ca operator de date cu caracter personal sub nr. 4398. Datele dvs. de înregistrare sunt confidențiale și pot fi folosite doar în scopuri asociate comercializării produselor Editurii C.H. Beck. Prețurile pot fi schimbate în orice moment, fără notificarea prealabilă a clientului, iar comenzile se onorează în limita stocului disponibil. Așteptăm cu interes răspunsul dvs.

B.C.U. „M. EMINESCU" IAȘI

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

2010/3514

34,90

Praxis

„Contribuția și responsabilitatea expertului sunt «apanajul» său exclusiv. În expertiza grafică procedeele tehnice nu îl pot ajuta cu nimic în formarea opiniei. Caracterul subiectiv, în sens de proces eminamente personal, a ridicat dintotdeauna problema «hamletiană» a valabilității expertizei grafice: **A fi sau a nu fi?** Este sau nu o știință, are un fundament realist, recurge la metode de analiză verificate, reproductibile și recunoscute de lumea științifică?"

Autorul

ISBN 978-973-115-731-3

Preț 34,90 lei

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY